A-15880

AIN KALMUS

SOOLASED TUULED

EESTI KIRJASTUS. TALLINN

SOOLASED TUULED

AIN KALMUS

Soolased tuuled

ROMAAN

55327

EESTI KIRJASTUS
TALLINN

Bibliotheca
Universitatis
Tartuensis
(1946:427)
2-67631
A-15880

Kaanejoonistuse ja vinjetid valmistanud Hermann Talvik.
Korrektuuri lugenud Bernhard Vahi.
AfV. Nr. I/00186. Trükiarv: 7000 eksemplari. Paber: ETK Tallinna Paberivabrik; trükipaber 56 : 79 cm. Trükk ja brošuur: Trükikoda „Vaba Maa", Tallinn.
Nr. 5752.
Ilmunud juunis 1944.
Rmk. 5.—

LEETSELJAKUL KOHISEB MERI

I

Kabel oli vana ja luitunud. Merelagendikult alatiselt puhuvad edela- ja läänepoolsed tuuled olid teda veidike upakile kallutanud. Aknad olid vildakad ja ukse piitjala pahempoolne pakk oli alumisest otsast pehastama hakanud. Aga muidu oli see vana jumalakoda ajahambale südilt vastu pidanud.

Maja ümber oli kalmistu, kus sammaldunud ristid olid hooletusse jäetud vanadel haudadel viltu. Mõnel kääpal puudus rist hoopis, mõni oli vajunud maaga tasa ja rohtunud. Aga oli ka uusi ja värskeid kalme, kus ei puudunud korralik hauamärk, ja isegi lilli oli istutanud armastav käsi.

Ei ühtki puud olnud takistamas meretuuli, kui need sügiseti tuisklesid hulvates üle vahuse merelagendiku ja sööstsid siis vana kabeli kallale. Ja polnud ka versta ulatuses teisi maju. Ainukesed seltsilised siin olid võrgumajad all liivasel rannikul ja võrkude juhtmeaiad, mis omakorda meenutasid kalmistuid.

Vanemad inimesed teadsid, et selle tagasihoidliku jumalakoja olid püstitanud võõrad meremehed, kes olid sattunud laevahukul tormiga siia randa ja siis kohalike elanike poolt päästetud. Isegi laeva luitunud, kuldsete tähtedega nimelaud

oli ukse kohal veel näha ja kabelisse minejad võisid sellelt lugeda:

„Karolus van Groov — Amsterdam".

See silt muutis paiga veelgi pühapäevasemaks. Oli nagu oleksid nad sinna minnes astunud oma igapäevasest maailmast mingile võõrale maale.

Täna polnud sügisetuuli kabeli ümber. Kevade sõbralik päike paistis mere kohal ja vaikne meri helkis nii süütult ning siniselt, nagu poleks siin kunagi torme olnud. Saaremaa sinendav rand paistis nii selgesti kätte, et võis isegi eraldada maju metsa taustal. Pilvitust taevast nagu oleks hõõgunud nähtamatult mingit sinist helendust, mis värvis kogu loodust, väina, kaugeid randu ja ka siinset rohendavat kallast. Õhus liugles liikumata tiivul kajakaid ja kostis nende kiljumisi.

Kabelis oli inimesi, palju inimesi, sest täna oli peakirikust, kahekümne viie versta kauguselt, siia sõitnud koguduse hingekarjane Haller, kes pidas siin jumalateenistust. Ja seda juhtus aastas ainult mõni kord, sest kogudus oli suur ja õpetaja jalg sattus siia, kihelkonna teise serva, harva. Inimesi istus kulunud puupinkidel, seisis ukse ees ja lamas isegi murul. Uksed olid pärani ja aknad avatud vastamisi. Nii võisid needki, kes ruumi kitsikuse tõttu sisse ei mahtunud, kuulda kallist jumalasõna seal, kus nad juhtusid olema. Ja kui ka natuke kanges keeles peetud jutluse ajal oli nooremate seas väljaspool kabeli seinu veidi sosistamist ja liikumist, siis vaikis see kõik, kui õpetaja oli jõudnud teadete juurde. Kõiki huvitas ülimal määral see, keda kuulutati maha või kes oli surnud.

„...ja veel on oma Issanda juurde kutsutud peremees Peet Tammik, uppunud Domesnäsis viinakuu kuuendal päeval 18**. Sai vanaks nelikümmend aastat, viis kuud ja kolm päeva. Leinama jäävad lesk pojaga ja tütrega. Issanda sõna

ütleb: Ja meri andis surnud, kes tema sees olid, ja surm ja põrguhaud andsid surnud, kes nende sees olid, ja igaühe peale mõisteti kohut nende tegude järele."

Nüüd pöördusid kõigi kabelis olijate silmad nagu käsu peale teises reas istuvale Tilgremetsa leskperenaisele Aedale, kes istus oma poja ja tütrega kõrvuti. Kuid Aeda selg oli niisama sirge, kui see ikka oli olnud. Ta linablondid juuksed olid valge-punasekirjalise püsttanu all veinpunasest kalevist palmikulintidesse palmitsetud samasuguse hoolikusega nagu igal muul kabelipäeval. Ainult hetkeks käis nagu nõksatus ta kehast läbi, kui ta õpetaja suust kuulis oma surnud mehe nime, ja palmiku kuldkarrast narmad võbisesid valgeil tihedate kroogetega käistel. Siis oli kõik jälle möödas ja ta istus endiselt sirgelt. Oma nutud oli ta juba nutnud pimedail sügiseöil, kui iga tuuleiil tare seina taga meenutas talle ta kadunud eluseltsilist. Siin, uudishimutsejate silme all, polnud tal enam ühtki pisarat.

Jürnas, ta viieteistkümne-aastane poeg, säilitas samuti oma rahuliku väärikuse. Ainult nägu nagu tõmbus veidi kahvatumaks ja suunurgad tõmblesid. Polnud ka imeks panna seda meeleliigutust, mis poisi südamest nagu maruiil läbi huilus. Ta oli isa väga armastanud ja maast-madalast temaga nagu sõber merel ja maal ühiselt askeldanud. Nüüd tundis poiss isa järele suurt puudust, ja kuna kõik teda selliste sõnadega kõnetasid, nagu peaks tema nüüd Tilgremetsa talu mured oma noortele õlgadele võtma, siis tekitas see ta südame ümber kummalise kitsa tunde. Aga isa oli surnud, mis sinna parata, mõtles poiss ja vahtis kiiresti meeleliigutust alla surudes üle püsttanudes ja palmikuis peade ning meeste soetud laugus lakkade läbi avatud akna merele. Kajakad kiljusid nii valjusti, et nende hääl pääsis häirima isegi kabeli rahu. Ja juba oligi ta oma tundeist võidu saanud.

Ainult Ingel, Jürnast kaks aastat vanem õde, oli see, kes ei jäänud oma tunnete talitsejaks. Niipea kui isa nimi õpetaja suust kõlas koos jumalasõna ja aastaarvudega, vajus ta pea longu. Nüüd ta alles nagu tundis, kui surnud ta isa oli. Surnud nagu need, kes olid väljas vildakate ristide all, surnud nagu need, kelledest isa oli lugenud aeglaselt, pühalikult veerides, pühapäevahommikuil, kui pikka kiriku- ega kabeliteed ei tahetud käia, paksust puukaantega perekonnapiiblist, mis asetses isa ulatamise kõrgusel tare laudil. Isa oli surnud seal kuskil kaugel rõskes viinakuu-udus, mis eksitas ta suure vaevaga ehitatud laeva rannakaridele. Nad polnud keegi näinud teda surnuna ega seisnud ta ümber, kui ta nende ees puusärgis oleks lamanud. Neil polnud muud kui võõrkeelne kiri, mis toodi vallamajja, ja sealt siis kuulsid nad isa surma, kui nad kõik teda jõuluks koju ootasid.

Kabeli vaikuses kostsid Ingli nuuksed paar korda päris selgesti. Ja teised sealolijad vaatasid talle nagu veidi üllatunult ning isegi poolpahaselt. Kui palju oli siin enne mereohvreid mälestatud! Randlase elu oli juba kord mere tujude ja ohtude mängitada, lainete võtta või jätta. Siin oli teisigi leski ja vaeslapsi. Oma tundeid aga pidid nad kõik talitsema. Nii võõraste inimeste ees nutta polnud nagu sünnis ega kombekohane.

Ingli nuuksumisi ei kuulnud nüüd küll enam keegi, aga vend nägi, kuidas ta põskede üle veeresid edasi suured vaiksed pisarad. Ta tööst krobelised väikesed käed olid valgel linasel hiiu pitsidega põllel kramplikult koos. Ta kaht sinist triipu volditud tume küütseelik muutis teda veelgi saledamaks, kui ta oli tavaliselt. Vasknaastudega kaetud vöö ulatus peagu kaks korda ta piha ümber ja näis, nagu oleksid tinatupega puss ning rasked, litritega rõhtude ketid liiga raske koorem nii kitsastele kontidele. Tal oli palmiku kalev-

lint raskelt juustesse palmitsetud ja selle laiad sinised lehvivad otsad oma kardnarmastega ulatusid peagu vööni. Ja korraga näis vennale, et Ingel oli kahvatu ning kurnatud välimusega.

Aga nüüd oli ka jumalateenistus läbi ja rahvas tõusis kolistades, et väljuda. Kabeliesisel rannal muutus korraga kõik nii värviküllaseks ja kirevaks, nagu oleks pruuniks tõmbunud rannanõlv äkki suurte hiiglalilledega üle puistatud. Sest kõik kabelilised kandsid kirevaid hiiu riideid, mis otse rõkkasid oma siniste, roheliste ja punaste vöötidega. Naiste vaskvööd, mis eelmisel ööl olid hapus kaljas ligunemas olnud, et nad hommikul hästi kiiskaksid, helkisid päikeses. Igal sammul tilisesid nende vöö küljest puusadele rippuvad rõhtudeketid, valendasid linased kroogetega käised ja pitsidega põlled. Kerge tuul pani nende pikad palmikulindid lehvima. Meeste tagasihoidlikud lambavillavärvi pruun-mustad kuued ja põlvpüksid tõid ainult veidike tagasihoidlikuma tooni naiste värviküllasesse ülemeelikusse.

Hakkas sumisema jutuvada. Nooruse kõnelus tõusis varsti naerurõkatusiks ja vallatuiks hõikeiks.

Tilgremetsa Aet rääkis oma tuttavatega. Jürnas ja Ingel aga ei teadnud kuhugi minna. Oli nagu sündmatu seguneda sellisel päeval teiste noortega, ja südagi nagu ei tõmmanud praegu nende poole.

„Lähme koju," ütles poiss õele, ja nad pöördusidki ümber kabeliaia ning astusid hobuseteele.

Kodusse oli ligi kuus versta. See oli paras jalutustee pühapäeval. Nad sammusid vaikides. Kogu aja käis tee merega rööbiti ja selle sinine helendus nagu saatis neid.

Nad möödusid mõisast. Valge härrastemaja oli varjuliste pargipuude all vaikne. Nad tegid hoolikalt käänaku ümber hekkidega piiratud õue, kuigi tee viis otse häärberiteest läbi.

Moonakamajade ees mängis räpaseid lapsi. Pardid sulistasid rohendava veega tiigis.

Mõis kuulus krahvihärrale, kes oli ise Siberis kuberneriks. Mõisas valitses asevalitseja, omavoliline ja õel isand, keda ei armastanud ei alluvad ega teised mõisasaksad.

Rohuaia otsa kohal tuli neile vastu junkur Juhan. Jürnas heitis talle altkulmu pilgu ja tegi siis, nagu ei näekski ta teist. Juhan polnud õigupoolest kellegi junkur, kuigi rahvas teda nii hüüdis. Ta oli kohalikke mehi, midagi ülemkupja või valitseja taolist mõisas. Tilgremetsa lastel polnud põhjust selle mehe nägemisest mingit rõõmu tunda. Alles kaks aastat tagasi oli tekkinud tüli rendilepingute sõlmimise puhul mõisa ja talumeeste vahel. Tilgremetsa Peet oli olnud üks sõnakamaid ja julgemaid talumeeste esindajaid. Siis oli asevalitseja kutsunud kohale vene soldatid ja visanud Tilgremetsa oma talust välja. Ja Juhan oli siis mees, kes tegi Tilgremetsal puhta töö. Päeva jooksul pidid inimesed oma kraamiga välja kolima. Oma käega lükkas Juhan viljavaadid virtsaauku ümber. See oli kole aeg lastele, aga veel hullem isale ja emale. Nad elasid siis ema vanemate juures kuskil aidanurgas nagu vallavaesed. Isa käis ümber pahuralt ja ema nuttis.

Õnneks lõppes see lugu siiski hästi. Isal oli tädipoeg Haapsalus kreisikirjutajaks. See oli juba noore lapsena sattunud kellegi kaupmehe kasulapseks ja seal siis tõusnud oma kõrge ametini. Selle sugulase jutule isa nüüd läks. Juhtus Tilgremetsa Peedu õnneks, et ka krahv oli tol hetkel keisriperekonnaga koos Haapsallu suvitama sattunud. Kui nüüd Peet krahvihärra jutule pääsis, siis vihastus suur isand alluvate omavolist kuuldes kangesti. Ja vaevalt oli Peet koju jõudnud, kui juba toodi mõisast teade, et koligu ta kohe tagasi oma tallu.

Ent Juhani vastu jäi nii isal kui ka teistel külameestel hinge kibedus. Ja nüüdki ei saanud Jürnas teisiti, kui et

sülitas südametäiega maantee-tolmu, nagu oleks ta näinud midagi läilat, kui teine selja taha jäi.

Tüki aega kõndisid õde-venda jälle vaikides. Siis küsis Jürnas:

„Kas saite emaga õhtul kõik asjad reisiks korda?“

Pead tõstmata vastas õde:

„Saime küll.“

„Leivad on küpsetatud?“

„Terve tegu leiba.“

„Õlle panite astjasse?“

„Panime.“

Siis sammusid mõlemad jällegi vaikides edasi. Jürnas mõtles eelolevale reisile. Eelmisel õhtul olid paadimehed, ja tema nendega, peagu pimedani töötanud rannas paadi juures. Talvine maalolemine ja kevadised tuuled olid laudade vahed tõmmanud hõredaks. Päeva otsa triivisid nad sõidukit tõrvatud takkudega ja võõpasid ta siis pajas kuumutatud tõrvaga üle. Pühapäeva läbi võib tõrv kuivada ja tahkeks tõmbuda. Homme hommikul vara aga peab kõik korras olema.

Jää oli jäänud tol kevadel merre kauemaks kui tavaliselt. Nüüd aga oli äkiline sula viinud lume ja ilm oli soe, nagu oleks tulnud suur kevad. Nüüd peab kiirustama, et jõuda õigeks ajaks Tahkuranda. Juba mitmendat aastat oli Hiiumaa ümbruse vesi kalavaene. Soela väinas oli alatisi voole, mis tuulte mõjul idast läände, siis jälle läänest itta suundusid. Kalad ei tahtnud enam siia tulla. Nüüd oli tarvis sõita sinna, kus oli paremaid kalastusmeresid. Ja igal varakevadel suundus Hiiu lõunarannast kümneid võrgulaevu Puise, Muhu ja Pärnu suunas, et seal kalastada rikkamais vetes.

Igal aastal oli see isa ülesanne. Tema kui võrgulaeva kipper teadis teed paremaisse kalastuspaikadesse. Nüüd, kus isa oli surnud, pidi Jürnas meeskonnaga kaasa minema, mitte aga

kiprina, vaid kõige noorema mehena, sest see oli ta esimene kalastusreis. Teisiti see siiski ei kõlvanud korraldada. Igas talus laskus teenistusmure meestele. Põllutööga said hakkama naised, ja suurt siin põllul polnudki teha, sest see oli väike ja kivine. Pere toitmiseks vajalik sissetulek pidi tulema merelt lisaks.

Juba paistsid Tilgremetsa männiku tumedad kaharad üle mõisa lageda välja. Nad sammusid viinavabrikust mööda, mille korsten täna ei suitsenud. Vabrikutiigi juures solistas poisse palja jalu, kuigi vesi oli veel külm, ja püüdsid vana korviga kogrepoegi.

Kõrtsi hoovis tukkus juba paar saduldatud väikest talu-hobust lasila küljes. Ukse ees oli paar meest laias jutu-ajamises.

Siis olid nende ümber kõrge männiku ranged tüvisammas-tikud. Metsa all valitses hämarus ja lõhnas kõdunevate niis-kete okste järele. See oli nii kodune, et nad mõlemad elustusid ja rõõmsamaks said.

Õues kasvas hiiglavahtraid, suuri pihlakaid ja tammi. Kes need kunagi oli istutanud, ei teadnud keegi. Isa kõneles, et tema lapsepõlves olid nad olnud niisama suured kui praegu. Vana-jutt rääkis, et puud olevat istutatud talu asutaja Tilgremetsa Matsi poolt kolm põlve tagasi. Lastele olid nad armsad sõb-rad. Varakevadel, kui tulid esimesed sulad, roniti kõrgele aiale, murti mõni vahtraoks ära ja riputati selle tüüka külge pudel. Varahommikul, kui ärgati, joosti palja jalu üle lume ja keltsa vaatama, kas pudelis on juba mahla. Sageli oli see üle-ajamiseni mahla täis. Aga kui oli olnud öökülma, siis oli mahla asemel jää. Siis pidi hoolega ja ettevaatlikult tüki aega sula-tama, enne kui mahl muutus joodavaks. Ja lapsed ei teadnud midagi muud, mis oleks maitsenud nii hästi kui koduvahtra mahl. Kevadel tulid kuldnokad ja tegid oma pesad laudkasti-

desse, mis Jürnas oli viinud puude kõrgemaile harudele. Ja sügiseõhtuil, enne ärareisimist, laulsid nad nagu jumalagajätuks.

Maja ise oli vana ja lihtne suitsutare nagu teisteski paikades. Ka see oli lastele olnud suureks huviasjaks, kes selle tare ehitas. Isa ütles jällegi lihtsalt:

„Mats."

Nii oli see kauge esivanem kujunenud lastele nagu mingiks müüdiks. Vana sulane Aadu, kes oli mitukümmend aastat vanem isegi isast, teadis sellest vaarvanemast mõndagi pajatada. Mats olnud Suuremõisas mingi asjamees, mis nimelt, seda ta ei teadnud, aga siia oli krahv talle andnud talu paiga. Siis polnud siin muud kui mets ja soo, kuhu aga silm ulatunud. Mats aga olnud kange tööd murdma. Teinud metsa tare. Palgid olevat võetud samast, kus praegu on põllud, ja nii tekkinud siia paika inimeste eluase. Oma poegadele asutanud ta talud naabrusesse, ja see olnudki Tilgremetsa küla algus.

Seda juttu lapsed uskusid, sest külas polnudki rohkem talusid kui neli. Need olid Matsi nelja poja talud. Veel teadis sulane rääkida, et Mats olnud uhke mees. Sõitnud alati ratsahobusega Suuremõisast koju, visanud ratsmed sulase kätte ja läinud kannuseid kliristades tuppa. Hommikul oli hobune olnud jällegi ukse ees valmis, sadul seljas, ja Mats istunud sadulasse ning sõitnud minema.

Ka seda juttu uskusid lapsed, sest kõik liiklemine Hiiumaa teedel sündis nüüdki veel ratsa. Neil olid reheall meeste- ja naistesadulad. Oli see pulmade puhul või varrudel, ikka sõideti kirikusse ratsa, suures salgas. Sõidukeiks olid puutelgede ja -ratastega vankrid, mida tarvitati ainult kodutalu piirides ja põllul. Mis neile lapsena eriti meelde oli sööbinud, oli Matsi uhke olek. Kui sulane jutustas muiates: „Muudkui viskas ratsmed sulasele ja kõndis kannuseid kliristades tuppa," siis lapsed ikka naersid selle jutu peale.

Sulasel oli muidki jutte. Ta rääkis ohtlikest seiklusist merel, Rootsi-reisidest, Karl Kaheteistkümnendast, Krimmi sõjast ja sellest, kuidas siis Inglise laevade vahelt pidi merel võrgulaevadega läbi lipsama. Ja paljudest muudest asjadest.

Nüüd oli Aadu juba vana, aga kuna ta oli kogu oma eluaja Tilgremetsal elanud, siis oli isa nii otsustanud, et siia ta peab jääma ka kuni oma surmani. Praegugi oli tast veel palju kasu. Talu juhtimine oli juba kaua aega ema käes, sest isast polnud kodus palju asja. Suurema osa oma ajast oli ta ikkagi kuskil reisil, ja kui ta ära polnud, siis oli teada, et ta varsti ikka jälle peab kuhugi minema. Nii oli Aet juba abiellumise järel ohjad talus enese kätte võtnud, ja isegi isa, kui ta kodus oli, küsis ikka emalt nõu, enne kui ta asus millegi uue töö kallale. Emal olid teada kõik need saladused, millise tuulega ja millise kuuga võis minna kündma, külvama või heinale. Ta teadis, millal härgi kohitseda lasta ja millal loomi veristada. Isa teed käisid laialt. Temal oli suuremaid muresid ja suuremaid asjaajamisi kui koduste talutöödega rähelda.

Ta oli esimesi, kes ehitas siin rannas endale ühes naabrimehega ühemastilise jahtlaeva tüüpi purjeka, mil olid tekk ja väike kajut. Seda laeva imetles isegi selline uhke mees kui viinavabriku viinameister Joosep Grönkvist, kes oli ometigi rootslane ja teadis selliseist asjust palju. Selle laeva oli Peet meisterdanud Pärnus ja Stokholmis nähtud eeskujude järgi. Sellega tegi ta igal suvel vähemalt ühe reisi Riiast Peterburi ja sealt Hiiumaale. Riiast pandi laevale kipsilaadung, ja kui see oli õnnelikult Peterburi viidud, toodi sealt Hiiumaale jahu, rauda ja muud kaupa. Seetõttu oli isa tõusnud teiste silmis, ja ka ta enese iseteadvus oli kasvanud nagu mehel kunagi, kes on maailma näinud kaugemal kui kodusaar. Aga selle tõttu sattuski ta vahel võimumeestega rinnutsi kokku, kange mees nagu ta oli. Ja siis pidi ta kannatama. Aga siiski tuli ta neist jõukatsumistest

mõnikord võiduga välja, nagu ka selles talust väljakihutamise loos.

Ja nüüd oli isa surnud.

Need mõtted tekkisid Jürnal, kui ta vaatas kodutare sileda sambla kui rohelise sametiga kaetud õlgkatusele, mis suurte vahtrate vahel talle vastu vaatas. Vahtrad olid alles pungis, kuid varsti on nad lehis. Aga siis pole teda enam siin.

II

Väljas oli alles hämar, kui Jürnas ärkas. Ema oli juba tõusnud ja täiesti riides. Laua ääres pani ta valmis viimaseid asju poja reisi tarvis. Hülgenahast pauna pani ta nõelu, lõnga, võrguhui, nööpe, villased kindad ja sokke.

Ta peatus töös ja tuli poja voodi juurde.

„Magasid nii hästi, et ei raatsinud veel äratada. On ka veel vara. Näe, õues päris pime. Panin peeru veel põlemagi. Aga eks ole aeg ka juba tõusta.“

Jürnas tõusis sõna lausumata ja tõmbas riided selga. Juba õhtul oli ta reisiülikonna valmis pannud. Jalga tõmbas ta isa veesaapad, mis olid talle küll veel veidi suured, kuid seda tugevamad. Õhtul oli ta saapaid määrinud kasetõkatiga ja rasvaga, ja need lehkasid nüüd imalalt.

Aadu tuli õuest. Ta oli juba tüki aega ülal olnud.

„Koorem on vankril ja hobune ees,“ teatas ta. „Ei nüüd ole enam palju aega midagi, Jürnas, söö kõht täis ja siis minema.“

Sellal kui ema toitu lauale kandis, tõusis ka Ingel, kes magas toa kõrval külmkambris, ja tuli tuppa. Ta asus emale appi toitu lauale kandma. Polnudki siin muud kui hapupiima, suitsuliha, leiba ja võid. Nii vara polnud tuld tehtud, õigupoolest oli see vanaks kombekski, et võrgalemineja sõi külma ja soolast toitu.

„Nagu kindlam südamealune merele minnes," arvas Aadu.

Jürnal polnud suurt söögiisu. Ta näris leiba, mis tundus talle suus kuiva puruna, hammustas liha ja rüüpas hapupiima peale. Polnud suurt jutuajamist ka sel hommikul laua juures. Ema ja Ingel olid kurvad. Viimane pühkis isegi vahel silmi. Merelеminek oli ikka nagu veidi õudne ja võõras sellest saadik, kui isa merre jäi. Ainuke, kes juttu ülal hoidis, oli Aadu.

„Eks eile õhtul lee kohisend kõvasti. Saate läänetuuli ja need viivad teid nüüd kõpsti kohe kohale. Enne kui aru saate, olete Harist möödas. Ju nüüd jää ikka peaks kõik Muhu väinast läind olema. Olen seda ikka märgand, et kui Lee ots kohiseb, siis tuleb väljatuuli, ja need on praegu niisama head nagu vihm külviajal."

Seda oli Jürnaski eile õhtul kuulnud, kui uni ei tahtnud tulla, et leetseljal meri kõvasti kohises. Siis oli ta peast läbi käinud mõte, et kas selline kohin nüüd peabki jääma ta elu saatemuusikaks.

Ja siis oli aeg minna.

Ta ei andnud kätt ega jätnud jumalaga, kui toast lahkus. Nii oli see olnud siin kombeks vanast ajast saadik. Isa polnud kunagi minnes muud ütelnud kui, et niisiis nüüd ma lähen, ja oli astunud õueväravast välja.

Ja nii toimis nüüd Jürnaski.

„Noh, eks ma siis hakka minema."

Aadu võttis ohjad ja istus võrgukimpudega ning tühjade tünnidega koormatud vankrile. Ingel tegi värava lahti. Ema ainult vaatas ukse ees järele ja ütles:

„Näe, teistre omad ka juba lähevad."

Siis veeres vanker puutelgede kräuksudes õuest välja. Jürnas kõndis koorma kõrval ja hoidus kodu poole tagasi vaatamast. Ingel jäi väravasse seisma ja ema oli uksel. Ning õde ei saanud teisiti, kui pühkis jälle kiiresti märjaks tõmbuvaid silmi.

Samal kombel veeres tol varasel hommikutunnil hobuseid kõikidest Tilgremetsa küla talude õuedest välja. Aga teistest taludest olid võrgaleminejad vanad mehed ja teistes taludes polnud ka eile peetud isa eest hingepalvet. Seepärast polnud seal ka nutjaid minejaile järele vaatamas. Aga ühe asja poolest olid olud kõikjal ühtmoodi: kõik need naised ja tüdrukud, kes pöördusid õuevärava sulgemise järel toa poole minema, tundsid, et korraga oli tuba jäänud imeliselt tühjaks.

Aga mitte üksi toad, vaid ka külad muutusid kevadel imeliselt tühjaks. Kõik tugevad mehed olid küladest aegamööda kadunud. Järele jäid ainult naised, poisikesed ja raugad. Hiiu mehed läksid kevadel ühes lahkuva jääga kehvale taluannile mereannilt lisa tooma.

Rannas oli juba teisi paadimehi ees. Need askeldasid võrgulaeva ümber. Juba laupäeval olid varad laevale peale pandud. Need olid kolme lauakorra kõrgused varulauad, mis muutsid lahtise laeva tuule ja lainete vastu rohkem kaitstuks. Paadiparda ja varade ühinemise kohal oli kaitseks sissetungiva vee vastu õlgedest põimitud varakaitse.

Laeva meeskonna moodustas kaheksa võrgalist. Lisaks oli veel kokk. Selleks oli enamasti mõni tütarlaps, kes sel viisil sai ka pika meresõidu kaasa teha. Jürna laeva omanikuks oli õigupoolest ta isa olnud ja nii kuulus kipriõigus laeva omanikule. Aga nüüd võttis juhi kohused endale Laasi Mihkel, vana halli habemega kalur, kes oli meeste hulgas kõige vanem. Teised olid keskmistes aastates mehed. Kõik olid juba mitut puhku kalareisil ja mereohtudega kogenud. Kokaks oli Selja Leena, viiekümne aasta ümber vanatüdruk. Ainuke, kes esimest korda võrgale sõitis, oli Jürnas.

Laev oli alles rannas kuival. Aga tal olid puurullid all. Juba olid mehed kõik kohal. Rannas, võrgumajade juures, olid kraamikoormad. Mehed asusid paadi ümber, õlad pandi vastu

paadipära ja laev hakkas liikuma. Rand oli mere poole kallak, rullid veeresid edasi. Taga laeva kiilu alt väljatulnud rullid korjati kiiresti kokku ja need asetati jälle omakorda veereva laeva täävi ette ritta maha. Nii veeres laev rullidel kergesti vee poole. Meres muutus veeremine veelgi kergemaks, sest vesi kandis osa laeva raskusest. Kuid meri läks siin pikkamööda sügavamaks ja mehed pidid veel veeski tüki maad sumama, enne kui laev vabalt võis ujuda.

Siis ajasid kraamitoojad hobused vette. Väikesed hiiu hobused puristasid kaelani vees. Koormate toojad tõusid kartsaste otsa, et hoiduda märjakssaamise eest. Hobused jõudsid ujudes laevani. Nüüd laaditi koorem kiiresti laevadele.

Võrgud olid hoolikalt palakaisse pakitud. Igal võrgul olid käbadele lõigatud selle talu õuemärgid, kellele võrgud kuulusid. Õuemärgid ilutsesid ka silgutünnide kaantes, meeste joogilähkreil, õlleankruil ja teistel tarberiistadel. Tühjadesse tünnidesse olid perenaised pakkinud leivad, kuivatatud liha ja muud tarbed. Seal olid ka meeste tööriided ja magamistarbed. Tünnid olid hoolikalt kaanetatud ja vitsutatud, nii et isegi siis, kui laev oleks hukkunud, oleksid lained tünnid maale uhtnud. Aga ega pakkimisel olnud selle mõeldud, vaid see oli niiviisi kõige otstarbekam ja vähem ruumi nõudev.

Oli juba suur valge, kui laev oli korralikult vees ja laaditud. Rand oli tol hommikul elav ja rahvarohke. Kostis hõikeid, naeru ja tervitusi. Siis pöördusid hobused aegamööda randa tagasi.

Meri oli täis kohmakaid laevu, mis hommikuses valguses näisid kuidagi võõramaiselt ebalevad. Võrgalised kohendasid veel oma laevade koormaid paremini paika, sorisid nööridega asjad kindlalt kinni, et need laineist ära ei kantaks ega laeva visklemisel liikuma hakkaks.

Hobusemehed olid loomad lasknud noort rohtu närima ja seisid juhtmeaedade juures salkkonnas, vaadates, kuidas lae-

vade karavan teele asub. Üle vaikse vee kostis iga vaikseltki lausutud kõnelus selgesti kaldale.

„Kõik korras?"

„Korras."

„Laadung soritud?"

„Soritud."

„Noh siis ankrud üles!"

Ankruketid hakkasid kolisema. Igas laevas seisis paar meest laeva vööris ja haalas ketti sisse. Teised olid purjede juures. Aegamööda hakkas valgeid purjesid vaikses tuules lipendama ja plagisema. Nad tõusid üha kõrgemale ja tuul lehvitas neid rõõmsasti mängeldes. Siis aga olid purjed ülal. Alt kiskus poom purje pingule, ülal hoidis vall kahvli vajalikul kõrgusel. Tuul haaras purje, see paisus. Ankrud kerkisid veest. Ja võrgulaevad hakkasid pikkamisi liikuma.

See oli pühalik silmapilk. Laevades valitses äkki surmavaikus. Vaikus oli rannaski. Suur teekond algas.

Vanasti oli see kõik teisiti. Siis tuli õpetaja rannale, õnnistas mereleminejaid ja luges palve. Ja kus seda polnud, seal oli mõni vanem kipper toimetanud palvelugemist. Aga nüüd olid teised ajad.

Aadu oli siiski võtnud mütsi peast ja luges sosistades meieisapalve. „Andku Jumal õnne ja tervist!" ütles ta oma noorele perepojale mõteldes. „Ja tulgu tagasi parema õnnega, kui ta isal oli," lisas ta mõttes juurde.

Ja nii jäi ta kaugenevaile paatidele järele vaatama. Tuul mängis ta hallide juuste ja habemega. Mütsi oli ta unustanud pähe panemata.

Laevad aga üha kaugenesid. Puhus leebe läänetuul. Poomid viirati välja. Purjed paisusid ümaraks. Aegamööda hakkasid sõidukid tõmbuma üksteise kiilvette. Suund võeti piki Soela väina Muhu poole. Juba nüüd oli märgata, kuidas püüti tüü-

rida kaugemale, et hoiduda eemale salakavalast, kaugele merre ulatuvast Lee madalikust.

Uhkusega märkas vana Aadu, et Tilgremetsa Peedu laev purjetas selgi kevadel kõige ees. Tänavu polnud küll Peetu ennast purjesooti ja roolipinni hoidmas, aga tema liha ja veri olid siiski selgi korral kaasas. Küll see poiss end varsti vöörist kliivrisoodi juurest taha juhipingile nihutab, selles pole kahtlust.

Ja kui vana Aadu pöördus ning mütsi pähe pannes kõrvi juurde läks, muheles ta endamisi.

III

Kuni Muhuni puhus hea päripuul ja laevad sõitsid väledasti. Laasi Mihkel hoidis purjesooti ja roolipinni kindlasti. Tal oli halliks tõmbuv habe, mis piiras lõuga säbrus rõngana. Nina oli tal veidi kongus ja hallid silmad vahtisid poomi alt pidevalt merd. Iga väiksematki lainet oskas ta rooliga osavasti vastu võtta. Raske laev kuulis ta osava käe sõna nagu peru hobune tugevat meest. Tal polnud aega palju rääkida, aga teiste juttu ta jälgis ja teiste naljade puhul tõmbus naerule temagi suu. Ta oli Jürna kaugeid sugulasi ja Peeduga nad olid olnud seltsis koolis ning karjas. Seepärast oli ta sobinud juhikohale paremini kui keegi teine.

Teistest meestest oli Nuudi Pent kõige jutukam. Noores eas oli ta sõitnud krahvi laevadel madrusena. Oli käinud Inglismaal ja Itaalias. Oli näinud oma silmaga, kuidas apelsinid ja viinamarjad kasvavad. Kui ta jutustama hakkas, siis võis seda juba kuulata. Ja jutustada tahtis ta üsna meeleldi. Nii viitis ta teiste igavat aega sõidu kestel oma jutuvadaga. Krahv Ungern-Sternberg, Suuremõisa omanik, oli juba ammu laevandusest huvitatud olnud. Tal oli purjekaid, mis sõitsid Vahe-

mere, Inglismaa ja Peterburi vahet. Neil laevul oli paljugi hiidlasi esimest korda maailmameredele pääsnud. Ja tagasi tulles oli neil palju jutustada. Pent oli olnud üks neist.

Huviga jälgis ta nüüd Jürnast. Kas see hakkab „kalu söötma"? Aga merehaigus ei näinud Jürnale hakkavat. Ta jälgis hoolega teiste tegevust ja püüdis õppida igast asjast, mis ta nägi. Palju polnudki siin õppida. Neid väikesi tarkusi, mis laeva taglasesse puutusid, oli ta juba varem teadnud. Nüüd, kus sõit läks pärituult, polnud tal muud teha kui istuda või magada.

Aga kui nad Muhuni olid jõudnud ja ümber saare põhjaranna väina pöördusid, siis nägid nad oma üllatuseks, et väinas oli jääd veel küllalt. See valendas neile vastu hunnituna ning ähvardavana ühtlasi, ja meeste meeled läksid sellest nukraks.

„Seda need põhjatuuled on teindki!" urises Mihkel. „Kõik jää on siia kitsasse väina kokku peksetud! Nüüd ei poe siit isegi hüljes enam läbi."

Ettevaatlikult jatkati siiski sõitu. Ent jääpangad tulid üha lähemale. Vaheti oli jää vahel siin-seal lahva vett, aga mida kaugemale laevad jõudsid, seda kitsamaks vabad veed läksid. Tuul oli pressinud jää siia kitsasse väina kokku nagu pudelikaela. Oli selge, et siit selle moega läbi ei pääse.

Teised laevad jõudsid neile järele.

„Mis teha, tee kinni?" hõigati ühelt Tärkma laevalt.

„Tuleb Muhusse jääpaosse jääda, ja see on pikk peatus."

„Lähme proovime, kas Muhu meestel on kevadeõlled juba valmis."

Mihkel juhtis laeva kalda ligidale. Ankur visati sisse. Osa mehi kippus maale, sest kauasest istumisest olid jalad juba kanged. Pealegi oli siin mitmelgi juba tuttavaid eelmistest reisidest. Kuid kõigil keelas Mihkel minna.

„Jää võib hakata triivima ja rõhub laevale peale. Siis ei leia me siit hommikul muud kui tüki laudu ja tühjad tünnid. Muist mehi peab laeva jääma.“

Mihkel ise, Ristivälja Kaarel, vaikne noorepoole mees, Joonase Peeter, viiekümneis vana kalur, kes oli haige jalaga, ja Madise Simmu jäid laeva. Maale lubati minna Jürnal, Nuudi Pendil, Tooma Siimul ja Raba Juhanil. Need olid mõlemad kolmekümneis mehed, kes olid alles mõne korra olnud võrgareisil ja tundsid seepärast hulkumise ja vaatamise vastu ka rohkem huvi.

Pent võttis juhtimise maal kohe enese kätte. Ta oli siin juba ennegi olnud. Tal oli Muhus tuttavaid palju, nagu ta kaaslastele jutustas.

Nad jätsid ranna selja taha ja sammusid kaldast üles. Kohe ranna ligidal oli küla. Jürnas vaatas hoolega ümber, kuid majad tundusid olevat samasugused kui kodukülaski. Ainult mõned tared olnuksid nagu suuremad. Õues rippus võrke ja räästa all kuivas nööril ahvenaid. Mehed pöördusid esimesse tallu sisse.

„Tere, siitpere rahvas!“

Toas oli ainult naispere kollaseis seelikuis — vanem naine ja kaks noorepoole tütarlast. Nad ketrasid linu. Võõraid nähes jätsid nad töö seisma ja jäid vaatama.

„Tere jah. Vaata, kustpoolt mehi jälle näha on!“

„Kevadekuulutajad, laululinnud tulevad, pereema,“ naljatas Pent. „Sest eks ole see nii, et kui tulevad hiidlased, siis on selge asi, et kevad on käes ja külma enam ei tule.“

„Kevadekuulutajad küll siin, aga meri jääs,“ vastas naine naerdes.

„Ei see jää enam kaua püsi, kui niipalju laevu läbipääsu on ootamas.“

Naised naersid.

»Näe, mul seekord kosilane ka kohe kaasas. Sul tütred juba mehelemineku-ealised,« jatkas Pent ja lükkas punastava Jürna ettepoole. Tütarlapsed hakkasid itsitama ja Jürnal oli paha olla. Kuigi ta oli juba viieteistkümne-aastane, polnud tal veel tütarlastega tegemist olnud. Need viisid ta segadusse.

»Oi-jah, see on uhke kosilane,« ütles perenaine, ja Jürnale tundus see halvustavana, kuigi see võis olla kiituski. Sest Jürnas oli pikk ja sihvakas noormees, kelle sinised silmad vaatasid valgeverelisest näost kuidagi aralt ja süütult. Mütsi alt paistis puhmakas valkjaid lokkis juukseid ja ta olemuses oli midagi, mis noormehed ikka teeb naistele armsaks. See oli vist see kogenematuse ja hoolitsust vajavuse ilme.

Tütred silmitsesid poissi areldi ja hindavalt. Ema läks välja ja tõi varsti lauale kirevate mustritega kadakase õllekapa, leiba, kuivatatud kala ja piima. Võõrad istusid lauda. Jutt jooksis libedasti. Mehi polnud kodus. Olid läinud noodaga ahvenaid püüdma. Nüüd, jäälagunemise ajal, neid meres palju. Nii oli neil päris sõbralik olemine, kuni hämaruse laskumine meestele meelde tuletas, et teised mehed neid laevas ootavad.

Nad tõusid tänades, lubades varsti tagasi tulla, ja siis juba kosjaviinadega.

Rannas olid teised paadis kasukad ja suurkuued ümber tõmmanud ja pikutasid laeva põhjas. Lained loksusid uinutavalt paadi põhja all. Kuid kipper istus mornilt juhipingil päras.

»Mulle ei meeldi seal see jää nägu. Ja näib, nagu hakkaks tuul ka keerama.«

Tuul oli tõesti hakanud heitlike hoogudena puhuma. Paiguti oli päris vaikne. Näis tõenäoline, et ta suund muutub.

Mehed mähkisid end suurkuubedesse ja tõmbusid laeva põhja võrgupalakaile magama. Nad uinusid kohe, aga Jürnale ei tulnud niipea und. Esimese reisipäeva kirevus pani mõtted

töötama. Siis kandusid need kodusse. Ei tea, mis Ingel ja ema praegu teevad? Vana Aadu kohmitseb vist enne magamaminekut. Ja homme nad vist panevad härjad ikkesse ning hakkavad kevadekünniga peale. Sest Hiius oli kevad tulnud enne, kui jää liikus tuulte mõjul saare ümbert oma külmade hõngudega ära.

Ta vaatas taeva poole, kus kirendas loendamatuid tähti. Põhjanael vahtis talle otse silma ja sõelatähed rändasid oma teed veidi eemal. Need tähed tõid talle täna sooja kodutunde, sest neid oli ta ka sageli isaga koduõues vahtinud, kui see talle seletas tähtede nimesid ja õpetas nende järgi ilmasuundi määrama. Lained tulid ja läksid väikese loksumisega. Siinsamas, mõni toll ta peast allpool, algas vesine merehaud, mis ta isa oli neelanud. Ja siiski oli ta kaitstud ning soe oma suurkuue ja kasuka all...

Ta ärkas Mihkli hüüdest ja jalgade kiirest trampimisest laeva laadungil. Oli veel alles pime, kuid idataevas helendas koidueelses kumas. Lainete loksumine tundus olevat valjem ja laev õõtsus tunduvalt.

„Jää liigub!"

See hüüd äratas kõik mehed jalule. Ka Jürnas hüppas kiiresti üles ja vaatas ümber. Pimeduses märkas ta tintmustal merel valendust juba üsna ligidal. Ööst oli tuul oma suunda muutnud ja puhus nüüd lõunast. Jää liikus meres rahutute pankadena, mis jooksid üksteisele otsa, põrkasid kokku, kolisesid, ragisesid ja oigasid. Kogu see mass liikus piki rannikut laeva poole.

„Pootshaagid! Iga mees pootshaak kätte!"

See kipri hüüd pani mehed elama. Parda kõrval olid varade külge seotud pootshaagid. Iga mees kahmas endale ühe, ja nii relvastatult asusid nad merepoolsele laevapardale ritta.

Ka teistelt laevadelt, mis neist veidi tagapool ankrus olid, kostis ärevaid hüüdeid. Mehed olid märganud varitsevat ohtu ja olid kõik valvel. Jää aga ligines järjekindlalt. Juba võisid nad näha selle valendavat, lumehangi meenutavat kuhja mõnekümne meetri kaugusel laevast. Lainete rümamine, praksumine ja kolin üha suurenes. Ja siis oli jää juba laeva poordi ligidal.

Jää suund polnud mitte otse laeva pihta, vaid sellest poolviltu mööda. Kuid kitsas väin oli talle liiga ahas ja nii sundisid tuul ning teiste pealerõhuvate jääpankade raskus jää maa ligidale, kus laevad seisid. Meeste ainus pääsmise lootus oli selles, et triivjää-pangad on küllalt väikesed nende pootshaakidega laevast eemalehoidmiseks.

Esimene pank oli väike ja kui kaheksa pootshaaki ennast selle serva vastu kinnitas ning kaheksa meest kõige oma jõuga suruma hakkas, siis liikus see laevast mõne jala kauguselt mööda. Mehed töötasid kõigest väest ja uuesti ning uuesti raksusid haagid jäässe, kuni kogu see valge lagendik neist oli möödunud ja allapoole hämarusse kadus. Nüüd oli neil aega hinge tagasi tõmmata ja higi pühkida.

Aga juba ligines uus ja suurem mürakas. Jälle haakis kaheksa pootshaaki end selle rabedaisse servadesse. Kaheksa selga tõmbus looka.

„Korraga!"

Aga see oli meeste jõule liiga raske tükk. Jää ei teinud sellest nagu väljagi, et ta käiku taheti pidurdada, ja liikus üha pideva sahinaga edasi. Sooned meeste otsaesisel tõmbusid pingule siniste nööridena. Hingamine tuli rinnust vilistades. See oli võitlus elu ja surma peale. Ja siis hakkas pank aegamööda laevast mööda nihkuma. Ta serv puudutas peagu laeva parrast, kuid siiski jäi laeva ja panga vahele mõni toll.

„See oli üsna surma lõhnaga!"

Aga neil polnud nüüd enam palju aega. Jää liikus üha suureneva kiirusega ja üha suuremad kambad libisesid neist mööda. Mõni tuli neile ligidale, nii et nad pidid jällegi kõik oma jõu kokku võtma. Mõni näis juba laeva purustavat, kuid viimse jõuga said nad sellest siiski jagu. Teised purjetasid mööda kaugemalt.

Juba oli ilm valgenenud ja kogu meri valendas hommikuses helenduses nagu kummaline laiguline lagendik. Valgete jääsaarte vahel tundus vesi tõmmu-mustana.

Kaugemal meestest ujus vees luiki ja nende kaeblik kisa kostis läbi õhu.

Mehed valvasid ja lõid jää rünnakuid tagasi otsustunud ning nördinud nägudega. Neil polnud aega hommikusöögile mõtelda. Pootshaagid tõusid ja vajusid. Jää möödus neist pikkade ribadena.

Aga tagapool, teiste laevade juures, polnud meeste käsi käinud nii hästi. Üks triivjää-pank oli lõiganud ühel Käina meeste laeval ankruketi läbi. Laev oli tuule survel hakanud ranna poole triivima ja meestel polnud uut ankrut kinnitamiseks. Ja nüüd istus laev pärapidi madalikul. Väikesed muhu kalapaadid olid sõitnud laeva juurde ja püüdsid seda sõudmisega süvavette tagasi vedada. Õhk oli täis hõikeid ja meeste kisa.

Alles lõuna paiku hakkas suurem jääminek lõppema. Tuli veel üksikuid väiksemaid panku, aga neist saadi kergesti jagu. Mehed hakkasid juba rõõmsamaks muutuma. Tuul puhus hooti. Mastis ja vantides vingus rõõmsasti. Väikesed lainekeeled nilpsasid laevakülgi ja püüdsid üle parda ka laeva hüpata, kuid varad lõid need naerva lartsatusega merre tagasi.

Muhust väljus kalapaate. Need liginesid väiksemaile liikuvaile triivjää-väljakuile. Aegamööda sõudes lasti noota merre.

Vana meretarkus oli õpetanud, et viimsed jääpangad on kaladele meeldivaiks peatuspaiguks. Mehed laeval jälgisid huviga nende tööd ja kui ring jää ümber oli suletud ja noota hakati haalama, siis olid nad saagi suuruse suhtes niisama põnevuses kui püüdjadki. Kuigi mehed olid neist kaugel, võis kohe kindlaks teha, kas saak on hea või halb. Kehva saagi puhul ei kosta kalapaadist tavaliselt ühtki sõna ega hõiget. Aga kui on kala, siis on jutuvada elav ja hõikeid kõlab kaugele üle mere.

„Neil meestel seal on hea saak," ütles Mihkel. Ja selles polnud kellelgi kahtlust, sest muhu paadis naerdi, hõigati ja hüüti. Paat vajus ikka madalamale vette, kuni lõpuks veel ainult paar pardalauda oli vee peal.

„Need pöörased uputavad endid veel tükkis kaladega!" lausus Pent ja ta hääles oli nagu natuke kadeduse varjundit. Aga see oli põhjendamatu. Muhulaste paat hakkas varsti liikuma ja võttis koosi laeva suunas. Kui ta ligemale jõudis, võisid mehed näha, et kogu paadi sisemus oli üksainus siplev ahvenate hunnik. Seal oli suuri ja väikesi kalu segi. Need peksid, paterdasid sabadega ja hüplesid õhku. See oli tohutu saak.

„Osa pidime meresse tagasi laskma," seletas vana muhulane paadiga liginedes. „Ära uputavad paadi tükkis! Sel kevadel on neid üle igasuguse ootuse ja lootuse. Kas tahate ka värsket saada?"

Paat sõitis laeva parda alla. Otsad kinnitati varade külge ja muhulased ronisid pardale.

„Andke hauskar alla!" Vee ammutamise hauskar käis mitu korda muhu paadis ja tuli iga kord jälle siplevate kaladega laevale tagasi. See oli selline kingitus, mis kuival toidul olevate meeste südamed rõõmsaks tegi. Seda ei saanud niisama jätta. Mihkel võttis juhipingi alt oma suure õllelähkri.

Samast tuli välja ka puust treitud joogituts. See oli uhke nõu, nagu suur karikas valgest kasepuust välja voolitud ja lihvitud, hiiu kirjad küljel. Vulisedes voolas pruun vedelik tutsu.

„Olge terveks ja head kalareisi!" ütles vana muhu kalur ja jõi tutsu ühe sõõmuga tühjaks. Ta pühkis mõnuga vurrud kuivaks. „Kanged õlled teil, hiiu mehed! Oder kasvab teil hea!"

Nõu käis ringi ja igamees sai oma jao. Oht oli möödas ja jää oli minemas. Tee Tahkuranda hakkas vabanema. Ja meeste südamed olid rõõmsad.

Kui muhulased heade soovidega oma kalakastiga lahkusid ja ettevaatlikult maa poole hakkasid tüürima, asus kokk kalu puhastama. Mehed aga korraldasid kalade küpsetamise võimalusi. Suur raudpada paigutati keset laeva ja selle alla asetati paar vettinud puuotsa. Katla sisse tehti peenemaist kuivadest puudest tulelõke. Puhastatud kalad veeretati soolas, torgiti orgi otsa ja hoiti siis lõkke kohal seni, kuni nad särisedes küpsesid. Nagu heinalised istusid nad ringi ümber katla, küpsetasid värskeid ahvenaid ja sõid neid siis leivaga. Pärast väsitavat ja ärevat hommikupoolikut oli see toit maitsev ning kalade hunnik aina kahanes.

Jürnas oli teistega ühes töötanud nagu mees kunagi. Keegi polnud teda üldises ärevuses tähele pannud. Nüüd, pärast seda esimest ohtlikku elamust merel tundus talle, nagu oleks ta alles nüüd õieti meeskonda vastu võetud. Ja nagu uhkustunne paisutas ta rinda, kui ta võrgupalakasse pakitud püünisekimbul istus ning värsket kala küpsetas.

Tuul puhus lõunast kogu päeva. Õhtul pidid nad sõudma veidi maa varju, sest meri kippus liiga rahutuks minema. Uuesti heitis laev ankrusse ja mehed heitsid puhkama. Öö möödus ilma mingi ärevuseta. Jää oli küll lahkunud ja tee vaba, aga tuul oli vastu.

Hommikul oli taevas hall ja tuul hakkas soikuma. Mehed vahtisid pilvede jooksu, haigutasid ja arutasid edasisõidu võimalusi. Võrgulaevad olid loovimise jaoks liiga kohmakad. Targem oli istuda ja oodata soodsat tuult kui kibeda vastase tuulega merele võitlema minna. Sõudmiseks oli laine liiga kõrge.

Seegi päev ja öö tuli meestel veel tuulepaos igavaid päevi pidada. Järgmisel hommikul aga puhus paras kuljetuul ja esimese hommikuhämarusega heisati purjed ning reis jatkus. Ja nüüd läks sõit ilma mingite takistusteta. Möödusid Varbla, Pootsi ja teised mandri peatuspaigad. Kuid tuul oli hea ja meestel polnud aega peatuda. Vahetpidamata lõikas laeva rind vahutavat merd ja kandis mehi kevadise püügimere poole.

IV

Õhtupoolikul jõudsid nad kohale. Nad olid esimeseks Hiiu laevaks, kes viskas ankru Tahkurannas merre. Kiiresti mindi maale ja veeti hädavajalik kraam veel päevavalges randa.

Igal meeskonnal oli püügirannas oma väike majake. See oli palkidest kiiresti üles laotud, ilma ahjuta ehitus. Ümberringi mööda seinu olid narid magamiseks. Keskel oli lihtne laud söömiseks. Ruumi otsas oli laudadest võrkude ja tünnide panipaik. Kevadel, kui mehed saabusid, muutus maja ümber elavaks, kuid suve tulles lahkusid püügimehed jällegi. Siis pandi majakese uks kinni. Kõik jäi tühjaks ja õudseks kuni järgmise kevadeni.

Koka Leena pühkis toa puhtaks, aga varsti olid sisse ja välja trampivad meremehesaabastes jalad põranda jällegi liiva ning mererohtu täis vedanud.

Meestel polnud aega voodite seadmiseks. Hooletult visati kodunt kaasatoodud palakad ja ruudulised sõbad naridesse,

eelmisel aastal sinnajäänud õlekottidele. Kasukad ja suurkuued heideti voodiriietele otsa ja siis ruttasid mehed jällegi laeva juurde. Enne pimeda tulekut pidid asjad olema kohal.

Samal ajal keetis Leena majast veidi eemal keedupaigas kolme suure kivi vahele asetatud pajas leent. Iga mehe tangukotist võttis ta ühesuuruse peotäie. Kartulid olid ühised. Liha lõikas igaüks ise oma isu kohase pala, torkas märgiks oma puuorgi sisse ja viskas patta.

Aegamööda jõudsid kohale teisedki laevad ja rannas läks elavaks. Poole ööni käisid rasked veesaapad mere ja onnide vahet. Pimeduses vilkusid keedutuled piki randjoont. Kõikjal oli elu ja liikumist. Suur püügiaeg oli alanud.

Mehed sõid oma supi sõna lausumata. Nad olid pikast reisist ja päevasest tööst väsinud. Niipea kui toit oli söödud, heideti pikali.

Jürnas oli uuest eluviisist nagu segi löödud ja kohmetu. Ta oli oma õuemärke kandvad asjad teistega ühes maale toonud ja endale määratud paika pannud. Magamiskoha oli ta kui kõige noorem saanud ukse kõrvale. Siit tulvas vahel iilinguid sisse ja meretuul lõgistas lingiga. Tal oli oma sõba all külmavõitu ja ta tõmbas endale veel suurkuue peale. Mõtted jooksid jällegi koduteed. Meel kippus natuke nukrakski minema, kuid otsustunult keeras ta teise külje ja jäi siis, keset norskeist kaikuvat ruumi, vaikselt magama.

Järgmisel päeval algas kalastamine.

Päeval olid veel kord kõik võrgud järele vaadatud ja sealt, kus vaja, kohendatud. Igal mehel oli kümne võrgu ümber püüniseid. Õhtul pandi need laeva ja sõuti merele. Meri oli vaikne ja ilm kalastamiseks kõigiti soodus. Mihkel valis koha, kus võrgud sisse pidi lastama. See sündis vaikides.

Merel oli tol õhtul palju laevu. Nüüd, kus neil olid varad maha võetud, näisid nad palju madalamaina ja saledamaina.

Igast laevast puistasid meeste käed võrke merre ja näod olid seejuures niisama pühalikud kui seemet mulda visates. Ja-jah, oleks õnneks ja saaks kalu! Kogu talve olid naised ja lapsed kudunud neid võrke. Selleks olid ohverdatud parimad linad põllult, et lõng saaks peen ning tugev. Selleks oli sõidetud pikk ning ohtlik tee. Ja kõige parem kevadine põllutööaeg oli võetud kalastamiseks siin võõrais vetes.

Jürnastki nakatas üldine tõsidus, kui ta hoidis aerutüügast ja paati aeglaselt edasi sõudis, kuna teised võrke vette puistasid. See oli tõsine mehetöö, mis ta siin nüüd tegema pidi. See oli toiming, mis isa oma oli olnud juba paarkümmend aastat, ja nüüd pidi tema seda tegema. Jah, olgu õnneks ja tulgu kala!

Järgmisel hommikul tõusti juba pimedas. Riietuti käsikaudu kobades ja tõmmati rasked veesaapad jalga. Ja siis sõuti merele. Koit punetas taevaserval, kui nad leidsid oma meremärgid. Aga kui nad hakkasid võrke veest paati harutama, olid need tühjad. Ainult siin-seal hiilgas mõni üksik äraeksinud räim, üldiselt aga olid võrgud tühjad. Esimene püügiöö polnud õnnelik.

Meeste näod olid mornid, kui nad randa sõudsid. Vaikides harutasid nad võrgud lahedaks, raputasid üksikud kalad maha ja asetasid siis püünised juhtmeile kuivama.

Ka teiste käsi polnud käinud paremini. Kõigil oli kala vaid niipalju, et jatkus kalasupi keetmiseks, ja see oli ka kõik. Seda suppi nad siis sõid ja nukrutsesid.

Nüüd tulid igavad, närvesöövad päevad. Vahel oli võrkudes kalu ka niipalju, et need olid veidi hõbedakirju. Teinekord aga jatkus ainult oma tarbeks. Mehed rappisid kalad, soolasid ja kuivatasid kaasavõetud tünnidesse. Müüa polnud midagi.

Nii möödus esimene püüginädal. See oli halb nädal.

Järgmisel nädalal puhusid vinged tuuled, mis muutusid varsti tormiks. Kolm päeva ei saanud nad üldse merele minna. Ilm oli vilu ja öösi külmetasid nad oma onnis. Kõik olid pahurad ja üksteisele öeldi igal teenitud ja teenimata juhul teravaid sõnu. Joonas kui kõige noorem pidi kuulma vanemailt meestelt iga aeglaselt sooritatud ülesande eest, mida ta veel küllaldaselt ei tundnud, ränki etteheiteid. Ta surus hambad kokku ja vaikis. Meeleolu oli kõigil rusuv, ja õhtuti, kui võrkude merreviimisest midagi välja ei tulnud, hulkus ta tormisel rannal. Valged vahuharjalised lained veeresid möirates, pahisedes ja keedes randa. Kajakad karjusid nagu meelehaiguses ja valus. Tal oli niiviisi jalutades parem kui teiste morne nägusid vahtides.

Ühel niisugusel õhtul kohtaski ta esmakordselt Reeta.

Ta oli oma rännakuga jõudnud natuke kaugemale kui muidu. Kalaonnid ja juhtmeaiad jäid selja taha. Ta ees kasvas kalda ligidal kõrgeid mände ja tuul rassis nende okstes. Veripunane päike rippus madalal mere kohal ja kajakaid libises ta punetavais kiirtes läbilõikavalt kiljudes. Ta astus vee äärest mändide poole ja leidis ühe tüve najalt väikese tüdruku, kes nuttis, pea peidetud pisikeste käte vahele.

See oli nii ootamatu pilt, et ta sõnatult seisma jäi. Seda tüdrukut nägi ta esimest korda. Tal oli kollane muhu seelik, mis siit-sealt juba oli kulunud. Valge linase jakikese üle oli tal värviline rätt. Ta juuksed olid kahes pikas tuhkblondis patsis üle õla ja jalas olid tal riidest pätid.

Poiss vahtis tüki aega imestunult ja piinlikkust tundes. Tüdruk nuttis nii südantlõhestavalt, et ta kedagi ei näinud. Juba tahtis Jürnas vaikides tagasi tõmbuda, kui tüdruk äkki pea tõstis ja teda nägi. Tal oli ümar valkjanahaline nägu ja ta pikkades mustades ripsmetes säras pisaraid. Ehmunult nagu väike lind vahtis ta poissi.

Nüüd ei kõlvanud Jürnal lihtsalt sõna lausumata minema hakata. Ta tahtis ilusasti juttu alustada, aga ei osanud muud ütelda kui:

„Miks sa nutad?“

Tüdruk vaatas teda ikkagi veel hirmunult, aga juba veidi uudishimulikult. Kuid ta ei ütelnud midagi.

„Kas said haiget või?“ küsis Jürnas jälle, aga nüüdki ei vastanud tüdruk talle.

Siis äkki küsis ta vaikselt:

„Kes sa oled?“

Jürnas tegi peaga ebamäärase liigutuse kalaonnide poole:

„Sealt, Hiiu laevast. Aga miks sa nutad?“

„Ah, ei midagi. Olen nii üksi ja siis vahel süda läheb nii kurvaks. Ja nüüd see Sander kiusab ka veel.“

„Kes see sihuke siis on?“

„Ah Sander või? Ta on sealt, Saaremaa laevast.“

„Ja kust sa ise oled?“

„Mina olen Muhu laevast. Kokk.“

Poiss vaatas tüdrukut hindavalt. See oli temast vähimalt paar aastat noorem. Ta oli alles nääpsuke ja kitsa kondiga. Suurräti all paistis ta kuju haprana. Keha polnud veel õieti kujunemagi hakanud. Ja juba kodust eemal kokana võrgulaeval endale leiba teenimas!

Siis küsis ta otsekoheselt:

„Kui vana sa oled?“

„Jüripäevaks sai kolmteist.“

„Miks siis nii noorelt juba kodunt väljas oled?“

„Isa suri mineval kevadel ja emal on kodus viis nooremat last. Üks peab minema välja teenima, muidu pole midagi kodu lauale panna.“

See kõlas juba nii vanainimeslikult, et Jürnal piinlik hakkas. Tema oli oma südames teist juba hukka mõistnud ta liiga

varajase kodunt tuleku pärast, aga see oli oma nooremate õdede-vendade toitja.

„Ära siiski nuta. Küll kõik läheb hästi. Ja seda Sandert ära karda. Mis ta tühi sulle ikka teeb!"

„Kipub kallale ja näpistab, ja räägib rumalaid jutte."

„Noh, siis jookse eest ära."

Sellega sel õhtul see jutt jäigi. Jürnas pöördus oma kalaonni poole, sest oli juba hilja. Ja tüdrukki hiilis pärast ta lahkumist oma sängi. Aga poisi oli see kohtamine kuidagi rahutuks teinud. Tal oli raske mõtelda sellele kolmeteistkümne-aastasele lapsele, kes pidi olema kaugel oma pisikestest õdedest-vendadest, et hakata teenima juba nii noorelt kehva soolasilku ja kõva leivakannikat elu ülalpidamiseks.

Järgmisel õhtul, kui veelgi tormi tõttu mereleminekut polnud, sammus ta jällegi nagu mingil sunnil koha poole, kus ta oli eelmisel õhtul teist näinud. Aga sel õhtul polnud puu all enam kedagi.

Ta tegi pika ringi rannikul ja pidi juba oma kalaonni tagasi pöörduma, kui kuulis rannas, seal, kus oli saarlaste onne, kellegi karjatust. Ta kiirendas samme ja nägi kalaonni otsas, aida ukse ees, tuttavat kollast seelikut ja musta mehekogu.

Tüdruk karjatas jällegi: „Jäta mind rahule!" Aga juba oli Jürnas kohal. Äkiline vihasööst oli ta hinge tulvanud. Ja ilma et oleks isegi teadnud, mis ta teeb, oli ta haaranud mehel selja tagant mõlemast õlast ja ta tagurpidi järsu tõmbega seljale prantsatanud. Alles nüüd nägi ta, et teine oli temast umbes aasta võrra vanem, kuigi veidi väiksema kasvuga.

Vastane oli ootamatust rünnakust üllatunud. Kargas aga kohe üles ja tormas ta kallale.

„Mis sa tahad? Küll ma sulle näitan!" Nad läksid rüsinal kokku. Teine oli vanem ja sitkem, kuid Jürnas oli siiski poole peajao pikem. Ta oli lapsest saadik olnud valmis enda eest

välja astuma, kui seda tarvis oli. Nüüd oli ta südamesse talle endalegi üllatavana tulvanud raev muutnud ta kahevõrra tugevamaks. Ta sai parema käe teise haardest vabaks ja lõi sellega siis kõigest jõust teise hingeldavasse näkku. Ta rusikas tabas suud ja nina. Veel kord lõi ta, siis laskis teine ta lahti. Ta nina jooksis verd ja ta ülemine huul oli maraskil. Ta pühkis käeseljaga näolt verd ja sülitas.

„Niisugune elajas! Kas nüüd jätad lapsed rahule! Ja ise tahab ennast meheks pidada!"

Jürnas oli nii vihane, et ta oleks uuesti teisele kallale tormanud. Aga see ei teinud mingit katset ennast kaitsta. Ta sisistas ainult läbi hammaste:

„Aga seda ma sulle ütlen, et kui ma veel kuulen, et sa seda tüdrukut kiusamas käid, siis löön ma sind maha nagu konna, kas saad aru?"

Kui saarlane minema lonkis, polnud Jürnal tüdrukule midagi ütelda, vaid ta sammus kiiresti kalaonni poole. Tal oli ebamäärane tunne. Vahel oli tal nagu häbi, et ta oli laskunud kakluseni, aga kui ta mõtles sellele, mis ta isa oleks soovitanud antud olukorras teha, siis oli ta kindel, et ta oli õieti toiminud.

Kuid teistele ei lausunud ta sündinust sõnagi.

Aga siis ühel õhtul torm vaikis ja kõik laevad läksid õhtu tulles üksteise võidu merele. Võrgud lasti jälle lootusrikkalt merre. Kevadisest paremast püügiajast oli niigi juba paar nädalat kaotsi läinud. Nüüd lootsid kõik veel ülejäänud aega nii hästi kui võimalik kasutada. Peaks aga meri kalu andma!

Hommikul olid meeste lootused ometigi täitunud. Võrgud olid nii rasked, et neid pidi ettevaatlikult laeva tõstma. Nad lausa sätendasid tõusvas päikeses nagu sula hõbe. Kahe mehega lapati võrke üle parda laeva, ja kogu aja oli meestel tunne, nagu oleks see hõbedane kangas, mida nad merest paati võtsid. Nii tihedasti olid võrgusilmad kalu täis.

See oli esimene suur saak sel kevadel. Kolm päeva kestnud torm oli toonud räimed randa. Ja nüüd tuli meestel kibe töö. Vaevalt olid nad jõudnud võrgud puhtaks raputada ja kalad kokku koguda, kui ülesostjad olid juba kohal. Külas oli juba mitu päeva mulke ja kaugemaist Pärnumaa valdadest mehi olnud kalasaaki ootamas. Nüüd sõitsid hobused randa. Püüdjaile pakuti viina ja siis hakati hinda tegema. Selle esimese saagi said mehed siiski korraliku hinnaga ära anda, sest ostjad olid kauasest ootamisest tüdinud ja igaüks pakkus teisest üle, et aga minema pääseda.

Jürnal oli tööd rohkem veel kui teistel. Tema kui paadi omanik sai endale varid, kalad, mis olid võrkudest laeva põhja varisenud. Kui saak oli hea, siis kogunes neid palju. Nende puhastamine omakorda võttis aega, sest need tahtis ta soolata oma tünnidesse koju viimiseks.

Nüüd tuli terve rida ilusaid päevi. Päike paistis soojalt ja tuuled olid vaiksed. Mehed käisid igal ööl merel, ja kuigi saak polnud just nii rikkalik kui esimesel saagiööl, siiski piisas sellest korraliku püügi nime kandmiseks. Räimeülesostjaid oli rannas palju, aga siiski oli nädala kuludes juba kalu rohkem kui ostjaid. Ja siis hakkasid hinnad langema. Mehed matkasid üksteise võidu mööda maanteed maa poole, et esimesena ostjat tabada. Seetõttu tuli kalastajate vahel ette isegi tüli ja arusaamatusi. Kuigi püük oli korralik, ei püsinud hinnad enam oma õigel tasemel ja meeste teenistus langes.

Siis oli meri korraga jälle tühi. Ainult mõne mõõdu kalu said mehed kogu laeva peale. Nii kestis see mitu päeva järjest.

Jürnal oli jälle veidi rohkem aega. Ta otsustas tüdruku üles otsida ja vaadata, mis tast oli saanud. Keskpäeval läks ta piki randa sinnapoole, kus ta oli tüdrukut kohanud. Ta leidis ta keedupaiga juurest. Kivide vahel podises pajas kartuleid. Tüdruk ise istus murul ja puhastas kalu.

„Tere, jõudu!“ ütles Jürnas ja istus ta lähedale murule.

Tüdruk võttis tervise arglikult vastu.

„Noh, kuidas läheb?“

„Hästi,“ vastas tüdruk ja võttis räimedel päid maha. Ta käed olid rapete ja kalaverega koos, silmad maha löödud.

„Kas Sander sind veel kiusab?“

„Ei, ta enam ei julge!“ Nüüd tõstis tüdruk ka silmad üles. „Pärast seda korda pole ta enam oma nägu näidandki. Ju tal nüüd häbi on. Sai naha peale.“ Ja nüüd lehvis naeratus tal üle näo. Jürnas vaatas teda kõrvalt ja talle näis, et see tüdruk oli iluski, kui ta nii arglikult naeratas.

„Mis su nimi on?“ küsis ta, sest talle oli äkki meenunud, et ta tüdruku nimegi veel ei tea.

„Reet.“

„Kas sa oled linnas juba käind?“ küsis ta.

„Ei ole veel.“

„Noh, mina ka veel ei ole. Lähme siis kord seltsis.“

„Oh, see oleks väga huvitav.“

„Kas sa veel käid seal männi all nutmas?“

Tüdruk läks üleni näost punaseks. Siis naeratas ta jälle.

„Ei, nüüd ma enam ei käi.“

„Noh, see on kena. Mis sa ikka nutad! Ega see midagi aita! Elu läheb omamoodi. Ja varsti saad ka jälle koju.“

Pärast seda käis Jürnas sageli tüdrukuga juttu ajamas. Ta kuulis, et selle isa oli olnud laevaehitusmeister, kes igal suvel läks Kuura randa laevatöödele. Aga viimaseil aastail olnud ta viletsa tervisega, ei saanud enam tööl käia, ja siis tabanud perekonda vaesus. Ema katsunud koha peal päevilisena suurt perekonda toita, kuid sellest üksi ei piisavat, ja kuna tema olevat kõige vanem laps, siis peab temagi kaasa aitama.

Ta oli hakanud usaldama seda suurt ja sõbralikku poissi, kes oli ta vastu nii heatahtlik olnud. Jürnale aga oli ta alles

laps, keda ta oli kaastundmuse pärast aidanud. Aga pikil igavail õhtutundidel ja jõudeajal oli üsna huvitav kellegagi jutelda, ja nii käis ta Reeda keedukolde juures kivil istumas. Pent, kel oli terav silm teiste jälgimiseks, pilkas Jürnast sageli, et ta viivat siit veel nooriku koju kaasa. Kuid Jürnas vastas sellele vaid loiult:

„Mis sa ajad! Ta ju veel laps."

Sanderit nägi ta ka paar korda rannas, kuid teine hoidus meelega temaga kokku puutumast. Nähtavasti polnud ta seda sorti mees, kes oleks julgenud oma asju meestega meeste viisil lahendada. Aga Reeda jättis ta siiski lõplikult rahule.

V

Püügiaeg läks omasoodu edasi. Kevad oli muutunud soojaks. Ööd olid lühikesed ja valged. Kala oli jälle vähem, kuid hinnad püsisid parajal tasemel. Meestele meeldis see rohkem kui kalade uputus madala hinna juures. Võrgud ei kannatanud sel määral ja töödki oli vähem. Aega jäi rohkem üle.

Jürnas hoidis oma võrgud hästi korras. Kõik augud ja katkenud silmad parandas ta kohe. Aga kuna ta võrgulinad olid alles uued ja tugevad, siis juhtus nende juures rikkeid vähem. Ajaviiteks tõi ta metsast pihlakakeppe ja männijuuri ning punus korve. Kui aega üle jäi, lõikas ta rehapulki valmis. Nii olid päevad huvitavad ja aeg kulus kiiresti.

Suureks seltsiks oli talle asjaolu, et ühes Tärkma laevas oli noorima mehena kaasas Kruusa Andres. See oli umbes temavanune poiss. Nad olid seltsis koolis käinud, niipalju kui seda kooli oli. Kolm päeva igas nädalas istusid nad tulvil vallamaja juures madalas toas, kus neile köster õpetas lauluraamatust ja piiblist lugemist ja muid tarkusi. Nii olid poisid saanud sõpradeks.

Aga poiste õppimine polnud siiski sellega peatunud ja köster oli sunnitud neile teisigi tarvilisi kunste, nagu rehkendamist ja kirjutamist, õpetama. Seda peeti enesestmõistetavaks, et kõik mehed pidid oskama lugeda ja kirjutada. Ja enamik naisigi tundis seda kunsti, kuigi mõni vanem kirjutas suure vaevaga ja mõnikord ka hätta jäi.

Nüüd leidis Jürnas Andrese rannast ja poistel oli õhtuti koos palju jutustamist ning arutamist. Andres oli unistaja. Ta ei rahuldunud sellise eluga, kui oli Hiiumaa külades. Aga laia maailma ta ei saanud minna, sest ta isa oli juba teist aastat sisemise haigusega maas, ja nii maal kui merel langesid peremehekohused Andrese õlgadele.

Nüüd nad lamasid keskpäeval mändide all samblal. Hommikune püük oli korraldatud ja võrgud kuivasid juhtmeil.

„Kuule, Jürnas, säärane töö on tühi vaimu närimine, nagu meie vana köster ütleb," ütles Andres pilvi vahtides. „Mis mõtet on siin kogu kevade mõne kalapoja pärast ära raisata, kui võiksime midagi paremat teha!"

„Ja mis see parem sinu meelest siis on?" küsis Jürnas.

„Meie püüame kalu isaisade viisil võrkudega, kuid saame kätte ainult räimi. Aga kas sa arvad, et siin muid kalu polegi. Oh, õngedega tuuakse siit välja vimmasid, kohasid ja ahvenaid Neid on meres rohkem kui räimi. Vaata, Jürnas, meil peaksid olema säärased püünised, mis kõik need kalad korraga kinni püüavad."

Ja kui teine talle imestades otsa vahtima jäi, jatkas ta:

„Sa tunned Maandi Juhanit, sedasama vanameest, kes siis, kui veel orjaaeg oli ja kui talle taheti tallis soolaseid anda, Rootsi põgenes. No-jah, tema on selle aja jooksul, mil ta ära oli, terve maailma läbi käind. Vaata, tema jutustab, et on maid, kus püütakse kalu suurte kotikujuliste pikkade mõrdadega. Kalad ujuvad sinna sisse, ja tagasi ei oska enam tulla,

sest nad ujuvad vastu voolu. Ja siis pole muud kui tõmba see mõrrapära paati, puista tühjaks ja mine linna müüma. Mõrrad seisavad meres mitu nädalat järgemööda, sina muudkui vilista ja vea kala! Ja ka kõiksugu suured purakad ei pääse sellest mööda! Vaat see oleks alles kalapüüdmine! Aga see, mis meie siin — puha lapsemäng!"

„Kes neid mõrdu siin oskaks teha!"

„Küll oleks mehi ka, kes oskaksid, aga kalapüüdmine ei meeldi mulle üldse. Mina tahan laeva saada ja mööda meresid sõita."

„Näe, mu isa katsus ka sõita, ja kus ta nüüd on!" ütles Jürnas.

„Aga mis sa siis mõtled, kas ta polnud küllaltki mees! Vaata kui pisike laev tal oli, ja kõik puha oma vaevaga tehtud. Ja käis siiski Peterburis, Riias ja kõik. Kord käisin ma Suursadamas. Parajasti tuli sisse krahvi kahemastiline „Aliart". Raad mastis ja puha. Mul jäi hingamine seisma, kui ma seda nägin, nii tore oli see. Suur nimi kuldtähtedega peal, mehed mastidel ja raadel purjesid kinni sidumas. Kõik võõrad maad oli ta läbi käind. Vaat kui oleks juba niisugune laev, Jürnas, siis maksaks meredel sõita."

„Mis krahvil viga, temal mitu laeva, aga kus meie!"

„Ära ütle midagi. Seal Heinaste pool olevatki meestel juba suuremaid laevu. Nüüd me pole enam orjad, vaid vabad mehed. Miks me ei või sõita mööda merd nagu krahvgi oma laevadega!"

„Jah, eks maailmas ole palju häid asju, aga kas meie neid kõiki kätte saame!" ütles Jürnas nukralt. Aga nüüd ajas Andres enda küünarnukile üles, vahtis talle tõsiselt otsa ja hakkas uuesti rääkima.

„Vaat, mina olen mõtlend, et enne surma pean veel minagi endale saama sihukese laeva nagu Suuremõisa krahvil on. Ära

naera midagi! Mina enne ei jäta, kui olen saand suure laeva kapteniks. Seda ma ütlen sulle kui sõbramehele, aga pane tähele, Jürnas, enne ma rahule ei jää, kui see täide läheb."

See jutuajamine mändide all aga ununes Jürna meelest varsti. Tulid uued mured ja uued ülesanded. Ilmad hakkasid minema liiga soojaks. Merevesi oli leige ja see mõjus püünistele halvasti. Kalasaak kasvas viimaseil päevil küll jälle, kuid mehed hakkasid juba üha sagedamini rääkima kojusõidu-jutte. Jaanipäevgi hakkas lähenema ja kodus ootas heinategu meesabi.

Aga enne seda tahtis Jürnas, ja tahtsid teisedki, kord linnas ära käia. Kuna linnas oli nüüd ka veel aastalaat, siis oli linnaminejaid rohkemgi. Ja niisiis seatigi ühel hommikul linnasõidule.

Mehed panid endale uuemad kuued selga ja asendasid veesaapad kergete hiiu ranti kingadega. Need rootsipärased, õmmeldud taldadega jalatsid olid ilusad ja kerged. Kintspükstes, mis põlvekohal tupsudega lõppesid, ja tumedais sukis näisid nad täna sootuks teissugused kui igapäevase töö juures.

Nahksilla juures kai ääres oli teisigi võrgulaevu, kui nad kohale jõudsid. Otsad kinnitati silla külge ja mehed astusid maale. Teistele meestele polnud Pärnu enam võõras, kuid Jürnas vahtis endal silmad valusaks. Esimest korda kõndis ta kividega sillutatud tänavail ja nägi kõrgeid maju. Siin oli kaks, jah isegi kolm aknarida üksteise peal ja seal ülal akendel olid ka kardinad ees ning lillepotid akendel. Siis pidi sealgi elama inimesi.

Nende kingad kõpsusid paekivist kõnniteedel, kui nad, areldi ringi vaadates, kõndisid südalinna poole. Linn oli inimesi täis. Vallikraavidest kuni puiesteede äärteni ja südalinna suurte majadeni oli avar plats inimestega nii tulvil, et raske oli liikuda. See oligi aastalaada ehk jäärmargi plats.

Väljak oli täis telkide ridu, millede vahel olid laiad tänavad. Ja telkide ees, lahtiste lettide peal, oli kõiksugu kaupa, mis silm iganes igatses. Pent teadis rääkida, et siia on kokku tulnud kaupmehi Varssavist ja Riiast saadik. Mööda tänavaid saalis linna kodanikke ja maalt sissesõitnud laadalisi. Nende hulka kadusid nüüd nemadki. Neil oli tarvis osta endale varustust ja kingitusi kodustele.

Jürnas vaatas väljapandud kaupa. Ta pidi midagi ostma emale, Inglile ja vanale Aadule. Mida aga kellelegi viia, selle üle andis mõtelda. Siin oli kõiksugu toredaid asju, mine tea, mis oleks kõige parem. Lõpuks ostis ta emale ilusad käärid, ilusa punaste ja roheliste kirjadega räti ja mitmes jämeduses nõelu. Inglile võttis ta mitu rida helmeid, sest ta teadis, et neid võib õele varsti pulmasepli valmistamiseks tarvis minna. Veel võttis ta paar küünart ilusat punast ja sinist kalevit, sest seda tarvitasid noored tüdrukud alati palmikute ja peakatete tarvis.

Palju raskem oli Aadule kingitust leida. Piipu vanamees ei tarvitanud. Viimaks jäi ta peatuma juudi poe juurde, kus müüdi kõiksugu nuge. Ta valis suure kaheteralise luupeaga noa. Küllap see teeb vanamehele rõõmu.

Nüüd võis ta muretumalt ümber vaadata. Keset laadaplatsi oli suur karussell, mis ilmatu käraga ja toredusega ringi sõitis. Selle ümber oli inimesi karjana. Iga kord kui karussell seisma jäi, tulid inimesed pealt maha ja uued ronisid asemele. Siis hakkas see jällegi liikuma ja inimesed istusid laevades või hobuste seljas või saanides ning kihutasid lustilise muusika saatel ringi.

Jürnas tungis inimmurrust läbi ja seisis selle imelise riistapuu juures. Äkki nägi ta enda ligidal kellegi kollast undrukut. Kui ta ligemale trügis, siis leidis ta, et Reetki oli täna laadaliste seas. See tegi talle rõõmu.

„Näe, tema ka siin!“ ütles ta ja võttis teise käe.

Reetki näis rõõmustuvat kohtumisest. Ta oli uudishimust karusselli tulnud vaatama ja kaotanud teised hoopis silmist. Nüüd kardab ta koguni, et ta veel eksib.

„Kas teeme ka ühe sõidu ära?“ küsis Jürnas.

„Ei tea, kas tasub vaeva?“

„Ei-noh, kui juba kord linnas olla, siis tarvis ära proovida,“ arvas Jürnas. Ja kui karussell seisma jäi, siis ronisid nemadki hobuste selga. Karussellimees tuli ja kasseeris rahad sisse, enne kui sõit võis alata. Jürnas maksis kummagi eest kolm kopikat ja siis läks sõit lahti. Reet vist kartis veidi, sest ta haaras kõvasti Jürna käest kinni.

Ja nii nad siis tiirutasid teineteise käest kinni hoides. Imeline soe viirg läbis Jürna südant ja tal oli imelikult hea nii sõita, teise väike arglik käsi peos.

Reeda silmad särasid ehtsas rõõmus. Tuul lehvitas ta uut kollast muhu seelikut. Ta pluus oli peenest linasest riidest ja kaunisti tikitud. Nii uhkelt polnud Jürnas teda veel kordagi näinud. See laevaehitaja lesk polnud oma tütart siiski kodunt viletsalt välja teenima saatnud. Tal olid ilusad riided kaasas. Tuul mängis ta palmikutega ja ta põsed lõid lõkendama.

Kui nad hobuste seljast maha ronisid, oli Jürnal päris kahju, et sõit nii kiiresti oli möödunud. Reedale vaadates mõtles ta, et kas temalgi oli kahju.

Aga ta ei teadnud, kui kahju oli väikesel Reedal. Ta oleks kas või maailma otsa sõitnud sedaviisi puuhobusel istudes, muusika saatel, ise hoides kinni sõbralikust käest, mis oli ta kaitseks tõusnud siin kodust kaugel ja võõras ümbruses. Reeda väikesest südamest tuli sügav ohe.

Nad mõlemad olid teistest rahvamurrus lahku läinud. Ega nad neid suuremat otsinudki. Nad teadsid, et laevad nahksilla juurest enne õhtupoolikut ikkagi tagasi ei sõida, ja nii oli neil kogu päev veel ees.

Nad läksid läbi telkide-tänavate tahapoole, kus suitses teemasinaid ja müüdi präänikuid ning kringleid. Ühelt letilt ostis Jürnas kummalegi magusaid kollaseid kooke. Neid nad sõid ja jõid kruusist mõdu peale.

Neil oli lõbus olla. Kuskil tegi karutantsitaja oma loomaga veidrusi. Mees puhus mingit kummalist pilli ja karu taarus tantsida. Rahvas seisis ümber ja naeris. Veidi eemal oli keegi võõramaise välimusega mees. Ta väntas mingit ühel jalal seisvat kasti, millest tuli haledat muusikat. Kastil tantsis kepseldes väike pärdik. Tal oli roheline kuueke seljas ja punased püksid jalas. Kastist võttis ta aeg-ajalt väikesi paberist kaardikesi ja ulatas pealtvaatajaile. Sealt lugesid need naerdes endale ennustusi. Siis tuli ahv jällegi, rahakopsik käes, ja korjas kopikalisi. Kui keegi talle narrimiseks andis vana nööbi, siis viskas ta selle mehele põlglikult tagasi. See sünnitas palju nalja.

Nii möödus aeg kiiresti. Nad hakkasid liikuma silla poole, et teistest mitte maha jääda. Teel möödusid nad poest, kus aknal oli näha kõiksugu võõrkeelseid ja ka maakeelseid raamatuid. Teiste hulgas oli seal ka „Eesti Postimehe Juto Tuba". Jürnas pidas tüki aega nõu, astus siis aga poodi ja kui ta välja tuli, siis oli tal leht käes. Sellest lehest oli ta köstrilt palju kuulnud. Nüüd võis ta ise oma silmaga seda näha ja lugeda. Hoolikalt pani ta lehe kokku ja peitis põue.

Sadamas teisi mehi veel ei olnud. Küll aga tuli neile vastu Kruusa Andres, kes kõmpis piki jõekallast edasi. Ta kutsus neidki kaasa.

„Kuhu sa siis tahad minna?" küsis Jürnas.

„Vaata ise," ütles ta ja näitas tahapoole. Seal tõusis laevade maste üle majade katuste ja uhked peelpuud mustendasid sinise taeva taustal.

Nüüd oli Jürnas ka kohe minemas. Reetki tuli kaasa, sest temalgi polnud mujale kuhugi minna. Seal oli kaks suurt

kolmemastilist kaljast ja üks sama palju mastide arvuga pargas. Neile oli laaditud hommiku poole linapalle ja -seemet. Praegugi veel oli kai sellest koormast prügine. Laevalael kõndis mehi. Muist nõjatasid reelingeil ja suitsetasid pikki piipe. Keegi mängis lõõtspilli.

Poisid kõndisid kail nagu palavikus ja vahtisid laevu igast küljest. Nad lugesid laevade ahtreilt kuldtähelisi nimesid: »Julie-Amalie — Hamburg«, „Peter Vanderveldt — Rotterdam« ja „Marie — Hull«.

„Säärasel laeval tahaks kord sõita üle Läänemere!« ohkas Andres. „Vaata, kus tal on ikka raasid mastis! Küll see võiks kihutada, kui kõik purjed lahti on!«

Neil oli raske laevadest lahkuda. Aga kui Reet juhtis tähelepanu päikesele, mis üha madalamale veeres, siis ruttasid nad paadisadamasse.

Teised olidki juba kõik seal ees. Nad olid neid isegi juba veidi oodanud ja võtsid neid hurjutustega vastu. Aga poisid olid nähtust nii vaimustatud, et nad ei märganud isegi vastu hakata ja ennast kaitsta. Vaikides ronisid nad oma kohtadele. Otsad tehti lahti ja laevad libisesid jälle merele. Aga selle päeva elamused olid kõigile kolmele sügavasti hinge vajunud, kust ka aastad neid ei jaksanud enam välja kulutada.

Mõni päev hiljem oli kalastamisel lõpp. Asjad pakiti kokku. Võrgud seoti hoolikalt palakaisse. Täis silgutünnid veeretati randa. Laevade laadimine võttis veel ühe päeva aega. Siis pandi laevadele jälle varad pardale jatkuks ja sõit võis alata.

Enne ärasõitu oli kalaonnis veel meeste keskel pidulik toiming. Kipper Laasi Mihkel tõi oma suure vaskraamidega rahakoti taskupõhjast esile ja ladus siis kevadise teenistuse lauale. See tuli jaotada kõigi vahel ühtlaselt. Igaühele tuli viiskümmend rubla, ja see polnud olusid arvesse võttes sugugi nii halb teenistus.

See oli Jürna elus esimene iseseisvalt teenitud raha. Uhkustunne läbis ta südant, kui ta raha hoolikalt kokku murdis ja oma kuue alla ihupõue peitis. Siin oli ta rahakott vedrunõelaga särgi küljes kinni, et mereteekonna kestel raha kaotsi ei läheks.

Nagu valged luiged libisesid võrgulaevade purjed järgmisel hommikul üle sinise vee. Laevad olid raskes lastis, aga meri oli ka suviselt laisk ja rahulik. Tuul oli päri ja teekond möödus kiiresti. Muhu rand, kus nad kevadel peagu oleksid külma haua leidnud, jäi selja taha. Juba paistis Lee ots. Uhkes kaares kihutasid paadid sellest mööda.

Naised, kes olid tulnud randa lambaid pesema ja olid nüüd oma karjaga üle põlve vees, kus nad lambaid veega uhtsid, nii et nende vill hakkas lumena valendama, nägid purjede liginevat rivi.

„Võrgulaevad tulevad!“ käis hüüe läbi ridade.

„Võrgulaevad tulevad!“ Ja kiiresti lõpetati lammaste pesemine ning rutati koju. Kui laevad uhkes kaares randa purjetasid ja ankrud vette visati, siis polnud rannas enam kedagi. Kõik olid rutanud koju, kus nad väärikalt tulijaid ootasid.

See oli aastakümneid nii olnud. See oli ranna suursündmus, kui laevad tulid kaugelt koju. Nii ootasid kord nende esiemad oma mehi, kes tulid peagu samasuguste laevadega ja purjedega idast ja läänest, Koiva jõelt ja Rootsist, koormaks küll kallimad kaubad kui nüüd. Aga kallid olid tulijad ikkagi, sest nad tõid jällegi elu tühjadesse küladesse ja tühjadesse kodudesse.

VI

Sellest sai tore kojutulek. Aastaid püsis see Jürnal meeles, millise rõõmuga ta rannast tulles nägi kodumänniku suurte puude ladvakroone vaikses suveõhus. Kuidas suured vahtrad

talle nagu tervituseks noogutasid, kui ta avas kääksuva õuevärava ja kirssidega palistatud õue astus. Õuemuru oli tõmbunud kuumast päikesest veidi pruunikaks. Põõsaste all siblisid hallikirjud kanad. Koer Milla lamas tare läve ees päikeses, aga Jürna tuttavaid samme kuuldes hüppas ta üles ja kargas talle rõõmu pärast niuksudes ning saba liputades vastu. See tegi poisi südame rõõmsaks ja heldinult patsutas ta koera selga.

Ema ja Ingel tulid maja tagant karjaaiast. Sealt kostis kellade ja krapi häält. Kari oli tulnud praegu alles karjamaalt koju. Vana Aadu nokitses tagaõues puupinu juures päikese käes. Pinu ääres oli pink ja selle ümber oli maa peenikesi laaste täis. Päike paistis üle suure vahtra ja paargu, ning see tagaõu oma puupinuga ühe aia ääres, raiepakuga ja tööpingiga selle juures oli nii kodune ja tuttav, et talle imeline kodutunne tuli.

Vana Aadu nokitses rehade ja vikatite korrastamise kallal. Pinu najal oli neid tööriistu terve hulk reas. Ta tõstis oma vilkad silmad töölt ja rahulikul viisil, nagu oleks Jürnas ainult kõrtsi juurest, ja mitte Tahkurannast saabunud:

„Kas sa näed, võrgaline juba kodus!"

„Jah. Kas saaks kuidagi hobuse karjamaalt koju? Tarvis täna juba osa kraami laevast ära tuua."

„Jah, ega kedagi. Hobused Alme koplis, saab kohe kätte." Ja pükstelt puru maha raputades tõusis vanamees, võttis siis rehealt valjad ja pöördus kopli poole minema. Alles väravas pöördus ta veel korra tagasi vaatama ja küsis:

„Noh, oli saama-aasta või jäite ilma?"

„Ega just kaevata saa."

„Nii et astjad täis?"

„Need nüüd! Mis neist täis saada!"

„Küllap on neid aastaid ka olnd, kus võrgalised tulid tühjade astjatega tagasi. Nii, siis on hea küll." Ja vanamees hakkas kärmete lühikeste vanainimese-sammudega minema üle lil-

ladest liivateeõitest kirju välja männikuteele, mille taga oli hobustekoppel.

Suurt teretamist ja rõõmutsemist polnud näha ka Inglit ja ema kohates. Jutt algas nagu samast kohast, kus see kevadel Jürna lahkudes oli katkenud. See oli nii juba vanasti, isaisade päevist saadik, et merele mindi ja tuldi aastaiks või nädalaiks ilma jumalaga jätmata ja tere ütlemata.

„Kas olid head tuuled tulles?" küsis ema.

Jürnas vastas:

„Tuul oli hea. Eile hommikul hakkasime tulema ja sõitsime koju otse ühe sõõmuga."

„Haigust pole olnd kevade kestel?"

„Ei ole."

Jürnas võttis ema käest kadakase piimalüpsiku, millele õõnsaks puuritud oksaga lauast toru oli külge meisterdatud, ja viis tuppa. Sinna tuli ka Ingel veidi hiljem järele ja venda nähes jäi seisma ning ütles:

„Näe kui pruun ja päevitand! Päris mehemürakas!"

„Näh, kui kevade läbi söödud ja magatud."

Ingel võttis laualt piimanõu, pani kurnatoru otsa ja hakkas madalaid, lumivalgeks küüritud kadakasi piimapütte üksteise järel täis valama. Piima oli palju, kõik pütid said täis ja jäi veel ülegi. Õde valas kibu täis ja ulatas vennale.

„Joo!"

Piim oli alles soe ja merereisist näljane Jürnas jõi nõu põhjani tühjaks.

„Ole terveks! See maitses hea!"

Alles siis, kui õde oli piimapütid üksteise järel ära viinud ja tare otsas asetseva ruumi kõrgele piimariiulile paigutanud, istusid nad kõik laua ümber ning Jürnas rääkis oma püügiuudiseid. Ema tõi lauale tangusupi, kus oli ka raas liha sees. Ta lõikas leiba ja nad sõid koos.

Jürnas nõudis kodu-uudiseid. Punikul oli olnud suur lehmvasikas ja see oli otsustatud kasvama jätta. Hundid olid murdnud Prassil noore sälu ja olevat siingi metsades üldiselt sel kevadel ümber hulkumas. Paikkonnast olevat jällegi kolm noormeest pagenud kroonuteenistuse eest paadiga Rootsi. Jaagutooma Liine olevat läinud Agapäle mehele.

Ja nii külauudised jatkusid. Peamiseks jutustajaks oli Ingel. Ta näis olevat kosunud ja elavam. Ja silmisse, mis kevadel olid kurvad, oli tulnud nagu uut elu.

Aadu tuli hobusega ja Jürnas rakendas selle puuvankri ette ning sõitis randa. Kui ta sealt tagasi tuli, oli juba pime. Aadu ja ema ootasid tares. Ingel läks hobust koplisse viima. Ja kui nad magama said, oli märgata juba ilma valgenemist.

Hommikul magati natuke kauem kui harilikult. Aga kui Jürnas ärkas, leidis ta, et teised olid juba siiski kõik jalul. Sulane oli läinud randa, et tuua viimsed laevas olevad asjad. Ema ja õde toimetasid hommikusi talitusi. Tare oli valge aknast sisse põikuvast päikesekiirte vihust. Jürnas tõusis kiiresti ja riietus.

Hommik oli tulnud ilus. Männikus laulis linde. Kukulinnu sulane tilksutas oma ühetoonilist kella, suure vahtra otsas vilistas kuldnokk.

Hommikusöögi juures andis ta kingitused kätte. Kuigi kõik olid rõõmsad, oli õe rõõm siiski ilmseim. Ja ema ei saanud jätta ütlemata:

„Inglil kulub nüüd marjaks kalevit ja helmeid. Pulmad varsti tulemas.“

Õde punastas, kuid Jürnas tõstis üllatunult silmad pudruvaagnalt.

„Kas siis nii kaugel juba asjad?“

„Külma Juhan käib ikka kangesti peale. Tal ema vana ja õde sügisel mehele läind. Ei taha üle mihklipäeva oodata.“

„Nii ruttu! Siis jääb tuba meil päris tühjaks. Isa surmast ka alles aasta täis.“

Ta ei tahtnud nii ruttu õest lahkuda. Olid seltsis kahekesi kasvanud. Teisi lapsi polnud vanemail olnud. Seetõttu olid ka nad nii kokku kasvanud. Kaks aastat vanem õde oli teda kasvatanud ja hellitanud, kui teised olid kas heinamaal või põllul. Ja nüüd pidi õde minema ligi kümne versta taha! Aga kui õde tahab. Juhan oli seda teed hakanud käima juba mineval aastal. Hiius abielluvad tüdrukud noorelt.

„Ega siin maksa keelamine midagi, kui juba kord nii on mõeldud. Noorte inimeste asi. Saavad ka oma jalale,“ ütles ema.

„Ega ma sellepärast, aga nagu kahju tuba nii tühjaks teha,“ andis Jürnaski järele.

Esimene päev kodus kulus Jürnal ringivaatamiseks.

Pärast hommikusööki kõndis ta kodunt allamäge rukkipõllule. Tare oli ehitatud kohe maantee äärde. Teest lõuna poole algas kõrge ja sünge männimets, kus kasvas igivanu puuhiiglasi. Tüved olid siledad ja oksteta nagu sambad, aga ladvatutid ulatusid ülal siiski peagu kokku ja moodustasid nii tiheda katuse, kust vaevalt päikesekiirt läbi paistis. Siin oli kulle ja teisi suuri linde. Öösiti huikas öökulle. Päeval kädistasid harakad ja naersid pähkliräägud. Hundid ja rebased külastasid siit vahel isegi talusid.

Maantee jooksis piki kõrgemat seljandikku ja suundus loogeldes ida poole, Käinasse, kus oli kirik ja kihelkonna keskus. Selle tee ääres oli neli talu ligistikku. Matse talu, kuhu Jürnas kuulus, asetses kohe tee veeres, sellest ainult aiaga lahutatud oli Pendiaadu, järgmine kandis nime Hansutooma ja viimast hüüti Pärtliks. Talude nimed tulenesid vanadest peremeestest, kes olid olnud nii tuntud, et talu kuulus neile nagu pärast surmagi veel. Külas valitses üldiselt arvamine, et selle

elanikud põlvnesid ühest isikust, kes oli siia metsalaande talu loonud ja siis seda laiendanud kogu oma suguseltsi tarvis.

Põllud algasid kohe talude õueaia tagant ja jooksid allamäge veerjalt vastu eemal laiuvat sood. Need polnud mingid head põllud, vaid kruusapõhjaga kivivaremed, kus munakivid olid üksteises kinni. Kevaditi ja sügiseti tegi siin vesi liiga ja suvel kippus põud kallale. Kaks-kolm kraavi jooksis talude maade vahelt läbi ja suundus sohu. Aga sealt polnud veel ärajooksu muudviisi kui pisikese ojanire kaudu. Suurvee ajal oli soo tervelt vee all ja siis võis siin lootsikuga sõita. Kevaditi ajas hauge suurveega üles kudema ja siis võis otse toa tagant kraavist ahingiga kolmenaelaseid raiuda.

Põllud olid väikesed. Neist ei piisanud suure pere toitmiseks. Leivavilja tuli tuua igal aastal Saaremaalt ja mujalt lisaks. Põldu ei haritudki päris tõsiselt. Mehed oma jalga adra taha ei viinud. See oleks olnud kogu külas naeruks, kes seda oleks katsunud teha, ja kõrtsis oleks ta pühapäeval pärast kabeliteenistust nii läbi pilgatud, et tal poleks olnud häbiga muud teha kui võtta paat ja põgeneda kas või Rootsi.

Tööd tehti härgadega. Igas talus oli paar künnihärgi ja teine paar värsse peale kasvamas. Piimakarja oli sedavõrd vähem. Kellel oli kolm või neli lehma, oli suurtalunik. Enamikul oli kaks, mõnel isegi üks lehm. Jürna isa oli siiski lehmade tähtsust mõistnud, sest meremehena sattus ta sageli Stokholmi, Peterburi ja teistesse linnadesse. Ja kui tal oli võtta pütt võid kaasa, siis sai ta sellest head raha. Nii oli Matse talus juba mitu aastat neli piimalehma ja karja üldarv tõusis vasikatega kokku üheksa sarvekandjani.

Ex bibl. univ. Tart.

Hobuseid peeti taludes üks ja kaks. Suuremad puumaakohad pidasid siiski kaks hobust. Sälge ja varssu kasvatati ise. Üldiseks hobuseliigiks oli väike saarehobune. Need sõid vähe, kuid olid väledad ning tugevad. Hobuseid tarvitati ratsaloo-

madeks kaugemate sõitude puhul ja kodu ümbruses ka tööloomiks. Kuid härg oli siiski tavalisim töötegija. Ta pidi vedama suvel vankrit ja talvel rege. Põllutööd toimusid kõik härgade jõul.

Künniks tarvitati konksatru, ja kündja pidi katsuma vagusid ajada võimalikult madalalt, sest peremeeste arvates tegi punase kruusa väljakündmine põllu lahjaks.

Jürna lapsepõlves oli isa teinud uudismaad talu teisest küljest, umbes poole versta kauguselt. Seal oli madal, kruusaseljandikest piiratud kausikujuline metsapadrik, mida tarvitati hobustekopliks. Kevaditi polnud veel kuhugi pääseda ja siis ujus siin metsparte ning -hanesid. Alles Jürna karjapoisipõlves murdis hunt siin noore sälu. Kuid mõisavalitseja arvates kõlbas see kartulimaaks, milline taim oli just moodi tulemas.

Külameeste vastuhakust hoolimata nõudis mõis rentnikelt selle maa põlluks tegemist. Ühest küljest lõigati kraav läbi kruusavalli, et vesi kausist välja pääseks, ja siis tehti maa põlluks. Igale talule sai nii paar vakamaad põldu juurde. Aga vesi kippus siin siiski liiga tegema. Kevadel lainetas sõnnikuhunnikute vahel ja metspardid ja -haned peatusid endiselt kutsuvail voogudel. Suveks põld siiski kuivas ja kui oli kuivem suvi, kasvas siin ilus vili, sest pinnas oli mullase liiva segu ning kivid puudusid siin hoopis.

Karjamaad olid kilomeeter kodust eemal, männiku taga. Männik aga kuulus mõisale ja sellest oli läbi tehtud tanum, kust kari hommikuti ja õhtuti läbi viidi. Sellegagi oli risti ja vaeva, sest siingi tegi vesi liiga. Pind oli küll kindel ja põhi liivane, aga et veel puudus ärajooks, siis muutus karjamaa kevaditi ja sügiseti nii põhjatuks, et sageli tuli lehmi mülkast välja vedada. Üldse oli siin lepavõsastikku ja kiduraid soomände nii palju, et kuivemad kohad olid rohkem padrik kui rohumaa.

Heinamaad olid kahes lapis. Esimene oli kilomeetri võrra talust otse lõuna suunas männiku taga. See oli veidi parem ja siledam, suurtest kaskedest kauniks muudetud maalapp ja kandis Alme nime. Teine, Tagametsa, oli otse karjamaa taga ja siin oli rohkem põõsaid ja mättaid kui heina. Karja ületalve pidamiseks tuli teha mõisast headelt rannaheinamaadelt kahaheina, kusjuures üks pool sai mõisale, teine tegijale. Sel viisil võis saada toitu suuremale karjale.

Nii oli talu pidajale sageli rohkem ristiks kui rõõmuks. Aga siia oli kord elama asutud, ja kuhu sa ikka hingega pääsed! Peatoiduse aga pidi ikkagi hankima merelt, sest maa seda ei võimaldanud. Seepärast olid siitkandi mehed juba maastmadalast merel. Kalastamine oli peamine ala, aga ka laevadega teeniti veidi. Valvsad randrüütlid, venelastest piirivalvemehed, aga hoolitsesid selle eest, et see teenistus suur ei oleks. Sest tollal oli ainukeseks teenimise võimaluseks kaubitsemine Rootsiga, ja see oli salakaubandus, mida võimud ei lubanud.

Kuid häda ajab härja kaevu, ja nii oli elu siingi alatine riskimine. Rootsiga oli siiski ühendus tihedam kui ükskõik millise teise nurgaga kodumaal. Suur tormine Läänemeri ületati lahtiste paatidega. Sel teel hukkus igal aastal mõni paadimeeskond, kuid teised jäid elama ja jatkasid tegevust.

Peagu igast perekonnast oli teada keegi, kes oli oma elu merel kaotanud. Jutud käisid külast külla paatkondadest, kes olid kadunuks jäänud. Siis nuteti, oldi kurvad ja unustati kadunud varsti. Elu läks oma rada edasi.

Rukis oli sel suvel kasvanud ilus. Kõrs oli kõva ja pea oli täis, kuid odraväli kollendas sinepeist. Kaer oli veelgi kehvem. Kartulid olid keskmised. Aga mitte viljade seisukord ei teinud Jürnale muret. Teda ängistas palju rohkem põldude kasinus. Kuigi talu oli oma kuuekümneviietiinuse pindalaga ümbruse

suuremaid, siiski oli põldude all vaevalt paar tiinu. Muu oli kõlbmatu padrik, kus hulkus hunt ja huikas öökull. Kui ta lootis haljale oksale jõuda, siis mitte kunagi nende väljade läbi, mis pealegi kuulusid veel mõisale.

Jürnas noppis viljast paar sinilille ja kõndis edasi. Õe abiellumine ei meeldinud talle samuti. Mitte et Juhan oleks olnud paha mees. Seda mitte. Ta tundis seda kahekümne viie aasta piirides perepoega juba ammu. Ta isa oli olnud juba tuntud Tilgremetsal Peedu elades. Talu oli suur ja parema põlluga kui Matse oma. Aga tal oli kahju mõtelda, et Ingel nii noorelt kodunt peab lahkuma.

Nüüd pidi ta hakkama mõtlema ka sellele, kui tühjaks kodu jääb. Ema peab muretsema ühe noorema tööpoisi ja paar ümmardajat. Neid kippus alati neile teenima, sest isa oli õiglane mees, kes perelt kunagi liiga ei nõudnud. Kogu kihelkonnas oli Tilgremetsa Matse tuntud taluna, mis kuulus nende sõrmedel loendatavate hulka, kus perele anti puhast leiba, milles polnud aganaid.

Palgaküsimus ei teinud muret, sest kogu saarel oli kombeks, et suurte peredega popside lapsed määrati juba mõisa poolt kuhugi sulaseks või ümmardajaks. Seal anti neile riided ja toit. Raha ei teadnud keegi nõuda, sest sageli polnud peremehel endalgi muud kui toit ja riie. Raha oli vähe liikumas. Alles viimasel ajal hakkas see merd kaudu liikvele pääsema.

Kodu poole sammudes mõtles Jürnas Kruusa Andresele ja kõnelusele, mis neil oli olnud Tahkuranna mändide all. Andresel oli õigus. Nende tulevikutöö pidi kujunema siiski selles suunas, et pääseda meresid mööda liikuma. Kui saaks suuremaid ja merekindlamaid laevu, siis võiks purjetada kaugemale ja saaks ka maailma näha. Mis siis, kui pääseks korra ka üle ookeanide sinna maale, kus kasvavad palmid ja kus inimesed on mustad. Milliseid kummalisi maid saaks siis näha!

Aga nähes kodutare halli katust üle rukkivälja vaiksete voogude, tulid talle hoopis igapäevasemad mõtted. Ei tea, kas Aadul on vikatid juba kõik käiatud ja kust saaks abiks mõne inimese heinatööle? Sest heinaaeg oli tõsiselt algamas.

VII

Heinatöö läks sel aastal kiiresti, sest ilmad olid ilusad. Ainult paar päeva kippus vihm loole liiga tegema, siis olid jälle pilvitud, päikeselised päevad.

Heinaajaks oli Aet saanud abi soo veerest vabadikuperedest. Noor, seitsmeteistkümne-aastane poiss Madis, kel oli kodus veel seitse nooremat venda-õde, oli kaubeldud moona eest. Üks vanem lesknaine Rabakülast oli samuti tulnud. Neile mõlemaile lubas Aet anda nüüd tasuks silku, mis oma pere tarvidusest sel aastal üle jäi.

Madis meeldis emale. Poiss oli vähese jutuga, aga töökas. Ja nii küsis ta isegi juba Jürna arvamist selle üle, et kui jätta poiss päriselt Matsele elama. Sügise poole võiks ka veel vaadata mõne ümmardaja, siis oleks pere koos.

Jürnas ei osanud selle kohta midagi ütelda, sest kuigi ema teda nagu täiskasvanut ja peremeest hakkas kohtlema, tundus talle endale imelik emale säärastes küsimustes nõu anda. Aga Madis meeldis talle. Nagu kaks omasugust vuhisesid nende vikatid kaarel. Ja õhtul seltsis koju minnes oli neil sõbralik jutt voogavalt jooksmas.

Madis oli elanud metsas ja teadis kõnelda kõiksugustest loomadest. Ta oli huntidega mitmel-setmel korral kokku juhtunud. Kord karjapoisipõlves läinud ta neljakäpuli loomi hirmutama ja sattunud põõsa taga kriimsilmaga peagu peadpidi kokku. See oli tulnud sinna loomi varitsema. Kui hunt oli sel-

list imelikku inimese peaga neljajalgset näinud, siis teinud ta hirmsat häält ja silganud metsa.

Rebaseid püüdnud ta raudadega. Neid tal oli nüüdki veel tagavaraks.

Vahetevahel laupäevaõhtuti läksid mõlemad poisid pao äärde loikudest hauge püüdma. Kevadise suurveega olid kalad merest siia üles tulnud, aga kui suurvesi alanes, jäid nad loikudesse vangi.

Heinatöö polnud veel lõppenud, kui Laasi Mihkel astus ühel õhtul hilja Tilgremetsa õue. Ta kõneles sosinal tüki aega emaga ja tuli siis Jürna juurde. Mehed läksid tarre ja seal siis sõnas Mihkel:

„Vaata, Jürnas, asi on sedasi, et mõned mehed tahaksid teha veel sel suvel, kui ilmad ilusad, ühe otsa Stokholmi. Nüüd pole ööd enam liiga valged, aga pole ka veel sügiseselt pimedad. Ja meri on rahulik ning juba kolmat päeva puhub idatuul. Kui ilmamärgid ei peta, siis pole ilmaseaduse muutmist niipea karta. See tuul viib meid kindlasti paari päevaga Stokholmini ära."

„Kes oleksid teised tulijad?" küsis Jürnas. Asi tuli talle äkki ja ootamatult, aga ta teadis, et säärased asjad tulid alati ootamatult, sest ei tahetud, et keegi saaks haisu ninna.

„Ega võõraid ole tulemas kedagi, puha omad mehed. Joonase Peeter, Nuudi Pent ja meie kaks. Ei taha sinna suurt karja kokku ajada. Sihukesed asjad käivad tasa ja targu, salamisi ja sosistades."

Jürnas oli kohe nõus. Ta oli lausa oodanud sellist võimalust. Saab külastada Rootsimaad ja näha suuri linnu. Isa oli talle sellest palju jutustanud ja juba siis oli ta poisina isa mangunud, et võtku isa järgmisel korral tedagi kaasa. Isa oli siis ütelnud: „Kasva veel, küllap siis sõidad." Nüüd polnud küll isa enam sõitmas, aga ta tahtis minna.

„Oleme seda asja nii mõtlend, et homme võiks siis Sõru kordonis passi ära klaarida ja öösel läheks sõiduks. Ons sul midagi kaasa ka võtta?“

„Ega muud kui paar pütti võid ja sülda paar kasepuid.“

„Hästi! Sinu laev, sul tuleks siis homme kord Sõrus ära käia. Õhtu poole tuleme siia vaatama.“

Peagu kogu öö ei saanud Jürnas ärevuse pärast silmi kinni. Ema korraldas ta riideid ja teemoona. Aadu oli juba õhtul ladunud vankrile halukoorma ja pidi hommikul laeva vedama.

Võrgalkäimine oli igapäevane asi. Nüüd aga pidi ta pääsma hoopis huvitavamale teele, Rootsi! Juba see nimi üksi kõlas nagu mingi nõiduslik hõllandus. Sinna oli ta kuulnud minevat üht ja teist. Sealt oli isa toonud kummalisi asju. Tinakausid, kust ainult suurte pühade ajal süüa anti, ilusad vasklühtrid, mis pandi lauale ainult siis, kui õpetaja tuli lugemist pidama või kui kuskil olid ristsed. Kõik need kummalised asjad olid tulnud Rootsist või „Tokholmist“, nagu isa ütles.

Ja nüüd pidi tema, Jürnas, pääsma sellele imemaale! Juba see, et selline tõsine mees nagu Laasi Mihkel tuli teda kaasa kutsuma, tõstis teda täismeeste sekka. Talle tundus, nagu jääks lapsepõlv alles nüüd õieti tast maha ja ta astuks meeste ritta, sest Rootsi kaasavõtmine oli nagu mingi meheks kuulutamine.

Alles hommiku eel sai ta sõba silmale.

Teisel päeval sammus ta, laevapass taskus, Sõru poole. See oli randrüütlite asukoht. Seal nad istusid mere ääres kabeli ligidal oma pikas ja võõrapärases, kollaseks värvitud hoones ja valvasid, et kahtlast kaupa randa ei pääseks. Iga paat, mis sõitis saarelt merele, pidi neilt selleks loa ja pitseri saama.

Randrüütlid olid kardetavad ja vihatud. Vihatud juba selletõttu, et nad kandsid mundrit, mille kandmise eest hiiu noormehed olid valmis kas või oma eluga enne riskima lagunenud paadiga põgenedes kui et kroonusse minna.

Üks piirivalvemees oli õues ja narris oma suurt koeravolaskit. Teised mängisid lahtise akna all kaarte. Võõrkeelset juttu, sõimusõnadena kõlavat räuskamist ja naeru tuli akna kaudu õue.

Üks neist oskas natuke purssida eesti keeltki. Oli olnud juba siin niipalju aastaid, et oli ära õppinud.

„Aga kuhu njüüd suve ajal sjõitma?" küsis ta.

Jürnas seletas, et oleks vaja kord Muhusse minna.

„Muuhusse? Aga vot kui ljehete Rootsi, vot sul Muuhu!" kahtles kroonumees. „Teie ikka tuleb siia muudkui Muuhu, Muuhu, aga ljehete hoopis Rootsi. Vot kuidas petab kroonu."

„Muhus on asjaajamist ja nüüd on aega, sest hein on valmis. Selle natukese vilja, mis lõigata tuleb, aga lõikavad naised üksi. On tarvis tingimata sõita," seletas Jürnas.

„Ah, ladna. Aga kui püüame kiinni, vot siis vangi ljehete," lõi kroonumees käega, ja pass oligi välja klaaritud.

Rõõmsasti sammus Jürnas kodu poole. See toiming oli korras. Nad võivad teele asuda.

Päev kulus puude pealelaadimisega ja teiste ettevalmistuste tegemisega. Ema oli triikinud talle puhta särgi. Ta viksis oma kõige uuemad hiiu ranti kingad hülgerasvast ja tõrvast keedetud määrdega ja hõõrus lapiga hoolega üle. Hiilgama kingad sellest küll ei hakanud, aga ühtlaselt mustaks läksid nad siiski.

Selga tahtis ta panna kirikuriided. Need olid kodukootud musta lambavilla värvi riidest ja külarätsepa õmmeldud. Särk, — ja selle eest oli juba ema hoolitsenud, et see oleks lumivalge, — oli kinnitatud eest väikese preesiga. Väikejakk ehk kuub oli eest lahtine, kolme vasknööbiga. Selja tagant kaunistasid seda siilud. Sukad olid heledad. Kintspüksid olid põlvede kohalt kinnitatud säärepaeltega, mil olid värvilised tupsud.

Ta vaatas end peeglist, mis samuti oli toodud Rootsist, ja jäi oma välimusega rahule. Talle vaatas vastu valgevereline,

päevitanud, tuhkblondide juustega noormees, kelle sinised silmad vaatasid avameelselt ja veidi arglikult. Ülemise huule peal oli veidi kollendavat habemeudu. Juuksed kippusid meelekohtadel natuke kiharduma. Kael oli tugev ja pruun, nina pisut lühidavõitu ja sirge, huuled kitsad, lõug tugev.

Ta polnud edev ja ennast silmitses ta peeglist üsna harva. Täna aga pidi ta astuma teele, mis pidi teda viima suurde maailma. Oli loomulik, et ta ennast enne teeleasumist hoolega üle vaatas.

Ingel, kes sel hetkel tuppa tuli, ei saanud teisiti, kui pidi venda veidi nokkima.

„Sa teed enda nii toredaks, nagu tahaksid Rootsi kuninga tütrele kosja minna!"

„Kui mitte kuninga tütrele, eks mõnele rootsi preilnale võiks väikese pai siiski ära teha," arvas vana Aadu asjalikult. „Inimene noor, ju ta ka nalja tahab saada, siis vanas eas ka midagi mäletada."

„Ah, ärge jamage!" ütles Jürnas ja lõi käega.

Õhtupoolikul tulid mehed Tilgremetsale. Kõik oli reisiriides ja kandsid käes kompse. Varustus oli juba päeval hobusega laevale viidud. Laevalt polnud võrgalt tulles varasid veel maha võetud. Nii oli kõik korras.

„Ärge meid siis enne nädalat mitte ootama hakakegi!" andis Mihkel pererahvale nõu. „Ja kui me üle kahe nädala ära oleme, ka siis veel ei maksa hirmu tunda. Ülemere-asjad, ega neid tea, kui kiiresti need lähevad."

„Näh," lisas vana Aadu, „eks ole siinkandis nähtud sedagi, et mehed on kaks aastat Tokholmi-reisil ja tulevad siis tervelt tagasi nagu purikad. Vaata Laane Aadut ja ta paatkonda. Kaks aastat naised nutsid ja vaata, et viimaks ei läind juba uuesti mehelegi, kui äkki mehed kõpsti kohal. Ülemere-asjadega läheb jah vahel aega, kus sellega!"

See lugu oli meestel kõigil teada ja oli olnud kümmekonna aasta eest üldiseks kõneaineks. Selle paatkonna mehed olid Krimmi sõja ajal katsunud inglaste blokaadist läbi põigelda ja Rootsi minna. Paljudel läks see korda, sest soolahinnad olid siis kõrged, ja neid oli palju, kes püüdsid seda elutarvet niiviisi hankida. Aga see paatkond sattus inglaste kätte.

Mehi peeti kodus juba uppunuiks, ja kui nad paari aasta pärast tagasi ilmusid, oli kõikide üllatus suur. Nad olid kogu aja olnud Inglise sõjalaeval vangis, ristelnud mööda merd, võtnud osa Sveaborgi merelahingustki. Külma tulles olid inglased nad Ahvenasaartele maha pannud. Suure vaevaga olid mehed Soome ja Peterburi kaudu koju pääsnud, käies suurema osa teest jala.

Seda lugu tuletati jälle siin õuemurul meelde, sest ilm oli veel valge ja merele ei tahetud enne päikeseloojangut minna. Tuletati meelde veel teisigi lugusid, kuidas ühe teise paatkonna käsi käinud palju kurjemini. Inglased olid neid tagasisõidul merel tabanud. Sool visatud kõigi kottidega üle parda. Laeva mast raiutud maha ja siis jäetud mehed merele toiduta ja joogiveeta triivima. Aga õnneks kandunud laev tuule aetuna Hiiu randa.

Soola aga oli olnud vähe ja mehed läinud teist korda uuesti õnne katsuma. Ja jällegi sattunud nad tagasi tulles inglaste kätte, kes ristelnud Ojumaa ja Hiiumaa vahel. Jällegi kaotanud nad laadungi ja jäänud merele triivima. Inglased imestanud meeste sitkust, aga näidanud siiski mastile ja teinud kätega poomise liigutusi. See võtnud meestel seks puhuks sõidutahtmise ära.

„Jah, aga meestel pole häda kedagi! Näe, kõik alles elus ja terved!“ naeris Aadu. „Kui ikka on antud, ei siis ole hakkamist isegi inglase hambal. Ja-jah, imelikke lugusid on selle Tokholmi-sõiduga siinkandis juhtunud!“

Need olid lood, mida iga hiiu poiss ja tüdruk kuulis lapsena oma vanaisa võrguhargi kõrval väikesel toolil istudes. See oli õigupoolest paikkonna rahva eepos, mis kandus suust suhu.

Ent see kandus veel kaugemalegi. Räägiti katkulugusid ja seda, kuidas sadakond aastat tagasi must surm peagu kogu saare tühjaks teinud, aga kuidas siiski mõned inimesed järele jäänud. Ja sedagi teati rääkida, kuidas hiljem suur hulk inimesi siit sunniviisil Saaremaale viidud, sest et see jäänud täiesti tühjaks.

Saartel elavad jutud ja mälestused kauem. Siin on elu nagu kokku surutud. Meri annab talle kindlad paikkondlikud piirjooned. Isikud on kõik tuntud ja mälestustel on oma konkreetne tagapõhi teada. Aga hea oli neid jälle meelde tuletada.

Päike oli juba vajumas metsa taha. Rukkipõllud olid ta kiirtes roosakalt helkivad. Vana Aadu vaatas loojuvale päikesele ja ütles:

„Tuleb ilusaid ilmu, kui aga tuul edelasse ei kisu. Siis saab veel tormi."

„Aga nüüd on aeg astuma hakata!" lõpetas Mihkel jutu.

Mehed tõusid ja sammusid läbi metsa, paari kilomeetri kaugusel asetseva ranna suunas. Naised aga läksid magama, hinges natuke muret ja söövat valu.

Olgu õnneks, mingu mereleminejail hästi!

VIII

Võrgulaev hiilis merele nagu suur hall vari.

Päike oli juba loojunud. Poolhämarus muutis mere ähmaseks ja kõik piirjooned sulasid kokku. Polnud kuud ja meri oli kummalise valkjasrohelise helgiga, nagu see on omane põhjamaa valgetele öödele.

Tuul puhus pideva hingusena Soela poolt ja tõi kaasa Saaremaa metsade hõngu. See lõhnas värske heina ja kaselehtede järele. Laev libises vaikselt üle voogude. Vesi vulises täävide ümber. Mehed kõnelesid sosinal, sest öisel veel kandub hääl kaugele.

Väin tõmbus kitsamaks. Paremal valendas Emmaste mõis ja siis hakkasid paistma Sõru kabel ning kordon. Vasakul oli niisama ligidal Soela kordon. Mõlemais viibis vene kroonu valvav silm. Selle kroonu, kes oli soolahinna tollidega kõrgeks ajanud, nii et see oli Hiiumaal ja teistel saartel haruldane kaup, ja kes valvas hoolega, et seda igapäevast elutarvet ei saa tuua sealt, kus see oli odav ning kättesaadav.

Laev ei purjetanud Sõru silma poole. Mihkel juhtis ta Pihlalaiu ja Pammana vahelise Pihla kitsuse suunas. Siin oli kindlam sõita. Paremale jäi varjav tühi Pihlalaid, kuna vasakul oli Pammana metsadega kaetud kallas.

Alles siis, kui Soela väin oli selja taga ja Pihlalaiu puudeta triip paistis ööhämaruses Lee otsa suunas, tundsid mehed endid julgemana. Juba hakkasid nad täie häälega rääkima. Saaremaa jäi maha. Mihkel tüüris laeva piki Hiiu edelaranda lääne poole. Tuul jäi selja taha, puri viirati välja ja laev lisas kiirust.

Mehed jäid magama laeva põrandale kerratõmbunult ja suurkuubedega kaetult. Ainult Mihkel istus juhipingil ja hoidis tüüri. Ta pidi hoolega valvama, sest nad sõitsid tuledeta, ja see oli laevaderohke meri. Kui sageli oli sedagi siin juhtunud, et mõni suur pargas või kuunar oli sõitnud võrgulaevale otsa. Ja ööpimeduses polnud kedagi nägemas, kuidas laevkond leidis endale märja haua. Nii et kui meeste norskamised segunesid lainete loksumisega laeva parda vastu, hoidis Mihkel silmi hoolega une kiusatuse kiuste pärani.

Mihkel oleks peagu tukastanud, kuid tõstis jälle kohe pea ja hoidis tüüripinnist kindlamini kinni. Sel teel oli ta näinud torme ja ka häid ilmu.

Kui mitu korda olid nad isegi lootuse kaotanud, kuid ikka päästis Jumal nad uppumissurmast. Ka poolelt teelt oli tagasi tuldud, kui tuul äkki kiskus põhja poole ja läks maruks.

Hakkas valgenema. Ta tundis, et uni nõudis oma osa, ja äratas Joonase Peetri.

„Ole sa nüüd veidike aega roolis, ma kipun tukastama," ütles ta. Teine tõusis kohe, haigutas uniselt ja istus siis juhipingile. Mihkel aga tõmbas suurkuue üle pea ja jäi kohe magama, nagu oleks ta kodus pehmes voodis.

Jürnas oli maganud hästi oma suurkuue all. Kui ta ärkas, tõusis parajasti päike. Hiiumaa oli paremal väikese sinise kriipsuna märgatav. Nende ees oli lai mereväli. Ja sealt, kodusaare poolt, tõusiski päike punaselt ning suurelt. Mere üle jooksis suur kuldne maantee, mis algas päikesega ja lõppes laeva juures.

Taevas polnud pilvehilpugi näha. Laev kündis merd pidevalt, väsimatult, rahutult. Puri oli tuulest pingul, laev hüples vahel paremale ja siis vasakule. Laine käis pikalt ning madalalt ja tuli otse tagant. Mehed magasid norinal oma kuubede all. Ainult Peeter istus vaikides juhipingil ja hoidis tüüripuud oma pahklikus käes.

„Oled sa unine, Peeter?" küsis Jürnas.

„Ega suurt ole, aga kui sa tahad, tule pealegi roolima!"

Jürnas istus pingile ja võttis roolipinni.

„Lase aga otsejoones edasi. Ega siin ole millestki märki võtta. Pane ainult laevateed tähele ja rooli otse!"

Jürnas oli üksi laevaga, merega ja päikesega. Ta polnud võrgulaeva tüüri palju hoidnud, sest see au kuulus vanemaile meestele. Aga nüüd tundus talle, et pole mingi kunst pidada laeva õiges koosis. Tuule survest purjele juba tundis ta, kuidas roolipinni hoida. Vesi vulises laeva päras ühetasase lauluga.

See oli uhkusetunne, mis tulvas ta südamesse ja pani teda sügavamalt hingama. Ta oli ulgumerel ja hoidis oma laeva

tüüri! Ja ta reisisihiks oli võõramaine linn! Väikesed kuldsed lained helkisid ta ümber ja suur punane, nagu valuvaskne päikeseketas tõusis üha kõrgemale ta kodusaare tagant.

Nüüd ta mõistis, mis Andres oli mõtelnud, kui ta rääkis laevadest, meredest ja võõrastest maadest. Ta tundis, kui palju huvitavam oli elu selliselt. Ta tahtis alati meelsamini hoida roolipinni kui adrakurge. Nagu natuke põlastustki oli ta südames nende vastu, kes kunagi ei saa olla selliselt merel, nagu tema praegu seda võis teha.

Mehed tõusid aegamööda üksteise järel. Nad haigutasid ja vaatasid uniselt ringi. Hiiumaa oli juba nende silmist kadunud. Nüüd oli nende ümber suur sinine merelagendik. Kuigi vanemaid mehi oli nüüd ülal, ei küsinud keegi tüüri enda hoida. Mihkel heitis pilgu silmapiirile ja siis taha laevateele, aga temalgi polnud anda tüürihoidjale mingit juhatust.

Nii jäi Jürnas tüüri hoidma kogu hommikupoolikuks. Mehed võtsid oma toidukotid lahti, lõikasid rukkileiba, odrakaraskit, liha ja otsisid võirasvad välja. Nad sõid aegamööda leivapala järades ja rüüpasid siis lähkrist hapupiima või õlut peale. Pent lõikas kääru leiba, määris sellele võid peale ja ulatas ka Jürnale juhipingile. Ja ühe käega tüüri hoides sõi ta pingil.

Jürnale oli see nagu mingi vaikiv tunnustus, et ta võis juhtida oma isa laeva nii paljude tublide meestega pardal. Kui ta hiljem oma koha Pendile loovutas, siis oli see väärikusega, mis kohane samaväärsele.

Nad nägid palju laevu sel oma esimesel teekonnapäeval. Läbisid nad ju selle Läänemere elavaima liiklustee, mis viis Taani väinadest ja Saksamaalt Nekmangrundist mööda Kroonlinna, Peterburi ja teistesse Soome lahe sadamaisse. Siin oli suuri pargaseid, brigantiine, kuunareid ja kaljaseid.

Meestel olid silmad aina avatud. Meri oli muutunud ka veidi rahutumaks. Laine jooks oli küll rahulik, kuid laine ise oli

jämedam. Tuli hoolega valvata, et viskuv voog ei paiskaks poomi üle ja viiks nõnda kaasa ka mõnd meest. Lõuna paiku jäi laevu juba vähemaks ja õhtul olid nad peagu oma teekonna keskpaigas.

Öö oli rahulik ja nad olid kordamööda tüüri hoidmas ning kliivri juures esitäävil vahil. Enam ei võinud riskida sõita hooletult, sest laevu oli siin siiski rohkem liikumas, ja kergesti oleks võinud sattuda mõne teele.

Hommik leidis nad juba ligemal oma sihtkohale kui kodusaarele. Päike tõusis läbi pilverãbu ja taevas oli hall. Mihkel vaatas merele murelikult.

„Tuul kipub täna vist kantima. Vaata kui viskab vastu, siis hakka veel tagasi minema. See oleks hull lugu. Varsti oleksime juba klippide varjus, ja hakka tagasi minema!"

„Ei see tuul ole veel kantind midagi, laseme aga edasi," julgustas Pent. Aga temagi vaatas päikest murelikult.

„Tuul on nüüd juba viis päeva idast puhund ja täna tõuseb päike läbi pilvede, ega see head tähenda," lausus Mihkel. Ent tuul puhus ikkagi veel endiselt idast ja laev tegi head sõitu.

Mihkli kartus osutus siiski õigeks. Lõuna paiku tõmbus tuul kagusse ja muutus valjuks. Meri, mis seni oli joosnud rahulike, pikkade lainetega, muutus järsuks ning valgeharjaliseks. Võrgulaev ei sõitnud enam pärituult, vaid tuul oli nüüd tagumisest nukast poolviltu ja hiljem kiskus päris küljetuuleks. Alltuuleparras oli madalas ja kui varad poleks kaitsnud, siis oleks laine kergesti paati löönud. Oli tarvis purje vähendada.

Mihkel juhtis laeva vastu tuult ja kuna laev laineil tugevasti hüppas ning tantsis, rehviti suurpuri. Siis teekond jatkus. Laev oli muutunud märksa rahulikumaks.

Kuid tuul paisus ikkagi veel. Taevas tõmbus pilve ja meri muutus süngeks. Vahused lained jooksid, kohisesid ja lõid möirates vastu paati. Meeste näod tõmbusid murelikeks.

„Veel veidi ja siis on ta juba rohkem vastu kui küljelt," muretses Mihkel.

„Aga me teeme head sõitu, Sandhammar ei peaks olema enam kaugel," julgustas Peeter. „Ei tea, ehk peab niikaua välja."

„Näib."

Mehed olid napisõnalised. Närvid olid pinevil. Laev oli väike sellise tugeva mere ja valju ilma tarvis.

Suur kolmemastiline pargas sõitis neist mööda. Ta ülemised ja alumised roilpurjed ning ülemised praampurjed olid kinnistatud ja paljad raad hulvasid tuules. Ainult alumiste ja marsspurjedega sõitis ta. Nagu tohutu, hirmutav tormilind tuli ta võimsa rinnaga laineid lõigates. Meri vahutas ta ees ja kajakate kiljuv parv hõljus ta kiilvee kohal.

Ta möödus võrgulaevast paarisaja jala kaugusel. Meestele paistis selgesti kapten pooltekil, madrus suure rooliratta juures ja mehed, kes vähendasid raadel purjesid. Need näisid arvavat, et siin on tegemist merehädalistega, ja vahtisid kahtlaselt armetut sõidukit. Aga siis oli ta juba möödas ja kihutas edasi, kiskudes vastu tuuli loovides läände.

„Näe, kui juba sellel on ülalpurjed kinni, mis siis meie peaksime tegema!" ütles Pent sapiselt.

Ent väike võrgulaev raius sitkelt ohates ja pahisedes lainetes ja ruttas aina oma sihtkoha poole. Mihkel hoidis vaikides tüüri. Nüüd oli see veel võidujooks laeva ja suunda muuta ähvardava tuule vahel. Kui tuul enne pöördub, kui nad saavad skääridesse, siis on kogu nende teekond nurjunud.

Kordamööda vahtisid mehed ettepoole, kas maa ei hakka paistma. Ja veidi pärast lõunat, kui Jürnas oli vööris vahtimas, paistis eespool sinendav metsaviirg.

See oli Rootsi.

Mehed uurisid silmapiiri. Maa paistis tõepoolest. Nüüd tõusis jällegi kõigi tuju. Laev jatkas oma teekonda endise visadusega.

Tuul puhus jatkuva kõvadusega, kuid see mehi enam ei hirmutanud. Jälle hakkas kostma laevalt jutustust ja isegi naljatusi.

Imelik, kuidas lähenev maa võis meeleolu tõsta.

Õhtul jõudsid nad Sandhammarisse. Rootsi tollipaat sõitis neile vastu. Kuldnööpidega ja tärnidega ametimees hüppas korraks võrgulaeva pardale. Mihkel ulatas talle paadi passi. Mees lõi käega ja näitas Stokholmi poole. Ja mingi rootsikeelne lause ning naeratus saatsid mehi edasi.

Kuid sel ööl nad kaugemale ei sõitnud. Mihkel juhtis laeva kuhugi saare varju. Lood käis paar-kolm korda merepõhjas, enne kui leiti õige sügavus. Siis visati ankur vette ja laev jäi pärast väsitavat teekonda puhkama peagu lainetus vees. Ka mehed vajasid puhkust. Ja sel ööl magasid nad muretult.

Järgmisel hommikul jatkus sõit skääride vahel. See oli kõige kummalisemaid meresõite, mis Jürnas oli iganes teinud. Ümberringi olid väikesed saared, mil oli kaljusid ja okaspuid. Vahetevahel oli mõnel saarekesel ka maju, lipuvarras ees püsti.

Kogu päeva sõitis laev nagu metsas, ikka oli tal otse ees mingi saar. Jälle pöördus laev ümber saare nurga ja uued sinised veed avanesid ta ees, kuid samuti tulid ka uued metsad.

Linde laulis saartel. Suuri ja väikesi laevu tuli neile vastu. Võõramaised mehed võõramaistel laevadel hõikasid neile. Võrgulaev aga jatkas oma teekonda.

Siis paistis nende ees Stokholm.

Jürnas jäi nagu nõiutult seisma. Õhtupäike kuldas torne, katuseid, sildu ja sadamakaid. Inimesi seisis sadamas. Laevu oli sildade ääres. See oli nagu muinasmaa.

Võrgulaev tõmbus silla äärde ja kinnitas otsad. Jälle tuli kuldnööpidega ametimees laeva ja lihtsa käeliigutusega oligi asi lahendatud. Ja korraga leidsid lihtsad hiiu kalurid end võõra maa imelises ning muinasjutulises pealinnas.

IX

Kunagi ei unustanud Jürnas seda esimest saabumist Stokholmi. See kuulus jäädavalt ta elu suurte elamuste hulka.

Tol esimesel õhtul olid nad vaevalt kinnitanud oma laeva otsad Stokholmi kai külge, kui uudishimulised juba laeva piirasid.

Äkki tervitati neid emakeeles. Kail seisis linnariides mees, kes küsis:

„Kustpoolt mehi olete?" Jürnas oli sellest nii üllatunud, et ei osanud midagi vastata. Sest ta ootas, et siin neid tervitab kõikjal võõrkeelne inimmass.

Kuid Pent vastas rahulikult:

„Hiiumaalt."

„Kas müüa ka midagi on?" jatkas võõras.

„On seda ja teist."

„Kas võid on?"

„On ka pisut."

Võõras astus nüüd sammu allapoole ja ütles vaiksemalt:

„Müüge kõik mulle, ma annan päevahinna."

Aga siis ligines laevale veel üks linnariides võõras, kes oli natuke eemal seisnud, ja ütles hulga valjema häälega:

„Midagi ei pea sa saama, va noarootslane niisugune! Hiiu või kuulub vabale hiidlasele. Tere õhtust, poisid! Kas tunnete veel mind?"

Laevamehed jäid võõrale imestades otsa vahtima. Mees kandis pipravärvi linnariidest kuube, sama värvi moodsaid, kitsaid pükse, hiirevärvi vesti ja kõrget halli kübarat. Tal oli kaelas kõva kõrge krae ja ees helekollane lips. Ta saapad kiiskasid kaugele. Peenem kui peen linnahärra. Ja korraga küsib, et kas tunnete mind!

Pent oli esimene, kes võõra ära tundis.

„Jüri, kiusuvaim! See on ju Tärkma Tõusme Jüri.“

Nüüd tundsid teisedki linnahärra ära. Kolme aasta eest oli kroonuteenistuse eest äkki ära kadunud noormees, ja paikkonnas räägiti, et ta põgenenud Rootsi. Ja siin ta nüüd siis oligi! Seda lugu Jüri põgenemisest oli Jürnaski kuulnud.

„Jah, mina ise. Vaba hiidlane. Olge meheks tulemast ja kodusaare võid kaasa toomast!“

Jüri hüppas kailt laeva servale ja oli varsti all võrgulaevas.

Pent tõi piida alt lähkri välja ja uhke linnahärra tõstis selle punniaugu suu juurde ning jõi pead tagasi kallutades mõnuga. Ohates andis ta lähkri tagasi.

„Maitseb nagu jõuluõhtul isatares.“

„Kui teil hiiu võid on, ärge teistele müüge. Ostan endale. Saab nagu natuke kodu maigu jälle suhu. Homme tulen järele. Tehtud.“

„Olgu nii.“

„Aga nüüd tulge kaasa, lähme õhtust linna vaatama. Tulge vaadake, kuidas maailmas elatakse,“ kutsus Jüri. Mehed ajasid esmalt vastu, kuid Jüri ei tahtnud seda kuuldagi.

„Juba nii mitu õhtut istun ma siin kail ja ootan igatsusega kodumaa mehi, ja kui nüüd kord näen siin päris naabrimehi, siis ei taha te minuga tulla õhtust Rootsi pealinna vaatama! Mehed, mu süda nutab verd teie hinge kalkuse pärast!“ hurjutas Jüri, ja mehed ei teadnud, kas ta naljatab või on tal tõsi taga.

Mihkel ja Peeter ei lasknud end kuidagi laevast välja meelitada, ja kõik ei võinudki minna, sest laev oli lahtine ja siin oli palju näpata. Aga Jürnas ja Pent puistasid oma hiiu kuubedelt prügi ja astusid linna tänavale.

Nad kõndisid mööda tänavaid linna poole. Tänavanurkadel jutles inimesi, kes vaatlesid hiiu rahvariideid ilmse huviga. Jüri aga kõndis uhkelt nagu krahv keppi viibutades.

„Ega siin elul viga ole. Teenin hästi, olen heal kohal. Ja nemad tahtsid mind viia kroonu kapsausse sööma. Seda ei ole!"

Nad pöördusid ümber nurga. Ümberringi olid kõrged, mitmekordsed majad. Lahtistest akendest kostis võõrkeelset laulu. Kitsad tänavad viisid poolviltu mäkke. Jüri pöördus ümber nurga ja astus siis ühest lahtisest uksest sisse.

Nad leidsid end paljudest lampidest valgustatud suurest saalist. Ruum oli täis väikesi linadega laudu. Ühes nurgas oli lett, mille taga istus paks mees. Laudade ümber oli üksikuid külastajaid.

„Vaadake, sõbrad, see on üks uhkemaid Rootsimaa trahtereid. Olen siin igapäevane võõras," ütles Jüri. „Võtke istet."

Mehed istusid poleeritud toolidele, mil olid kõrged nikerdustega seljatoed. Jürnas vaatas aralt ringi, julgemata täiele toolile istuda. Aga nähes, kuidas Jüri siin istus, nagu kuuluks kõik see siin temale, sai ta julgemaks.

„Jah, nii siin elatakse," lausus Jüri jällegi. „Ja mina pidin minema kroonusse, päh! Või pidin jääma Hiiumaale silku ja tuhleid sööma, tühi narrus!"

Ta koputas kepiga põrandale. Ja kui tuli mustas kuues viisakas mees, kes kummardus Jüri ees, nagu oleks ta Suuremõisa krahv, ja mitte tühipaljas hiiu külapoiss, siis käsutas Jüri teda võõras keeles. Mees kummardus jällegi ja lahkus siis.

Äkki kummardus Jüri hiidlastele lähemale ja küsis vaikselt:

„Aga kuidas elab Metsalauka Kersti?"

„Hästi. Ta läks juba paari aasta eest mehele ja tal kuulukse lapski olevat."

„Ah!" Jüri tõmbas pea tagasi, nagu oleks uss teda hammustanud. „Läks mehele, või nii!"

Tummalt jäi ta enda ette vahtima.

Viisakas mees tuli tagasi ja ladus lauale klaasid ning pudeli. Tuli siis uuesti tagasi ja tõi taldrikud ning aurava toidunõu.

Jüri vahtis seda morni näoga ja äigas siis korra kepiga, ning laud oligi tühi ja kõik põrandal.

„Rämps!“ ütles ta ja andis kelnerile käega märku kõik ära koristada. Mees kummardus jälle ja hakkas tekkinud segadust korraldama. Jälle rääkis Jüri midagi võõras keeles. Mees kummardus ja läks uuesti ära. Teised külalised sõid ja jõid rahulikult, nagu poleks neil sellised vaatepildid mingi haruldus.

„Või nemad toovad mulle niisugust rämpsu lauale!“ ütles vihaselt. „Või läks juba mehele! Säh sulle igavesti truudust ja naiste armastust! Kust tuul, sealt meel!“

Viisakas mees tõi uued klaasid ja uued taldrikud. Jälle ilmus auravaid toidunõusid. Jüri tõstis kepi jällegi morni näoga ja tahtis kõike põrandale pühkida. Kuid Pent sai õigel ajal ta käest kinni haarata.

„Jüri, ära tembuta! Me näeme niigi, kui suur mees sa siin Rootsi pealinnas nüüd oled. Hakkame parem sööma.“

„Noh, olgu siis. Vana sõpruse nimel, olgu nii.“ Ja nad hakkasid sööma.

Jüri kallas pudelist jooki klaasidesse. See põletas nagu tuli, aga oli siiski magus nagu mesi. Sellist polnud Jürnas enne joonud. Siis tulid toidud. Esimene oli mingi supp. Sellega said mehed kuidagi hakkama. Tõstsid tirinast taldrikule ja sõid. Oli küll veidi vedel ja anti hirmus vähe, igale mehele taldrikutäis, aga maitsele polnud suurt ette heita midagi.

Siis tuli mingi aurav praad, aga nüüd olid mehed püstihädas. Kuidas seda süüa? Nugade kõrvale olid pandud naljakad neljaharalised mänguviglad. Mis nendega teha? Nad vahtisid hämmastuses teineteise otsa, kuid olid mõlemad nõuta. Piilusid siis silmanurgast, mis Jüri teeb, aga Jüril polnud üldse söögiisu. Ta valas tulist jooki klaasi ja jõi mornilt enda ette vahtides.

Siis otsustasid mehed oma viisi süüa. Nad tõstsid endale kartulid taldrikule, võtsid praevaagnalt liha ja sousti juurde ja

hakkasid siis seda segu supilusikatega suhu ajama. Toit oli maitsev. Kui lihatükid liiga suured olid, lõikasid nad need noaga väiksemaks. Kontidest võeti tugevate maamehesõrmedega kinni ja näriti need viisakasti puhtaks. Kui nad niiviisi olid taldrikud tühjaks söönud, pühkisid nad käed laual olevate valgete rättidega puhtaks!

„Näh, teeme ilusad palakad puha ropuks!" ütles küll Pent, aga pühkis siiski oma käed korralikult puhtaks. Ja Jürnas tegi ta eeskuju järgi.

„Noh, Jüri, kas sa süüa ei tahagi?" küsis Pent.

„Ei ole suurt hoolimist!" vastas teine mornilt. Kelner tuli jälle ja viis sööginõud ära ning seadis laua korda. Jüri laskis uue pudeli tuua ja valas klaasid täis. Aga Jürnas tundis, et see jook võib salakavalalt pähe hakata. Oma esimese õhtu Rootsis aga tahtis ta selge peaga mööda saata. Ja ta klaas jäi täis.

„Rääkige mulle Hiiu uudiseid. Kas isa ja ema elavad veel?" nõudis Jüri.

„Elavad ja ootavad kirja. Isa oli kevadel veel võrgalgi. On päris kõbus mees veel," seletas Pent.

„Nii, siis on hea," ütles Jüri lihtsalt. „Rääkige talle, et Jüri on Stokholmis. Elab hästi. Teeb tööd. Leiba on. Raha on. Aga igav. Kodus oli parem."

Jälle jõi ta klaasist, aga mida rohkem ta jõi, seda mornimaks ta läks.

„Ja Kersti läks mehele. Ja tal on juba laps. Ütelge: mingu! Jüri võib Rootsis saada endale sihukesi naisi, kelle väikese sõrme väärtki ta pole!"

Kuskil hakkas laulma keegi tütarlaps. Tal oli lai kleit, väikesed kuldkingad jalas ja haruldaselt kaunid, punased põsed. Selliseid polnud Jürnas enne näinud. Ta vahtis teist huviga. Tüdrukul oli käes väike trummi moodi asjake. Seda ta klõbistas sõrmedega ja laulis ise. Oli kurb laul.

„Näe kui ilusad põsed tal on!“ ütles Jürnas. Jüri vaatas korra ja lõi käega.

„Päh, puha värvitud. Ei usu?“ Ja kui laul lõppes, kutsus ta tüdrukut käega. See tuli kuldkingade tippides ja istus nende lauda. Jüri valas talle klaasi jooki. Võõras jõi ja naeris. Nüüd võttis Jüri taskust valge räti ja pühkis teisel üle põse. Rätik jäi punaseks.

„Noh, näed nüüd!“ ütles Jüri Jürnale. „Puha värv. Ma ju ütlesin.“ Tüdruk naeris, aga lõi siiski Jürile vastu kätt. Võõras pani oma pea Jürnale üsna õla najale ja käe ta käe peale ning ütles midagi oma keeles. Tal oli juures kummaline lõhn, mis oli küll meeldiv, kuid pani Jürna südame siiski kuidagi üiveldama.

„Ta ütleb, et meeldid talle,“ seletas Jüri.

Jürnal oli piinlik. Aga võõras vaatas talle otse silma ja hakkas siis tasakesi, igatsevalt laulma. See oli nii vaikne laul, nagu oleks suveõine tuul sahistanud koduõue vahtra ladvas. Jürnas ei saanud küll sõnadest aru, aga talle tundus, et laul oli kurb, väga kurb. Ja kui tüdruk lõppeks vaikis, siis olid tal pisarad silmis.

„Miks sa nutad?“ küsis Jürnas.

„Ah, ta on purjus, sellepärast,“ vastas Jüri. Aga seda Jürnas ei uskunud. Tal oli siiski häbi ja piinlik, et tüdruk siin kõikide ees tal käest kinni hoidis, ja ta vabastas oma käe aeglaselt.

Kuskil kukkus klirinal klaas ja keegi hüüatas valjusti. Pent tõukas Jürnale külge.

„Hakkame minema, näe, väljas läheb juba valgeks.“ Luukide vahelt paistiski juba hommikuvalgust.

„Jüri, hakkame minema!“ ütles Pent nüüd ka Jürile, aga see ei näinud neid kuulvatki. Siis nagu ärgates unest ütles ta: „Hakkame minema jah. Mis me siin joodikute ja kehkpükside keskel konutame, meie kolm tõsist hiiu meest.“

Ta koputas jällegi kepiga ja viisakas mees tuli kummardudes. Jüri võttis taskust kuldraha ja pani lauale. Viisakas mees kummardus veelgi sügavamalt. Kolm hiidlast tõusis. Võõras tütarlaps jäi neid kurvalt järele vaatama.

Nad astusid hommikusse poolvalgusse. Tänavad olid tühjad. Kõrgete mütsidega vahimehed kõndisid tänavail.

„Pagana uhke elu siin, Rootsi pealinnas! Ela nagu Suuremõisa krahv!“ ütles Jüri ja vehkis kepiga. Ta põsed õhetasid ja ta kõrge torukübar oli peas viltu. Ta jutt oli küll kuidagi kangeks muutunud, aga ta samm oli siiski otsene, puiselt otsene.

Kui nad veidi aega olid edasi kõndinud, lisas ta:

„Aga paremat pole mitte kuskil pool, kui oli Tärkma rannas suvel. Kas teate seda suurt halli kivi seal rannas, kus haned käivad rohtu söömas? Seal käisin mina ka hanekarjas. Maailmas pole enam teist nii ilusat halli kivi kui see seal rannas! Ei ole. Ja niisuguseid kõveraid mände ei kasva ka kuskil pool mujal maailmas kui Nõmme kõrtsi juures männikus. Uhked kõverad männid!

Ja niisuguseid toredaid tüdrukuid ei leia te kuskil mujal kui Hiiumaal, küütkuued seljas, punased, kollased ja rohelised puha! Ja valged kurrutatud käised ja punased kardpalistustega palmikud! Vaskvööd vööl, tinatupes puss, nõelakoda teises küljes! Igal sammul rõhud kõlisevad puusadel killadi-kõlladi! Need siin, värvitud ja teistmoodi... Need hiiu tüdrukud on nagu Rootsi kroonprintsess. Jah, toredad tüdrukud on Hiius tõepoolest!“

Juba olid nad sadamas. Jüri tõstis uhkelt oma kõrget kübarat. „Magage hästi ja head ööd!“ Siis kadus ta tänavanurga taha üsna natuke taarudes.

Mehed aga läksid laeva ja heitsid magama purje alla Mihkli ja Peetri kõrvale, kellede norskamine segunes lainete loksumisega paadi põranda all.

Asjaajamine Stokholmis oli kiire ja lihtne. Juba järgmise päeva hommikul oli Jürnas oma puud müünud parema hinna eest, kui ta oleks osanud arvata. Võipütid viis Jüri tõeliselt hiljem ära. Ta oli kaine ja rahulik, ajas asjalikku juttu ja maksis või eest sama hinda, kui turul oleks saadud. Ja siis oli ta vahelträäkijaks kaupmehe juures, kust soola sai osta.

Sool oli siin odav. Mehed ostsid kolmkümmend kotti ja see kühveldati nende enda poolt kaasatoodud toimseisse hiiu kottidesse. Hobused vedasid soola laeva juurde ja varsti laaditi see laeva põhja.

Nii oli kõik reisiks valmis. Aga Jüri ei lasknud neid enne ära, kui polnud külastanud linna põhjalikult. Ta viis nad kuningalossi ette, kus vanaaegseis kõrgeis karusnahast mütsides ja sinistes kuubedes sõdurid pidasid alaliselt valvet. Selle järel suunduti muuseumi.

Siin oli meestel palju vaadata. Seintel oli uhkeid pilte, teises toas imelisi relvi. Meestel oli tegu, et libedal marmorpõrandal mitte pikali kukkuda.

Aga kõigest nähtust jäi kõige rohkem neile meelde Karl XII hobune. See seisis seal elusuuruselt täistopituna. Oli kena kõrb hobune. Küljel oli näha veel kuuliauk.

„Siit läks kuul sisse ja tappis hobuse, kuid kuningas tõusis üles, sai teise hobuse ja sõdis edasi," seletas Jüri meestele.

Jürnas tahtis hobust veidi silitada, aga vaht ei lubanud seda.

„Ena asja ka keelata!" nurisesid mehed. „Mis see väike silitamine talle ka teeb!"

„Kas sa hull oled!" kaitses Jüri rootsi korraldusi. „Kui igamees hakkab siin hobust silitama, siis pole kuninga hobusel varsti enam karvatuttigi peal!"

Nii olid mehed näinud palju asju. Mindi veel kord poodi, kust osteti naisele kohvi ja lastele natuke maiustusi, et oleks kõigile midagi anda. Jürnas ei unustanud ka väikest kingitust Inglile.

See oli pisike ümmargune käsipeegel, mille teisel küljel oli ilus tütarlapsepilt. Ta oli kindel, et ta õele sellega rõõmu valmistab.

Siis olid nad valmis tagasisõidule asuma. Jüri saatis neid sadamani, päästis ise oma käega kai küljest otsad lahti ja vaatas paadile niikaua järele, kuni see saare nurga taha kadus.

Tee tagasi oli palju ohtlikum kui tee Stokholmi. Mehed närveerisid ja tundsid muret randrüütlite pärast.

Nad jõudsid Hiiumaa ligidale kuuenda päeva õhtuks. Väljas loovides oodati seni, kuni ilm oli pimenenud. Siis sõideti jällegi Pihla kitsuse kaudu Soela väina. Niihästi Sõru kui ka Soela kordon olid valges öös selgesti näha. Kui randrüütlid neid tabavad, siis ei kaota nad mitte ainult oma paadi, vaid peavad ka ise paljudeks aastateks vangi minema. Hoolega valvasid nad mõlemaid kordoneid.

Aga siis, kui nad Pihlalaiu varjust väljusid ja Soela väina purjetasid, nägidki nad oma kohkumiseks, et Sõru kordoni juurest purjetas merele piirivalve kiire valvelaev. Sellel olid kaks masti ja suured purjed. Sellega ei jaksanud võistelda ükski võrgulaev.

Kohkudes nägid mehed, kuidas laev suundus otse nende poole. Tuul oli tal hea. Ja neil polnud täis laadungiga mingit lootust eest põgeneda!

„Läbi!“ See Pendi lootusetult öeldud lause väljendas nende kõikide tundeid sel hetkel.

Nad nägid enda ees juba vangitorni õudset varju. „Ei ole õnne antud, ei ole õnne antud!“ vasardas Jürna südames.

„Sool merre!“ kamandas Mihkel nüüd kähinal.

Mehed hakkasid tööle. Higistades loopisid nad üle parda kallist soola, mille pärast nad olid nii palju riskinud. Purje varjus langes kott koti järel.

Kiiresti lendasid kotid merre. Vesi plartsatas ja kihinal lõid lained nende ümber kokku. Kolmkümmend kotti soola on kal-

lis vara, ja kõik need lendasid merre. Kui viimne kott oli roheliste voogude sülle kadunud, oli ka valvepaat neil kukil.

„Kust te tulete?“ küsis venepärane hääl.

„Pammanast tuulepaost ja lähme Muhusse.“

„Mis te nii kaua Pammanas tegite?“

„Ootasime paremat tuult.“

„Nii kaua!“

„Aga kui tuul enne ei pöördunud.“

Venelaste laevas pomiseti isekeskis midagi. Siis sõitis valvelaev laias kaares nende eest mööda ja hakkas tagasi loovima.

Nad olid vabad, aga kogu nende reis oli nurjunud. Nad olid raisanud terve nädala paremast tööajast, olid teinud endile suuri kulutusi soola ostes ja olid kaotanud siis kõik jälle.

Mehed olid vihased, kui nad sõitsid Tagaranda ja seal paadi randa juhtisid. Milline reis!

Kui Jürnas oma reisist jutustas, polnud emal muud ütelda kui:

„Kümme tuliuut toimset kotti ja kõik merepõhjas!“ Ent Jürnale oli see palju tõsisemaks löögiks. Oma südames aga tõotas ta, et järgmisel korral ta juba nii kergesti alla ei anna. See pidi õnnestuma kahevõrra.

Ainuke, kes oli saanud Rootsi-reisist tõesti endale midagi, oli Ingel. Ta vaatas oma kaunist käsipeeglit ja oli õnnelik.

X

Mihklipäevaks oli korraldatud Ingli pulm.

Sügisesed tööd läksid kiiresti. Kuid kõrrekünnist tuli Ingel siiski juba vabastada. Tal oli selleks liiga palju tegemist, et talutöödele mõtelda.

Künniks viis härjapaari põllule juba uus ümmardaja Liisu. Ta oli Lepikult pärit neljakümnetes käbe tööinimene. Abielu-

õnne polnud talle osaks saanud, sest ta noorpõlve peigmees oli liiga varakult surnud. Ja Liisu oli tundnud pärast, et ei ole enam teist niisugust väärt meest, kellega pikka eluteed ühiselt purjetama hakata. Nüüd oli ta juba nooruse unistused maha jätnud ja tal polnud suuri soove elu suhtes.

Aet oli rõõmus, et ta oli saanud sellise korraliku ümmardaja, ja ka Liisu ise näis olevat rahul Tilgremetsa toidu ning eluga. Siin ei tõustud liiga vara. Pere oli väike ja käitumine kodune. Juba vanast ajast oli siin kombeks, et teenijad olid perekonna liikmed, kel olid samad eelised ja kohused kui omadelgi lastel.

Madis oli jäänud samutigi päriseks. Ta tõi oma rebaserauad ja õngeridvad Tilgremetsa aida räästa alla, ja nüüd oli poistel mõnigi ühine käik jalge all. Õhtuti hulkusid nad männikus ja pühapäeval, kui ei viitsitud minna kaugele kirikusse, läksid nad alla Paumetsa, kus kraavis ikkagi veel hauge leidus.

Sügisevihmad olid alles algamata, kui kartulid olid juba keldrisse korjatud. Jürnas katsus maja ümbrust pulmadeks veidi kohendada. Ta tegi uue õueaia ja pani väravaile uued postid. Lauda katused said uued harjamalgad ja näisid nüüd palju ühtlasemad. Pinu ääred ja tagused ning haohunniku veered rehitseti ilusasti puhtaks.

Paar nädalat enne pulmi algasid ettevalmistused tõsiselt. Naabritüdrukud tulid mõrsjale appi ja siis kestis vilgas õmblemine, kudumine ning tikkimine hilisõhtuni. Õhtuti kogunes mõnikord seda tööd vaatama ka naabripoisse, ja siis oli tares juttu ning nalja, kuni tüdrukud lubasid mehed kõik välja ajada, sest need segavat nende tööd.

Ja tööd oli siin palju. Mõrsja riided vajasid täiendust, sest loeti ju ikka nooriku rikkust sellega, kui mitu küütkuube ja kui mitmed käised ta kaasa toob. Meisterlikult valmistatud rõhud, üleni õhukese vaskplekiga kaetud kitsas läikiv vöö, uus luu-

peaga puss ja kirjadega tinast valatud pussitupp tuli väljastpoolt vastavalt meistrilt tellida. Sest mõrsjal pidi kõik olema uus ja ilus.

Kõige suurema tähelepanu osaliseks sai siiski mõrsja peaehe, seppel. See oli kõrge, ümar, krooni meenutav papist vormitud ja veinpunase kaleviga kaetud torumüts. Ta väliskülg oli üleni klaashelmeste värviküllase säraga kaetud, nii et kalevit nende all polnud nähagi. Sepli tagaküljele oli kinnitatud seitse kuni kaheksa laia pikka mitmevärvilist siidlinti, mis langesid kuni rõhtudeni ja hõljusid mõrsja liikudes nagu värvilised tiivad. See oli kaunis ning kuninglik peaehe. Pole imeks panna, et selle juures nii palju vaeva nähti.

Ning siis veel peiu sugulased ja sõbrad! Kõigile pidi mõrsja valmistama mingisuguse kingi. Kes pidi saama kirjaga kindad, kes uued sokid, kes tikitud tubakakoti, kes kirjadega vöö. Mõrsjal pidi piisama kõikide jaoks ettenägelikkust. Seepärast polnud imeks panna, et Ingli omavanused tütarlapsed tulid teda aitama. Nii töötati õhetades, sosistades ja naeratades. Tütarlastel olid need toredad päevad mõrsjat aidates.

Kuid pidu pearaskus laskus Aedale. Ta korraldas loomade veristamist, süldikeetmist ja sepikute küpsetamist. Selles töös abistasid teda uus ümmardaja ja naabriperenaine.

Õllekeetmine oli jäänud vana Aadu mureks, keda Jürnas abistas. See pidi olema hea ja rammus jook, nagu Aadu ise ütles, et kes kapa võtab, see käpuli kukub.

Need olid töörohked päevad, nii et Jürnas üsna ootas, et kord kogu see rassimine oleks möödas ja saaks jälle kuidagi vaiksemalt elama hakata.

Pulmailm sai tore. Juba hommikul kella seitsme paiku oli Juhan kohal. Ta ratsutas kõrvil täkul, kes hirnus ja trampis rahutult, kui Juhan sadulast maha tuli. Vana Aadu võttis peiu hobuse ja viis selle talli juurde puhkama ning heinu nosima.

Siis hakkasid tulema ka peiupoisid ja pruutneitsid. Kõik olid ratsa. Hobuste sadulad olid vasknaastudega ilustatud ja päitsete küljes oli värvilinte. Pruuttüdrukud kandsid peas ovaalseid kõrgeid penninguid, mis pruudi seplist oma ilult vaid veidi maha jäid.

Viimasena tuli Nuudi Pent oma naise Marega. Ta oli libe jutumees ja kange käbe korraldaja, seepärast oli tema valitud saajavanemaks. Sel ametimehel oli suur osa pulma heas kordaminekus. Tal pidi olema kõne- ja korraldamisoskust, ja sellest Pendil puudust ei tulnud.

Enne kirikusõitu polnud meestel mingit hoogu. Jutt oli rahulik ja vaikne. Kõik olid natuke nagu ärevilgi, sest jumalakotta minek pole naljaasi. Ja täna pidid nad minema ka veel Käina kirikusse, vana Halleri enese silma ette.

Kui esimene söömine-joomine oli tehtud, toodi hobused karjaaiast välja ja pulmasõit võis alata.

Sellest sai uhke seltskond. Kõige ees ratsutas Pent oma kõrvi täkuga kõrvuti oma naise Marega. Talle järgnesid pruutpaari ratsud. Järgmiseks paariks oli Jürnas viinameister Grönkvisti Gjartrudiga, siis tuli Andres oma pruutneitsiga, ja nii jatkus see kuni kaheksa saatjapaarini. Hobused hirnusid ja norsatasid, sadulad läikisid ja kriuksusid, pruutneitside rõhud tilisesid, kannused klirisesid.

„Läheb lahti!“ hõikas Pent.

„Hõissa pulmad!“ hüüti peiupoiste hulgast.

Ja siis sõitis pulmaseltskond traavi taluõuest välja. Pruudi sepli siidlindid lehvisid kõrgelt õhus ja klaashelmed helkisid päikeses pimestavalt. Nagu värviküllane lohe liikus rong edasi. Pruutneitside küütkuued kirendasid nagu vikerkaared, vööd kiiskasid ja sätendasid. Pusside luupead valendasid. Ja hõisates kadus kirev pulmarong teekäänaku taha Pikapõllu käänus.

Ent Aet jäi veel kauaks vaatama. Talle meenus ta oma pulmasõit. Siis oli ta veel noor. Peet oli uljas ja ilus nagu kuningapoeg, kui ta oma valgel ratsul õue traavis. Kuidas ta süda põksus, kui nad kiriku poole sõitsid. Kogu see pulmasõit oli nagu ilus unenägu. Peet oli nii tore, armas ja hoolitsev.

Aga kauaks seda oli! Ja kui Aet pöördus, oli ta nägu pisaraist märg. Aga ta kuivatas need ruttu ja ruttas pulmaperenaistele appi. Need keetsid klimbisuppi ja tegid pulmamakke, valgeid tangu- ja odrajahuvorste, kus oli rohkesti pekki ja rasva sees. Täna polnud pruudiemal aega haledaks minna ja oma noorust meelde tuletada.

Kirikust tagasi jõudis pulmarong lõuna paiku. Aet oli parajasti läinud paargusse kokkadele kannuga õlut viima, sest kuumas ja suitsus kippusid need juba nõrkema, kui pulmalised hõisates Ussimäelt paistma hakkasid. Vahutavate hobustega kihutasid nad Jaagutoomale pulmi kokku panema.

Aet jäi õue mõrsjat ootama. Varsti tuligi Ingel ühes pruutnäitsikuga. Ta oli kangest sõidust higine ja ta põsed õhetasid sügisetuulest. Aet vaatas tütre säravaid silmi ja jällegi pidi meenutama oma noorust.

„Noh, laps, Jumal õnnistagu sind!“ ütles ta ja juhtis tütre tarre.

Mõrsja istus juba oma seltskonnaga lauas, kui Juhan tuli peiupoistega ja meespulmalistega. Saajavanem hõikas valju häälega: „Tee lahti, tee lahti!“ ja juba nad suundusid väravast otse läbi rehealuse tarre. Pulmaseltskond istus kohe lauda. Meestelauast vaatas Juhan naeratades teispool tare asetsevas lauas naiste keskel istuvat Inglit. Mõrsjaseplis näis ta pärast ratsasõitu kaunis ja rõõmus. Ta oli ilus mõrsja. Ta silmad helkisid nooruslikust rõõmust ning ärevusest. Juhan muutus korraga ülemeelikuks, haaras laualt kirjadega kadakapuust õllekannu ja jõi mehesõõmu.

Tare sumises paljude piduliste jutuvadast. Õues ja reheall oli pulmavaatajaid rohkesti, ja needki, kuigi neid lauda polnud kutsutud, tundsid üldisest pidutsemisest rõõmu. Pealegi eksis õllekann sageli nendegi sekka.

Pulmamakid särisesid alles ahjus. Neid piisas suurele pulmaperele napilt, seepärast pidid need tulema hiljem pidulikult jaotamisele. Et kallis toit ahjust juba pulmavaatajate hõlma alla ei kaoks, selleks oli vana Aadu istunud leekivile ja vaatas sealt teiste rõõmu pealt.

Lauas oli söömine-joomine juba peaaegu lõppemas, kui ukse all tekkis rüselemist ja kisa. Vana Aadu hoidis ühel külamehel ümbert kinni ja muljus teda kõigest jõust oma vana keha vastu, nagu oleks see ta kõige parem südamesõber.

„Ära rutta kuhugi, kallis vader! Nüüd alles pidu algab!"

Kuid külamees rabeles vastu ja karjus, ise näost punane. Mehed ja poisid kogunesid rabelejate ümber, naerdes, hõigates ja parastades.

„Mis seal lahti on?" hõikas Jürnas meestelauast. Ta kartis kaklust pulmavaatajate ridades. Aga et säärane mõistlik mees nagu vana Aadu oleks kaklusse segatud, näis natuke kentsakas.

„Ah, ei ole midagi!" vaigistas Aadu teda üle õla. „Raba Mihkel kipub ainult liiga vara koju."

Aga lugu oli segane ja Jürnas tõusis oma kohalt ning ruttas meestesumma juurde. Nüüd selgus talle asi. Aadu oli oma valvekohast lõukakivilt hetkeks lahkunud, ja seda silmapilku oli üks pulmavaataja kasutanud, et inimeste selja taga ahjust särisevat makki oma põue peita. Aga Aadu oli seda siiski märganud. Ta teeseldud kaisutus oli pigistanud maki lõhki ja teisel oli tulist jahuputru põu täis. Nüüd võis ta tüki aega parandada põletatud ihu ja mõtelda varguse üle järele.

Lauas läks müriseväks naermiseks.

„Vaata kus vanal Aadul on ikka nuppu! Nüüd mees teab, et ta enam vargile ei kipu!“

Raba Mihkel aga kadus pulmaliste seast ja läks sülitades männiku poole.

Pulmad on lõbusad, kuid mõrsjale on nad väsitavad.

Ingel tundis seda juba varakult enne õhtut. Igaüks tahtis tantsida mõrsjaga. Keset lauda oli suur vakk. Iga mees, kes viis mõrsja tantsima, pani sinna oma raha, suure või väikese. Ja kui tal endal polnud kindaid, siis laenas ta need teise käest, sest ilma kinnasteta pruuti tantsitada ei tohtinud.

Ingel igatses puhkuse järele, aga üha uued tantsida soovijad olid ta ümber. Torupill törises oma ühetoonilist tiruliid ja paarid hüplesid hõisates põrandal.

Alles teisipäeva hommikul hakkas pidu lõppema. Pulmad pidid minema nüüd peiu kodusse ja seal jatkuma.

Pulmaliste hõiskamise ja laulu saatel toodi aidast kirjadega kaunistatud mõrsja kaasavarakirst ja paigutati vankrile. Peiu poolt kutsutud eriline kirstumees ronis vankrile, võttis suure õllelähkri enese ette kirstukaanele ja sõit algas. Pulmalised läksid kuni suure teeni kirstu saatma ja pöördusid siis tagasi, et ise ka varsti lahkuma hakata.

Kirst aga läks raskele teekonnale. Peagu iga mööduva talu juures oli teel mingi takistus ees. Siin oli väravaid ja aedu. Igal piiril tuli maksta tollimaksu. Siis oli õllelähkril sõna. Alles seejärel võis kirstumees teekonda jatkata — kuni uue tollipiirini. Nii rändas mõrsja kirst pulmarongiga koos oma rasket teed uue kodu poole.

Kuigi lahkumine isakodust toimus torupillimuusika lõbusa lillutamise ja peiupoiste ulja hõiskamise saatel, ei saanud Ingel pisaraid hoida, kui ta emale kaela langes ja jumalaga ütles.

„Jumal õnnistagu sind, laps!“ sosistas ema tütrele ja kaelustas teda kõvasti.

Veel teeristilgi vaatas Ingel kiirel traavil üle õla. Ema seisis õueväravas ja pühkis silmi. Ingel purskas valjusti nutma. Nii kappas ta oma mehe kõrval, hõiskava pulmarongi keskel, nuttes oma uue kodu poole, nii et Juhan talle juba poolpahase pilgu heitis.

See oli Aeda soov olnud, et Jürna pruutnäitsikuks sai viinameister Grönkvisti Gjartrud. See oli elav pruunisilmaline keskmise kasvuga tütarlaps, kel võis olla umbes niisama palju talvi kui Jürnalgi. Ta isa oli tulnud siia Suuremõisast. Kuigi ta oli nagu veidi peenemat sorti inimene oma rootsi ja saksa keelega, siiski oli ta olnud Peeduga tuttav, sest see oli oma laevaga toonud paar-kolm korda viinavabrikule linnast maisi puskari tegemiseks. Nii oli ta paar korda käinud ka Tilgremetsal vanaperemehe elades. Gjartrud oli olnud linnas kooliski. Ta oli peen tüdruk, kuid talle nähtavasti tegi selline pulm nalja.

Kui Jürnas tast natuke eemale hoidus, siis tuli ta keset pulmakärinat poisi juurde ja ütles:

„Kas sa oma pruuttüdruku eest siis ei taha sugugi hoolitseda?“ Tal oli seejuures säärane tõsine nägu ees, et Jürnas algul ei teadnud, kas see on öeldud tõega või naljaga.

„Küll ma hoolitseksin, kui näitsik ise minust hooliks,“ vastas poiss niisama tõsiselt.

„Kust sa tead, et ma ei hooli! Sa pole seda küsindki.“

„Noh, varesel ei kõlba kuldnokalt küsida, kas ta laul ka meeldiv on!“ ütles Jürnas juba naerdes.

„Ega ma sind laulma tahagi panna, ainult tantsima. Kas sa siis ei näe, et ma pean kogu õhtu istuma? Tule vii mind parem tantsima.“

Ja nii nad tantsisid. Gjartrud tantsis linnamoodi, vaikselt hõljudes, nii et Jürnal oli esialgu isegi raske temaga keerutada. Pärast aga hakkas ta juba harjuma ja nad tantsisid mitu tantsu järgemööda.

Gjartrud armastas rääkida. Ta seletas Jürnale Tallinnast, kui lõbus ja kena elu seal olnud. Kuidas ta oli käinud oma onupojaga tsunftisellide pidul. Jürnas aina kuulas. Tema omad elamused Pärnus ja Stokholmis näisid teise juhtumite kõrval kahvatud ning igapäevased. Ja nii ta neist ei kõnelnudki. Gjartrud rääkis kurvalt, et nüüd ta pidavat küll jääma kogu talveks ja järgmiseks suvekski koju. Koolipäevad olevat läbi. Nüüd peab aitama ema koduses töös.

Kui pulmarong sõitis Tilgremetsa peiukodusse, ratsutasid Jürnas ja Gjartrud kõrvuti. Ja järgnevail pulmapäevil oli nende käitumine juba vanade sõprade oma.

Pulmad jatkusid Külamal raugemata jõuga. Teisipäeva õhtul jagas saajavanem mõrsja kingid peigmehe majakondseile, omastele ja sugulastele. Raha langes mõrsja vakka. Ingli kindad, vööd ja kingisärgid leidsid kõikide poolt kiitust.

Nädala lõpul ratsutas Jürnas koju. Pulmalised hakkasid väsima suurest pidutsemisest. Aga oli neidki, kes alles lahkusid teise nädala keskpaiku. Mõned aga alles nädala lõpul.

Olid tuulised sügiseilmad. Jürnas veetis need enamasti tuulikul. Juba varahommikul läks ta kodunt välja, keeras tuuliku tiivad tuulde ja avas purjed. Nüüd, kus ilmad olid alles soojad, oli siin kergem viibida, ja nii ta püüdis talvist jahutagavara valmis teha. Ka naabrid, kel endal jahvatamise võimalust polnud, tulid oma viljakottidega, ja nii jatkus tööd kuni pimeduseni. Kodus oli ta nüüd harva, ja nii oli see paremgi. Õe lahkudes oli nagu külm toas viibida.

Seda tühjust tundis samuti Aet. Ingel oli olnud lahke ja lõbusa olemisega laps, kes tõi nagu päikesepaistet nende ellu. Isa oli teda hellitanud ja armastanud. Kunagi polnud ta tulnud oma reisidelt koju muidu, kui ta ei toonud talle kingiks klaashelmeid, kalevit või midagi muud. Ja isa surm oli ka tütart eriti valusasti tabanud.

Jürnas püüdis oma päevi täita uute töödega ja tegevusega. Kuna varsti pidi algama talv, siis muretses ta Vanassoo metsast kuusepakke ja muid tarbepuid talviseks nokitsemiseks, sest ta kavatses talvistel jõudepäevadel teha puunõusid. Nende eest võis kevade poole saada Saaremaalt vahetuskaubaks vilja, ja seda oli tarvis niihästi oma tagavarade täiendamiseks kui ka Stokholmi soola eest viimiseks.

Simunapäevaks algas sügisene leer ja kuna Jürnas pidi nigulapäevaks juba kuueteistkümne-aastaseks saama, kuulus ka tema leeriealiste hulka. Ta sai korteri kiriku ligidale tallu, ja nii möödus kaks nädalat peatükkide ning piibliloo tuupimisega. Vana hingekarjane oli oma nõudes karm. Kui kiriku peaõpetus polnud leeritataval selge, siis polnud tal ka loota kristliku kiriku täieõiguslikuks liikmeks saada.

Poisid tuupisid ja higistasid. Iga „ei" ja „ja" pidi olema omal kohal. Siiski jatkus neil õhtuti aega Käina tüdrukute külmkambrite külastamiseks, kus need magasid. Siin tekkis sidemeid, mis viisid hiljem altari ettegi. Olid nooruse muretuse aastad, mil kõike võetakse kergelt ja kus igal pilvel on oma hõbedane palistus. Jürnale olid need päevad kaks nädalat puhkust ning pidutsemist, sest tal oli hea pea ja peatükkide mahavuristamine ei teinud talle mingit raskust.

XI

Kui Jürnas pärast poolleeri lõppu koju ratsutas, oli juba esimene külm algamas. Madis oli talle vastu sõitnud ja talle hobuse saduldatult kaasa toonud. Poisid ratsutasid vaikset traavi, lastes hobustel vahel sammu kõndida.

Seal, kus meri tee peal kätte paistis, oli märgata, et väin hakkas juba jäätuma. Tinahall jääkaas ulatus kaugele. Ainult

keset väina oli veel näha mustendavat lahva vett. Lund polnud veel sadanud, kuid maa oli juba kivikõva. Hobuste kabjad plagisesid kõval teel. Loomad olid erksad ja värsked pikast jõudeajast ning kippusid kodu poole pääsedes üha traavima.

Poisid olid lõbusas tujus. Madis rääkis, et noodakubjas oli hommikul käsuga ringi käinud. Homme varahommikul pidid noodamehed merele minema värske jääga õnne katsuma. Poisid tahtsid mõlemad varakult platsis olla, et varatalvisest püügist osa saada.

Vesi oli metsades kõrgele tõusnud. Tilgremetsa põllust kuni mereni oli võimalik uiskudega lasta põiki lausa merele. Puud ja põõsad paistsid jääst välja raagus luudadena.

Koju jõudes oli tare hubane ja soe. Madis oli püüdnud eelmisel ööl paeltega orasepõlluaias suure halli põldjänese, kes jäätunud metsast oli kippunud orasele sööma. Nüüd ootas neid ees jänesepraad.

Vana Aadu oli toonud jäänoodad aidast sisse ja parandas nende silmi. Nõrgaks jäänud selised tuli osalt uutega asendada.

Ema küsis leeriuudiseid. Jürnal polnud talle suurt midagi rääkida. Vana praost oli majas tuntud mees, sest ta käis siin sageli rahvast loetamas. Siis olid talus koos ümbruskonna lapsed ja vanad. Lapsed pidid ütlema käske ja vanemadki inimesed pidid prooviks ütlema peatükke.

Järgmisel hommikul juba pimedas olid Madis ja Jürnas jalul. Kiiresti söödi seda, mis lauale oli pandud, ja kelguga noodapundart, hutje ning tuuri kaasa vedades ruttasid nad randa.

Hommikuses poolvalguses oli siin mehi juba rohkesti koos. Noodakubjas luges kohaletoodud nooti ja pani vanemaid ning kogenumaid mehi neid ühiseks pikaks ribaks kokku siduma. Nooremad mehed asusid rannast poole versta kaugusel suures sõõris jäässe tuuradega auke raiuma. Ilm oli selge ja päike tõusis punakalt üle jäätunud väina. Niikaugele kui silm ulatus,

oli juba jää. Auke aga oli kerge raiuda, sest kuskil polnud jää veel jõudnud kämblast paksemaks külmuda.

Hõigete ja korralduste hüüud kõlasid õhus. Noot pisteti otsapidi ühest august sisse ja nüüd hakati teda hutjadega ühest august teiseni jääalust kaudu lükkama. Allääres asetsevad kivid tõmbasid ühe külje põhja poole, kuid ülemise selise küljes olevad käbad hoidsid teise külje tihedasti vastu jääd.

Üha kaugemale lükkas hudi noodalinti, kuni lõpuks mõlemad noodaotsad kohtusid suurima augu juures ja tõmmati sealt jääle. Nüüd oli suur sõõr jääalusest merest noodaga tihedasti ümber piiratud.

Mehed kogunesid suurima augu juurde ja hõigete saatel hakkasid nad noota haalama. Pikkamööda nihkus noot jääle. Mida väiksemaks ring läks, seda elavamaks muutus liikumine vees augu ümber. Ümberpiiratud kalad ujusid väljapääsu otsides vees ringi, kuid kõikjal piiras neid vangistav noodarõngas. Viimaks jõudis nooda pära auguni. Nüüd vesi otse kees haugide ägedaist rünnakuist, ahvenate siplemisest ja siigade hõbedasist hüppeist. Üksikuid kalu sattus jääle, kus nad jäid metsikult hüplema ja visklema. Ja siis tuli ka nooda pära veest välja, täis suuri siplevaid kalu.

See oli tore loomus. Meeste meeleolu tõusis sellist kalahulka nähes. Kõik olid toredad suured kalad, mõned isegi kuni kümnenaelased havid.

Teine loomus andis veidi vähem, kuid kolmandaga tuli kala jälle suuremal hulgal. Neljanda loomuse tõmmates aga oli juba päike madalas. Saak oli keskmine.

Kipper luges mehed ja noodad üle. Iga mehe ja iga nooda peale langes üks osa. Kui mees oli noodaga, sai ta kaks osa, noodata aga ühe.

Kalad laoti nüüd ritta ühesuurusteks noodaosadeks. Kipper korjas igalt mehelt kinda ja sammus siis kalahunnikute eest

läbi. Igale hunnikule viskas ta kinda. Iga mees otsis nüüd oma kinda üles ja teadis siis, et kindaalune kalahunnik kuulub temale.

Jürnas ja Madis said kolm noodaosa, sest nad olid kahe mehega ja noodaga. Nad ruttasid koju. Ehkki nende riided olid märjad ja ilm vilu, oli neil tuju väsitava päeva järel hea.

Noodapüük kestis veel kolm päeva, kuid järgmistel päevadel polnud saak enam suur. Meri oli nüüd üleni jääs ja kala, kes oli randade jäätudes kippunud jääribade alla, valgus jälle rannast kaugemale. Ja siis muutusid külmad nii kangeks, et noodapüük üldse enam polnud võimalik.

Talv tuli pikk ja vali. Nädal pärast mardipäeva oli lumi juba maas. Metsas oli hunte hulgana hulkumas. Nad aga hulkusid ka külade ümber ja pimedas oli üksinda kardetav välja minna. Elu tõmbus nüüd rohkem tare varjavate seinte varju.

Hingedepäevaks oli kombe kohaselt korraldatud kõigis neis taludes, kus oli aasta kestel surnud perekonnaliikmeid, mataseid. Koolnu tuttavad, sugulased ja sõbrad tulid kokku ja, vastavalt koolnu tähtsusele, kestsid joodud. Kui oli surnud peremees või perenaine, siis polnud viisakas alla kolme päeva mataseid pidada.

Jürnas tappis härjavärsi ja pruulis õlut. Peet oli olnud paikkonna elus tuntud kuju ja tal oli palju sõpru. Polnud mõeldav, et nad laseksid isa surmapäeva tähistamata mööduda.

Jälle oli majas võõraid inimesi. Jälle hirnusid karjaaias hobused ja tares joodi ning söödi.

Viinameister Grönkvist oli tulnud naisega ja Gjartrudiga. Emand Grönkvist oli lopsaka kehakasvuga, õitsev naine, kes oli oma värske välimuse säilitanud üle keskea. Ka kuue lapse ilmaletoomine polnud ta jõudu murdnud. Ta tundis end siin naiste ja meeste seas natuke võõrana. Vastandina oma mehele,

kes leidis meespere hulgas õllekannu ümber lõbu jutuajamisest, hoidus ta teistest eemale ja kõneles Gjartrudiga rootsi keelt.

Jürnas, kellele Gjartrud pulmas päris omaseks ja tuttavaks oli saanud, tundis nüüd ta imelikult võõra olevat. Teda häiris teiste võõrkeelne jutt. Talle tundus see nagu natuke isegi sündmatu olevat, et nad kahekesi niiviisi rootsi keelt vadistasid. Ta ei saanud lahti kummalisest tundest, et nad temast kõnelevad.

Kui ta õhtul pärast küünalde süütamist, mida tänase pidu puhul peergude asemel tarvitati, tare lävele seisma jäi, tuli aga Gjartrud toast välja. Ta oli tõmmanud endale laikuue selga ja jäi Jürna juurde värskele lumele seisma.

„Toas hakkas soe, tahtsin ennast natuke jahutada," ütles ta ja tõmbas laikuue seljal rippuva halli, värvimata villasest riidest hatu üle pea. „Kas sa, Jürnas, ei tahaks veidi jalutada?"

Jürnas võttis vööruse varnast suurkuue ja tõmbas mütsi pähe. Nad väljusid õuest sõnatult.

„Sa, Jürnas, oled kogu päeva minust nii eemale hoidund," õrritas Gjartrud, „nagu poleks me ühes pulmarongis üldse ratsutandki."

„Sellest on juba hulk aega ja ma ei tea, kas Gjartrud tahabki seda ühist sõitu mäletada."

„Kuidas sa nii võid mõtelda! See oli ilus pulm."

Nad suundusid männikuteele ja sammusid suurte puude all Alme heinamaateed. Värskesse lumme oli sõidetud juba hobusetee, sest oli kasutatud esimest lund heina- ja puuveoks. Eha kollakas kumas näisid suured puud nii vaikselt seisatavat, nagu kuulataksid nad, mis õhtul on ütelda. Suured vareseparved lendasid nende kohal, laskusid vahetevahel okstele ja tõusid siis jälle käratsedes üles. Õhtu oli ilus ja rahuline. Eha kollane valgus hõõgus nende taga, ees aga hämardus üksildane metsatee. Ilm oli pehme. Lumi krudises nende jalge all.

„Sa pole meid kordagi viinakööki vaatama tulnd. Ema räägib, et sa peaksid meid ka korra külastama."

„Pole nagu juhust olnd. Tegemist on iga päev."

„Võib-olla pole ehk tahtmistki?"

„Tahtmise poolest nüüd küll..."

Gjartrud haaras poisi käest kinni ja vaatas talle äkki hatu serva alt kuidagi kurvalt otsa.

„Sa, Jürnas, oled nii imelik ja külm. Sa vist ei tahagi minuga jalutada?"

„Miks ma ei taha!"

Gjartrud ei lasknudki nüüd ta käest enam lahti, ja nii sammusid nad tüki aega vaikides. Tüdruku sõrmed pigistasid ta kätt tugeva väriseva survega. Äkki jäi ta ehmunult seisma ja peagu oleks kiljunud.

„Mis sul on, Gjartrud?" küsis Jürnas heitunult.

„Vaata, kas seal põõsa taga ei liiguta end midagi? Ma kardan, ehk see on hunt." Gjartrud surus end kõvasti vastu poisi rinda.

Nagu kaitseks pani Jürnas talle käe ümber. Ta vaatas hämarusse puurivalt. Puuoksad seisid vaikselt. Seal polnud kedagi.

Aga nüüd ta tundis, kuidas ta käe all tuksus teise süda kiiresti ja rahututе löökidega. Imelik värin läbis ta keha ja ta pigistas teist veelgi tugevamini enda vastu.

„Ole rahul, Gjartrud, seal pole kedagi." Aga ta ei lasknud tüdrukut meeleldi veel vabaks. Ja Gjartrud nagu ei püüdnudki seda.

„Kui tugevad käed sul on, Jürnas!" sosistas ta.

Jürnas ei ütelnud midagi, vaid pigistas teda veelgi kõvemini enda vastu. Äkki lõi tüdruk käed talle ümber kaela ja suudles teda huultele. Jürnas oli nii üllatunud, et ei osanud teise suudlust vastatagi. Siis laskis Gjartrud ta niisama ruttu vabaks, kui ta teda oli kallistanud, ja pani jooksu.

Jürnas jõudis talle alles metsa serval järele. Gjartrud seisis hingeldades ja vaatas talle naeratades särasilmil otsa.

„Sa rumal, suur poiss!“

Siis kõndis ta kiiresti tarre teiste juurde.

Jõuluõhtul oli ilus ilm. Jürnas ratsutas kirikusse ühes emaga. Nad hakkasid varakult minema, sest ema oli paksult riietatud ega võinud kiiresti sõita.

Teed olid täis ratsalisi. Laikuued hõljusid hobuste traavides, meeste suurkuued lehvisid kiirel sõidul, lumi tuiskles hobusekapjade all.

Kirikukellade kumisev kutse tervitas neid kirikuküla jõudes. Kitsastest ja kõrgetest akendest säras tulede vilkumisi. Nad sidusid hobused lasipuusse. Jürnas võttis sadula tagant sõbad ja laotas need hobustele, sest loomad olid pikast ratsutamisest märjaks läinud.

Kirikuliste jõgi voolas vana pühakoja poole. Kõik pingid olid juba tulvil, isegi löövide vahel lainetas inimmeri. Värvilised püsttanud sädelesid küünalde valguses oma helmetikanditega.

Jürnas laulis vana jõululaulu heldinult kaasa. Jõuluõhtu meeleolu haaras teda. Sadade küünalde värisev valgus tõstis ta tunded üha ülemale, hämarate kumerate võlvide poole.

Tagasisõidul oli ta vaikiv ja mõttes.

Öö otsa põles toas tuli. Kuigi majas polnud lapsi, olid siiski õled toas. Toit oli laual ja keegi ei tahtnud magada. Alles hommiku eel jäi Jürnas põrandal õlgedele magama.

Teisel pühal peeti kulumisi. Suvised töölised ja sugulased olid koos. See oli niiviisi vanaks kombeks ja Jürnas ei tahtnud seda harjumust rikkuda. Päeva otsa oli toit laual ja külalised sõid ning jõid.

Ka Ingel ja Juhan ratsutasid kulumisteks Tilgremetsale.

Vennale tundus, et õde oli lahjenenud. Ta näis üldse kuidagi vanemana. Juhan rääkis kevadel kavatsetavast Rootsi-sõidust ja Jürnas süttis sellest kohe. Juhan oli juba mitu puhku seda teed sõitnud. Sügisel oli ta endale muretsenud iseseisva võrgulaeva ja nüüd tahtis ta kevade tulles tuua rauda ning soola.

Selle jutuga meeldis ta Jürnale rohkem kui kunagi varem. Enne oli teine teda nagu veidi üleolevalt kohelnud oma kümneaastase vanuse vahe üleolekuga. Aga nüüd näis see vahemaa äkki vähenenud olevat ja nad näisid sõbrukski saada võivat.

Aegamööda hakkasid sugulased ja ümmardajad Jürnast peremehena võtma. Ta oli asjalik, sõbralik ja töökas, ja tal oli õige nõu õigel ajal. Vana Aadu jäi pealegi üha vanemaks ega viinud enam oma jalga metsa. Metsaveod olid Jürna ja Madise hooleks, aga need toimetati juba enne jõule. Pärast pühi, kui olid pikad tööpäevad, kohendati tööriistu, rakmeid ja tehti muid tarvilisi majatarbeid. Tare oli laastupuru täis. Aga keegi ei nurisenud selle üle.

Kui päevad pikenesid, töötas Jürnas hommikust õhtuni puuriistade valmistamise kallal. Tal oli annet ja tahtmist igasugu nokitsemistöödeks. Isast oli järele jäänud häid tööriistu. Nüüd ta tegi hommikust õhtuni toobreid, ämbreid, kappu, vitsikuid. Aga ta armsaimaks tööks oli teha kirevaid õllekappu. Need olid toredad jooginõud, mil olid samast puust käepidemed küljes ja peened kadakavitsad peal.

Puunõude hulk kasvas iga päevaga. Paastulaadaks pani ta reele koorma peale ja sõitis üle Soela väina Saaremaale. Ta jäi ära kolmeks päevaks ja kui ta siis tagasi tuli, oli tal nõude asemel peal viljakoorem.

Paastukuu kaheks viimseks nädalaks aga pidi Jürnas jälle kirikuküllа kolima. Leeri teine pool algas ja poole Hiiumaa noorus valgus uuesti kokku, et enne võrgaaja algust veel kord murda pead Jumala katekismuse ja kirikuõpetuse aluste kallal.

Mehed tegid tõsist tööd, sest praost oli halastamatu. Kui kellelgi läks mõni „ei“ või „ja“ sõna võrra ette- või tahapoole, kui õnnis Martin Luther seda oli oma katekismuses arvanud heaks paigutada, siis ei võinud tepski loota leeri lõpetamisele. Nii oli siin siis ränka peamurdmist ja tugevat tuupimist, sest suuremat häbi polnud olemaski kui jääda teiseks aastaks leeri istuma. Siis polnud sul meeste hulgas õiget olemist, ja isegi naist ei antud sulle siis.

Veel hommikul enne armulauale minekut käisid mõned poisid oma õiendamata jäänud peatükke üles ütlemas. Ja kui siis päästi leeritoast praosti silme alt õigeksmõistetult, siis oli see selline rõõm, mida ei tundnud ühegi teise saavutuse puhul.

Jürnal läksid needki kaks nädalat kiiresti ja ladusasti.

Palmipuudepühal oli ta ühes teistega esmakordselt armulaual. Tähtsa päeva puhuks oli ema ratsutanud Käinasse. Ta seisis altari ligidal esireas, kui leerilapsed paarikaupa sisse tulid ja altari ette asusid. Poisid kandsid uusi põlvpükse ja väikekuubi. Nende kirjadega lumivalged särgid olid hõbesõlgedega rinna ees kinnitatud. Nad käisid paarikaupa kõrvuti. Tütarlastel olid seljas nende uusimad küüdud ja kauneimad käised. Vaskvööd ja rõhud läikisid, pussid ja nõelakojad olid oma kohal vöö küljes. Nende palmikute veinpunased ja kullatud lindid langesid kombekalt seljale.

Jürnas andis oma altaritõotuse selgesõnaliselt ja selgesüdameliselt. Ta tundis selle silmapilgu pühalikkust ning tähtsust. Ja kui ta esimest korda sai Kristuse ihu ja verd, oli tal liigutusest isegi kurgus nagu natuke ängistust. Sest ta teadis, et nüüdsest peale on ta võetud vastu ühiskonna hulka, kus ta peab püüdma elada ausa mehena ja puhta südamega. Ja võibolla mõtlesid need paarsada noort sel hetkel kõik nii. Aga kui nad veidi hiljem kirikust väljusid ja teiste noortega segunesid, siis oli see tunne jälle ammugi unustatud.

Ingel oli tulnud pika tee ratsa kiriku juurde, et venna leeripäevast osa võtta. Jürnas nägi teda pärast jumalateenistust emaga kõrvuti hobuste juures. Ingel kandis oma esimest last ja oli muutunud väga kahvatuks. Ta silmad olid kuidagi auku vajunud ja ta nägu oli jäänud ahtaks.

„Sa poleks pidand seda pikka maad ratsutama, Ingel," ütles Jürnas teda teretades. „Oleksid võind mind kohata Tilgremetsal."

„Noh, ma tahtsin ka näha, kuidas mu väike vend oma leeripühal kirikusse sammub," naeratas Ingel, aga seegi naeratus tuli kuidagi kurvalt välja.

Tagasi sõitsid nad peagu sammu. Alles siis, kui Tilgremetsa suured vahtrad Pikapõllu käänust paistma hakkasid, tegid hobused kerget traavi. Ja nii sõitis Tilgremetsa noor peremees täisealisena koju.

I

Aovalgel avanes Tilgremetsa talu värav kääksudes ja suurkuube riietatud ratsanik traavis välja. Maantee oli puude varjus, millede sünged sinakad varjud ulatusid kaugele üle lageda välja, kuid mujal oli hommikune kuuvalgus. Ilm oli pehmevõitu ja tuul puhus läänest. Noorkuu võis saada loodud lausa sulaga ja siis oleks juba varsti olnud loota kevadist jääminekut. Oli ka juba selleks aeg, sest paastukuu oli juba peagu lõppemas.

Hobune oli ukse ees oodates külmetama hakanud ja tegi nüüd sundimata kiiret traavi. Ratsanikul polnud tarvis kannuseid tarvitada. Ta tõmbas suurkuue hõlmad koomale ja vajutas mütsi sügavamale pähe, sest toast tulles hakkas tal vilu.

Too ratsanik oli Tilgremetsa noorperemees Jürnas. Paarkolm aastat ohtlikku mereelu oli teda muutnud vanemaks. Peremehe kohused, mis samuti nagu iseenesest olid langenud ta noortele õlgadele, olid omakorda sundinud teda kiiremini kui teisi noori lapsepõlvest meheikka astuma. Ja nüüd, kuigi ta oli alles käimas kahekümnendat aastat, tundus talle, nagu oleks ta juba ammugi leeripõlve ja nooruse muretuse maha jätnud.

Need polnud kerged aastad. Kevadel pärast leeri oli võrgalkäik andnud väheseid tagajärgi. Suvel aga oli valitsenud kohutav põud ja Tilgremetsa kõrgeilt põldudelt ei saadud rukkisasi isegi niipalju, et anda talvel härgadele ette. Ka tera oli peenike ja meenutas pigem kasteheinaseemet kui viljaiva. Ja sedagi oli nii pisut, et pere toidus tuli osta Saaremaalt ja osalt ka lasta tuua laevaga Peterburist. Odergi oli sel suvel nii madal, et ei ulatunudki sirbi alla. Naised kitkusid selle juurtega välja nagu lina, ja kui seda reheall hobuste jalge all sõtkuti, siis oli liiva ja teri koos.

Randrüütlid olid oma valvet kõvendanud ja nii olid ka Rootsi-reisid olnud seotud suurte ohtudega. Jürnas oli siiski saanud teha igal suvel ühe reisi, aga ainult ühest oli olnud suuremat kasu. Teiste puhul olid nad peagu kaotanud elu ja tormi pärast poole laadungit merre loopinud.

Samal suvel oli jäänud kaks laeva ühes meestega hoopis kadunuks.

Ta oli nooruses unistanud talu kiirest õitsengule viimisest, aga nüüd oli talle selgunud, et unistused ei sobi iga kord karmi eluga. See oli ta hinge natuke kibedamaks muutnud, kuid ta otsus oli siiski jäänud kõikumatuks: Tilgremetsal pidi elu edasi, ja mitte tagurpidi minema.

Kui Jürnas nii üksinda ratsutas, siis tundus talle, nagu oleks noorus tast mööda läinud, ilma teda puudutamata. Ta oli küll ka osa võtnud talguist ja teistest rõõmupidudest, kus noored kaasitasid, tegid ringmänge ja tantsisid. Aga kogu aja oli ta pidanud südames kandma teisi muresid, teisi asju. Kuigi ta suu oli kaasa laulnud ja jalad tantsu keerutanud, siiski olid ta pea ja süda pidanud kogu aja tegelema muude muredega. Polnud kerge muretseda koha rendimaksu ikka õigeks tähtpäevaks lauale ja samal ajal hoolitseda, et ka talus poleks toidust puudust.

Viinameistri Gjartrud oli algul Jürna vastu nagu huvi tundnud, nad olid isegi vahetevahel kokku saanud ja salamisi õrnusi vahetanud, aga Jürnale polnud see kunagi õieti selge, kas tüdruk tegi seda tõsisest armastusest tema vastu või oli tal lihtsalt igav ja ta tahtis endale kedagi, kellega aega kiiremini mööda saata. Nüüd oli ta juba aasta otsa linnas ja Jürnal polnudki ta järele suurt igatsust.

Jürna reisisihiks oli Kärdla, kus tal oli kaugeid sugulasi. Juba ammu oli ta pidanud neid külastama. Nüüd oli ta tarvitanud viimseid talvepäevi selleks reisiks, et ema tervitusi edasi anda. Kuid palju tõsisemaks sõidu põhjuseks oli see, et ta tahtis läbi Suursadama sõita ja oma silmaga näha laevu, mis asetsesid seal talvkorteris.

Nad olid koos Andresega sel talvel vedanud metsast puid välja ja niipea kui kevadised ilmad pidid tulema, tahtsid nad Tärkma rannas hakata uut laeva tegema. Muidugi polnud sel midagi ühist nende suurte unistustega, mis neil olid olnud nooruses. Parklaeva ega kuunari ehitamiseks polnud neil kummalgi veel jõudu. Aga nad tundsid, et nad vajavad siiski kindlamat alust kui võrgulaev. Rannalaevandus oli tekkimisel. Väikesed laevad leidsid prahte ja teenistust hästi, ja kui nad soovisid edasi saada, siis oli tarvis teha algust, ükskõik kui väike see oligi.

Käinas tegi ta peatuse ja puhkas hobust. Oli juba valgenenud, kui ta jälle edasi ratsutas. Putkaste ja Vaemla jäid selja taha. Mööda noolsirget metsateed sõitis ta nüüd Suuremõisa poole. Ta ratsutas üle kivisilla. Tee ääres olid vanad pargipuud ja ilutiigid. See oli ilus mõis. Siin oli siis ta esivanem Mats olnud mingi asjamees! Siis aga polnud Emmastes veel üldse mõisa ja seal, kus nüüd mõis asetses, oli alles suur küla.

Veel veidi sõitu, ja siis hakkas üle madala kadakase väljaku paistma jäätunud meri ja laevade maste ning raasid. Ta andis hobusele kannuseid ja traavis viimse teeosa kiiresti.

Sadam lebas ta ees valgena ja jäätununa. Kai ääres oli paar suuremat ja mitu väiksemat laeva talvkorteris. Ta astus hobuse seljast maha ja sidus looma kõrtsi ette lasipuu külge. Pikkamööda astus ta alla sadama poole. Laevadel tegeles juba mehi, kes korraldasid oma veesõidukeid jäämineku ootusel.

Kambüüsi korstnast tuli suitsu. Ta jäi seisma kahemastilise brigantiini juurde. Laev oli saledate joontega ruumikas sõiduk. Ta mastid helkisid kollakalt ja raad seisid liikumata. Talveks olid purjed maha võetud. „Aliart" — luges ta ahtrilt.

Teine laev oli kolmemastiline parklaev. Võimsalt tõusid ta mastid ja raad sinisesse mereõhku. Laevad olid nagu elusolendid, võimsad ja kütkestavad. Ta käis neil ümberringi, uuris neil igat üksikut joont ja igat pisiasja. Mastidest tuli otsi ja nööre alla pardale nagu peenikest vihma.

Ta teadis, et selle laeva mudel oli tulnud Norrast, aga hiidlane Peeter Paargu oli olnud ehitamisel meistriks. Nii oli see oma mehe töö. Jürnas oli veidi nagu uhkegi, et selline suur merehiiglane, mis võis, kui tarvis, sõita ka üle ookeani, oli ehitatud ta kodusaarel puudest, millede ladvus oli mühisenud sama tuul, mis pani liikuma ka ta koduõue puud.

Millal saavad nemadki Andresega sellise hiiglase omanikuks? Aga see oli hullu unistus. Suuremõisa krahv, kel oli mitu mõisa ja palju muud varandust, võis selliseid laevu ehitada, aga mitte nemad, kaks noort poissi, kel polnud mingit muud vara kui võrgud ja viletsad võrgulaevad. Aga kuidas Andres oligi ütelnud: „Nüüd me oleme vabad mehed ja võime sõita ka mööda maailmameresid." Selleks aga oli tarvis raha, palju raha. Ja seda neil polnud.

Ohates peatus ta veidi eemal ühe alandliku aluse juures. See oli ainult veidi suurem kui ta oma võrgulaev. Tal oli üks mast ja kahvelpuri, mille pikk poom ulatus kaugelt üle ahtri. Laeval oli kinnine tekk ja väike kajut tagaosas.

Ta hüppas kailt alla laevalaele, mis kõmises tühjalt ta jalge all. Kõik oli siin lihtne, kuid siiski tugev. Laev oli väljastpoolt tõrvatud ja tal oli madal reeling ümber. Ta vaatas kajutiaknast sisse ja nägi kaht üksteise kohal asetsevat kitsast koid ühes seinas ja teisal väikest raudpliiti.

Sellist laeva tahtsid nemadki ehitada. Selleks oleks nende ühine kapital ehk ulatunud, kui nad ise töö ära teeksid. Ja meresõiduks oleks see palju kindlam kui lahtine võrgulaev.

Jürnas vaatas veel teisigi väikesi ühemastilisi. Nii kaugele olid juba hakanud küündima hiiu meremeeste võimalused. Nad olid endale ehitanud kindlad, kuigi väikesed alused ja tarvitasid neid rannaäärseil sõitudel. Ta püüdis nende välist kuju ja joont meelde vajutada, et hiljem teada, kuidas oma laeva ehitada.

Kärdlas ta ei peatunud kaua. Ta leidis sugulased hea tervise juures. Need olid asunud vabriku juurde elama ja teenisid nüüd siin kalevikangrutena. Mehed olid ehitanud endale väikesed nägusad aiaga piiratud majad ja olid juba perekonnainimesed.

„Eluilmaski ei hakkaks mina sinusuguse noore mehena taluga rassima, liiatigi kui see on rendikoht ja nii kehvade põldudega kui Tilgremetsal," ütles üks, kui istuti õhtul söögilaua taga.

„Aga mis ma peaksin sinu arvates tegema?" küsis Jürnas.

„Tule siia elama. Mõne kuu õpid vabrikus ametit ja siis oled õppinud mees, kel on kindel leib, olgu siis põud või sadagu vihma."

Nii olidki mõned noored mehed teinud. Nemad olid niiviisi kasutanud seda vabadust, mis tuli teoorjuse lõpuga. Aga Jürnas tundis nagu mingit vastutust selle maalapi vastu, mille, vana jutu järgi, üks kange mees Mats seal ürgmetsas oli üles harinud siis, kui Hiiumaal polnud veel üldse palju inimesi. Tema isa oli seal elanud ja temagi tahtis seal oma elu mööda saata. Isegi ta merega seotud unistused olid ühenduses sellega, et teenida rohkem raha ja muuta kodukoht kaunimaks.

„Ei minust saa vabrikutöölist!“ ütles ta käega lüües. „Kui ma ei saa igal suvel kord natuke mereõhkugi, siis ma lähen kohe halliks.“

„Kes sealt merelt õnne on leidnud! Näe su oma emagi jäi noorelt leseks. Puha mere pärast. Ja kui palju on Hiiumaal kodusid, kust keegi pole uppund! Jõua mitte lugedagi. Mis sa sinna merele kipud endale surma otsima!“

„Kuid kõige rohkem inimesi sureb siiski sängis!“ naeris Jürnas. „Ja ometi julgeme igal õhtul sinna heita.“

Neil meestel oli siin tõesti muretu elamine. Alati oli neil raha, kui seda oli tarvis. Riided olid neil kalevised ja majad ilusad. Kärdla oli üldse ilus koht oma voolavate allikatega ja kohisevate puudega. Suvel oli siin kõik üleni roheline ja talvelgi oli puudega ümbritsetud vabrikualevik kena. Ometi poleks Jürnas kunagi oma elu vahetanud nende omaga.

Kuigi siin olid juba mitmendat aastat oma laulukoor, haigemaja, puu- ja kivikabelid, kolm koolimaja ja muud asutused, mis muutsid Kärdla kogu Hiiumaa ärksamaks keskuseks, tema oleks ennast tundnud siin vangina. Nüüdki lahkus ta siit veelgi kindlama otsusega Tilgremetsal oma rabelemist edasi rabelda seni, kuni sealgi saabuvad paremad ajad.

II

Kevad tuli varakult ja järsult. Palmipuudepühal oli juba maa paljas ja paar nädalat hiljem nähti ka esimest liblikat. Kuivad põllud lõid kirevaks kirjudest küütudest ja valendavaist käiseist.

Naised sundisid härjapaare, kes vedasid väikesi konksatru üle kiviste põllulappide. Kivid kolisesid adra ees, vits plaksus ja aeglaselt ilmus vao kõrvale vagu.

Vahel oli kündja nii noor ja nääpsuke, et hiiglaslik härjapaar näis teda nagu mängukanni enda järel vedavat. Ometi oli olukorra peremees see nääpsuke, kirjuküüduline hiiu tüdruk, kes plaksutas oma vitsaga ja hõikas heleda lapsehäälega:

„Hei, Kiri, hei, Küüt, vaole!!"

Mehed aga seadsid endid jällegi meresõidule.

Nädalaid oli korraldatud ja kohendatud. Oli tehtud õlut ja küpsetatud leiba. Ja siis, kui jää Soela väinast oli kadunud, kadusid võrgulaevade valendavad purjed üksteise järel Lee taha. Kevad oli tulnud oma kutsega.

Sel kevadel Jürnas võrgale ei läinud. Madis asendas teda. Jürnal endal polnud selleks aega. Juba siis, kui tulid esimesed sulad, algas rannas elu ja liikumine. Talvel olid puud kohale veetud. Nüüd olid Jürnas ja Andres mõlemad kirvestega ametis. Nad tahtsid puud valmis tahuda, nii et kevadised tuuled ja päike võisid hakata oma kuivatustöödega peale.

Kiilupuuks oli valitud kõige okslikum puu, mis veel oli metsas leidunud. See pidi olema tugev alus uuele laevale. Seda kandiliseks tahudes unistasid mehed sellest, millistele maadele see puu pidi nende soovid kandma.

Neil polnud saetud laudu ja aurukasti laudade koolutamiseks. Sellist riistapuud polnud siin rannas veel üldse tarvitatud. Seepärast olid nad valinud hästi kisklikud puud. Need aeti kiiludega lõhki. Mida kõveramalt ja väänlikumalt puu lõhenes, seda parema ehituslaua temast sai. Need puupooled nad tahusid kirvestega õhukeseks, plankudeks. Neist pidid saama laeva pardad.

Kui nad aga hakkasid kaari seadma, kutsuti vana paadimeister appi. See siis tuli ja tegi kiilu ja täävide juures ära seitse imet enne, kui täävid kiilu külge kinnitas. Kaared järgnesid täävidele. Ja nüüd näis pooleliolev laev nagu mingi luukere oma irvitavate küljeluudega.

Ehituspaiga juurde tehti väike ääs ja pandi käsilõõts üles. Jürnas, kes tundis oma isa kaudu veidi sepatööd, tagus seal kõik tarvisminevad naelad ise valmis. Raudpulga ots löödi haamriga kuumalt teravaks, tõsteti siis teises alasis püstiasetsevale meisliterale ja löödi parajas pikkuses haamriga tükk maha. Nüüd pisteti see jälle tulle ja taoti kuumalt otsapidi raudlatti, kus oli palju auke naela jämeduse järgi reas. Naela ülemisse otsa tekkis peene augu tõttu rauakühm, mille nael oli üles kratsinud. See kühm muutuski nüüd paari haamrilöögiga naela peaks.

Nii oli iga naela juures enne tükk tööd ja ääsil soojendamist, enne kui ta võis reisida Andrese ja paadimeistri kätte, kes ta lõid laeva küljes oma õigesse kohta.

Laeva ehitamine polnud naljatöö. Iga lauda tuli kaua ja hoolega painutada ja muljuda, et ta ei murduks. Iga laua valmistamine ise oli juba aega ja tööd nõudev. Kuid mehed töötasid varahommikust päikeseloojumiseni. Ja laev võttis aegamööda kuju. Juba olid paljad kaared osaliselt laudadega kaetud.

Jürnas ja Andres ei hoidnud rauda kokku. Selleks olid nad eelmisel suvel Stokholmist toonud vastavat materjali. Siin oli see kallis — 6 kuni 7 kopikat nael. Stokholmist sai seda poolteise kopikaga. Nii oli neil juba üksi raua arvel suur kokkuhoid. Nüüd panid nad kõikjale, kus tarvis, raudklambreid, rauast nurgakinnitusi ja polte. Laev pidi tulema tugev, et ta välja kannataks kõik mere katsumised ning tormid.

Suur see laev ei saanud. Ta pikkus oli ainult nelikümmend jalga. Kuid võrgulaevast oli ta siiski kümme jalga pikem, ja see andis talle hoopis saledama ning kaunima kuju.

Mida rohkem laev hakkas valmima, seda rõõmsamaks mehed muutusid. Oli ju nende kolme aasta teenistus ja vaev nende silme all kuju võtmas. Oma elu riskides olid nad sõitnud Rootsi

vahet. Olid võrgal iga kalapüügi rahad hoolega teenistusele juurde lisanud. Nüüd võisid nad lõppeks saada oma laeva peremeesteks.

Ometi polnud neil raha niipalju, et nad oleksid laeva täiesti valmis saanud. Enne kui nad jõudsid teki ehitamiseni, oli neil selge, et sel aastal laeva ikkagi veel valmis ei saa. Viimsed rublad olid läinud meistrile, kui laeva pardad olid valmis.

Tekk pidi paraku jääma teiseks aastaks.

Kui laeva väline kuju oli valmis, läks meister minema ja mehed pidid tõrvamistöö ise lõpule viima. Nad keetsid katlas tulel puutõrva ja võõpasid sellega laeva küljelauad hoolega sisse. Mere soolane õhk segunes tõrva lõhnaga ja mehed hingasid seda mõnuga sisse.

Nende käed olid tööst pahkunud ja tõrv muutis need kollakaspruuniks, nagu oleksid nad teinud neegritega kätevahetuskaupa. Aga merevanasõna ütleb, et enne ei saagi keegi õigeks meremeheks, kui ta pole tõrvaste käte tõttu juba üksi vaati tõrva ära söönud.

Kui laev oli tõrvatud, algas parda triivimine tõrvatud takkudega. Mehed tagusid kõik lauavahed tugevasti takke täis, nii et kuskilt ei tohtinud pääseda tilka vett laeva. Siis tõrvasid nad laeva teist korda üle ja kui tõrv oli kuivanud, andsid seda veel kolmandagi korra. Nüüd oli laev must ja läikiv.

„Oleks kahju teda kuni tuleva aastani seisma jätta," arvas Andres uut laeva ühel õhtul armastusega vaadeldes.

„Aga mida muud võiksime siis teha?"

„Kas siis ilma tekita laev aga sõita ei kõlba?"

„Nagu natuke ohtlikuvõitu. Näe kui täidab veega, mis siis?"

„Aga võrgulaevad on kõik ilma tekita, lahtised paadid."

„Neil aga on varad kaitseks."

„Miks me siis sellele laevale varasid ei või panna?" arvas Andres. „Siis võiks teha veel sel aastal mõne otsa."

Seda asja siis kaaluti igaviisi ja viimaks löödigi ülejäänud laudadest varad kokku ning pandi uuele laevale peale. Meeste ja hobuste ühisel jõul veeti nüüd laev suurtel rullidel merre. Ta polnudki palju raskem kui keskmine võrgulaev.

Alles siis, kui laev juba vabas vees ujus, aeti mast püsti. Aga enne seda pandi mastikannu masti alla hõberaha. See pidi õnne tooma.

Jürnas ja Andres taageldasid laeva ise. Purjed olid juba talvel valmis õmmeldud. Nüüd polnud muud kui pingutada vandid, täävid ja vallid sisse tõmmata ja purjed alla lüüa.

Pühapäeval pärast jaanipäeva oli uue laeva proovisõit. Sellest võtsid osa kõik ümbruskonna noored. Ei puudunud mõned vanadki mehed. Viinameistri Gjartrud oli tulnud suveks jälle maale ja nüüd oli temagi lõbusõiduliste seas.

Jürnas viis kaasasõitjad väikese luubiga laeva. Mitu korda sai ta enne käia, kui kõik olid peale viidud. Siis seoti luup laeva taha ja heisati purjed. Ankur kerkis ja uus laev kaldus veidi viltu, kui suurpuri tuult haaras ja laev liikuma hakkas. Andres seisis päras ja hoidis tüüriratast. Laeva köied raksusid, uus puri paisus. See oli ülev hetk.

Tuul oli paras tihe purjetuul ja puhus idast. Laev tegi kiiret sõitu. Vimpel mastis lehvis uhkelt. See oli suursündmus rannas.

Nii uhket koormat polnud laeval küll enam tulevikus loota, kui tal nüüd oli. Ta sisemus aina kirendas kirevaist, punase-, sinise-, rohelise- ja kollasevöödilistest küütkuubedest. Kõikjal lehvis palmikulinte, tilises rõhtusid ja sätendas läikima hõõrutud vaskvöösid. Tütarlapsed kilkasid rõõmust uhke sõidu puhul. Vanemad mehed aga popsutasid aeglaselt piipe ja arutasid sellise laeva paremusi võrgulaevaga võrreldes.

Andres kihutas läbi Sõru kitsuse, pöördus siis ümber Pihlalaiu ja hakkas tagasi loovima. Ta tahtis proovida, kas laeva ka vastu tuult loovida saab.

Nüüd sõitis laev tihedasti vastu tuult. Soot tõmmati võimalikult sisse. Laev sõitis nii otse tuule sisse, kui purjed lubasid. Kogu aja värises purje mastipoolne alumine nurk.

Mehed vaatasid hoolega laeva sõiduteed. Muidugi triivis ta tugevasti allatuule. Ometi sai ta edasi. Võttes arvesse, et ta oli laadungita ja istus madalalt vees, oli ta edasijõudmine vastu tuult rahuldav.

„Ikka teisem asi kui võrgulaev," arvasid vanad mehed, kes olid oma võrgulaevadega kümneid kordi üle Läänemere voogude sõitnud.

„Vaata, kui pane tugevasti lasti, siis laseb nii, et vesi suitseb!"

Kuid Jürnas ei lasknud kiitusel end siiski liialt mõjutada. Siin väinas oli kerge loovida, sest laine puudus peagu täiesti. Mis aga juhtub siis, kui sõita jämeda lainega vastu tuult? Oli kindel, et siis polnud saavutused sugugi nii hiilgavad. Aga võrgulaevade loovimine oli veel palju viletsam, ja needki loovisid siiski omajao.

Laev jõudis randa tagasi ja ankur langes alla. Lõbusõidulised lahkusid. Viimases luubis oli ka Gjartrud.

„Sa, Jürnas, oled nüüd suur mees. Oma laev ja kõik!" ütles ta nagu nokkides, kui nad hakkasid kodu poole kõndima.

„Ei see väike käula tee veel kedagi suureks!" lõi Jürnas käega. „Aga oota mõni aasta, siis vahest sõidab juba suurem laev meredel!"

„Sa siis ei tahagi muud enam elus kui laevu!"

„Noh, küllap ma muudki veel tahan."

„Täna sul küll silmi muu jaoks polnud kui oma laeva jaoks."

„Küllap ma nägin sindki."

„Mind nüüd! Oled mind hoopis vahepeal unustand."

„Siin maal pole unustamine nii kerge kui linnas, kus on tsunftipidud ja noored saksad igal sammul!"

„Ega ma nende järele nii maias olegi.“

Ta võttis jällegi Jürna käest kinni nagu vanasti.

„Me peaksime ikkagi jääma headeks sõpradeks.“

„Muidugi, Gjartrud,“ vastas Jürnas möönvalt, „ega me riidu lähe.“

Rohkem nad sel korral rääkida ei saanud, sest ees ja taga tuli lõbusaid noori. Iga hetk võisid nad sattuda teiste kuuldekaugusse. Ja nii kaugele nende jutt seekord jäigi. Aga Jürnas otsustas varsti Gjartrudi külastada ja kuulda, mis tal pärast linnasolekut ka rääkida on.

Selle külaskäigu tegi ta juba järgmisel pühapäeval. Ema oli läinud Sõru kabelisse ja Jürnal oli kodus veidi igavgi. Ta pani endale uuemad riided selga, uue musta laki pähe ja hakkas siis sammuma viinavabriku poole.

Sinna sai ligi kilomeeter maad. Tee viis kõrtsist mööda, kust paistis sinine Soela väin suvepäikeses helkides. Jürnas peatus hetkeks ja vaatas peagu heldinult uue laeva musta kogu hõbedasel veel. Sale mast tõusis nooljalt üles, vimpel lehvis laisalt mastis, sest oli peagu tuuletu suvepäev. Ja see hetkeline peatus ja oma laeva vaatamine andis talle nagu mingi kindla enesetunde, kui ta sammus Gjartrudi kodu poole.

Viinameister elas kohe viinaköögi juures väikeses kollaseks värvitud majas. Maja ümber oli aed, kus kasvas õuna-, kreegi- ja kirsipuid. Peenardel oli kollaseid ja punaseid võõramaisi lilli, millede nimegi Jürnas ei teadnud.

Aknad olid lahti ja sealt kuuldus hääli. Niisiis oli siin täna teisigi külalisi. See tegi ta tuju natuke nukraks, sest nüüd tagasi tõmbuda poleks olnud kohane.

Gjartrudil oli ainult üks külaline. Toa-hämaruses ei tundnud Jürnas teda esialgu ära, aga niipea kui ta silmad hakkasid heledast päikesepaistest tulles veidi jälle märkama, nägi ta, et toas olija polnud maamehi, vaid saksik.

Ta tõmbus üsna kangeks. Sest külaline oli mõisakirjutaja Joosep Sääsk, vana junkru Juhani poeg. Sama mehe poeg, kes oli põhjustanud ta isale ja emale nii palju meelehärmi ja keda kogu vallas kardeti ning vihati. Rahvas teadis rääkida, et nagu tüvi, nõnda käbi. Poiss olevat niisama paha kui isa.

„Ah, Tilgremetsa Jürnas, tere, tere!" ütles Gjartrud.

Jürnas ütles tere talle, emale ja isale, ja ka Joosepile. Ta istus vaikselt pakutud toolile.

Vana viinameister hakkas temaga rääkima loodetavast kartulisaagist. Vabrikul olevat tarvis palju kartuleid, sest valitseja tahtvat toodangut tõsta. Vana krahv olevat kirjutanud valitsejale ja lubanud tulla sügise poole kord ka oma mõisa vaatama.

Joosep ja Gjartrud olid elavas kõneluses. Nad rääkisid jällegi võõrast keelt, millest Jürnas sõnagi aru ei saanud. Vahetevahel vahtis Joosep vilksti silmanurgast temalegi ja jatkas siis oma jutuvada. Emagi võttis jutust osa ja temagi rääkis võõras keeles. Ainult viinameister jutustas Jürnaga, aga vahel pidi temagi teiste võõrkeelsele jutule sekka rääkima, ja siis istus Jürnas nagu naerualune. Nende jutt ja naer oli talle valus. Kogu aja oli tal tunne, nagu teeksid nad ta üle nalja.

Ta vaatas Gjartrudile ja imestas. Kas see oli sama tüdruk, kes kord külmal talveõhtul Alme teel teda suudles ja ise jooksu pistis? Ons see sama meeldiv kaaslane, kes valgeil suveõhtuil temaga salaja kohtus. Olime metsa servas, kus vaikselt vulisev ojavesi oli ta meeldivale jutuvadinale saateks? See võõrast keelt vadistav olend, kes seal junkur Joosepiga edvistas, oli nagu sootuks erinev olend. Kas ta siis ei tea, et kogu tolle suguselts on kurjust ja tigedust täis, et kogu vallas pole inimest, kes poleks vana Juhani läbi kannatanud?

Küllap ta teadis. Aga Joosep oli peenem inimene ja mõisakirjutaja. Tema, Jürnas, aga lihtlabane maapoiss, kes ei osanud muud kui maakeelt.

Siis tõusis viinameister ja tõi lauale kannuga õlut. Nüüd pöördus Joosep ka kord Jürna poole ja ütles:

„Olete endale ehitand laeva, nagu rahvas räägib?“

„Seda küll,“ vastas Jürnas vastu tahtmist.

„Tahate hakata meremeheks?“

„Tea'nd sellest praegu midagi. Laeva läheb ikka tarvis.“

„Uputad enda sellega samuti, nagu Peetki enda uputas.“

See oli halvasti öeldud. Jürnal tungis veri näkku ja tüki aega ei teadnud ta, mis vastata. Siis lausus ta vaikselt, aga kindlalt:

„Mereõnn on Jumala käes, aga niru mees võib kindlal maalgi leida kiire surma.“

„Ja ka talust ilma jääda,“ sähvas teine vastu.

„See pole nii kerge, kui maailmas veel õigust on. Eks ole katsutud kangutada ka, aga pannakse pärast talusse jälle tagasi, ja endal silmad häbi täis pealekauba.“

„Mis te nüüd! Noored inimesed nagu sõnnid kevadel! Kohe sarved raginal kokku!“ püüdis viinameister asja naljaks muuta. Ta lükkas õllekannu meestele lähemale. Joosep võttis selle ja kummutas huultele, kuid Jürnas ei puutunud sellesse. Mõte, et ta peaks samast kannust jooma, kust junkur Juhani poeg jõi, tõi talle iivelduse.

Gjartrud hakkas jällegi võõras keeles vadistama. Joosep jutustas talle midagi pikalt ja laialt. Küllap nüüd kirjeldab, kuidas ta isa viskas mu vanemad Tilgremetsalt välja. Ja vihalaine tulvas ta hinge.

Ta tõusis kiiresti ja ütles jumalaga. Oli astunud möödudes niisama sisse, et ütelda tere, sest nad on ju vanad tuttavad.

Uksel ütles viinameister Jürnale: „Ole meheks tulemast!“

Kuid Gjartrud andis talle hoopis külmalt käe ega läbenud katkestada isegi oma juttu.

Kui Jürnas kodu poole sammus, tõotas ta endale:

„Olgu see viimne kord, kus end lähed sinna naeruks tegema.“

III

Andres sõitis uue laevaga järgmisel nädalal linna. Ta oli laadinud peale koorma küttepuid. Kaasa sõitis paar nooremat meest Tärkmalt, kes soovisid teenida suve jooksul endale kulukopikat. Kuigi Andres oli noor, oli ta siiski juba ennegi teinud paar sõitu Tallinna. Ja meremees oli ta olnud juba lapsest saadik. Tallinnast taheti saada mingit laadungit Riiga ja sealt pidi tuldama sügiseks Suursadamasse talvkorterisse.

Nii pidi uus laev pandama kohe teenima, sest raha oli hädasti tarvis. Osa puidki, mis oli ehitamiseks tarvis läinud, oli veel mõisale võlgu. Tuleval kevadel oli tarvis teha ka tekk peale ja ehitada väike kajut. Oli veel muidki kohendusi, mis kõik nõudsid raha.

Jürnas aga sõitis paar päeva hiljem võrgulaevaga Rootsi. Kaaslasteks olid tal Pent, Joonase Peeter ja Ristivälja Kaarel. Ka võrgulaev oli tugevas halulastis, sest raha oli meestel tol korral vähe soola eest maksmiseks. Seepärast olid nad saaginud puid juba talvel varuks. Metsa Hiiumaal oli ja Stokholmis oli see hinnas.

Vana kombe kohaselt oli laev seegikord klaaritud Muhusse. Ööd olid nüüd juba pimedamad, sest juulikuu oli alanud.

Jürnas juhtis ise oma laeva. Ta polnud enam nooruk, kes esmakordselt merele purjetab. See tee oli talle tuttav. Ta oli otsustanud kasutada öö pimedaimat aega, ja nii hiivati ankur päikese loojudes. Ilm oli pilvine ja purus priske lõunapoolne purjetuul. Seda tuult oli oodatud juba nädal läbi, sest see pidi neid kiiresti kohale viima.

Laev tegi kiiret sõitu. Pihlalaid libises neist oma kõrge puudeta nõmmemaaga mööda nagu pruun vaim. Hiiumaa ja Saaremaa rand sulasid kokku õise hämarusega ja mere sumedusega. Nii libisesid nad märkamatult merele.

Teekond Stokholmi möödus mingi erakorralise elamuseta. Kogu aja puhus paras pärituul. Mehed magasid kordamööda ja juhtisid ka kordamööda laeva, mis kihutas täie purjega üha allatuult lääne poole.

Teise päeva õhtuks olid nad juba Stokholmis.

See oli olnud kiire sõit.

Järgmisel päeval müütas Jürnas puud ja ostis soola sisse. Raha piisas parajasti kolmekümne koti soola ostmiseks. Ja rohkem laev ei tahtnudki laadida.

Jürnas kõndis pärast ostude sooritamist kaua linnas. Võõras pealinn oli talle juba saanud tuttavaks ja armsakski. Tänavail sõitsid tõllad, kus istus rõõmsaid inimesi. Parkides mängisid lapsed ja istus mehi ning naisi raamatuid lugedes. Oli imelik mõtelda, et nii ligidal ta kodust oli selline kummaline maa, kus kõik näisid elavat nii jõukalt ja õnnelikult. Talle meeldis siin kõik, aga ise ta poleks siia tahtnud kunagi elama jääda.

Talle meenus ta esimene õhtu Stokholmis mõne aasta eest. Siis oli ta käinud Tõusme Jüriga ühes trahteriski. Ei tea, kus nüüd on see punaste põskedega tütarlaps, kes laulis nii kurbi laule. Ja et tal aega oli, siis sammus ta huvi pärast sellest paigast mööda.

Uks oli lahti ja Jürnas astus sisse. Sees oli vähe inimesi, kes istusid laudade ümber süües ja juues. Ta istus ukse juurde laua äärde. Tuli kelner ja küsis midagi võõras keeles. Kuid Jürnas ei saanud ta jutust aru.

„Pudel õlut, õlut," seletas ta ja tegi käega klaasi tõstmiseks. Kas kelner ta sõnu mõistis või aimas ta ise, mida see siin mitte tundmatuid rahvariideid kandev mees juua soovib, aga ta tuli tagasi pudeli õllega ja klaasiga.

Jürnas maksis ja jõi. Aga kummalist tüdrukut, kel olid kurvad silmad ja laulud, polnud näha. Ta oleks siiski meeleldi tahtnud teda veel korra näha.

Ah, tühja! lõi ta siis käega. Tal olid värvitud põsed ja küllap tal oli petis südagi! Kõik naised on säärased. Näe, Gjartrud oli samasugune. Oskas alati meelitada ja kaunisti kõnelda. Aga kui tuli keegi veidi saksikum kui tema, siis ei võtnud vaevaks korralikult enam teretadagi. Ja junkur Juhani Joosepi ees pidi ta teda veel häbistama!

Möödas! Jürnas oli ta kiskunud juurtega oma südamest välja. Enam ei taha ta teha tegemist temaga ega ka mõne teise petise naisega. Tal on oma suur eesmärk elus — laevad. Suured laevad, mis purjetavad kaugetele meredele. Laevad, mis toovad kummalistelt kaugetelt maadelt raha ja võõraid asju. Ja siis peab Tilgremetsa muutuma suurte vahtrate all nägusaks ning kauniks. Küll siis Gjartrud näeb, milline mees ta oli! Küll siis näeb ja kahetseb!

Kui ta õhtupoolikul laeva poole sammus, kohtus ta sadamasillal üsna juhuslikult Tõusme Jüriga.

„Ma käin siin ikka vahetevahel hulkumas, et ehk hakkab mõni Hiiu laev silma. Näe, eks nüüd olegi jälle omamaa mehi näha!“ rõõmutses ta.

„Elad sina siis ikka veel siin?“ küsis Jürnas imestades.

„Ikka siin, kus mujal! Mul siin oma kodugi. Naine ja kõik.“

„Sul siin naine ja kodu!“ imestas Jürnas.

„Mis sa siis mõtled? Kui ei usu, tule vaata!“

„Tõejutt?“

„Tõsi neh. Tule, tule! Näed, kuidas vaba hiidlane elab.“

Jürnas läkski kaasa. Nad kõndisid tüki aega mööda kividega sillutatud tänavaid kõrgete majade vahel. Siis jõudsid nad kohta, kus oli ainult kaljusid ja puid ja nende keskel väikesi punaseid, valgete nurkadega ja aknaraamidega maju. Need olid kaunid ja kodused.

„Kas sa näed seda maja seal hallide kivide vahel? Seal ma elan. Oma maja!“ kiitles Jüri.

„Nüüd sa küll jälle luiskad!“

„Ei noh, sulatõsi, oma maja neh.“

Jürnas ei teadnud, kas mees kiitleb või on tal tõsi taga. Nad sammusid edasi. Maja ümbrus oli lihtne ja Jürna maitse jaoks natuke lage. Ainult paar kidurat kuuske kasvas tagapool. Muidu oli siin kõik kaljune ja kruusane. Ukse ees aga oli peenrake, kus õitses lilli. Kõik oli puhas ja korras.

Jüri lükkas ukse lahti ja mehed astusid sisse. Nad seisid väikeses vööruses. Jüri pani mütsi varna otsa ja viskas kepi nurka. Jürnas pani oma musta, hiiu kübarameistri tehtud laki teise kõrge kübara kõrvale ja nad astusid tuppa.

Toas oli ühes nurgas riidega kaetud sohva ja kaks samasugust tooli. Nende ees oli väike laud. Seina ääres oli kummut ja sel peegel. Kummalgi pool peeglit oli sinine vaas paberlilledega. Seal oli veel muudki kribu-krabu, millele Jürnas ei osanud nime anda.

Põrandal olid kirevad vöödilised kaltsudest põrandariided. Seintel oli paar pilti. Üht neist Jürnas tundis. See oli kuningas Karl Kaheteistkümnenda uljas nägu, kes talle sealt vastu vaatas. Ei, see oli peen tuba, peenem kui viinameister Grönkvisti oma kodusaarel!

„Anna-Liisa, Anna-Liisa!“ hüüdis Jüri ja lükkas siis teise tuppa viiva ukse lahti. Sealt kuuldus nõude kõlinat ja kellegi sammud lähenesid.

Siis seisis uksel väikesekasvuline naisolend, kel võis olla aastaid umbes kolmekümne ümber. Tal olid pruunid juuksed, natuke suurevõitu nina ja küsivad hallid silmad. Aga oma välimuselt jättis ta Jürnale meeldiva mulje. Tal oli seljas sinine seelik, kollane pluus ja ees valge põll.

Jüri rääkis talle mõne sõna rootsi keeles. Naine hakkas naerma ja lähenes Jürnale naeratades. Ta sirutas talle käe ja raputas Jürna kätt tugevasti ning sõbralikult.

„Ta ütleb, et tal on heameel, et oled tulnd meid vaatama," seletas Jüri.

„Tere, tere!" ütles Jürnas.

„See ongi mu naine. Oleme juba üle aasta abielus. Veerevale kivile ei kasva sammalt ja vanapoisile tuleb harjas selga. Niisiis võtsin naise," seletas Jüri.

Nii oli ta siis ikkagi rääkinud tõtt. Vaata vigurit, millise rootsi naise veel kinni püüdnud, imestas Jürnas.

„Istu, istu," sundis Jüri. „Muidu viid meie laste une ära. Neid küll veel pole, aga pea's needki ei tule!"

Naine läks jälle toast välja ja hakkas kõrvalruumis nõudega kolistama.

„Millest sa siin Stokholmis siis elad?" küsis Jürnas.

„Ah mina või? Teen tööd, mis muud."

„Mis tööd?"

„Siin suur sadam, ei siin ole tööpuudust. Laevu tuleb ja läheb ööd-päevad. Ju neid on tarvis laadida ja tühjendada. Ja palgad on siin head."

„Kust sa selle toreda rootsi tüdruku siis kinni püüdsid?"

„Neid siin ikka jatkub, ega kedagi. Ja ega hiidlanegi ole laita mees. Sihukesele tuleb iga tüdruk rõõmuga."

Jürnas vaatas teda hindavalt. Ega kedagi. Jüri oli pikk ja sale mees nagu kuusk. Mis sellest, et natuke suure suuga. Naistele kuulukse see just meeldivatki.

Naine tuli jällegi tuppa ja hakkas lauda katma. Ta pani valge lina lauale ja tõi siis kandmikuga tassid, tillukesed taldrikud, lusikad, noad ja muid asju. Kange kohvi lõhn levis kõigis ruumes. Ja seejärel palus ta neid oma keeles lauda istuda.

„Noh, istu aga nüüd laua juure, ära oota midagi!" sundis Jüri. Jürnas tõusis ja istus talle määratud toolile.

Nad hakkasid sööma.

Laual oli saia, kooke, mingisuguste vorsti- ja lihalõikudega võileibu. Jürnas vaatas enne hoolega silmanurgast, mis teised ees tegid, ja tegi siis sama ettevaatlikult järele. Ta ei tahtnud, et pärast see rootsi noorik Jürile ütleks, et ta kaasmaalane on päris metslane. Ja nii ta ei teinudki mingisuguseid vigu lauas olles. Ainult häda oli nende õhukeste, nagu munakoorest tehtud tassidega. Neid oli kohmakate ja jämedate näppude vahel raske hoida. Kogu aja pidi ta kartma, et need murduvad ta töömehekäte vahel.

„Anna-Liisa on teenind peentes majades saksu. Tema juba oskab keeta ja küpsetada!" seletas Jüri. „Proovi kord neid kollaseid kooke. Näh, kas pole magusad? Viivad kohe keele alla. Ei noh, naisemehe elu on ikkagi hoopis teisem kui poissmehe oma."

Naine naeris. Ta ei saanud teiste jutust aru. Ta pakkus Jürnale kõiksugu häid asju ja tõstis talle paremaid palu ette. Vaevalt oli selle tass tühjaks saanud, kui ta ruttas valama uut kohvi. Ja see oli hea kohv.

Vaata Jüri, millise kodu teine endale on saanud! imestas Jürnas.

Naine rääkis midagi ja Jüri tõlkis.

„Anna-Liisa ütleb, et mis see tore poiss seal Dagös oma elu matab. Tulgu siia, Rootsi. Lubab sulle otsida ilusa naisegi. Noore ja ilusa nagu maasika."

Jürnas raputas pead.

„Ei mina siia kõlba. Mul teine tee ja teine olemine."

„Esialgu on küll nagu igav, siis aga harjud ära ega mäletagi enam va Hiiumaad."

„Ei sellest tule midagi. Ja muist peab ikka Hiiumaale jääma. Ega maa tühjaks või jääda!"

„Anna-Liisal ilus õde nagu pilt. Saaksid endale naise nagu Suuremõisa krahviproua."

Jürnas naeris. Tal polnud meeleolu naistele mõtlemiseks. Ühel on põsed värvitud, teisel mesised sõnad, aga süda petlik. Ei tema sellistest hooli. Mehe tee käib kõrgemas kaares ja karmimalt. Tema sõidab teiste tuultega.

„Vaata, järgmisel korral toon näha. Siis sa ei lähegi enam Hiiumaale. Jääd kohe siia. Nii ilus tüdruk on ta. "

„Parem ära too, sest siiajääjat minust ei saa, kas või tee mind Stokholmi pürjeriks ja anna mulle kuninga enese tütar naiseks."

Ja nii see õhtupoolik möödus. Anna-Liisa oli lahke perenaine. Ta oleks tahtnud küsida ja kõnelda, ainult keeleoskus tegi takistust. Niisiis pidi Jürnas Jüri suu kaudu talle seletama oma kodust ja elust. Et kas vendi või õdesid on? Kas ema ja isa elavad? Kas ta veel tagasi tuleb? Ja teisi sääraseid küsimusi. Ainult üks küsimus torkis talle korraks südamesse, sest Anna-Liisa küsis:

„Kas võõral mõrsjat ka kodusaarel on?"

Jürna nägu tõmbus punakastõmmuks ja kulme kortsutades ütles ta nagu natuke kurjaltki:

„Ei ole."

Seda oli raske uskuda. Anna-Liisa vangutas pead. Nii noor ja kena mees, ja ilma mõrsjata! Küllap varjab teiste eest. Aga see jutt oli Jürnale kibe. Ta tõusis ja tegi minekut.

Anna-Liisa oli lahke ja armas. Ta raputas Jürna kivikõva ja pruuni kätt mitu korda ja ütles Jüri suu kaudu, et tulgu jälle neid külastama. Iga kord, kui laevaga satub siia maale, tulgu neid vaatama.

Jürnas tänas ja lubas seda teha, sest talle oli siin siiski väga meeldinud. Õhtu otsa oli ta ümber piilunud ja mitu korda oli tal südamest mõte läbi käinud: sellise maja ehitan minagi kord endale. Ainult ruumikama. Ja ahjuga ning korstnaga, mis viib suitsu otse välja. Suurte akendega ja puhta põrandaga, kus pole tolmu ega mustust.

Jüri tuli teda teel veel saatma.

„Kuidas siis mu vana isa elab, ikka veel elus?“ küsis ta uuesti, kuigi Jürnas juba ennegi talle oli kodu-uudiseid jutustanud.

„Ega isa elul ole viga midagi, aga eks ta ikka tunne sinu järele igatsust küll. Räägib sinust sageli,“ ütles Jürnas.

„Eks ma ole mitu korda juba mõtlend, et kui tuleks kord sinna küllagi, aga mis sa tuled, kui tiblad randa valvavad. Küll on ikka niru lugu, kui omal maal ei saa vabalt elada. Näe siin Rootsis puha oma rahvas ja omad valitsused. Ei ole siin kedagi teist sind passimas ega pigistamas.“

„Siin muidugi, aga kus meil! Väike rahvas.“

„Aga näe, Soomes ka väike rahvas küll, aga oma valitsus.“

„Ei meie silmad seda näe, et meil omad mehed oma rahvast valitsevad. Vene on liiga kõva.“

„Ära ütle midagi,“ arvas Jüri. „Mine tea, mis veel võib tulla.“

Vaikides sammusid mehed veidi aega. Siis küsis Jüri uuesti, nagu natuke piinlikkust tundes:

„Ja mis teeb Metsalauka Kersti?“

„Ah tema nüüd, elab aga edasi. Kaks last ja oma mees.“

„Jah, eks ta ole. Oli üsna kena tüdruk omal ajal. Kas tal ikka veel nii lõbus naer on kui vanasti?“

„Pole kokkupuutumist olnd. Ja mis tal seal naerda on? Rühma rasket tööd iga päev.“

„Kuule, Jürnas,“ ütles Jüri äkki ja hakkas kaaslase käsivarrest kinni. „Mul oleks sulle väike palve. Vaat siin on midagi, mida tahaks talle nagu pisikeseks mälestuseks või nii saata,“ ja Jüri tõmbas põuest õhukesse paberisse pakitud kireva siidräti.

See oli uhkete kirjadega, kollases, punases ja oranžis lõõskav ese, nagu paki otstest paistis.

„Ole täitsa mees ja anna see Kerstile edasi. Aga mõistad, mitte keegi ei tohi sellest teada. Ja ütle ainult, et Stokholmist saadeti, muud midagi. Küll ta ise teab, et kes ja kus. Aga mitte kellelegi ei tohi sa sellest hingata."

Jürnas võttis räti ja pistis põue.

„Selle korraldan ma küll vaikselt ära, Jüri, seda ära karda."

Ja teineteise kätt pigistades läksid mehed lahku. Üks sammus oma kauni rootsi kodu ja lahke rootsi naise juurde, mõteldes ise kaugest kodusaarest ja ühest küütkuube ja vaskvööd kandvast hiiu töönaisest. Teine aga uitas aegamööda läbi õhtuse võõra pealinna väikese võrgulaeva poole.

Ta süda oli kuidagi imeliselt nukker ja meel kurb. See maailma elu oli imelik ja tühi. Inimesed ei saanud elada seal maal, kus nad tahtsid. Ja nad ei saanud paari minna tüdrukuga, keda süda ihaldas, sest et teed viisid lahku. Tal oli kahju Jürist, kelle lõbusa jutu ja tehtud üleoleku taga paistis siiski nii palju kojuigatsust ja kahjuvalu.

IV

Ikka veel puhus tuul ida poolt. Kojusõit venis veel ühe päeva võrra. Mehed käisid kordamööda linnas ja tegid veel väiksemaid oste. Olid nagu natuke närvilised, sest laisklemine siin võõras linnas polnud kellelegi meele järgi, kui kodus olid tööd-tegemist kõik kohad täis. Kuid raskes soolalastis vastu tuult merele minna polnud mõtet.

Jürnas ja Joonase Peeter olid laevas kahekesi. Nuudi Pent ja Ristivälja Kaarel olid läinud linna. Peeter õmbles kolmetahulise nõelaga üht purjesiilu, mis oli õmblusest lahti rebenenud. Jürnas vahtis presendil lebades sinisesse taevasse. Kajakad lendlesid peagu tiibu liigutamata ta pea kohal. Laevu tuli ja

läks. Kaugemalt kostis suurlinna lakkamatut suminat ja kohinat. Kailt kostis võõrkeelset jutukõma.

Soolalaadung oli neil uhke. Annaks aga Jumal nüüd pilves, pimeda öö Soelast möödahiilimiseks! Ta olukord ei kannataks praegu sugugi lasti kaotamist. Kõik raha oli pandud laeva alla, millega Andres sõidab merd ja teenib uuteks üritusteks raha. Kui temalgi see soolavedu õnnestub, siis oleks jälle saanud suure sammu edasi.

Mehed tulid linnast. Nad hüppasid kailt laevalaele, ise elavalt juteldes.

„Näh, näppasin endale poest paki tikku," seletas Pent paberisse mähitud pakki näidates. „Oli seal kaupmehe nina all letil mitu säärast pakki. Rahvast oli rohkesti ja kellelgi polnd aega mulle midagi anda. Küsida ka ei oska. Ja niisiis võtsin ise, kui ta selja keeras. Mis see pakk tikku suurele kaupmehele!"

Pent naeris ja mehed naersid kaasa. Nad vaatasid huviga, kui teine harutas paki ümbert paberit. Tikud olid Hiius ikkagi veel imeasjad. Seni oli tarvitatud tulerauda, kivi ja taela tuletegemiseks. Koldes hoiti tuha all tuld ja seda käidi isegi naabri käest laenamas.

Siis aga hakkas Stokholmist tulema imelikke karbikesi, pildid ja kirjad peal. Pistad sellise tasku ja pole muret, muudkui võta tikk seest, tõmba kord üle karbi külje ja tuli põleb. See oli säärane ime, et vanemad inimesed ütlesid, et karbis peab olema lausa vanakurja asupaik, ega muidu sellest nii kergesti tule tuld.

Aga kui paki ümbert paber lahti koorus, kohkusid mehed. Sest pakis polnudki tuletikud, vaid rahapaberid, suured rahapaberid, kõik hoolega pakki pandud ja peenikese linase lõngaga kokku seotud. Kõige rohkem oli kohkunud Pent ise. Ta hoidis rahapakki kohkunult käes ja vahtis siis teiste otsa.

„Mis see on? Raha!"

„Kuule, Pent, sa oled ju kaupmehe rahapaki üle löönd! Ja siin on seda häbemata palju. See viib sind veel Siberisse," ütles Jürnas tõsiselt.

„Aga mina mõtlesin, et tuletikud!" sosistas Pent.

„Mis nüüd saab?"

„Vii tagasi," andis Jürnas nõu.

„Kus sa sellega!" ajas Peeter vastu. „Arvad, et nad pole raha kadumist märgand. Niipea kui Pent läheb raha tagasi viima, nabivad ta kinni ja viimaks meidki. See pole naljaasi."

Mehed olid kohkunud ja mures.

„Aga ega nad siingi meid rahule jäta. Küllap tuleb välja. Mis siis?"

„Keegi ei näind, kui ma selle endale tasku nihutasin," kaitses end Pent. „Kui oleks näind, kes oleks mind siis uksest välja lasknud!"

„Mis sa siis mõtled selle rahaga peale hakata?" küsis Jürnas.

„Viskan merre."

„Hull oled! Mis see aitab! Hulga raha viskad merre!" hurjutas Peeter.

„Peida ära," andis Kaarel nõu. „Eks hiljem leia teed."

„Aga kuhu?"

Mehed vaatasid ümber. Võrgulaevas polnud mingit peidukohta. Siit leiaks igaüks raha otsimatagi üles.

Pent ise oligi see, kes leidis viimaks asjale lahenduse. Ta võttis tühja õllelähkri ja toppis presendi varjus selle punniaugust rullikeeratud rahapaberid üksteise järel sisse. Siis võttis ta ühe soolakoti suu lahti ja täitis lähkri soolaga. Nüüd pani ta nõul nööri kandepaelast läbi ja libistas ta siis laevapärast merre. Raske lähker vajus kohe. Puupunn hoidis vee sisseimbumise ohu täiesti ära. Nööriotsa sidus Pent allpool veepinda asetseva tüüri haaki kinni. Nüüd oli lähker kõikide silme eest varjatud ja raha kindlas kohas.

Mehed ohkasid kergemalt, ometi mure ei lahkunud.

„Vaata, mis sinu näppamine meile veel kaela toob. Kas oli kahju mõnd ööri ausalt välja anda ja tikud osta!“ nurises Peeter. „Vargus on halb asi. Ei see veel heaga lõpe.“

„Kas mina seda teadsin, et raha,“ kaitses end Pent hädiselt. Ta oli juhtunust ise niisama õnnetu kui teisedki. Kui aga leiaks õige tee asja lahendamiseks. Seda aga ei näinud kuskil olevat.

Mehed nagu põlesid nüüd laevas. Nad püüdsid iga hinna eest minema pääseda. Õnneks pöördus tuul lõuna paiku niivõrd, et võis loota Sandhammari purjetada. Ja kohe päästeti otsad lahti ning puri kerkis. Laev hakkas aeglaselt Stokholmist eemale libisema.

Mehed ei kõnelnud. Kõik olid kuidagi kössi vajunud ja mures. Raske koorem oli langenud nende südamele. Laev vedas lähkriga allpool veepinda kaasas sellist rahapatakat, millega võis osta kas või mõisa. See aga oli varastatud raha. Ja see polnud enam naljaasi.

Kui nad õhtuks Sandhammari olid jõudnud, oli tuul veelgi veidi pöördunud. Küljetuulega pääsid nad kergesti kodu poole purjetama. Ja nii kihutasid nad vastu ööd tiheda küljetuulega merele.

Kui Rootsi rand silmist kadus, võeti lähker merest. Punn oli ikka veel ees ja sool kuiv. Küllap rahagi soola all oli kuiv ja korras. Mehed ohkasid kergendatult. Seekord olid nad terve nahaga pääsnud.

„Kuulge, mehed,“ tegi Pent piinliku näoga ettepaneku. „Jagame raha neljaks. Igale mehele ta osa ja peame suu. Ons neil kaupmeestel rahapuudust!“

„Hoia aga endale,“ vastas Jürnas tüüripingilt. „Mina sinu raha külge oma käsi küll ei pista. Ise võtsid, ise hoia.“

„Endal sul raha laeva jaoks tarvis, ja nii tõre,“ lausus Pent kuidagi hädiselt.

„Tarvis või mitte. Aga niisuguse rahaga ma juba laevu ehitama ei hakka.“

Ja sellega see jutt jäigi. Teised mehed olid niisama kindlad oma keeldumises. Vargus oli nende meelest hirmus asi. Maastmadalast olid nad üles kasvanud ümbruses, kus vargust ei tuntud. Ei olnud siin aitade lukustamist ega tubade tabastamist. Kõik uksed olid ööd-päevad lahti. Vargusest polnud kuskil kuulda.

Kõige hullem oli see, et Pent ise ka nii mõtles. Ta teadis, et ta oli oma kergemeelsuses saanud hakkama hullu asjaga. Ja nüüd ei näinud ta mingit pääseteed sellest olukorrast. Korraks ta küll ka mõtles, mida kõike võiks selle rahaga teha. Ta võiks ehitada endale uued elumajad, osta suure laeva, elada ilma tööta nagu mõni parun või krahv. Aga varastatud rahaga! See oli säärane hull lugu, millest ei osanud kuidagi enam aru saada. Talle tundus, nagu oleks ta pandud pimedasse tuppa, kus kõik seinad olid usteta ja akendeta. Ja kuigi ta rabeles väljapääsu otsides, ei leidnud ta seda.

Sellest sai kiire ja murelik tagasisõit.

Kogu aja puhus tugev küljetuul. Laev oli tugevasti lastis. Laine jooksis pikalt ja kõrgelt ning peksis vastu laeva parrast. Sageli lõi tugev lainehari üle varade ja paiskas vett soolalastile. Selle kaitseks olid laotatud presendid, sest vesi imbus muidu soolasse ja see muutus liiga raskeks. Sel viisil oleks laadung võinud ka laeva uputada.

Laev oli tuule survel nii tugevasti viltu, et alltuule-parras oli vaevalt paari kämbla võrra vee peal. Kui poleks olnud kaitsvaid varasid parrastele jatkuks, oleks lugu kahtlemata päha.

Mehed olid sõnaahtrad. Jürnas istus juhipingil vaikides, peagu mornilt. Elu oli muidu küllaltki keeruline, nüüd tuli Pent veel oma rahavargusega.

Hiiumaa põhjarand hakkas paistma järgmisel lõunal. Ikka veel puhus pidev küljetuul, mis paiguti kippus liiga valjuks. Nagu jonni pärast ei vähendanud mehed purje, ja kuigi teised murelikult vahtisid laeva liigselt merepinna tasemele allasurutud allvee-parrast, kihutas Jürnas siiski täies purjes edasi.

Mehed olid sidunud endale trossiotsad vöökohast ümber ja kinnitanud teised otsad pealtuule-pardasse kinni. Sest laeval polnud mingit pidet. Märjal presendil ja soolakottidel võis kergesti libiseda kallakutpidi poomi alt merre.

Pärast lõunat purjetasid nad üha piki Hiiu lääne- ja looderannikut. Ja õhtu laskudes olid nad jõudnud Sõru ligidale. See sobis imehästi. Pimeduse varjus oli neil nüüd hea väina sisse lipsata.

Paar korda vahetasid nad halsisid ja loovisid merel Suurrahu ümbruses. Siis oli ilm juba küllalt pime. Juuliöö sumeduses paistis maa piirjoon ähmaselt. Jürnas keeras tüüri ja laev pöördus pärituult. Soot viirati välja, tuul haaras suure purjepinna ja vajutas selle poolraapurje kuni vantideni välja. Ja siis kihutas laev pärituult Pihlasilma poole.

Mehed olid pingul nagu vibud. Nüüd, kus tuul puhus tagant ja laev jälle otse purjetas, päästeti kaitsvad trossid vöö ümbert. Kõik olid valvel ja ärevil. See oli nende reisi ohtlikem hetk. Kui neil õnnestub kahe randrüütlite valveposti vahelt märkamatult läbi libiseda, on nad suurest ohust juba pääsnud.

„Kirved klaariks!“ käsutas Jürnas. Mehed võtsid kirved ja vahtisid pimedusse. Nad teadsid, mis see käsk tähendas. Kui valvelaev pidi neid hakkama taga ajama, siis oleks põgenetud niikaua kui võimalik, ja kui siis oleks selgunud, et pääsmist enam pole, oleks raiutud laeva põhja augud ja ise väikese luubiga katsutud eemale hiilida. Laev ja laadung oleksid ikka randrüütlite poolt üle võetud, kui neid oleks tabatud. Ja vangi oleksid nad ka veel pidanud minema pealekauba.

Ja nii kihutas raskes soolalastis purjekas läbi suveöö pimeduse. Vesi kohises täävide ümber. Tuul hulvas kaeblikult vantides. Mehed aga seisid pardal, kirved käes, ja vahtisid puurivalt pimedusse.

Valvelaeva polnud näha. Vist oli öö liiga pime. Juba olid nad Emmaste mõisa kohal. Rannal valendas ähmaselt mõisa magasiait üle lagedate väljade. Seal olid nende kodud. Aga koju ei tohtinud nad sel ööl sõita. Ehk olid randrüütlid metsateedel valvamas.

Ja nii kihutas laev aina piki Soela väina edasi. Tärkma rand jäi aegamööda selja taha. Kogu öö kihutasid nad niiviisi pärituult. Jürnas hoidis vaikides tüüripinni ja teised mehed tukastasid kottidel presendil.

Kogu väinas polnud märgata valvelaeva. Nähtavasti magasid venelased sel ööl rahulikult Sõrus.

Hommikuks jõudsid nad Kassarist mööda ja hiilisid siis laidude vahele, mis nagu väike saarestikurühm laiub Hiiumaa ja Muhu vahelistel vetel. Ja ühe tühja laiu varjus lasid nad purjed alla. Ankur langes vette ja kogu päevaks jäi laev siia peitu. Kui valvelaevad sel päeval piki väina oleksid patrullinud, siis poleks nad neid siia, laidude vahele, ikkagi osanud otsima tulla.

Mehed läksid luubiga maale. Tühjal saarel polnud ühtki maja ega inimest. Kasvas ainult kiduraid puid. Nad hulkusid ümber, noppisid liivasel pinnal rikkalikult kasvavaid muulukaid, tegid siis rannas ajupuudest tulelõkke ning keetsid enesele toitu.

Kui oli söödud, sõuti laevale tagasi ja heideti magama. Vahetevahel Jürnas ärkas ja tõstis pea. Ta heitis uuriva pilgu üle mere. Kuskil aga polnud näha luuravat purje. Ja jälle vajus ta pea ning ta uinus. Kaks pingutavat, uneta ööd oli tal selja taga. Nüüd vajas keha und ja rahu. Sest veel üks ärev öö oli neil ees.

Kui päike laidude taha merre vajus, algas peidus olnud laeval jällegi elu. Purjed kerkisid, ankur tõusis ja laev hakkas aeglaselt merele libisema.

Päeva jooksul oli tuul vaikinud ja nüüd oli laeva kiirus ainult väike. Suund võeti Muhu saare poole. Jälle olid mehed ärevil ja vahtisid pingutatult merele. Kuid pimedusest ei kerkinud ühtki purje. Seekord oli neil õnne.

Hakkas juba valgenema, kui Muhu saar nende ees kerkis. Hommikuses poolhämaruses hiilisid nad saarele lähemale. Kas see, nende reisi viimne järk, ka õnnestub?

Päike hakkas juba tõusma, kui nad ranna ligidale jõudsid. Ankur langes alla ja purjed pandi kokku. Rannas oli kõik vaikne. Siis aga hakkas seal inimesi liikuma. Üks suur paat, kolmest paarist aerudest sõutult, libises kiiresti merele. Aerud langesid ja tõusid kiires taktis. Paat tuli jõudsasti ligemale.

Mehed olid ärevil. Paadis oli kuus valgejuukselist sõudjat. Kaugusest ei saanud midagi lähemalt kindlaks teha. Randrüütlid kandsid suvel heledaid, peagu valgeid pluuse. Kas pole siin lõpuks viimne ja saatuslik sissekukkumine?

„Tohoo hullu! Kõik vaev on siiski asjata!" kirus juba Peeter. „Nüüd pole ka enam kuhugi põgeneda! Purjed maas ja ankur sees!"

Kuid äkki puhkes Jürnas naerma.

„Need ju muhu tüdrukud!" Ta oli näinud, et sõudjate valgetest pluusidest allpool kollendasid eredad muhu seelikud.

„Näha kui sõjamehe moodi teised sõuavad!" imestati. „Tüdrukud jah."

Paadis olidki tütarlapsed. Nad olid olnud valvel soolalaeva oodates. Kui see rannale lähenes, siis olid kõik kohe kiiresti jaol, sest sool oli hinnas. Ja hiiu võrgulaevu, mis soolaveoga tegelesid, võis juba isna kaugelt oma poolraapurjedega ära tunda.

Paat lähenes kiiresti. Rannast sõudis välja veelgi paar samasugust sõidukit, mida naiste tugevad käed sõudsid. Mehed vaatasid ja aina imestasid nende mereoskust.

Juba oligi esimene paat parda all. Tugevad tüdrukukäed haarasid varaservast kinni.

„Tere, kas soola on?"

„Küllap sinule ikka piisab, kullake, kui palju sina siis ikka jaksad tõsta!" naeris Kaarel.

„Andke aga siia. Paneme paadi täis. Pärast tulge maale klaarima. Siin pole palju aega kaubelda, sest randrüütlid on samas maanuka taga kordonis."

See oli tragi ja uhke tüdruk. Äkki lõi ta silmad päras seisvale Jürnale, keda mast seni oli varjanud, ja vaatas teda hetkeks tähelepanelikult.

„Tere, Jürnas!" hüüdis ta siis äkki rõõmsasti. „Kas sa mind enam ei tunnegi?"

Jürnas jäi talle jahmunult otsa vahtima. Enda teada polnud ta seda tüdrukut varem kordagi näinud. Tal oli kaunikujuline pikergune nägu. Sügavad merevärvi särasilmad, ümar, pehme lõug ja kaunikujuline lühidane nina. Ta heledad juuksed rippusid kahes pikas patsis õlgadele. Seljas olid tal kaunid muhu riided.

„Kas ei tunne või?"

„Mitte ei tule meelde," vastas Jürnas ja vangutas pead. Silmad oleksid siiski olnud nagu tuttavad. Aga kus ta neid oli enne näinud, seda ta ei teadnud.

„Noh, kas sa siis Reeta enam ei mäletagi? Käisime isegi seltsis Pärnus jäärmargil ja sõitsime karussellilgi!" naeris tüdruk.

Nüüd meenus Jürnale äkki, kus ta neid silmi oli näinud. See oli ju toosama väike muhu tüdruk, kelle pärast ta oli Saaremaa Sandri pikali pidanud lööma. Ja nüüd tundis ta ka teise

naeratusest ära. Nii oli ta ka siis naeratanud, kui nad koos teineteise käest kinni hoides karussellil keerutasid. Tõsi, see oligi Reet. Aga kui kauniks ja suureks ta oli kasvanud!

„Reet jah, nüüd tunnen ma sind küll ära. Aga kuidas sa oled muutund! Mitte poleks osand aimatagi!" rõõmutses ta.

Aga nüüd polnud neil aega pikemaks kõneluseks. Mehed hakkasid soolakotte paati laskma. Tugevad tüdrukute käed haarasid need. Otse uskumatuna näis, kui tugevad need tüdrukud olid. Pooletündrised kotid olid nende käes kärmesti kohale laotud. Ja siis sõitis paat minema.

„Maal näeme ja õiendame."

Juba olid kohal teisedki paadid ja soolakotid aina lendasid alla. Nii oli laev pea tühi. Mehed võisid nüüd purjed kinni siduda ja ise ka luubiga maale minna.

Pent jäi mornina laeva. Teda vaevas ikkagi veel ta rahalugu. Endisest rõõmsast lobisejast oli äkki saanud vaikiv ja sünge mees.

Jürnast aga oli haaranud mingi ärevus ja kihk. Ta istus luupi ja sõudis maale.

V

Reet istus lautri juures, soolakott kõrval.

„Teised kõik on juba oma saagiga kadund, sest neil on kerge seda koju toimetada. Mina aga pean oma viima kaugemale. Viin selle emale."

Ja edasi seletas ta, et teenib nüüd suvilisena siin ranna ligidal talus, ta päriskodu on kolm kilomeetrit kaugemal.

„Aga kuidas sa siis saad?" küsis Jürnas.

„Toon talust hobuse, mis muud."

Jürnas ütles Joonase Peetrile, et see ajaks maksmise asja. Mingu ja korjaku tema külast soola eest raha. Ja kes tahab

maksta viljaga, andku külimit külimitu vastu. Tema kui vanem mees tundis siinset rahvast ja sai sellega paremini hakkama kui ta ise. Siis pöördus ta Reeda poole:

„Mina aitan sind, Reet."

„Siis oota mind siin, kuni toon talust hobuse."

Ta jooksiski väledalt küla poole minema. Nagu kõik teisedki tüdrukud, oli ta palja jalu.

Jürnas jäi talle järele vaatama. Kuidas ta oli kasvanud ja muutunud, mõtles ta jällegi. Ja kui meeldivaks oli ta läinud.

Päike oli tõusnud ja valgustas oma längus kiirtega põlde, tühja randa, kaugeid talusid ja tuulikuid. Rand oli jäänud tühjaks. Jürnal oli korraga imeliselt kerge ning rõõmus tunne. Süngus, mis ta meeli sõidul oli ängistanud, oli lõplikult kadunud. Ta ei teadnud isegi, kas see oli õnnestunud reisilõpust või Reeda nägemisest, aga ta oli rõõmus.

Vaikselt vilistades istus ta kivi otsa ja ootas tüdrukut. See tuligi varsti puuvankriga ja kõrviga. Ise ta oli vankris püsti ja kiirustas ohje keerutades Jürna poole.

„Meil pole palju aega raisata. Randrüütlid võivad ka metsas luuramas olla," ütles ta. Kott visati kohe vankrile. Nad istusid mõlemad kotile kõrvuti ja sõit läks küla poole. Seal olid inimesed juba ärganud ja liikusid õuedes. Küla taga aga algas metsavõserik.

„Kui nad kuskil valvel on, siis küll metsa taga," arvas Reet. Ja sõit muutus kuidagi veidi ärevakski. Nende õlad puutusid rooplikul teel sõites vaheti kokku ja iga kord, kui Jürna käsivars teise sooja ihu riivas, läbis noormeest magus hoog. See tüdruk lõhnas päikesest ja värsketest heintest. Vist oli ta maganud lakas värskeil heintel. Jürnas küsiski temalt seda.

„Miks sa seda arvad?" naeratas Reet ja punastas.

„Sul on nagu värske heina lõhn juustes," vastas Jürnas ja naeratas.

„Nii see küll on, Jürnas. Mu padi oli eile riisutud heintel."

Neile tuli vastu varaseid külasse minejaid.

„Kas nägite kedagi metsaservas?" küsis Reet.

„Ei muud kui paar randrüütlit loivas seal püssidega puude vahel," vastas teeline ja riivas silmadega kotti. „Kui siin kotis on midagi, siis nagu ei maksaks seda teed sõita."

Hobune peatati ja peeti nõu. Kui neid oli seal, küllap on neid siis ka teises metsaservas, külas ja mujal. Asi läks kahtlaseks.

„Peidame soola ära," andis Reet nõu.

„Aga kuhu?"

„Siia metsa, mul on siin iga põõsas tuntud."

Nad olid ainult kahekesi teel. Jürnas võttis koti sülle ja nad suundusid teelt kõrvale. Hobune hakkas tee ääres rohtu nosima.

Metsas oli suuri ja tihedaid pajupõõsaid, sest maa oli madalavõitu. Ühe sellise põõsa juurde jäi Reet seisma. Ta lükkas oksad laiali ja Jürnas viskas koti keset puhmast. Oksad varjasid seda hästi. Paar-kolm väiksemat oksa pandi veel lisaks teistest põõsastest varjuks.

„Ei venelane seda siit leia, ta on loll!" naeris Reet. Siis mindi teele tagasi.

„Küll ma selle siit hiljem koju toimetan," seletas Reet.

Jürnas imestas ta tragidust. Ta tahtis nüüd laeva tagasi minna.

„Ei sa nüüd enam lähe, kui oleme juba nii kodu ligidal," protestis Reet. „Nüüd lähme emale külla. Olen talle sinust rääkind, kui tulin võrgalt."

Jürnas mõtles hetkeks ja istus siis jällegi vankrisse Reeda kõrvale. Olgu siis, selle tuulega ei saa nad niikuinii koju sõita ja aega on. Ja nad sõitsid edasi.

Metsaservas tuli neile vastu kaks randrüütlit, kes silmitsesid neid hoolega. Aga vanker oli tühi, siin polnud midagi kahtlast.

Ja vahetades isekeskis venekeelseid lauseid, kadusid nad jällegi puude varju. Reet naeris vallatult ja viskas hoolimata liigutusega oma paksud patsid üle õla.

„Ninapidi vedasime teid, vennikesed!“

Reeda kodu polnud suur talu, vaid popsikoht metsaservas. Aga laevameister oli olnud ehitusmees. Nii oli ta oma perekonnale jätnud vähimalt ruumika toa elamiseks. Toa taga oli veel kaks kambrit magamiseks. Õues kasvas suuri saari ja jalakaid.

Jürnale torkas kohe silma, et kõik oli siin puhas. Õues polnud mingit risu vedelemas, teerajad olid pahnast puhtad ja muru oli pühitud. Toaski polnud ilmaaegset kasimatust.

Lese viiest ülejäänud lapsest oli kodus ainult kolm. Vanim, Reeda järgmine, Toomas, oli juba viieteistkümne-aastane ja ta oli läinud Häädemeestele laevatööle. Oli valinud isa kutse ja ühes teiste puutöömeestega juba mehe eest väljas. Teine, selle järgmine, kolmeteistkümnendat käiv poiss, oli karjalapseks Saaremaal. Kodus oli ainult kaks nooremat õde, kümneaastane Maali ja seitsmene Liine.

Ema ise oli veel noorena näiv kärmas inimene. Tal polnud palju sõnu Jürnaga rääkimiseks. Aga ta valmistas kohe söögi. Laual oli munaputru ja pannil praetud pekki. Omad kanad ja ka oma kasvatatud liha, seletati Jürnale. Leib oli hea ja aganateta. Hapupiim oli puhas ja värske. Siin polnud märgata liigset vaesust.

„Ei meil ole siin viga midagi,“ seletas ema Jürnale. „Reet on suvel suviliseks ja teenib talveks moona. Ja Toomas toob ikka oma kulukopika. Ja ega minagi tööta seisa. Nüüd on lapsed juba suuremad. Suvel on töökäsi kõikjal tarvis. Elame kuidagi ära.“

Jürnast koheldi nagu vana sõpra. Ja ta tundiski end siin lihtsate inimeste seas nagu kodus.

„Nüüd olid näind mu kodu ja ema kah," seletas Reet talle, kui nad hiljem külasse tagasi sõitsid.

„Jah, ja mulle nad meeldisid," ütles Jürnas avameelselt.

„Siis on hea," rõõmutses Reet.

Soola asukoht oli emale ära seletatud ja kätte juhatatud, ja see lubas selle koju kanda läbi metsa väiksema nõuga. Kolme korraga lootis ta ikka selle kohale saavat. Nii olid nad selle pärast mureta.

Juhtus nii, et sel õhtul veel ei saadud koju sõita. Tuul oli vastu ja vaiksevõitu. Selle tuulega poleks maksnud minna väinale loksuma. Tuli oodata paremat ilma.

Peeter oli kõik soolaarved korraldanud. Laevas oli nüüd mõni kott rukkeid ja otri ja meeste taskud olid raha poolest palju rikkamad. See oli olnud hea reis ja nad olid tulemustega kõigiti rahul. Nii polnud natuke pikemalt kestnud sõiduaeg ka mingiks nukrustamise põhjuseks.

Mehed istusid laeva päras asetseva keedupae ümber. Sel vilkus veel viimseid lõkkekeeli ja vaikne suitsuvine tõusis taeva poole.

Taevas paistis noorkuu. Meri oli vaikne. Kaldal oli lõppenud askeldus ja elu. Oli laupäevaõhtu ja isegi siin, kodust eemal, tundsid mehed selle rahu enda ümber. Kuskilt kaugelt kostis külapoiste laulu ja tütarlaste heledamat lõõritamist. Seal tehti vist ringmängu ja tantsiti. Ligemalt aga kostis üksikuid lehmakellatilksatusi karjaaedadest. Kuskil käis uks. Kuskil hõikas jäme mehehääl midagi ja naise heledam vastas talle. Üle õhtuse vee kõlasid hääled kummaliselt selgesti.

Laeval oli vaikne. Mehed olid söönud oma õhtusöögi ja valmistusid puhkama heitma. Pent oli ikka veel mures oma rahavarguse pärast. Ta nagu oleks läinud viimaste päevadega vanemaks. Jooned ta näos olid sügavamad ja ta pea oli alatiselt kummargil. Teised lasid teda üksi oma plaane plaanitseda ja

muresid muretseda. Nemad ei tahtnud selle asjaga tegemist teha.

Jürnas ei tahtnud magama minna. Miski tõmbas teda veel maale. Ja kui teised end suurkuubedesse mähkisid ja purje alla magama heitsid, võttis ta väikese luubi ja sõudis kaldale.

Ta tõmbas luubi maale ja viskas nöörisilmuse kivi taha. Siis sammus ta rannarihvast üle ja ronis kaldarinnakut-pidi ülespoole. Pruunjas rukkipõld seisis ta ees vaikselt ja kuskil häälitses rääk ühetooniliselt. Küla oli taamal, vaikne ja õhtune.

Aeglaselt hakkas ta kõndima küla suunas. Mõlemal pool teed olid rukkipõllud unised ja lõhnasid kuidagi küpselt. Ta kingad jätsid kastesse suuri jälgi.

Ja seal, rukkipõllu ääres, leidiski ta Reeda. Tüdrukul oli kimp rukkililli käes ja neid oli ta juusteski. Küllap tedagi oli põllu äärde sundinud kõndima sama tung, mis oli Jürna laevast pannud maale sõudma.

Nad ei lausunud teineteisele kohates sõnagi. Jürnas pani ainult käe tüdrukule ümber ja tõmbas ta endale lähemale. Teise silmad vaatasid teda nagu kaugelt ja looritatult, ja ta naeratas nõrgalt.

„Reet!" sosistas siis Jürnas. „Sa oled mulle väga armas."

„Kas tõesti, Jürnas?" küsis Reet imeliselt vaikse häälega.

„Täna, kohe kui ma sind nägin paadis seisvat ja soolakotte tõstvat, vaatasin ma sind ja sa muutusid mulle armsaks. Olid nii uhke ja tugev seal õõtsuvas paadis, et mul südames üsna kitsas hakkas."

Nad istusid põllu äärde kiviaiale. Jürna käsi oli Reeda süles. Ta paitas seda oma pisikese, ent tööst tugeva käega. Ikka veel ei rääkinud ta midagi. Aga vaiksed õnnelained läbisid üha ta südant, pannes rinna tõusma ja vajuma. See oli siiski juhtunud! Uhke ja tugev Jürnas, keda väike muhu tüdruk oli korra imetlusega vaadanud, oli tulnud ta juurde. Ja väikese muhu tüd-

ruku süda tuksus säärase hellusega, et ta oleks tahtnud kogu maailma sülelda.

„Reet, kas sa hoolid ka minust natuke?“ küsis Jürnas.

„Olen sind oodand juba palju aastaid,“ sosistas Reet. „Juba siis, kui me sõitsime koos Pärnu karussellil ja sa mu käest kinni hoidsid, olid sa mulle armas. Aga siis olin mina veel säärane pisike tüdruk, keda sina üldse tähele ei pannud. Kord ma juba mõtlesin, et ma sind enam kunagi näha ei saa. Aga iga kord, kui ma vaatasin mere poole ja tundsin mere soolaseid tuuli enda ümber, teadsin ma, et kord sa siiski tagasi tuled. Ja nüüd oled sa tulnud.“

Nad istusid üsna vaikselt ja neil oli imeliselt hea olla. Jürnas jutustas talle oma möödunud aastate elamustest. Ta kirjeldas talle oma isa, kes oli kaugel kodust uppunud; rääkis talle emast ja kodust. Ta rääkis talle oma unistustest suurte laevade ehitajaks saada, laevade ehitajaks, mis sõidavad kaugetele maadele, tuues kaasa kalleid kaupu ja võõraste maade muinasjutuna kõlavat luulet.

Reet kuulas võlutult. Too poiss, kes ta kõrval hallil ränikivil istus, muutus korraga suureks ja võõraks. Ta oli nagu need imelised kuningapojad, kelledest ema talle lapsena oli kõnelnud, kes sõitsid uljatel laevadel uhkelt üle merede ja tõid kaasa pärle, siidi ja kulda.

Juba muutus lühike suveöö valgemaks. Hommik oli varsti saabumas. Aga nad istusid ikkagi veel rukkipõllu ääres kiviaial. Jürnas oli asetanud käe Reedale tugevasti ümber. Ja selle hele pea puhkas ta õlal. Rukkirääk oli ammugi vaikinud. Loodus uinus koidueelset und.

See oli imeline tunne, mis täitis Jürna südant. Seda tundis ta elus esmakordselt. Ta oli hell ja hea. Ja see võõras tüdruk, keda ta hoidis oma tugeva käe haardes, oli talle nii kallis, et ta oleks olnud temaga valmis sõitma läbi kogu maailma.

„Kas sa oled väsind, Reet?“ sosistas ta.

„Jah.“

„Pane oma pea mu sülle ja jää magama.“

Ta laotas oma kuue põllu äärde rohule ja nad istusid sellele. Reet pani oma pea ta sülle, sulges siis silmad ja jäi tõesti varsti rahulikult magama.

„Vaene laps,“ mõtles Jürnas. „Tal on pikk ja väsitav päev seljataga.“ Ja ta mõtles sellele, kuidas ta oli hommikul, päikesetõusul, juba olnud paadiga laeva juures. Säärane merega harjunud tüdruk kõlbaks talle matkakaaslaseks kogu eluks.

Reet ärkas päikese soojade kiirte paitusest. Oli juba pühapäevahommik. Päike oli tõusnud merest ja sädeles kõikjal. Rukkipõld lõhnas nagu viiruk. Lõokesed lõõritasid õhus. Aeglased, vaevalt märgatavad lainetused sahisesid rukkis.

Ta tõstis pea ja vaatas Jürnale. Selle pea oli langenud vastu külma kiviaeda. Lakk-kübar oli kukkunud peast kastesele rohule. Ta lokkis kuldsed juuksed langesid korratult otsmikule. Särgisõlg oli lahti läinud ja päikeses pruunistunud kael ja rind olid näha.

Reet tõusis ja pidi juba minema hiilima. Aga siis kummardus ta vaikselt poisi kohale ja suudles teda paitavalt otse huultele. Jürnas ärkas. Ta sirutas käed naeratades välja ja tõmbas teise oma sülle. Tormiliselt suudles ta jälle Reeta.

„Lase mind minna, Jürnas. Ma pean minema lüpsma ja karja välja laskma,“ sosistas tüdruk.

Nüüd laskis poiss ta vabaks.

„Seekord lasen ma sind veel minna. Aga küll ma sind kord haaran oma sülle nii, et sa sealt enam kuhugi ei pääse!“ Ja ohates tõusis ta püsti.

Oli saabunud hommik. Küla võis igal hetkel ärgata. Reet pidi koju ruttama, sest polnud hea lasta inimeste tühje jutte valla.

„Reet, täna ma sõidan küll Hiidu," ütles Jürnas. „Aga pea meeles, et ma tulen veel korra tagasi."

„Ma ootan sind, Jürnas!" sosistas Reet õnnelikult. „Ootan, kuni su puri hakkab läänes merel paistma."

Poiss haaras veel korra oma väikese muhu tüdruku embusse. Nagu janunedes suudles ta teise huuli. Siis laskis ta tüdruku lahti ja see jooksis väledalt mööda põllupeenart minema. Ta patsidega pea ja osa valgest pluusist paistsid veel tüki aega üle voogava rukkivälja. Siis kadus ta majade vahele.

Jürnas pöördus ohates mere poole. Ta lükkas lootsiku merre, hüppas sisse ja sõudis laevale.

Tuul oli pöördunud itta, sest laev istus oma ankruketi otsas teises suunas kui õhtul. Nii oli neil siis pärituul.

Mehed tõusid purje alt, ärgates Jürna luubi müksust vastu parrast.

„Näe, Jürnas on muhu tüdrukuid käind kabistamas!" naeris Kaarel.

Teised naersid kaasa.

Aga Jürnal oli säärane nägu, mis nalja ei sallinud. Nii jäid teised vait.

Kui nad ainult teaksid, mõtles ta ise, et mul on tunne, nagu tuleksin ma kirikust.

„Purjed üles! Ankur välja!" hüüdis ta.

Ja varsti libiseski võrgulaev hommikuse briisiga merele. Rand kaugenes ja kaugenes. Tuul muutus valjemaks ja laev tegi head sõitu.

Nad ei teadnud, et Muhu rannas vaatas rukkipõllu ääres kollast seelikut kandev tüdruk kaduvale purjele järele ja pühkis silmi.

Noormees oli tulnud kiiresti ja läinud niisama kiiresti.

Kas ta üldse tuleb enam tagasi? . . .

VI

Mõisa tuli uus valitseja. Jürnas kohtas teda esmakordselt, kui ta läks renti maksma. Eelmise vastu oli tal alati olnud südames kibedus. Iialgi ei saanud ta unustada neid kannatusi, mis see tema isale oli valmistanud. Kogu valla inimesed olid olnud ta vastu. Nüüd oli krahv hiljuti käinud oma mõisa vaatamas. Oli olnud Haapsalus suvitamas ja sealt ootamatult Suuremõisa saabunud. Pärast seda oli valitseja kiiresti lahkunud.

Rahvas teadis rääkida mitmesuguseid jutte. Mõnede arvates oli krahv saanud kuulda soldatite toomisest mõisa ja inimeste peksmisest nende poolt. Need olid küll saadetud üle Saaremaa ja Virtsu salaja ära, et krahv neid ei näeks, kuidas siin inimesi koheldi, sest härrast kõneldi kui heast inimesest. Ent oli neidki, kes teadsid kõnelda valitseja omavolist mõisa varanduse suhtes.

Valitsejaga ühes läks ka junkur Juhan. Ta oli jäänud vanaks. Ja tal polnud mõisas enam midagi teha. Siis kui oli alles orjaaeg, oli vähe inimesi, keda ta polnud oma oksliku kepiga mõisapõllul nüpeldanud. Olid valitsejaga paras paar. Nüüd oli ta töö otsas. Enam polnud teoorjust ja polnud ka enam peksmist.

Ta sai endale talu vallamaja juurde. Paar nooremat last ja naine moodustasid ta perekonna. Eluajal polnud ta ise tööd teinud, nüüd pidi ta aga ise tööle hakkama. Sest kui ta tahtis sulast või ümmardajat saada, siis saatsid küla popsnikud ta otsemat teed põrgusse:

„Mine ja too endale mõni põrguline sulaseks!“ ütlesid nad. „Siis saad omasuguse. Ega sinuga muud kui sarvilised ikka ühes või elada!“ Ja nii pidi vana sundija ise oma härjapaari põllule viima.

Olid imelikud ajad. Enam polnud teolisel vaja minna varahommikul, enne koitu, mõisa poole, kott seljas. Nüüd läks peremees ise korra aastas ja viis oma kolmkümmend rubla mõisakassasse, ja kogu aastaks oli tal elamine muretu.

Jürnal oli uhke tunne nii üle lageda välja viivat teed sammudes. Isa oli alles olnud sunnitud teopoisse pidama. Ent tema oli juba vaba mees. Isa oli pidanud ise ka korra tallis junkur Juhani keppi maitsma; teda aga ei tohi keegi enam lüüa.

Kui ta mõisa jõudis, olid niihästi uus valitseja kui ka kirjutaja kontoris. Junkur Juhani poeg oli siis ikkagi veel siin ametis. Jürnas pani raha lauale ja sellal, kui kirjutaja raamatust lehekülge otsis, kõneles ta valitsejaga midagi saksa keeles.

„Sina oled siis laevamees?" küsis nüüd valitseja.

„Seda küll, valitseja-härra."

„Kas sul on suur laev?"

„Väike võrgulaev."

„Aga kirjutaja räägib, et suurem laev kah on."

„Sellega ei sõida mina ise. Teine mees sõidab. Laev on temaga pooleks."

Jürnale ei meeldinud see pärimine. Vaata, paneb veel viimaks laevade eest rentį juurde. Aga valitseja polnud seda sorti mees. Ta oli mandri-inimene. Kõik, mis laevadesse ja meresse puutus, oli talle uus. Teda huvitas see asi.

„Kas kaugel ka käite?"

„Mis kaugel sa väikse laevaga ikka käid!" põikles Jürnas kõrvale.

„Aga Stokholmis käite?"

„Juhtub sedagi."

„Tublid mehed!" muheles valitseja.

See oli teistmoodi mees kui endine. Jürnal oli heameel, kui ta rendikviitungiga kodu poole kõndis. Enne oli ta mõisa läinud nagu hundikoopasse. Nüüd oli seal teisi tuuli puhumas.

Rehed olid peksetud ja kartulidki võetud. Jürnas vaatas tagavarad üle ja leidis, et võib viia mõne koorma müügikski. Niisiis rakendas ta ühel päeval hobuse vankri ette ja pani kartulikotid peale. Viinavabrikus osteti kartuleid, ja mõni hea kopikas kulus ära.

Viinameister oli heas tujus. Ta võttis Jürna väikesed viinakartulid rõõmuga vastu.

„Neist saab ehtsat kibedat," rääkis ta. „Aga miks pole sind enam viimasel ajal näha olnd? Gjartrud on sind sageli oodand."

„Polnd aega. Käisin Stokholmis ja aega on muude asjadegi peale kulund," vabandas Jürnas.

„Seda nüüd küll. Aga ära meid siiski unusta. Olime su isaga head sõbrad."

Jürnas ei leidnud midagi vastuseks sõnada. Andis siis viinameistrile kätt ja sõitis kodu poole.

Gjartrudiga aga kohtus ta varsti isiklikult. See juhtus Viiternal mõrsja aitamisel. Seal pidid Marel varsti olema pulmad ja vana kombe kohaselt tuli tüdrukuid kaugelt ning ligidalt talle õhtuti appi. Muidugi ei puudunud sealt poisidki. Kui töö oli tehtud ja tütarlapsed olid oma tööd kokku pannud, siis koristati tuba tantsuks. Jürnaski oli seal, sest Mare oli ta kaugelt sugulasi.

Gjartrudki oli tulnud, kuigi ta oleks end oma isa ameti poolest võinud pidada veidi paremaks. Aga kuna elu oli siin igav, siis võttis ta kus võimalik osa noore rahva lõbustustest. Ta tantsis palju ja oli ilus oma õhetava näoga. Jürnas aga istus rohkem meestepoolel ja ajas vanade meestega juttu. Siin oli nii mõnigi vana võrgamees ja ka soolavedaja, kes olid ise olnud mitmes kimbatuses Inglise sõjalaevade tõttu Läänemeres. Mõni oli sõidutatud laeval Rootsi tagasi, teine jäetud lahtises paadis triivima. Siin oli palju soolase vee jutte. Krimmi sõda

polnud veel kuigi kaugel minevikus ja see oli rannarahvale ohtlik ning ärev aeg. Jutud sellest olid alles üsna elavad.

Siiski ei sobi Gjartrudist nii ilmsi eemale hoiduda, mõtles Jürnas, ja kui algas uus pillilugu, tõusis ta ja viis Gjartrudi tantsima.

„Oled läind uhkeks, Jürnas!“ kaebas Gjartrud, kui nad juba põrandal keerlesid.

„Küllap uhkust tuleks enese, ja mitte teiste juurest otsida,“ lausus Jürnas üsna rahulikult. Ta oli selle kauni ja tantsust õhetava tütarlapse vastu muutunud külmaks. Ta ei saanud talle enam teha mingit valu.

„Mis sa sellega mõtled? Egas sa mind ometi uhkeks pea?“

„Uhkeks mitte, aga minu tiibade jaoks natuke kõrgel asuvaks,“ vastas Jürnas. „Seal, kuhu junkur Juhani poeg on oma pilgud sihtind, pole minusugusel enam ruumi.“

„Sa oled rumal, Jürnas. Mul pole temaga mitte kui midagi.“

„Rahvas räägib teist keelt.“

„Rahva jutt on rumal.“

„Oma silm on kuningas.“ Jürnas oli natuke kibestunudki teise tagasiajamisest. Sest igaüks rääkis, et mõisakirjutaja Joosep käivat viinameistri pool sagedamini kui enne.

„Oh, tookord suvel!“ meenutas Gjartrud. „Sa oled ka nii tormakas. Ta tuli niisama juttu ajama. Aga sina läksid kohe nii tuult täis.“

„Mis sina siis arvad, et ma pidin junkur Joosepit laskma oma surnud isa näägutada ja siis temaga samast kannust õlut jooma! Mina seda sorti mees ei ole, Gjartrud.“

„Uhked olete teie, Tilgremetsa omad! Liiga uhked. Uhke oli sinu isagi juba olnd enne sind ja samasugune tormakas oled sinagi, Jürnas.“

Aga siis pillilugu lõppes ja Jürnas viis Gjartrudi istuma.

Ja varsti pärast seda läks ta koju.

Kui viljad olid tuulutatud ja salves, siis selgus, et see aasta oli olnud parem kui eelmised. Rukis oli kasvanud hea ja aidas oli oma söögiks küllalt. Otri oli toodud Muhust soola vastu. Koos oma põllult saadud viljaga pidi sellest piisama. Ka muud toiduviljad olid olnud korralikud. Kartuleid oli kelder täis. Oli hea aasta.

Madis oli olnud kevadel ja suvel mehe eest võrgal. Ta oli toonud oma võrgaosa Jürna kätte, ja kuigi see polnud siin kombeks, andis Jürnas talle kolm rubla raha. Madis oli tänulik, kuid Jürnale tundus see isegi nagu liiga vähe olevat, sest teine oli võrgalt toonud talle kaasa kolmkümmend rubla. Muidugi olid võrgud ja muu varustus talu poolt, kuid Madis oli vaeva näinud.

Nad olid üksmeelsed ja tegid oma plaane koos. Kui neid kõrvalt vaadati, siis ei paistnud sugugi silma, et siin oli tegemist peremehe ja sulasega. Nad olid nagu kaks venda.

Raha oli tarvis, kui taheti jõuda laeva valmisehitamiseni. Selles polnud kahtlust. Laev maksis mitu tuhat rubla. Aga kui Jürnas oma tagavara üle luges, siis oli tal ainult paarsada rubla. Millal sellise tempoga pidi jõudma kuni kümnetuhanderublase pargase valmissaamiseni! Aga ta oli alles noor ja elu oli alles ees.

Ühe uue plaani pidasid nad Madisega siiski veel enne, kui sügisesed ilmad päris tõsiselt algasid. Kevadel tahtsid nad hakata tegema telliskive. Paikkonnas oli palju telliskive tarvis ahjude, truupide ja kollete ehitamiseks. Enamik telliseid tuli tuua kaugelt, osa isegi Saaremaalt. Rannas aga oli head savi ja kände ning põletuspuid jatkus Tilgremetsal rohkem kui tarvis. Nii nad läksidki ühel päeval randa ja vaatasid seal paraja paiga välja. See maa siin vee ääres ei kuulunud õigupoolest kellelegi. Ja mõisal poleks selle vastu kindlasti midagi, kui ta siia telliseahju ehitaks.

Kui välistööd oli lõppenud, tegid nad toas ja reheall kivivorme, savitampimise käru, plonnide kloppimise kurikad ja muud tarberiistad valmis. Kevadel pidid nad asuma ahju kaevamisele ja kivide tegemisele.

Mihklipäevaks tuli Ingel neile külla. Ta oli nüüd kaheaastase poisi ema, kellele oli antud nimeks Mats. Ingel ise oli jälle läinud õitsema. Ta oli muutunud täidlasemaks ja näis õnnelikuna. Ta ratsutas väikesel kõrvil, kel olid vaiksed ja rahulikud kombed. Jürnas ise võttis teda väravas vastu, aitas ta sadulast maha ja viis hobuse karjaaeda sööma.

„Sa, Jürnas, oled juba päris suur mehemürakas, aga naist pole veel võtma hakand! Kas sa ei arva, et emal abi tarvis läheb?“ nokkis Ingel, kui nad tare poole sammusid.

„Pole leidnud säärast, keda võiks siia tuua,“ kaitses vend ennast.

„Küllap sa leiaksid, kui oleks tahtmist.“

„Pole veel õiget tahtmist ka tulnd. Aga kui see tuleb, siis tuuakse ka.“

Tahes või tahtmata kandusid ta mõtted Muhusse. Ta oli sageli mõtelnud Reedale. Aga nii kaugele polnud ta jõudnud, et oleks sellest kellelegi veel rääkinud. Seda head uudist hoidis ta endas nagu kallist varandust. Nüüd pidi ta juba õele sellest rääkima, aga miski hoidis teda siiski tagasi.

„Kuhu siis Juhan jäi?“ päris Jürnas.

„Temal nüüd aega nii kaugele tulla! Jäi tursaõngi korraldama. Läheb Kõppu tursapüügile. Seal olla nüüd hea saagiaeg. Naabrimees tuli üleeile tagasi. Paat oli niisuguses lastis, et vesi tuleb üle parda sisse!“

Ingel oli ilmsesti õnnelik. Ta põsed olid rõõsad ja rind valgete kurrutatud käiste all lopsakas. Väikesest õest oli saanud uhke naine.

Vana Aadu teretas Inglit rõõmuga. Oli ta ju kasvanud vanamehe põlve kõrval üles. Nüüd oli ta noor, õitsev naine. Vana Aadu aga oli jäänud veelgi vanemaks.

Inglil oli talle palju jutustada. Ja vanamees kuulas huviga. Juhan oli hakanud päris kalameheks. Ta oli olnud kevadel võrgal ja nüüd on tursapüügil. Talvel tahab ta minna hülgejääle.

„See on mehejutt!" rõõmutses Aadu. „Kui mina olin noorem mees, siis käidi Tilgremetsal igal aastal hülgejääl. Sellest ajast on püsski aida lakas. Ja ega me kunagi tühjalt tagasi tulnd! Tõin ise kord hülge, mis oli mehest pikem."

Uudiseid oli palju kõnelda. Emal oli sealkandis sugulasi ja kordamööda küsis ta kõikide tervise ning käekäigu üle järele. Ingel sai aina seletada.

Lahkudes küsis ta nagu muuseas:

„Kas sulle, ema, siis veel abi pole toodudki?"

„See rohkem Jürna asi," vastas see. „Aga pole veel märgata, et tal oleks tahtmist mulle miniat majasse tuua."

Kui aga Jürnas õele hobuse väravasse tõi ja ta jala jalgrauda aitas, ei saanud Ingel siiski jätta talle ütlemata:

„Mis sa ootad, et viinaköögi kosja ei lähe?"

„Mina Gjartrudile kosja!?" imestas vend.

„Sina muidugi, kas sa siis ei tea, et Gjartrud sinust siis juba rääkis, kui olime alles lapsed. Mina tean neid asju paremini, sest tunnen teda juba kaua."

„Nüüd sa, õde, eksid küll. Ei Gjartrud minust hooli ega ole minulgi tema vastu mingit soojust. On liiga uhke minu jaoks."

„Noh, eks igaüks ole siiski oma õnne sepp," ütles Ingel ja ratsutas väravast välja. Aga üle õla hüüdis ta ometi veel naerdes:

„Kui sa kiire ei ole, küllap kahetsed!"

Jürnas aga sammus mõtlikult tare poole. Talle ei meeldinud õe jutt.

VII

Nädal pärast mihklipäeva saabus Andres laevaga. Ta oli teinud edukaid reise ja teeninud head raha, aga nüüd oli talv varsti tulemas. Meri oli kuri ja salalik, ja tekita laevaga ei olnud kohane viimseid sügisetorme ootama jääda. Laev pandi Orjaku sadamas talvkorterisse ja kevade poole pidid mehed talle teki peale tegema.

Andres külastas Jürnast pühapäeval ja siis tegid nad oma suveteenistusest kokkuvõtte. Laeval oli oma paarsada rubla puhast teenistust. Pealeselle oli muretsetud üht-teist varustust juurde. See oli esimese suve kohta küllaltki hea teenistus. Mehed jaotasid puhaskasu ja Jürnal oli rõõm mõteldes, et ta laevaehitamise tagavara aina kasvab. Ometi oli eesmärk veel kaugel.

Mis Jürnast aga veel rohkem huvitas, oli see, et Andres oli kaasa toonud ka mõned raamatud. Oli need linnast ostnud. Ta oli ise need juba läbi lugenud ja soovitas neid nüüd Jürnalegi. Nad olid mõlemad poisikespõlves lugenud Jenoveva haledat lugu ja sellega kaasa nutnud. Samuti oli neile hästi tuttav „Appolonius, Tirusse ja Sidoni kuningas". Ent raamatud, mis Andres kaasa tõi, olid teist liiki. Siin oli üks, mis kandis nime „Ma- ja merre-piltid" ja pidi Andrese jutu järgi tooma huvitavaid kirjeldusi Aafrikast, Tseiloni saarelt ja kaugelt põhjast. Selle raamatu kirjutaja polnud talle mitte tundmatu. Juba varemgi oli ta kuulnud, et Võrus peab olema eesti soost tark tohter, kes kirjutab rahvale häid raamatuid. Teine raamat oli laule täis ja kandis pealkirja „Emmajõe öpik".

„Need raamatud on juba teistmoodi kui varem loetud," seletas Andres. „Loe neid Koidula laulusid. Südame võtavad soojaks. Mina poleks küll uskund, et nii ilusti võib kodumaast kirjutada ja mõtelda. Mul tegi südame soojaks neid lugedes."

Kui Andres oli ära läinud, lugeski Jürnas toas kaua. Ta unustas kõik enese ümber, nii huvitav oli raamatu lugusid jälgida. Jenoveva lugu oli teda küll lapsena huvitanud, aga kui ta oli meheks saanud, näis see talle liiga väljamõelduna. Siin aga rääkis mees asjalikku juttu maailma mitmesugustest nähtustest, ja see teda huvitas.

Ja need laulud! Ta luges neid õhinaga. Et inimene oskas nii ilusasti oma tundeid välja ütelda! Lugedes kandus ta mõte tahestahtmata üle mere Muhusse. Ta oleks tahtnud neid laule Reedaga koos lugeda. Tal oli sellest saadik, kui ta oli suvel Reedaga uuesti kohtunud, säärane tunne, et kui ta midagi ilusat nägi, siis pidi ta alati temalegi mõtlema. Oleks tahtnud temaga jagada kõike ilusat ja kaunist.

Ta oli siiski segases olukorras. Ema ja Ingel näisid ootavat, et ta tooks Gjartrudi siia perenaiseks. Aga ta ise teadis, et see kunagi ei või sündida. See võõrast keelt kõnelev naine oleks talle alati sisemiselt võõras. Tal hakkas kuidagi külm sellele mõteldes, et ta peaks kogu elu ta kõrval mööda saatma. Neil polnud kunagi juttu olnud abiellumisest ja nii ei tundnud ta endal ka mingit kohustust tüdruku vastu. Ja vaevalt see ennast paremaks pidav preili temale tulekski!

Reedast mõteldes aga läks ta süda kohe kuidagi soojaks. Kui rahulikult ta oli maganud tema süles! Jürnas tundis ikkagi veel ta suudlusi oma huultel ja ta sitke keha puudutust, kui ta teda oma rinnale oli surunud.

Sellest tuli veel samal õhtupoolikul emagagi juttu. Aet oli käinud hommikupoolikul Sõru kabelis ja rääkis pärast lõunasööki Jürnalegi, keda ta kõiki jumalasõna juures oli näinud. Tal oli ilmselt midagi südamel. See paistis ta olekust ja kõnelusest. Lõpuks tuligi ta sellega välja.

„Tulime koju viinameistri emandaga seltsis. Ta rääkis, et jõuluks läheb Gjartrud linna. Siin olevat tal igav. Seal onu

kutsuvat enda juurde. Siis ma mõtlesin, et kuidas sul need asjad temaga on. Mul oleks siin abi juba vaja, ja ta on muidu hoolas ning igati õppind tütarlaps?"

Jürnas pani raamatu, mida ta oli lugenud, aknalauale ja jäi emale otsa vaatama. Nii otsekohest juttu polnud ema kunagi enne rääkinud. Tal oli nagu veidi paha tunnegi, et ema end nii tema asjadesse segab.

„Kui sa küsid Gjartrudi ja minu sõprusest, siis võin ma sulle ütelda, et sealtpoolt pole sulle küll miniat loota."

„Kuidas siis nõnda? Te olete ju kaua aega tuttavad?"

„Aga mitte niisugused tuttavad."

„Aga, Jürnas, seda sa tead, et ma olen juba vana ega taha kaua enam perenaise muresid oma õlul kanda. Ja paremat naist ei saa siit küll kuskilt. Ta on peenem inimene ja kena naine."

„Just see see viga ongi, et ta on peenem, kui ma tahan. Ma ei taha saksikut, kes peab mõnd teist minust paremaks."

„Nüüd sa küll teed Gjartrudile ülekohut. Ei tema ennast uhkemaks pea kui tarvis."

„Nendest asjadest tean mina rohkem, ema."

Ema vaikis. Ta tegi kolde juures asja. Jürnas ei teadnud, kas ta oli ema oma jutuga pahandanud või mitte. Siis aga ütles see rõhuga:

„Aga naist oleks sul siiski vaja, Jürnas. Ja mina ei tea kedagi, kes sulle siin kõlbaks."

„Ega ma siit seda võtagi. Maailm on lai."

Nüüd jäi ema talle imestades otsa vaatama.

„Ons sul siis mõni juba teada?"

„Võib-olla on ka."

„Kuspool see siis on?"

„Ega siinpool küll ole."

„Ära aja hullu juttu! Ega sa ometigi taha maailma otsast igasuguseid untsantsakaid siia Tilgremetsale perenaiseks tuua!"

„Miks siis untsantsakaid? Kas siis maailmas mujal inimesi ei elagi kui siin Emmaste kandis?“

„Mina võõrast rahvast siia tallu ei taha. Olgu teada lapsest saadik, kes ja kus?“

See jutt oli läinud tahtmata liiga kibedaks. Jürnal polnud emaga harilikult lahkarvamisi. Aga nüüd kippus temagi keel midagi ütlema, mis polnud leplik ega lahke.

„Sina jäta need asjad juba minu mureks. Mina maksan mõisa rendi. Mina olen siin praegu, kes peab peremehe muresid kandma. Ja küllap ma siin endale naise ka oskan valida. Sest lõpuks pean mina temaga elama.“ Nende sõnadega tõusis ta toolilt ja astus toast välja.

Õues aga hakkas tal endal paha ja häbi oma vihastumisest. Ema oli ta vastu alati hea olnud. Ja ega ema talle paha soovinud. Juba pidi ta tuppa tagasi minema. Ometi ei lubanud seda ta uhkus. Ta võttis räästa alt ahingi ja läks Pau metsa hauge vaatama, kuigi ta teadis, et nüüd, sügisel, pole sealt midagi loota. Aga ta tahtis enese lohutuseks kodunt eemale saada.

Õhtul sai ta kõrtsis Andresega kokku. Nad jõid kumbki pool toopi õlut ja vaatasid teiste lõbu pealt. See oli juba säärane komme, et siia tuldi juttu ajama ja aega viitma, kuigi polnud suuremat joomist. Üks Sõru poolt mees oli alles hiljuti tulnud Stokholmist ja rääkis poolsosinal oma uudiseid. Nende Stokholmi-sõitudega oli siiski säärane lugu, et kui sool oli juba oma aidas, siis ei kimbutanud sind keegi. Ja nii polnudki suurt saladuskatet tarvis, kui reis oli sooritatud. Salatsemine käis reisi eel, et randrüütlid ei oskaks valvel olla, kui lastis laev tuli ja kaupa maale toimetati.

„Kas teate, et selle suure Andresseni sell, kus me ikka oma kaubad ostsime, on vangi pistetud?“ seletas ta.

„Mis siis temal süüks on?“ küsis keegi.

„Ega muud, kui et oli peremehe raha üle löönd. Ja suure summa ka veel pealekauba," seletas mees. „Tärkma Tõusme Jüri teadis mulle seda asja jutustada. Tema arvas, et ega sellel sellil küll pikka põlve enam ole. Paha lugu!"

Andres ja Jürnas olid olnud tasases jutus. Aga nüüd jäi Jürnas kuulatama. Ta vaatas nurka, kus Pent istus oma klaasi taga, ja talle näis, et mees oli läinud näost päris halliks. Pent oli üldse suvise rahaloo järel teine mees. Polnud tal juttu ega nalja. Käis omaette vaikselt ja oli rohkem oma mõtetega ametis.

„Küllap on puha tühi loba," katsus Jürnas juttu naljaks ajada. Teine aga oli omas kindel.

„Mis tühi loba! Ma ise käisin poes. Aga seda libedate juustega selli, kes muidu meile alati kaupa andis, polnud enam. Sealt see jutt tuligi."

Jürnas hakkas rääkima talvisest hülgepüügist, et juttu teisale viia. See tal õnnestuski. Kuid Pent tõusis järsku üles ja lahkus sõna lausumata kõrtsist. Jürnas pidi talle korra järele minema, aga ta ei tahtnud teiste tähelepanu endale tõmmata. Oma laevameeskonnas olid nad küll kokku leppinud, et keegi ei pidanud sõnagi lausuma Pendi loost. Aga mine tea maailma jutte! Ta ei tahtnud asja hullemaks ajada, kui see juba niigi oli. Õhtul aga tahtis ta minna Penti vaatama.

Koduteel tuli Andres teda saatma. Tal oli midagi südamel.

„Kuule, Jürnas," hakkas ta kohe rääkima, kui nad teel olid. „Lugu on nüüd nii, et mina hakkan linna sõitma."

„Ära aja hullu juttu!" ehmus Jürnas. „Nüüd vastu talve linna? Mis sul siis seal nii pakilist asjaajamist on?"

„Just vastu talve mul vaja minna ongi. Ja ega ma enne kevadet ka tagasi tule."

„Jääd talveks linna või? Mis seal talvel teha või olla?"

„Merekooli lähen."

Nüüd jäi Jürnas keset teed seisma ja vahtis läbi sügisepimeduse sinnapoole, kus seisis Andres ta kõrval. Ta ei näinud teist, aga ta oli kuulnud sõbra häälekõlast, et see oli kare ja otsustunud.

„Nalja teed või?"

„Ei siin pole nalja midagi. Minu asi on kindel." Ja siis hakkas ta õhinal seletama:

„Olen seda asja vaadand. Krahvi laevadel sõidavad puha taani kaptenid. Ja ka Häädemeeste poolt on kuulda, et seal on eesti laevadel võõraid kapteneid. Suvel vaatasin linnas neid mehi. Olime laevadega kõrvuti. On suured härrad. Laevatööd ise ei tunne ega tee. Muudkui käivad, valge krae kaelas ja manisk ees, laevalael ringi. Sügisel aga, kui on omanikule laeva üle andmas, siis on pool puhaskasu läind kapteni tasku. Kui tahame saada eestlaste laevandust, siis olgu ka eesti kaptenid. Muidu pole sel lool mingit mõtet."

„Kas sa siis loodad, et sind sinna kooli vastu võetakse?"

„Miks ei võeta! Need, kes seal käivad, on kõik samase vallakooliharidusega."

See oli suur uudis, nii suur, et Jürnas algul ei osanud midagi ütelda. Aga et see hea mõte oli, selles polnud tal mingit kahtlust. Ainult südames oli tal nagu natuke kadedustki, et teine läheb kooli, saab õppida, kuna tema peab jääma maha ja ilma hariduseta. Siiski oli tal sõbra edasisaamise üle heameelgi.

„Ega midagi. Mis siis muud kui õnn kaasa! See on väärt mõte," ütles ta lõppeks.

„Nii et sina oled ka selle poolt? Mul pole siin kelleltki nõu küsida. See nagu uus asi ja tee."

„Mis nõu sul siin enam tarvis on! Suvisest teenistusest peaks küllalt piisama talviseks elamiseks ja õppimiseks. Ja kevadel tuled tagasi, kui tarvis on laevaga merele minna."

„Selleks ajaks, kui jää merest on läind, on kool juba ammu läbi," ütles Andres.

Siis mehed lahkusid. Jürnas pigistas tugevasti sõbra kätt.

„Õnn kaasa ja head reisi!"

„Ole meheks soovimast ja head elamist!"

Kolm päeva hiljem viis sulane Andrese hobusega Heltermaale ja sealt ta pääsis Haapsalu kaudu linna poole. Ta oli esimene siitnurga mehi, kes läks veel meheeas kooliteele ja kelle haridus pidi ulatuma kaugemale, kui teadis juhatada köster, kes pidas kolm korda nädalas vallamaja juures kooli.

Nuudi Pent ei elanud Jürnast kuigi kaugel. Ta talu oli paar versta eemal, metsatuka taga. Ühel õhtul kõndiski Jürnas sinna. Tal oli mure teise pärast ja ta tahtis temaga rääkida tõsist mehejuttu.

Koerad hakkasid vihaselt haukuma, kui ta hämaruses talule lähenes. Keegi ilmus tare uksele ja keelas koeri. Need tõmbusid umbusklikult urisedes toa taha, kust nad jäid piiluma.

Uksel olija oli perenaine. Tal oli kasukas seljas ja ta pidi lautade poole minema.

„Tere õhtust!"

„Tere! Näe, Jürnast ka näha! Mis sind siis siia ajas?" teretas perenaine vastu. Ta olemisest polnud näha ei rõõmu ega lahkust. Näis, nagu oleks ta teda veidi umbusaldanudki.

„Kas Pent kodus on?" küsis Jürnas.

„On küll. Kambris."

Jürnas astus sisse. Toas peeti veel videvikku. Vokid ja võrguhargid olid tõstetud seina äärde. Pendi leidis ta tagatoast voodist.

„Kas oled haige või?" küsis Jürnas pärast teretamist.

„Haige nüüd või mis ... saad isegi aru," vastas Pent mornilt. „Pole head olemist ega elamist."

„Mis sul siis viga? Selle Sõru mehe jutu kõrtsis võtsid südamesse või?“

„See jutt ka ja muud asjad kah.“ Ja ennast voodis istukile ajades vahtis ta läbi hämaruse Jürnale puurivalt otsa. „See on hull lugu, kui süütu inimene peab sinu pärast kannatama.“

„Miks sa siis lased kannatada?“

„Mis ma siis sinna enam parata saan! Asi tuli lihtsalt nii hullusti välja.“

„Eks sa paranda see viga ära.“

„Nüüd on hilja parandada.“

Jürnas tõmbas oma järi voodile üsna ligidale ja pani käe teise põlvele.

„Kuule, Pent. Tulin just sellepärast siia, et sinuga rääkida tõsist mehejuttu. See nagu küll ei kõlbaks hästi, sest sina oled minust vanem mees. Aga me oleme siiski küllalt selleks koos merd sõitnud, et rääkida teineteisega nagu mees mehega. Lugu on nii, et sa pead selle raha Stokholmi tagasi toimetama. Muidu asi ei lähe.“

Pent jäi tükiks ajaks vait. Siis tõstis ta oma pilgu taas põrandalt üles ja ütles vaevatud häälega:

„Seda ei saa enam teha. Nüüd on hilja.“

„Kuidas hilja?“

„Vaata lugu on nii, et ma käisin Haapsalus ja vahetasin juudi juures raha kullaks. Ja ma ei tea ka, kas ta mulle andiski niipalju vastu, kui see Rootsi raha väärt oli. Ja kuidas ma nüüd saan seda tagasi toimetada?“

„Miks sa siis nii läbematu olid? Oli sul siis raha tarvis?“

Pent lõi lootusetult käega.

„Seda nüüd! Aga keegi nagu oleks mind aina taga torkind, et mine ja tee kullaks, saad suure pahmaka kulda. Ja sain kah. Suure hunniku kohe.“

„Ja mis sa selle kullaga tegid?“

„Peitsin ära. Niisugusesse kohta, et keegi ei tea. Mitte oma nainegi pole näind.“

Jürnas jäi vait. Näis, et ta oli liiga hilja tulnud. Ometi rääkis ta veel nagu natuke lootes.

„Vaata, Pent, ma mõtlesin seda lugu nii, et kui sa sõidaksid õige korra Käina, kirikuhärra juure, ja räägiksid temale loo ausasti ja puhtalt ära ja paluksid teda raha Stokholmi tagasi toimetada. Siis oleks lugu korras.“

„Oled sa hull! Vana Halleri juure selle jutuga! See sööb mind püstijalu ära. Ei, Jürnas, seda ära minult nõua. See lööb mind häbiposti. Ta kuulutab kirikust kantsli pealt, milline patune ja varas ma olen. Sellest ei tule küll midagi välja. Lugu peab jääma, nagu ta on.“

Mehed istusid tüki aega vaikides. Õues oli juba pimedaks läinud. Kambri väike aken oli muutunud rohekashalliks. Toas oli asjade piirjooni raske kindlaks teha. Vaevalt nägi Jürnas teise näo hallimat laiku toapimeduses enda ees.

„Kõik oleks hea, kui nad mind mitte nii väga ei peksaks,“ sosistas äkki Pent hirmunult ja salapäraselt.

Jürnas ei saanud aru, mis ta ütelda tahtis.

„Kes sind siis peksavad?“ küsis ta.

„Kui ma ainult teaksin, kes nad on!“ sosistas Pent jällegi. „Aga kui ma üksinda kuskil pikali olen, siis asuvad nad mu kallale. Nad on väikesed mustad mehed. Ja peksavad mind keppidega. Enne sinu tulekutki olid nad mul kallal.“

Jürnas jäi talle uskumatult ja juhmilt otsa vahtima.

„Mustad mehed peksavad sind?“

„Peksavad jah. Kui laupäevaõhtul saunas olin, siis oli mul neid terve kari kohe kallal. Pidid lausa ära tapma. Suure vaevaga sain tulema.“

Jürnas tundis, kuidas külmavärinad tal üle selja jooksid. Aga ta sundis ennast rahulikuks ja küsis üsna hariliku häälega:

„Miks nad sind siis nii taovad?“

„Eks ikka selle raha pärast.“

„Kas see ammu juba nii on?“

„Ei ole ammu. Enne oli mu süda küll ka raske, aga sai kuidagi hakkama. Kui ma aga seda Sõru mehe juttu kõrtsis kuulsin, siis lõi mulle nagu noaga südamesse. Tulin koju ja heitsin voodisse. Ja öösel nägin und, et olime jällegi Stokholmis. Läksime parajasti kuningalossi eest mööda, üle platsi. Tead seal, kus see ausammas on. Ja seal poodi üht inimest. Astusime ligemale ja ma nägin, et see oligi see libedate juustega Andresseni sell. Jäin ka vaatama. Rahvas tõmbas ta kohe laternaposti otsa, ise kogu aja karjudes: „Varas! Varas!“ Äkki sell nägi mind. Ta oli juba posti otsas poomas. Silmad olid tal punnis ja keel ripakil. Aga siis tõstis ta käe ja näitas minu peale. Ise karjus: „Mina pole varas, aga vaata, varas on seal!“ Ja siis jooksid nad kõik mulle kallale. Küll ma jooksin, aga eest ära ei jõudnud. Kukkusin pikali ja nad jooksid kõik jalgupidi mulle otsa ja hakkasid mind jalgadega ning keppidega taguma. Kui üles ärkasin, olin nagu vee sees külma higi täis. Ja sellest saadik on nad mind juba mitu korda peksmas käind. Enne oli see ainult unes, nüüd aga tulevad ka juba ilmsi kallale.“

Nüüd oli toas juba päris pime. Õues haukusid koerad vihaselt. Jürnal hakkas õudne. Ta tõusis toolilt ja valmistus minema.

„Tahtsin sind natuke aidata sellest loost üle saada. Aga nagu näha, olen hiljaks jäänd. Ära võta seda siiski endale liiga südamesse ja head õhtut!“

Pent ütles oma „head õhtut“ kuidagi vaevatult ja jäi siis kössi voodi servale istuma.

Õues paistis noorkuu-sirp ja oli vilu. Jürnas pani õuevärava kinni ja hakkas kiiresti koju kõmpima.

Aga aeg-ajalt käisid tal külmavärinad üle selja.

VIII

Pärast tusaga lõppenud jutuajamist polnud Jürnal enam emaga juttu Gjartrudist ega ka naisevõtmisest. Ta käitus järgmisel hommikul küll jälle, nagu poleks midagi juhtunud, ja ka ema ei näinud võtvat asja liiga südamesse. Neil polnud kunagi varem tõsiseid lahkarvamisi olnud ja näis, et nüüdki püüdis ema pojale hea olla. Ta oli üksik ja vananev naine. See poeg oli tal ainus, kellele ta mõnikord oma muresid võis puistata. Ometi oli tal raske mõtelda, et siia pidi saama perenaiseks tema järel keegi, kes oli talle võõras. Ta lootis, et Jürnas need mõtted ise varsti peast välja heidab. Ja Jürnal ei näinudki olevat väliselt muid kavatsusi kui käia Madisega rebaseraudu ja jänesepaelu välja panemas.

Aga nii kergesti see jutuajamine Jürna meelest siiski ei ununenud. Ta oli tõsiselt mõtlema jäänud küsimuse juurde, et ta elus on saabunud aeg, kus talt oodatakse naisevõtmist. Siin abiellusid mehed varakult. Ja tema, kelle isa oli noorelt surnud ning kel polnud kodus õdesid, oli inimeste arvates eas, kus mees endale eluseltsilist peaks hakkama otsima.

Loomad olid juba veristatud ja sügis oli tõsiselt alanud. Meri oli tormine ja metsad mühisesid maja ümber süngelt.

Need olid päevad, mil ta hakkas tõsiselt igatsust tundma Reeda järele. Nüüd pidid tüdruku suvilispäevad küll olema lõpul. Ja küllap ta mõtleb vahel temalegi. Ta oli lubanud ta purje läänest oodata.

Sügiseöödel mõtles Jürnas seda mõtet tõsiselt ja mitmekülgselt. Siin polnud küll keegi toonud endale veel naist üle mere. Kõik pidasid seda enesestmõistetavaks, et eluseltsiline olgu võimalikult kodu ligidalt. Ent tema tee kippus siiski üle vee viima. Ja isegi siis, kui ta satuks otskonna vaadetega vastollu, tundis ta, et ta peab saama Reeda, ja mitte kellegi teise.

Emale ei rääkinud Jürnas midagi. Aga ta seadis väiksema paadi rannas korda. Siis sõitis ta ühel päeval Käina ja käis õpetaja juures. Ei, sealtpoolt polnud mingit takistust ees. Vana praost ajas küll imestuse pärast silmad suureks ja katsus noormeest ka noomida, et katsugu ikka oma kodukoha ja kodukihelkonna ümbrusest endale eluseltsiline leida, aga kui Jürnas jäi oma soovi juurde kindlaks, siis sõnas ta midagi kangekaelsete noorte rumalusest ja lõi suure raamatu lahti. Ja niisiis anti talle kiri kaasa, et ta on nii- ja niisuguse mehe poeg. Isa surnud ja ise poissmees, kakskümmend talve vana.

Sellepoolest oli siis asi korras.

Emaga aga oli veel tarvis tõsiselt rääkida.

See rääkimine tuli järgmisel hommikul.

Ema oli paargus ja tal oli käsil küünlategu. Suur pada oli tal täis kuuma lambarasva. Villased tahid olid juba saanud oma esimesed rasvakorrad ümber ja olid küünlakünas reas. Ta silmad olid vesised, sest paargus oli suitsu. Lõuka kohal pöördjala raudkonksu otsas aga sulas uus rasvaannus.

Kui Jürnas uues väikejakis ja kintspükstes sisse astus, vaatas ema imestades üles.

„Kuhu sina siis nüüd minema hakkad?“

Jürnas jäi paargu uksele seisma. Ta ei tahtnud pikalt seletada, sest ta teadis ema vastuseisu. Ja seepärast ütles ta lühidalt:

„Kosja.“

Ema naeratas, kuid lisas kohe:

„Mul pole aega naljategemiseks. Rasv tulel.“

„Ega ma nalja teegi.“

Nüüd võttis ema pajasangast kinni ja keeras pöördjalal paja tulelt ära. Ta silmad jäid poega kohkunult vaatama.

„Kuhu sa siis sõidad ja nii ootamata?“

„Muhusse.“

„Muhusse!?“

„Muhusse jah. Minu mõrsja on Muhus.“

„Kas sa oled hull või? Sealt siis lähed naist tooma! Kas Hiiumaal tütarlapsi vähe on?“

„Ema, saa minust õigesti aru. Õppisin teda tundma siis, kui ma esimest korda võrgal käisin. Siis oli ta alles kolmeteist-kümne-aastane laps. Nüüd suvel nägin teda jälle. Ta on mulle väga meele järele. Teist ma ei taha.“

Ema vahtis teda kohkunult ja abitu näoga.

„See lugu on nii hull, et mitte ei oska aru saada. Kohe jalad võtab nõrgaks. Niisugust lugu pole keegi enne kuulnud, et mees läheb Muhusse naist tooma!“

„Kas siis Hiiumaal üksi inimesed elavad? Kui ta mulle meeldib, siis võin ma ta ka sealt tuua.“

„Kas siis muhu tüdruk peab saama Tilgremetsa perenaiseks?“

„Kuule, ema, jäta juba säärane jutt. Teda ma tahan ja tema ma ka võtan.“

„Kui sa oma emast midagi ei hooli, eks siis võta pealegi.“

„Hoolin küll, aga ega siis sellepärast või oma elu lasta hukka minna. Sa oled mulle juba mitu korda ütlend, et tooksin naise tallu. Nüüd, kui ma aga olen tõsiselt kosjateel, oled sa vastu.“

„Ma pole kunagi teadnud arvata, et sa Muhust tahad naist tuua.“

„Just sealt ma ta toongi.“

„Minu õnnistused sind küll ei saada.“

„Siis pean ma katsuma nendeta hakkama saada.“

See lugu oli läinud siiski liiga pahasti. Et ema nii vastu pidi olema, seda ta ei teadnud arvatagi. Aga mehe südamesse oli tulnud kibedust ja jonni. Ta oli küll katsunud leplikult asja ajada. Aga kui ema ei taha aru saada, siis pole temalgi siin enam midagi ütelda.

„Ema, ma siis nüüd lähen. Ja kui ma tagasi tulen, siis võid uskuda, et ma üksi ei tule. See tee on liiga pikk, et seda kaks korda sõita. Tagasi tulen ma juba naisega koos."

Selle peale polnud emal enam midagi ütelda. Ta jäi paargusse istuma. Hanguv rasvapada oli ta kõrval ja pooleldi valmistatud küünlad künas olid ta ees. Aga ta ei näinud neid. Et tema poeg seda teed pidi käima!

Muhulased olid ju tublid inimesed. Aga juba lapsest saadik olid muhu mõrsjad käinud Hiius oma viinapudeliga, kust anti tallu tulles perenaisele sõõm punast viina ja saadi vastu kindad või peotäis villu. Siis oli talle juba jäänud natuke halvustav tunne nende vastu. Muhu mõrsja! Nüüd oli tema oma minia üks neid. Kas Jürnas ei võinud vähimalt tema pärast säärase võtmata jätta? Aga ta oli läinud tal isasse. See oli sama kangus, mis oli Peedulgi. Tema juba järele ei anna, seda võis uskuda.

Ta istus nagu kuidagi murtult. Rahva naeruks teeb ta nüüd Tilgremetsa. See ka kellegi pulm või naise kojutoomine! Ta lõi lootusetult käega, jättes küünlateo pooleli ja sammus toa juurde. Aga Jürnas oli juba läinud. Ta uus suurkuub ja must lakk-kübar puudusid kapis. Niisiis polnud siin enam midagi parata.

Meeleheide ja valu sõid ta südames. Kas ta pidi talle randa järele jooksma? Aga egas seegi enam midagi paranda. Ja Aet istus aita kirstu kõrvale ning nuttis kibedasti ja kaua, nagu ta polnud nutnud enam pärast seda, kui talle toodi sõnum, et ta mees Tilgremetsa Peet oli uppunud Domesnäsis.

Puhus keskmine edelatuul. Jürnas istus paati, tõmbas purjenööri pingule, lükkas pirgi sisse ja tõukas siis paadi minema. Tuul haaras purje ja paat hakkas sõitma pideva, kiireneva vulinaga ida suunas. Ilm oli pilves ja külmavõitu, sest simunapäev oli juba möödas. Ta tõmbas suurkuue tugevamini ümber ja vajutas lakk-kübara sügavamini pähe.

Ta käsi hoidis sooti ja tüüripinni kindlalt. Ja kuri joon oli ta suu ümber.

Jumal taevast nägi, et tema ei tahtnud emaga tüli. Aga ta ei saanud minna teist teed, kui talle oli määratud. Ja et Reet, ja mitte keegi teine, oli tema naine, selles polnud tal kahtlust. Ta toob ta koju, Tilgremetsale, ka siis, kui kõik oleksid selle vastu. Kui ta peab olema muudes asjades peremees, siis lasku nad teda seda olla ka ta enese asjades. Oma elulaeva tüüri ei usalda ta kellegi teise kätte.

Paat jooksis kiire vulinaga täävide ümber. Tuul oli külm ja puhus hooti. Ta oli ärasõiduga hiljaks jäänud. Nüüd ta võib veel ööseks merele jääda. Tüli emaga oli võtnud aja ära.

Aga see tüli ja teadmine, et ema on ta sõidu vastu, oli võtnud ta hingest rõõmugi, mis seal oli olnud sõidule valmistudes.

Ta oli käinud mõni päev tagasi poes ja ostnud sealt kaasa mõne naela kompvekke. Kõrtsist oli ta võtnud mõne pudeli viina ja naistejoogiks punast peenviina. Need kompsud olid ta juures paadi päras. Ta tahtis kosja minna nagu korralik mees, kuigi tal polnud kaasas isameest ega toredat täkku kriuksuva sadulaga värava taga hirnumas. Paat oli ta täkk ja isamehe kohused pidi ta küll paraku ise täitma.

Puri hakkas tuules värisema. Oma mõtiskluses polnud ta märganudki, et tuul oli hakanud pöörduma. Pilv jooksis madalalt idast lääne suunas. Tuul ähvardas vastaseks muutuda. Praegu veel andis ta joosta tiheda küljesuunaga, aga kui ta veel natuke pöördub, siis on ta silma sisse vastu. Pilv jooksiski juba vastassuunas.

See oleks hull lugu, kui ta peaks poolelt teelt tagasi pöörduma. Ema võiks sellest nii aru saada, nagu oleks ta oma meelt veel viimsel hetkel muutnud. Ta võiks isegi uskuma hakata, et taevased väed on vahele astunud ja poja jumalavallatule plaanile kriipsu peale tõmmanud.

Jürnas tõmbas soodi viimse võimaluseni sisse. Tuul puhus talle lõikava jäisusega poolviltu vastu. Laine oli järsk ja kuri. Paat hüples nagu närviline, peru hobune. Vahetevahel viskus laine plartsatades üle parda sisse. Aga Jürnas hoidis paadi otsa ikkagi kangekaelselt endises suunas.

Hiiumaa oli kaugele selja taha jäänud. Sügisene lühike päev kaldus juba õhtusse. Loodetaevas oli tõmbunud kahvaturoheliseks. Mujalt oli maailm hall ja tahmavärvi. Meri ees helkis malmivärviliselt. Laineharjad olid valged.

Tuul oli nüüd juba peagu vastu. Kui ta tahtis Muhuni jõuda, siis pidi ta küll hakkama vastu tuult loovima.

Siis tuli pimedus. Nagu raske must märg kott vajus öö talle peale. See litsus ta mere ligi, see sulges ta silmapiiri kitsaks ning piiratuks. Ta ei näinud palju kaugemale paadi mastist.

Tal polnud kompassi ega juhtivat tuld ees. Öö oli pime ja ta oli merel üksi. Tuul lisanes. Vandid ja nöörid hakkasid kaeblikult uluma, nagu oleksid kuskil emata hundikutsikad nutmas.

Must tusk ja meeleheide laskus ühes ööga Jürna südamesse. Kas ta peaks tagasi pöörduma?

Ei, seda ta ei tee. Ta nägi Reeda küsivat ja kutsuvat nägu enda ees pimedas öös. Ta ei võinud teda jätta. Ta sõidab edasi.

Paat hüples järskude sööstudega. Iiliti puhuv tuul surus purjele ja alltuule-parras oli veepinnale kohutavalt ligidal. Vett plartsatas paati. Jürnas kobas käega ja leidis hauskari. Ühe käega loopis ta paadist vett välja, teisega juhtis. Tal oli tunne, et ta peaks purje rehvima, kuid tormisel merel polnud seda võimalik teha. Ta pidi riskima ja täispurjega edasi kihutama.

Kui tuul on veelgi pöördunud, siis kihutab ta nüüd küll juba Muhust mööda avamerele. Tal aga polnud mingit võimalust tuule suunda kontrollida. Igaks juhuks pööras ta tüüri ja viis paadi teisele halsile. Nii loovides kihutas ta edasi.

Aga kui see siiski oli Jumala karistus ta kangekaelsuse ja sõnakuulmatuse pärast? Aga mis saab Jumalal olla kahe noore inimese õnne vastu?

Järsk tuuleiil kallutas korraga paadi ümberminekuni viltu. Alltuule-pardast voolas vett kohinal sisse. Ta keeras järsult tüüri ja paat tõusis jälle vaevaliselt. Korraga selgus talle, et ta elu oli ohus. Ta võis uppuda siin keset öist merd, ja polnud kedagi, kes oleks teistele isegi näidanud kohta, kus ta oli uppunud.

Külmast kohmetanud sõrmedega kobas ta paadi põhjas. Seal oli vett juba nii palju, et hauskar ujus. Ta hakkas kuidagi kohmakalt vett üle parda merre kühveldama, ise kogu aja tüüri hoides ja suuremaid laineid kehaga pareerides.

Ta hakkas korraga palvetama, kobamisi ja sõnu otsides. Ta ei võidelnud mitte ainult tormiga, vaid ka Jumalaga. Ta teadis, et ta võitleb üheaegselt oma elu ja Reeda eest. Ta meenutas oma patte, aga talle ei tulnud meelde midagi, mis oleks kõlvatu Jumala ees. Ta oli alati tahtnud olla aus ja õiglane. Ainult et ta oli olnud kõrk ja uhke.

Kas ta ei peaks siiski tagasi pöörduma?

Ei, edasi läheb ta ikka, olgu siis ees kas või surm.

Nii ta võitles pimedusega ja tormiga. Vahetevahel katsus ta purje alt ettepoole vaadata. Aga kuskilt ei paistnud vilkuvat tuld, mis oleks rääkinud rannast või maast.

Pimeduses ja külmas tuules haaras teda mingi lootusetuse hoolimatus. Ta oli üleni märg üle paadi tuisklevast veest. Ta lõdises paadi päras ja hoidis kramplikult tüüripinni. Lõpuks näis talle päris ükskõik, kas ta sel ööl leiab maa või ei. Väsimus ja külm vaevasid ta keha. Hommikust saadik polnud ta midagi söönud.

Tal polnud enam aimugi, kui kaua ta niiviisi sõitis. Teekond näis olevat otsatu. Pimedus litsus ta kõri kinni. Torm

mängis ta paadiga nagu laastuga. Vahetevahel oli paat ümber minemas. Siis võitles ta selle vastu rohkem mehaaniliselt kui teadlikult. Ja jälle sai ta edasi. Ta ajus tagus vahetpidamata üks lause: „Ma tean, et sa tuled, Jürnas. Ma tean, et sa tuled, Jürnas."

Siis aga tundus talle, nagu jääks laine aegamööda väiksemaks. Paat ei hüpanud enam nii rahutult ja ka vett ei paiskunud enam üle parda sisse. Kas oli tuul vaikimas? ... Ei, see puhus endise valjusega. Mastis ulus ja vandid vingusid ikka veel.

Oli see siis võimalik, et pealtuule oli maa, mis võttis lainetelt nende jõu? See näis olevat ainuke seletus. Aga kuskilt ei vilkunud tuld.

Siiski pidi seal maa olema. Niisuguse tuulega ei oleks laine kunagi muutunud nii rahulikuks.

Kuid milline maa, milline rand see oli? Kui rand oli kaljune, leetseljane ja järsk, siis pole sellest küll mingit kasu. Ta kihutaks paadiga selle vastu puruks ja upuks külmas vees.

Ta keeras jällegi tüüri ja paat tegi järsu pöörde. Ta läks teisele halsile. Nii ligines ta loovides rannale. Nüüd oli vesi juba päris rahulik. Laine oli vaevalt tunduv.

Ta tõmbas suurpurje maha ja sõitis ainult kliivriga. Paat liikus vaevumärgatavalt edasi. Kogu aja vahtis ta pimedusse. Aga ei näinud midagi. Siis puutus paadi kiil korraga põhjaliiva. Nüüd võttis ta kingad ja sokid jalast, kääris püksisääred üles ja laskis end ettevaatlikult paadi kõrvalt vette. See oli lõikavalt külm. Aga ta jalad puutusid põhja. Ja hoides paadiservast hakkas ta seda kalda poole vedama. Vesi muutus kiiresti madalamaks, ja siis oligi ta rannas.

Ta kiskus paadi nii kaugele kuivale, kui ta jaksas. Siis alles vaatas ta veidi ümber. Niipalju kui ta pimeduses märkas, oli see liivane ja kõrge kallas. Tuul puhus lõõtsutades maa poolt. Rand tundus olevat lage ja puudeta.

Täna ta küll ei saa seda kindlaks teha, kuhu ta oli sattunud. Jürnas viskas ankru kaugele ja vajutas selle küüne sügavasse kalda sisse. Siis väänas ta oma märjad sokid kuivaks ja tõmbas need uuesti jalga. Suurkuuelt raputas ta vett niipalju maha kui sai ja pani selle jälle uuesti selga. Siis võttis ta purjed maha, mähkis end tugevasti nendesse ja heitis paadi põhja magama. Esialgu oli tal külm. Siis aga see kadus. Purjede mitmekordse katte all hakkas tal soe ja ta jäi rahulikult magama.

IX

Kui Jürnas järgmisel hommikul ärkas, oli päev alles algamas. Külm tuul puhus endise tugevusega. Taevas oli sügiseselt madal ja hall. Mere kohin kostis kauge lahingu summutatud kärana. Kajakad lendlesid madalalt kiljudes ja sukeldusid vahetevahel valgeharjaliste lainete poole nägematu saagi järele.

Jürnal oli külm ja ta värises, kui oli purjede varjavast kattest vabanenud. Ta vaatas huviga ümber. Rand oli talle täiesti võõras. Poolkaares jooksis ranna valge liivane kriips, et siis kaduda kaugele merenina taha. Kohe kaldajoone järel algas madal ja lage rannamaa, mis eemal muutus madalaks metsaks. Kuskil polnud inimelamuid näha.

Ta vaatas kaldasse kinnitatud ankru hoolega järele, peitis oma kompsud siis päralaua alla, tõmbas suurkuue keha ümber koomale ja hakkas sammuma kauge metsa poole. Tal oli merehädalise enesetunne, kes on sattunud tühjale saarele ja nüüd asub uurimisreisile, et selgusele jõuda, kas siin elab inimesi.

Aga juba metsale lähenedes nägi ta selle taga küla. Majad olid korrapäratult koos. Kuid külateel polnud liikumas veel ühtki inimest.

Ta seisatas esimeses õueväravas ja astus sisse. Toas oli pere laua ümber koos. Laual oli kauss külma pudruga. Igaüks võttis sealt puulusikaga, kastis siis piimavaagnasse ja sõi. Talle meenus korraga, et ta polnud juba eelmisest hommikust saadik midagi söönud.

„Tere, jatku!"

Peremees, halliks tõmbuva habemepuhmaga ja tuules pargitud näoga randlane, vaatas teda enne huviga, kui ta vastas:

„Tere, jatku tarvis!"

Teda paluti kolde juurde järile istuma. Mõnus soojus levis tulepaistel ta kontides. Külma merereisi ja märgades riietes magatud öö järel oli tal siin hea tule ääres istuda ja ennast soojendada.

„Kustpoolt mehi võõras on?"

„Hiiust."

„See peab küll hea asi olema, mis võõra nii kaugele toob?"

„Asi on nii, et tahaksin teada, kus ma praegu olen?"

Peremees vaatles teda huviga.

„Kas siis külamees ei teagi, et ta on Muhu saarel?"

Jürnas seletas oma öise sõiduloo. Ta oli pimedas siia sattunud. Ja nii ei teadnud ta ka oma asupaika. Olgu teine meheks nüüd ütlemast! Ja ta küsis juhatust küla poole, kus teadis olevat Reeda kodu.

„Sellest rannast olete öösel mööda sõitnud. Tuleb tükk maad tagasi sõita," seletas peremees. Jürnas tõusis tänades ja tahtis kohe paati tagasi minna, et reisi jatkata. Kuid sellest ei tahtnud pererahvas midagi teada.

„Kui olete öösel merel olnd, siis olete ka söömata. Istuge lauda ja võtke osa meie kehvast toidust."

Nälg oli juba kõhus terav ja Jürnas ei lasknud ennast teist korda paluda. Ta istus pererahva hulka ja ta puulusikas käis koos teiste lusikatega pudru- ja piimakausi vahet.

Siis tõusis ta reipalt. Kõht oli täis ja toa soojus oli ajanud kehast viimse riisme öisest külmusest. Tänades võttis ta oma lakk-kübara varnast ja astus õue.

Varsti oli ta rannas paadi juures tagasi. Ankur tõusis liivast kergelt. Jürnasse oli tulnud uus värskus ja teotahe.

Ta tõukas paadi merre ja tõmbas purjed jällegi üles. Nüüd oli tal mõnus sõita, sest tuul oli tal järelt. Nii kihutas ta piki rannikujoont allatuule edasi.

Võis olla lõuna paiku, kui ta tundis ära tuttava ranna, kus ta suvel võrgulaevaga oli seisnud. Siin oligi Reeda kodu. Siin oli rukkipõld, kus nad olid istunud kiviaial kõrvuti ja kus ta oli hoidnud teise magavat pead oma süles.

Kui paat rannale lähenes, muutus ta rõõmsamaks. Unustatud oli pahane ema, kes teda polnud saatnud teele heade soovidega.

Paat lendas valgete purjede täiskoorma all rannale üha lähemale. Jürnas laskis purjed vajuda alles siis, kui kaldajoon juba oli kiviviske-kauguses. Sõiduhoog viis ta liivase rihvani. Ta sidus purjed hoolega kinni, hüppas siis kaldale ja tõmbas paadi maale.

Rand oli tühi.

Ta võttis paadist kompsu ja hakkas siis küla poole sammuma. Rukkipõld oli lage ja isegi kõrs oli juba küntud. Kiviaed oli niiske ja külm. Ometi läks Jürna süda seda teed küla poole sammudes kuidagi hellaks.

Ta oli õigesti arvanud. Reeta polnud rannakülas enam suviliseks. Ta oli juba mihklipäevaks koju ema juurde läinud. Niisiis ei peatunudki Jürnas siin inimeste uudishimutsevate pilkude risttules kauem, vaid sammus mööda metsateed edasi. Puud olid juba osaliselt oma koltunud lehed puistanud kõigi ilmakaarte poole laiali, osaliselt aga lipendas neid veel okstel. Tee oli rööplik ja porine.

Kui ta kohale jõudis, juhtus ta Reedaga õues otse vastamisi. Tüdruk tuli sauna poolt, kust tõusis paksu suitsu. Jürnast nähes laskis ta veeämbri käest ja jäi talle imestades otsa vaatama.

„Sina, Jürnas! Kust sa nii äkki siia sattusid?"

Ta naeris rõõmu pärast, aga ta silmis oli nagu hirmu teise ootamatust ilmumisest.

„Tulin sulle järele, Reet," ütles Jürnas tõsiselt ja võttis ta käe. „Tulin, nagu lubasin. Oled küll vist kaua saand oodata."

„Tulid mind ära viima Hiiumaale?" küsis tüdruk nagu uskumatult.

„Selle nõuga tulin ma küll. Mul pole kedagi teist küll kaasas, aga küllap saame hakkama ka ilma teiste nõuta."

„Siis sa ikka räägid tõtt?"

„Muidugi, Reet. Kas sa arvasid, et ma sind petan, kui ma lubasin suvel, et tulen sulle korra järele? Nüüd ma olengi siin."

Nad seisid ikka veel keset õue. Jürnas hoidis Reeda käest kinni, nagu oleks ta unustanud seda lahti lasta.

„Kas sa siis ei tahagi minuga kaasa tulla? Sa ei näigi rõõmus olevat?" küsis ta.

„Miks ei taha, olen sind ammu oodand. Aga nüüd, kui sa siin oled, on mul niisugune imelik tunne, et nagu ei tahaks uskuda, et see kõik ilmsi on. Kõik on tulnd nii äkki."

Siis aga hakkas ta naerma, viskas pealiigutusega patsid üle õla seljale ja tõmbas teist käest.

„Aga mis me siin seisame. Tule tuppa!"

Ta oli muutunud jälle endiseks Reedaks, energiliseks, agaraks ja vallatuks. Ja säärasena ta Jürnale meeldis.

Ema tervitas teda, nagu oleks ta igapäevane külaline. Tuba oli soe ja hubane. Perekonnast olid kodus peagu kõik. Ainuke, kes puudus, oli Toomas, kes ikka veel viibis mandril ehitustööl. Jürnas andis kompsu Reeda kätte ja ütles pool sosistades:

„Eks too siis välja, kui leiad paraja aja olevat.“

Ta ei rääkinud emale midagi oma reisisihist ega kavatsustest. Jättis asja selgitamise tütre hooleks. Reet käis sauna ja toa vahet. Köeti sauna. Siis äkki meenus Jürnale, et oli laupäev.

„Usun, et sinagi tahaksid vihelda, Jürnas?“ küsis Reet jälle tuppa tulles.

„Küllap see kuluks ära küll,“ vastas Jürnas ja jutustas oma tormisest reisist. Teised kuulasid ammuli sui.

„Sa olid siis päris uppumise ohus?“ ütles Reet kohkunult. „Torm oli kogu eilse päeva kange. Ja jäid ööpeale merele?“

Jürnas naeratas nõrgalt. „Sellest nüüd! Aga mõnus vihtlemine kuluks ära küll.“

Vahepeal oli juba õhtupoolik kätte jõudnud. Reet otsis kuskilt talle puhta pesu. Särk oli peenest linasest, tikandustega, ja sobis talle hästi. Kirjad olid peened ja kaunid.

„Olgu see mu esimeseks kingiks sulle,“ ütles Reet. „Ise õmblesin.“

„Jumal tasugu sulle seda, Reet!“ ütles Jürnas heldinult. Ta oli teda siis ikkagi oodanud.

Saun oli hea ja kuum. Jürnas vihtles kaua ning mõnuga. Viskas siis leili ja jäi lavale lamama. Tal oli hea niiviisi olla. Eelmine öö näis talle nüüd mingi kauge unenäona. Kõik oli möödas ja ta oli siin, kus Reet käis kärmesti korraldades õues ja toas. Ta püüdis kujutella, kuidas ta käib Tilgremetsa õues, ja äkki meenus talle ema nägu, nagu ta oli jäänud istuma paargusse küünlaküna kohale, kui ta oli kodunt lahkunud. Ta pilk oli abitu, hirmunud ja siiski vihane. Jumal taevas näeb, tema ei taha emale seda teha küll raskemaks, kui asi lubab. Aga ta ei võinud ju jätta Reeta ootama. Ja küllap ema hakkab teda juba armastama. Teisiti ei osanud ta seda sugugi kujutella.

Pärast kuuma leili oli ta rambe. Ta pesi ennast aegamööda ja mõnuga, ise kogu aja laval istudes. Sokid ja riided olid nüüd

kerise kohal kuivamas. Nii pidi viimne niiskus neist pärast merereisi lahkuma.

Alles pärast seda, kui kõik pere oli saunas käinud ja kõik talitused tehtud, tõi Reet kosilase toodud maiustused ja pudelid lauale. Ta oli saanud mahti kutsuda naabrusest ka paar nooremat inimest ja mõne ligidal elava sugulase. Laual oli värskelt küpsetatud odrasepikut, keedetud liha ja võid. Jutt veeres sundimatult ja ladusalt.

Jürnas oli kartnud ja muret tundnud, kuidas ta ilma isameheta kosjakäiguga hakkama saab, aga siin läks kõik nii ladusasti ja nagu iseenesest. Kõigile oli selge, mis see mees siit otsis. Seda ütlesid pudelid ja maiustused laual isegi. Reet oli õhetav ja rõõmus. Ja nii sai sellest mehine ning sõbralik õhtu.

Alles siis, kui kõik olid lahkunud ja Reet Jürna ta öisele puhkepaigale juhatas, said nad kahekesi jääda. Ta oli viinud Jürna aita, kus ta ise oli alati maganud, ja näitas talle voodi kätte. Väsinult vajus Jürnas sellele istuma. Ta käed otsisid teist pimedas ja tõmbasid ta siis oma sülle.

„Kallis, olen sind nii kaua igatsend!" Ja suudles Reeta pikalt ning januselt.

„Olen sind oodand sellest suveööst saadik, kui sa mind oma sülle magama panid," sosistas Reet. „Mõnikord mõtlesin küll, et ega sa tule, aga siis jälle tuli lootus, et ehk sa ikka tuled."

„Kas sul oleks kahju olnd, kui ma poleks tulnd?" küsis Jürnas.

„Elu tahtmine oleks kohe läind. Olen sind õieti juba esimesest võrgalkäimisest saadik oodand. Aga sina ei teadnudki siis veel, et siin on niisugune tüdruk, kes sind ootab."

Nad istusid tüki aega vaikides. Siis ütles Reet:

„Imelik, mul on küll heameel, et sa tulid, aga kui ma sõidu peale mõtlen, siis on mul natuke hirmu."

„Mida sa siis kardad?"

„Ma ei tea isegi, aga see kõik tundub mulle nii imelik. Mine kodust kaugele ja võõrale saarele! Kõik seal on nii teistmoodi ja tundmatu.“

„Aga mina olen ka ju seal.“

„Sina küll, aga teised on kõik võõrad.“

„Küll sa nendega varsti harjud. Ja ega Muhu olegi nii kaugel, võid vahel koduski käia.“

Jürnas pidi teisele kõnelema hakkama, mis ema talle oli enne siiasõitu ütelnud, aga miski hoidis teda tagasi. Küllap tuleb paras silmapilk kõige tarvis.

Siis aga rääkis Reet edasi:

„Ometi kui sa tahaksid, oleksin ma valmis sulle järgnema veel kaugemalegi. Tuleksin sinuga kas või maailma otsa, kui sa ainult tahaksid.“

Jürnas pani oma käe ta juustele ja silitas neid.

„Kas sa siis minust nii palju hoolid?“

„Hoolin, Jürnas, väga palju hoolin. Sina oled teistmoodi kui teised poisid. Tõsisem ja kindlam. Sinuga on niisugune tunne, et sa oskad alati õige tee leida.“

„Andku Jumal, et sa kunagi teistmoodi mõtlema ei hakkaks, Reet,“ ütles Jürnas. Talle hakkas alles nüüd selguma selle vastutuse suurus, mis ta tahtis enesele võtta. Nad asusid teele, tema ja Reet. Sel viisil polnud kerge leida õiget koosi ega hoida tüüri. Aga teisiti polnud seda asja võimalik mitte kuidagi korraldada.

„Mis sa mõtled, Jürnas?“ küsis Reet vaikselt.

„Seda, et sellise armsa tüdrukuga nagu sina on hea eluteed ühes purjetada.“

Kui ta aga tahtis teist enesega ühes voodisse tõmmata, vabastas Reet enda ja jooksis üle õue toa poole. Jürnas heitis lõhnavate palakate vahele ja mõtles kaua tulevikust ühes Reedaga. Ja ta süda oli rõõmus ning kurb ühtlasi.

Kõik muu möödus kergesti. Õpetaja oli valmis neid kolm korda samal pühapäeval maha kuulutama ja siis kohe ka laulatama. Ei siin olnud suuri pulmi ega pidutsemist. Selleks polnud aega. Jürnas kiirustas koju ja Reedalgi polnud midagi selle vastu, et asjad läheksid vaikselt ning koduses ringis. Niisiis tuligi, et Tilgremetsa peremees võttis naise, ilma et suguvõsa oleks saanud terve nädala pidutseda ja kogu paikkonnal oleks sellest silma- ja kõrvarõõmu.

Kuid kõmu ja kära sai sellest siiski rohkem, kui olnuks tavalise pulmapiduga ja kirikusõiduga.

X

Päike paistis otse paadi ees, madal ja punane sügisene päike. Tal polnud enam jõudu soojendada. Seepärast pidi Reet tõmbama sõba õlgade ümber jällegi koomale, kui kibe meretuul soolaselt tast nagu läbi lõõtsus. Ometi tundis ta heameelt sellest päikesest, mis paistis nii sõbralikult üle väikeste lainetega kurruliseks vööditatud mere. See muutis mere kuidagi helkivaks ja kauniks. Ka värvis ta paadi valged purjed kaunilt kullakas-roosaks. Isegi Jürna nägu, kes istus tüüripingil ja vaikides ettepoole vaatas, oli sellest muutunud soojaks ja värskeks. Korraga märkas Reet, kui noor ta alles oli. Meresõidud ja karm elu olid küll toonud ta huulte ümber veidi range joone ning pannud silmadesse nagu terast, kuid lõug oli ikka veel kuidagi poisikeslikult pehme ja mütsi alt väljapaistev juuksekahl meenutas last.

Paat liikus pidevalt lainete vulisedes esitäävi ees. Nad olid varahommikul kodunt lahkunud. Ema oli nutnud ja Reetki ei saanud tagasi hoida pisaraid, mis vägisi silmi tükkisid. Nüüd aga oli Muhumaa paadi pära taga täiesti silmist kadunud ja

ainult hall vesi lainetas sealpool. Esialgu oli ta kogu seda vähenevat ja ahenevat maakriipsu paadi päras vahtinud. Aga kui see oli kadunud, siis tundis ta, et see osa ta elust on jäädavalt kustunud. Nüüd vahtis ta purje alt ettepoole. Ja sealt paistis madala sügisepäikese valguses juba Hiiumaa kallas. Seal pidi olema ta uus kodu.

„Täna teeb paat head sõitu. Varsti saame randa," ütles Jürnas, et midagi ütelda.

„Kas sealt veel pikk maa minna on?"

„Ega palju just ole. Oma paar versta ehk on."

„Siis saab ehk enne pimedat veel koju."

„Küllap saab," ütles Jürnas ja vaatas nagu hindavalt päikesele. See polnud küll enam kuigi kõrgel. Aga rand ka lähenes jõudsasti. Juba võis rannas selgesti seletada üksikuid maju, võrguhooneid ja juhtmeaedu. Mõisa magasiait ja kõrge valge kividest üleslaotud tuuleveski olid juba kaugele näha.

„Näe, see seal on mõis," näitas ta naisele käega. „Enne oli seal suur Emmaste küla."

Reet vaatas näidatud suunas. Merele aga polnud muud näha kui kõrgeid pargipuid ja mõnd valendavat hoonet.

„Kas kodu on mõisa juures?" küsis ta.

„Ei, see on hoopis teises suunas. See küla, mis otse ees paistab, on Tärkma. Sellest tuleb läbi minna. Siis tuleb Nõmme kõrts. Kõrtsi juurest polegi enam kuigi palju maad. Küll sa ise varsti näed."

Reedal tuli natuke ärevustki südamesse. See oli uus maa ja uus rahvas, mis teda siin ees ootas. Ei tea, kuidas tema siin oskab olla või elada. Tal teistmoodi keelemurregi kui neil pehmelt rääkivail hiidlasil.

„Jürnas, kas su ema on hea inimene?"

„Hea ikka, kuidas siis muidu!" vastas mees. Ta oli tahtnud kogu aja Reedale rääkida, et ema poolt esialgu ei maksa just

suurt sõprust oodata, aga ta ei tahtnud teist hirmutada. Nüüd aga, kus kodurand oli juba käega katsutavas kauguses, ei saanud ta siiski muidu, kui pidi ütlema:

„Aga sa ära tee väljagi, kui ta pole kohe väga lahke. Tal olid minu naisevõtmisega omad plaanid, aga need ei läind läbi."

„Ons ta siis minu vastu või?" küsis Reet ja ta silmad olid kohkunud.

„Mis tal saab su vastu olla, kui ta pole sind veel näindki!" rahustas Jürnas. „Aga eks ta veidi nurises küll, et kipun kosja nii kaugele, üle mere. Sa aga ära tee sellest väljagi! Harjub ära!"

Reet jäi tõsiseks. Seda polnud ta teadnud arvatagi, et tema vastu oldi. Kodust oli ta kaugel, nüüd ollakse siin talle veel vaenulised! Ja ta südamesse tuli suur mure. Ta oleks sel hetkel ehk nutmagi puhkenud, kui paat poleks mitte randa jõudnud.

Kallas oli siin pikaldase kukkumisega ja nii jäid nad kuivast maast üsna kaugele. Reet vaatas, kuidas Jürnas purjed masti ja poomi küljest lahti võttis ja puntrasse sidus. Siis viskas ta need paadi pärasse, Reeda kaasavara-kirstu peale.

„Küllap sulane tuleb toob hobusega ära," ütles ta. Siis võttis ta kingad ja sokid jalast, kääris püksid kõrgele üles ja astus üle paadi serva vette ning vedas siis paadi veel niipalju madalamasse, kui see ujus. Kui paat enam liikuda ei tahtnud, viskas ta ankru sisse, võttis oma jalatsid ühte kätte ja ulatas teise Reedale.

„Tule, ma kannan sind süles maale."

Reet ajas esialgu küll vastu, kuid Jürnas kahmas ta siiski tugevasti sülle. Naine pani tal käed ümber kaela ja siis kandis mees ta läbi madala vee kuivale maale. Kui ta aga oli kaldale jõudnud, ei lasknud ta teda veel lahti, kuigi Reeda jalad juba

maha toetusid. Ta pigistas teda tugevasti vastu rinda ja ütles nagu lohutades:

„Ära sa, tüdruk, muretse midagi! Küll me juba elus hakkama saame. Peaasi, et oleme nüüd koos."

Ta hakkas endale sokke ja kingi jalga tõmbama. Nii ei näinudki ta, kuidas Reet silmi pühkis. Aga võib-olla ei tahtnudki ta seda näha. Kes teab.

Siis hakkasid nad kõrvuti küla poole sammuma. Siin oli maju tihedasti mõlemal pool teed ja kõigis õuedes oli inimesi askeldamas. Jürnas ei saanud kuskilt mööda muidu, kui pidi oma tere ütlema, aga ta ei peatunud pikemaks jutuks, kuigi seda taheti. Kõikide silmad vahtisid uudishimulikult ja üllatunult muhu tüdrukut. Nad ei teadnud, mida sellest arvata.

Nüüd alles Reet tundis, kui võõrasse maailma ta oli sattunud. Siin kandsid kõik naised puna-kollase-sinise-vöödilisi küüte ja vaskrõhtusid kiiskava vöö küljes. Nendel olid valged kurrulised käised ja veinpunased palmikud. Tema aga oli oma kollases muhu seelikus nagu teisest maailmast siia kukkunud. Rahvas kõneleski kuidagi teise häälekõlaga ja teisel viisil kui tema kodusaarel. Ja ta süda läks üha raskemaks.

Küla lõppes ja nad jõudsid kõrgele kruusasele seljandikule. Selle järel algas kohe kõrge helisev männimets. Õhtu oli juba lähenemas ja metsaalune oli kuidagi sünge ning varjuline. Puude all lookles valendav teerada, mis põikas üle rannatee. Teeristil oli pikk ja madal puust hoone.

„See on Nõmme kõrts. Siit pöördub tee kodu poole. Ega olegi enam kuigi palju maad," seletas Jürnas.

Nad kõndisid vaikides metsateed. Puud olid kõrged ja vanad. Nende tüved olid jämedad, ent saledad ja lõppesid väikese okstekäharaga ladvas. Kuid tihedasti koos kasvades moodustasid nad tee ääres nagu müüri. See oli uhke mets ja esimene asi, mis Reedale siin meeldis. Imelikke suuri kulle lendas

okstes. Kuskil karjus ronk süngelt ning sügavalt. Puud kohisesid vaikse pideva lauluga.

„See ongi Tilgremetsa männik," ütles Jürnas. „Siin metsas olen ma lapsena joosnud ja varesepesi otsind. Siin olen ma mitu korda huntigi näind."

„Kas siin hunte ka siis on?"

„On. Kipuvad majadele ligidalegi. Tuleb valvata, et ei murra hobuseid karjaaiaski maha."

Siis tegi tee käänaku ja Tilgremetsa talu suured vahtrad hakkasid paistma. Nad olid värvilised sügisestest lehtedest, mis tuul oli küll osaliselt juba laiali kandnud. Päike hakkas just vajuma Pau metsa taha ja vahtrad särasid viimaste kiirte kullas.

„Seal ongi kodu," ütles Jürnas ja nad astusid maanteelt kodurajale. Reet vaatas kohta uudistades. Talle see meeldis.

Nad astusid õue. Siin polnud kedagi liikumas. Toas aga istus vana Aadu lõuka ees ja nokitses puukulbi kallal. Leekivi taga oli tuli kustunud ja suured punased söed õhkusid veel sinakate tulekeelte väreldes nende kohal. Madis oli läinud välja jänesepaelu panema, ümmardaja oli loomi talitamas.

Jürnas astus sisse enne Reeta.

„Kus siis ema on?"

Vana Aadu jättis töö pooleli ja vaatas tulijaile oma vanade silmadega vastu.

„Ta läks juba eile Külamale Ingli poole ega ole seni veel tagasi tulnd. Kellega sina, Jürnas, siis sealt tuled?"

„See on Reet," ütles Jürnas. „Minu naine. Pühapäeval olid pulmad."

„Mis sa ütlesid? Pulmad? See on suur uudis. Ei siin tea keegi sellest mitte kui midagi."

„Kas ema siis ei rääkind?" küsis Jürnas.

„Mitte ei hingandki. Muudkui läks Külamale."

Jürnas vaatas nõutult ümber. „Sa, Reet, istu nüüd ja ole nagu kodus. Ma lähen otsin, kus see Madis on, ja saadan ta su asjade järele. Küll ma tulen varsti tagasi.“ Ja ta läks välja.

Reet jäi vana Aaduga üksi tuppa. Ta ei teadnud isegi, mida teha, nii imelik tundus talle kõik. Tuba oli suur ja avar. Laes olid nõgised parred, kust paistis tarbepuid, reejalaseid, poole painutamisega looki ja vankriaisu. Toa tagapoolel oli suur söögilaud, mil seisis kirjadega kaljakann. Mõlemal pool toaseinas oli pikk puupink seinas kinni.

Reet pani oma laikuue ukse kõrvale varna ja istus siis pingile.

„Sina oledki siis see Tilgremetsa uus perenaine?“ küsis vanamees. „Vaat, kus Jürnas tegi ikka tüki valmis! Käis kosjas ja tegi pulmad korraga, nii et kodus keegi sellest mitte midagi ei teagi.“

„Kas ta siis pole sellest kellelegi rääkind, mis tee tal jalge all oli?“ küsis Reet.

Ju ta emale ütles, aga näe, see ei teind teadmagi. Kustpoolt sa siis oled? Ei näi siitkandist olevat.“

„Ega olegi. Muhust hoopis.“

„Siis on poisil olnud pikk kosjatee küll! Päris Peedu poeg. Kange peaga nagu noor hobune. Küll see teab, kuhu sihib. Küllap oskas siis ka õige välja valida.“

„Kes siis sina siin oled?“ küsis Reet.

„Ah mina või? Eks ma ole elupõline Tilgremetsa sulane. Talu raudvara nõnda ütelda. Olin siis juba siin, kui Peet oli alles poisike. Nüüd ootan naasama surma ja teen ajaviiteks, mis kätte juhtub.“

„Kuidas see perenaine on? Olen siin võõras — nagu kutsumata külaline.“

„Perenaisel on kuldne süda, aga oma tahtmine ka selgesti teada. Ei temaga ole viga hakkama saada. Elad — näed.“

Jürnas tuli tuppa tagasi. Ta viskas suurkuue varna.

„Madis läks hobusega randa. Toob varsti su asjad ära. Siis saad ennast sisse seada.“

Ta astus tagakambrisse. Seal olid ta voodi ja asjad.

„Tule siia ja puhka seni, kui asjad tulevad.“

Seal Reet siis istus ja vaikis. Ta oleks kõige parema meelega praegu küll jälle koju tagasi rutanud, kui see oleks võimalik olnud. Aga meri oli nüüd ta lapsepõlve- ja praeguse kodu vahel.

Ta oleks tahtnud nutta, kuid Jürna pärast ei julgenud ta seda teha. Et mehelgi polnud selles olukorras kerge, seegi oli talle selge. Sest kuigi Jürnas püüdis näidata lõbusat ja rõõmsat nägu, oli sellel ikkagi teesklemise maiku juures.

Alles siis, kui Madis jõudis ta kirstuga kohale ja kui ta sai hakata oma asju korraldama, muutus olukord kuidagi rõõmsamaks. Ta seadis voodisse uued, oma käega kootud ja õmmeldud linad ning padjapüürid. Voodi kohale seinale kinnitas ta kaunikirjalise muhu vaiba, mis muutis toa värviküllaseks ning pidulikuks. Lauale laotas ta valge lina. Ukse taha seinale riputas ta oma kaunid kuued ja seelikud. Ema oli talle vähemalt andnud kaasavaraks küllaldaselt riideid, et mitte siin võõra talu rahva ees häbeneda.

Sellest sai lõpuks siiski lõbusam õhtu, kui algul oleks võinud arvata. Madis oli Jürna käsul toonud kirstuga kõrtsist mööda sõites ühe pikema pudeli meeste ja väiksema, punase naiste tarvis. Ümmardaja oli keetnud kooritud kartuleid ja liha. Ja nii sai sellest päris pulmalaud.

„Andku Jumal pikka põlve ja head õnne!“ ütles vana Aadu pudelist võttes. „Siin, Tilgremetsal, on tarvis kõva konti ja lahtist kätt. Suure koha perenaine ei saa muidu.“

„Ära nüüd noorikut kohe hirmutama hakka!“ noomis Madis. „Siin on ennegi inimesed eland, ja häda pole midagi.“

„Ega minagi ütle, et häda, aga eks siin tööd ole naistel rabada küll. Meil siin mehed põldu ei künna ja maad ei hari. See puha naiste töö. Mees on merel, naine maal, see on vana hiiu seadus. Noh, siis tuleb rassimist. Aga küllap noorik juba hakkama saab," kaitses Aadu ennast.

„Kes siin enne mind kündis?" küsis Reet.

„Noh, eks Liisu seda tööd siin murdnud," vastas Madis. „Tal härjad nagu vanad sõbrad kuulevad sõna."

„Küll me siis kahekesi selle tööga tulevikuski hakkama saame," arvas Reet. „Eks Liisu siis õpeta mind."

„Küll me hakkama saame, perenaine," lausus Liisu veendunult. „Mis need mehed nüüd künnist või härgadest jamavad. Nemad sellest niikuinii midagi ei tea."

Õhtu kestel muutus vana Aadu päris lõbusaks. Ta rääkis oma noorpõlve meresõitudest ja soolavedamisest huvitavaid lugusid. Ta oli olnud mõne aasta vana mõisalaeva madruski.

„Tulime kord laevaga Tallinna poolt. Jõudsime Lee otsa. Oli kange ilus soe ilm ja heinaaeg. Meel oli hea ja tuul päri. Mina aga hakkasin kiprile ohkama, et mis me ruttame ilmaaegu sinna mõisa randa. Siis pole muud kui kohe vikat selga ja heinamaale! Kipper vastu, et ega minagi sinna nii väga igatse. Noh, viskasime siis ankru sisse ja ise panime magama. Magasime õhtuni. Teised aga olid mõisas aina vahtind, et mis see laev seal nii väga purjetab. Tuul hea, purjed peal, aga edasi ei saa.

Järgmisel päeval sadas vihma, siis võis koju tulla. Kui valitseja mõisas päris, et miks te eile edasi ei jõudnud, siis vastasime, et ei saand mitte kohe kuidagimoodi. Laadung oli liiga raske. Jah, eks ole noorpõlves oma vigureid küllalt tehtud."

Lõpuks hakkas ta rääkima krattidest ja tulihändadest. Teised kuulasid ja naersid. Isegi Reet, kes oli algul olnud kurvas tujus, unustas oma nukruse. Ta naeris teiste naljadele kaasa ja varsti tundus talle, nagu oleks ta siin juba olnud oma inimene.

Kui ta õhtul oma mehe kõrval voodis puhkas, meenus talle aga vana Aadu jutt härgadega kündmisest.

»Kas see härgadega kündmine ka kole raske on?«

»Teeb see sulle muret või?«

»Muret jah, pole seda enne teind, tea, kas oskangi.«

»Kah asi, mille pärast muretseda! Eks inimene õpi kõik selgeks.«

Ja nii olid nooriku esimese õhtu mõtted uues kodus pühendatud kahele härjale, Päitsile ja Punasele, kes sel hetkel aga sellest midagi ei teadnud, vaid rahuga laudas oma õlevihku närisid.

Aet tuli alles järgmise päeva õhtupoolikul koju. Ta teretas miniat vaiksel viisil ja läks siis aita vanu riideid selga vahetama.

Reet aitas Liisul kangast seada. Perenaine tuli aidast tuppa tagasi ja istus pingile laua otsa. Ta vaatas naiste tööd tüki aega vaikides. Siis ütles ta vaikselt:

»Ingel saatis palju tervisi ka. Noor Mats kasvab mis mühab. Kõik on terved.«

»Aituma terviste eest!« ütles Liisu ja tõmbas lõimi niidest läbi. „Millal ta ka siiapoole tuleb?«

»Eks ta kulumisteks tule. Saab siis ka Jürna noorikut näha,« ütles Aet. Ta hääles polnud vaenu ega ka suurt sõprust. Ja Reet leidis paraja aja olevat ütelda:

»Eks ma ole siin kõigile võõras ja tundmatu.«

»Mis sellest! Eks Jürnas ole tuntud ja pea teisigi tundma õpitakse.«

Rohkem sellest juttu polnud. Aet asus jällegi oma töödele nagu ennegi ja elu läks Tilgremetsal vana rada. Siiski oli Reedal säärane tunne, nagu poleks tema ja ämma vahel kõik korras, kuigi ta talle otse kuri polnud.

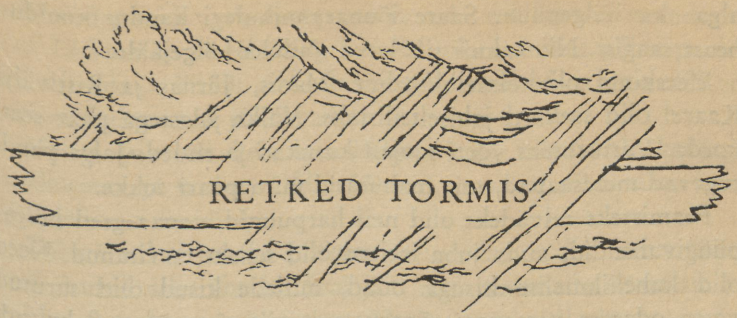

RETKED TORMIS

I

Kolm päeva pärast madisepäeva seadis Jürnas hülgepüügile. Sügis oli olnud pikk ning tormine ja talv käredama pakasega, kui kaua oli mäletatud.

Pärast mihklilaata oli Sõru randa tulnud Kihnu paat. Meestel olid varustuseks omatehtud püssid ja ahingid. Nad jäid öömajale Hindule ja käisid iga päev Suurel kuival küttimas. Seal, rannast umbes penikoorma kaugusel asetseval kivirahnul, mängis sügise otsa hülgeid parvedena. Kihnlased valvasid hallides vammustes samavärviliste kivinukkide taga ja kõmmutasid neid osavate laskudega.

Nad olid head laskjad, need kuidagi kentsakalt laulva kõnetooniga mehed, kes oskasid ise enestele laskeriistu meisterdada. Need erinesid siinseist tunduvalt. Kuna Hiiu kandis tarvitati püssilaskmiseks kivi, millest tekkiv säde süütas pannil rohu, siis panid nemad lukule väikesed vasksed tongid ja muudkui tõmbasid triklist ning sügisene õhk lajatas paukudest.

Hülgeid oli tol aastal rikkalikult. Võrgalised nägid neid kuival mustavat nagu kivivaremeid. Kõpu ja Reigi mehed olid talvel hoolega valmistunud kevadiseks küttimishooajaks. Vaevalt oli küünlapäeva paiku alanud hüljeste poegimine, kui

algas ka hülgepüük. Saare lõunarannikulegi kandus kuuldusi heast saagist. Nii valmis siis kava sõiduks hülgejääle.

Meeskond oli kolmeliikmeline. Madis, Jürnas ja Ristivälja Kaarel olid seekord jahiseltsilisteks. Väike jalastega paat seati korda. Varustuseks võeti soojad kasukad ja riided. Jalga pandi tugevad meresaapad, mis mahutasid mitu paari sokke.

Peamisteks relvadeks olid neil harpuunid, vanaaegsed hülgepüügivahendid, mida juba isaisad olid selleks tarvitanud. Need olid kaheliikmelise kisuga odad, millede kisud olid surutud vastu odatera vastavasse õnarusse ja siis rõngaga seal hoitud, nii et neid polnud märgatagi. Kui aga harpuun tungis hülge kehha, siis lõi hoobi surve ka rõnga kõlinal tagasi, nii et see lendas üles, harpuuni varrele. Kisud haavas aga läksid lahti ja välja tõmmates kisti neid üha laiemale, nii et harpuuni otsa sattunud loomal oli võimatu põgeneda.

Peale harpuunide olid neil veel nuiad ja pootshaagid ning Jürnal ka kivilukuga püss.

Kodunt lahkusid nad ühel varahommikul koiduajal. See oli Reedal esimene kord pärast abiellumist oma meest saata kodunt mitmeks päevaks välja merele. Ta küpsetas hoolega leivad, seadis õllelähkri korda ja tõi aidast kuivatatud seaning lambaliha. Seda võeti kaasa siiski vähem, sest jääl pidi saama noore hülge liha toidule lisaks. Ja kuigi see polnud siitkandi meestele mingiks maiustoiduks, süüa kõlbas ta ometi.

Reet oli veidi kurbki niiviisi Jürnast teele saates. Minek oli ikkagi merele, ja merega oli lugu selline, et kunagi ei teatud, kas sealt tullakse üldse enam tagasi. Seepärast ütleski ta Jürnale tagakambris enne selle lahkumist:

„Mul süda nii raske, nagu ei tulekski sa enam tagasi.“

„Ära aja lapsejuttu,“ vastas Jürnas. „Kuhu maailma otsa ma siis õige lähen! Kõpus hülgejääl olen ma nagu oma tagaõues. Olen tagasi, enne kui jõuad oodatagi.“

Mehed panid varustuse paati ja seda ees lükates suundusid nad Tärkma alt merele ning liikusid piki rannikut põhja poole. Ilm oli sula ja jää oli osaliselt kaetud veeloikudega, mis olid öö jooksul kahutanud jääkirmeks.

Meeste tuju oli hea, sest hülgepüügile minek oli kuidagi meelierutav ja uudne. Oldi rõõmsad, et saadi pika talve järel jälle vabasse mereõhku.

Tol päeval ei tulnud püügist veel midagi välja, sest Kõppu nad jõudsid alles õhtuks. Seal jäid nad rannatallu öömajale ja puhkasid teekonna väsimusest. Homme aga pidi algama päris-püük.

Talv oli olnud nii karm, et meri oli, niikaugele kui silm ulatus vaatama, kõvasti külmunud. Sellise talve järel pidi hülgesaak olema hea. Ja nii see oligi. Kõpu meestel oli püük parajasti hoos ja kogu rand otse lehkas hülgetraanist. Igas majas ei söödudki muud kui hülgelihakäkke juba mitu päeva järgemööda. Nahad kuivasid aitades naeltega seinte külge löödult ja rasvatünnid olid täis parimat rasva.

Järgmisel hommikul algas küttimine päris tõsiselt. Mehed läksid jääle väikese kelguga ja püügirelvadega, sest jää oli veel kindel ja polnud karta liikumist. Nad küttisid igaüks eraldi ja sageli oli nende vahemaa üle hõikeulatuse.

Jürna saak polnud algul kuigi hea. Kuigi ta nägi palju hülgeid, ei õnnestunud tal neile ometi laske- ega löögiulatusse pääseda.

Avamerel oli sula juba jäässe söönud üksikuid avasid ja seal paistis veidi lahva vett. Sinnapoole seadsidki nad nüüd oma sammud.

Siin oli hülgeid rohkem. Kaugelt vaadates jää otse mustendas nende kohmakaist kehadest. Mehed hiilisid ettevaatlikult lähemale. Kuid jää muutus hoobilt tühjaks ja valendavaks, kui nad lähemale saabusid.

Nüüd nad asusid avade ümber valvama. Jürnas lömitas ühe kõrgema jäänuki varju ja seadis püssi laskevalmis. See oli laetud tugeva tinakuuliga. Madis ja Kaarel läksid kaugemale teiste avade juurde.

Tüki aega sai ta oodata, siis pistis üks vana hüljes pea vee peale. Ettevaatlikult ronis ta üles, libisedes oma kohmaka kehaga osavasti üle jääserva. Varsti järgnes talle terve kari poegi. Need olid täis vallatust ja ronisid emale peale, libisesid aga sellelt jälle alla. Nad haukusid ja häälitsesid, tõukasid üksteist ninadega ja rabelesid lõbusasti.

Pilt oli nii kaunis ning perekondlik, et Jürnas silmitses seda tüki aega. Tal oli kahju tappa üht selle lõbusa perekonna liiget. Aga kütiveri sundis teda siiski hoolega sihtima. Pauk kõlas kiledalt läbi helendava märtsiõhu, kui säde pannil rohu süütas. Ta oli sihtinud emahülgele ja hästi tabanud. See lamas jääl liikumatult. Kuul oli tunginud ninast otse pähe. Pojad olid paugust ehmunud ja vette sukeldunud, kuid nähes, et ema on ikkagi veel väljas, tulid nemadki tagasi. Harpuunivars tabas kaht kiiresti ninale ja nad jäid lamama ema kõrvale jääle. Nende väikestes silmades oli nagu imestust selle üle, et neid oli löödud. Teised pojad aga sukeldusid jälle vette ega ilmunud enam löögiulatusse.

Saak oli hea. Vana hüljes oli raske ja pikk loom. Jürnas lohistas nad avast kaugemale. Siis liikus ta edasi uute loomade järele.

Aga tol päeval ta rohkem enam ei saanud. Ja kuna juba laskus õhtu, siis liikusid nad jälle maa poole. Madis oli tapnud kaks poega, kuna Kaarlil polnud rohkem kui üks kaasa viia.

Nad küttisid rannajääl. Neil polnud seks otstarbeks vaja minna eemale avamerele, sest saaki oli siin, kindla jää piirkonnas, küllalt. Kihnu mehed ja ka kõpulased aga sõitsid oma võrgulaeva-suuruse jahilaevaga sageli kaugemale. See oli neile

emalaevaks. Väikesed paadid lahkusid sellelt igal hommikul ja tulid õhtuks saagiga sellele tagasi. Laeval nüliti siis loomad, rasv soolati tünnidesse ja magati soojas kajutis.

Sellised laevad olid nädalaid ja ka kuid kodust eemal ja tulid tagasi alles siis, kui kevad oli mered jääst täiesti vabastanud. Ja kui oli hea saagiaasta, siis oli neil laadungiks mitusada nahka ning kümneid tündreid rasva. Kuid neil meestel oli hülgepüük ka peamiseks teenistuseks. Hiidlastel aga oli see ainult kõrvalteenistus, mida harrastati vaid kevadise jäämineku ajal.

Järgmistel päevadel jatkasid mehed küttimist vahelduva õnnega. Vahel tulid nad merelt tagasi, ilma et neil oleks korda läinud saada ühtki looma, teinekord oli saagiks paar hülgepoega.

Need olid rumalamad kui elukogenud vanad. Kümnepäevased ja nooremad pojad olid kerge saak. Neid võis isegi elusalt kätte saada, sest nad ei osanud aimata, et neid maailmas mingi hädaoht tabab. Süütult vahtisid nad püüdjale otsa, kuni said nuialöögi vastu nina ja langesid surnult maha.

Ühel päeval luuras Jürnas kaugemal jääl ava ääres. Ta oli näinud hülgeperekonda sukelduvat ja lootis mõnda harpuunida, kui nad hingama tulevad. Oma valge kasukaga ja mütsiga sulas ta lume ja jääpankadega nii kokku, et teda oli vaevalt märgata.

Tüki aja pärast liikus vesi. Hülge nina ja pea kerkisid veele ja kadusid siis jälle kiiresti. Jürnas lamas hinge kinni hoides ja harpuun oli tal löögivalmis käes. Nii olid rannamehed juba mitusada aastat tagasi, kui polnud veel tuntud ei püssirohtu ega püssi, lebanud külmadel talvepäevadel selle lihtsa relvaga jääavade juures ja piilunud mereloomi.

Hulga aega oli vees jälle vaikne, kuid siis ilmus midagi musta veepinnale. Nüüd tõusis Jürnas põlvedele ja raius järsu löögiga

liikuvasse kehha. Ta tundis, kuidas harpuun tungis millessegi sumeda matsuga, kuid samal hetkel libises ta jääl ja kukkus.

Vees lõi kõik keema ja enne kui ta oleks suutnud end jalule ajada, ilmus ava servale suure hülge pea ja keha. Tal oli harpuun seljas, aga sellest hoolimata tungis ta edasi. Hirm pani Jürna südame peagu seisma, ta tahtis üles tõusta, kuid juba oli hüljes tal otsas. Looma keha raskus surus teda vastu jääd. Väikeste liigutustega ronis ta üha kõrgemale oma ohvri otsa ja surus teda oma raske libeda ning märja keha alla. Ta hingeõhk tuli kihvade vahelt vilistades Jürnale näkku.

Mees lebas liikumata ja ta pea töötas palavikulise kiirusega. Talle meenusid kõik lapsepõlves kuuldud jutud hülgeküttidest, kes olid langenud jääle ja keda suured hülged olid oma keharaskusega surnuks lämmatanud. Nii oli leitud alles paari aasta eest üks hülgekütt surnult suure isahülge alt, kes oli haavatult oma ohvri jääle vajutanud ja ise ka ta otsa surnud.

Hüüda ta ei julgenud ja vaevalt oleks sellest olnud kasugi, sest teised olid kaugel. Ka liigutada ei söandanud ta, sest otse ta pea kohal olid hülge vurrud ja kollased kihvad. Siis aga meenus talle puss, mis tal oli kasuka peal vöö küljes. Aeglase liigutusega hiilis ta käsi selle juurde ja vabastas noa tupest. Ja niisama aeglaselt hakkas käsi ka ülespoole liikuma.

Siis lõi ta pimesi kõigest jõust. Hoop tabas hüljest vasakult ja puss tungis tal kõrva tagant sisse. Loom röhitses korra inetult ja libises siis ta pealt kõrvale. Kohe oli Jürnas jalul ja haarates harpuunist surus selle sügavasti looma kehha. Aga seda polnud enam tarviski, sest noahoop oli teinud oma töö. Surnult lamas suur loom jääl. Jürna keha aga oli muljutud ja ta vabises üleni nagu külmtõves.

Kevad lähenes suurte sammudega. Nad olid vaevalt olnud nädalapäevad hülgejääl, kui juba algas suur sula. Metsad muu-

tusid lõhnavaks ja märjaks. Kuused lasksid vanad okkad maha ja veed jooksid vulinal.

Jää oli muutunud rabedaks, kuid ta oli siiski veel küllalt kindel. Küttimine muutus nüüd saagirohkemaks, sest oli rohkem jääavasid ja lahva vett. Hülged kuhjusid jääle ja varahommikuti ning päevalgi oli kuulda nende laulu, huilgavaid hõikeid ja haukumist.

Mehed küttisid innuga ega mõtelnudki veel lahkumisele. Nad olid küll saanud vähimalt kümme looma mehe peale, kuid lootsid veel rohkem saada.

Nad läksid hoolimatuks ja tungisid avamerele ohtlikult lähedale. Saak oli hea. Hülged otse mustendasid jääl ja küttimisind pani neid kõike muud unustama.

Tuul oli pöördunud lõunasse ja puhus pideva tugevusega. Kui nad jällegi ühel hommikul merele läksid, otsustasid nad paadi kaasa võtta. Jää oli muutunud üsna rabedaks ja oli kindlam, kui paat oli ligi.

Siiski oli jää küllalt kindel mehi kandma. Nad jätsid paadi suuremate üleriietega küttimispaigale jõudes maha ja liikusid ise avamerele lähemale. Oli juba suur valge ja päike paistis helkides üle pimestavalt helendava väljaku, kui nad said tegevusse astuda. Hülged nagu aimasid kevade lähenemist ja olid muutunud ülemeelikuks. Õhus oli nende häälitsusi, soolane meri lõhnas ja hingas jääavade kaudu.

Jürnas liikus teistest eemale ja asus taas jääaugu äärde varitsema, harpuun käes. Tal tuli kaua oodata, enne kui ta lüüa sai. Siiski oli tal õnne. Ta tõmbas jääle paari jala pikkuse poja. Siis olid teised tundnud verelõhna ja enam polnud siit loota.

Nii kestis küttimine vahelduva õnnega kuni lõunani. Siis hakkasid mehed nälga tundma ja jätsid püügi pooleli, et minna paadi juurde. Neil kõigil oli oma paar looma püütud. Neid lohistati nüüd kelkudega järel.

Nüüd alles märkasid nad, et tuul oli vahepeal muutunud valjuks, peagu tormiks. Neil tuli võidelda selle üle lageda huiluvate iilingutega, kui nad sammusid maa poole.

„Nüüd on püügil sedapuhku lõpp," arvas Kaarel. „Veel paar sihukest tuulist päeva ja siis on meri lage."

„Noh, eks kevad ole varsti ka juba käes," ütles Madis. „Paastumaarjapäev juba tuleval nädalal."

Kuid siis tõmbusid meeste näod tõsiseks. Mis sinine kriips see oli nende ja eemal jääl mustendava paadi vahel?

Nad kiirendasid samme ja ruttasid pool joostes edasi. Nüüd nägid nad selgesti, mis oli juhtunud. Tuul oli murdnud nähtavasti lahti selle jääpanga, mil nad olid küttinud. Ainuke lootus oli veel, et pragu polnud üldine ja et neil õnnestub leida kuskil koht, kust võib veel üle pääseda.

Kui nad aga prao äärde jõudsid, leidsid nad, et nende ja kindla jää vahel oli juba kaks sülda vett. Eemaldumine oli nii aeglane, et vaevalt võis prao laienemist märgata, kuid et see siiski sündis, selles polnud kahtlust. Selle eest hoolitses juba maa poolt puhuv tuul.

„Katsume leida kitsamat kohta ja hüppame üle," andis Jürnas nõu. Nad jätsid kelgud ja hülged maha ning jooksid piki prao serva edasi. Aga kuigi pragu kaugemal näis olevat ahtam, ei leidnud nad kuskil kohta, kust nad oleksid üle saanud.

Tükiajalise jooksmise järel nägid nad, et nende otsimine oli asjata vaev. Lootusetult jäid nad seisma. Nad olid tuule ja mere mängukannid. Nende elu pikkus olenes sellest, kui kaua jääpank jaksab tormile ja lainetele vastu panna.

„Läbi see nali," ütles Madis ja istus kelgu servale. Ta vahtis nagu põlgusega surnud hülgele ja lükkas selle siis jalaga maha.

„Ega tea ühti," lohutas teda Jürnas. „Olen kuulnud, et mõnikord on jää nii kindel, et viib Soome randa välja. Palju siit siis enam Hangosse maad on! Paadiga päev tugevat sõitu.

Ja ju Soome rannas kah jääd on, nii et avavesi on veelgi kitsam."

„Looda sa jah Soome peale!" urises Kaarel. „Ei see pank nii kaua vastu pea! See on selleks liiga väike."

„Ehk tuul kandib."

„See on ainuke lootus."

„Kevadel on see kerge kantima."

Nii arutasid mehed. Oli selge, et ainus lootus tuli panna tuule pöördumisele. Aga see oli nõrk lootus.

Nad olid oma ülepääsu otsimisega higiseks saanud. Ja nüüd hakkas neil jäises tuules külm. Nad jooksid ümber, vehkisid kätega ja katsusid igapidi keha soojust alal hoida. Olukord oli seda kurvem, et nende soojad kasukad ja suurkuued olid paati jäänud. Nüüd olid neil seljas ainult lühikesed kasukad, ja need ei soojendanud küllaldaselt.

Päev ligines õhtule. Ehk märgatakse maal nende puudumist ja saadetakse paat neid otsima. Aga see sünnib ikkagi alles järgmisel hommikul. Enne ei saa mehi kokku, arutasid nad isekeskis.

Ja kogu aja liikus neid kandev jää aina ulgumere poole. Lained käisid kohinaga vastu valendavaid pangaservi ja iga veehoog kandis osa sellest kaasa. Iga laine näris nende elunööri nõrgemaks, nagu nähtamatu salakaval hiir.

Tuli öö. Taevas oli pilves ja pime. Nad ei julgenud palju ümber liikuda, kartes sattuda avavette. Külm muutus kangemaks. Sellele seltsis nälg. Neil polnud toitu kaasas, sest kõik oli jäänud paati. Siis lõhkusid nad ühe kelgu ja tegid jääle tule. Selle ümber sai veidi sooja.

Jürnas lõikas noore hülge lõhki. Paksu, paaritollise rasvakorra all oli tailiha. Sealt lõikas ta mitu tükki ja pani need tulele küpsema. Liha lõhnas ja maitses traani järele, ja et neil polnud soola, siis tundus, nagu näriksid nad saapamäärdesse

kastetud vana sokki. Kuid nälg ei lasknud valida ja nad sõid. See kinnitas keha ja tuju tõusis jällegi.

„Küll nad tulevad hommikul paadiga meid otsima," arvas Madis. „See siin vana asi, et jää viib mehed merele. Ennegi on päästetud."

Nad jutustasid lugusid, mis nad olid lapsepõlvest saadik kuulnud hülgeküttidest, keda torm oli jääga merele viinud ja kes olid siiski pääsnud. Mõni oli ühes laevaga triivinud Rootsi randa. Mõni oli pääsnud tagasi Stokholmist, teine Ojumaalt. Teised oli leidnud vastuvõttu soome veljede juures.

Need jutud andsid jõudu ja julgust. Nagu meelega hoidusid nad mõtlemast nendele paljudele meestele, kes lahkusid randadest, aga kelledest kunagi pärast enam sõnagi polnud kuulda. Kellede omastele ei tulnud kadeda mere poolt isegi enam ei kadunu mütsi või labakinnast tagasi randa. Aga nad olid kõik noored ja nad kõik lootsid.

Öö möödus magamata. Tuli põles jäässe vesist auku sulatades ja kustus siis varsti. Juteldes katsusid nad aega mööda saata. Hommiku eel tukastasid nad veidi püstijalu, et aga siis kohe jälle virguda.

Hommik tuli aeglaselt ja hallilt. Valgenedes nägid nad, et maa oli veel nähtav kitsa kriipsuna. Vahe nende ja kinnisjää vahel oli muutunud suureks ja laiaks sinendavaks mereväljakuks, kus jooksis vilkaid laineid. Jääpank ise aga oli tunduvalt vähenenud. Igast küljest oli vesi teda öösel jõudsasti söönud.

Mehed vahtisid kaugenevale rannale ja nagu mingi ahastus ängistas nende südant. Enam ei tahtnud nad midagi rääkida. Murtult ja väsinult istusid nad kelgul.

Jälle tundsid nad nälga, kuid juba ainult mõte soolata hülgelihale võttis südame iiveldama. Nad jõid siis jääpinnale tekkivat vett ja see oli peagu mage, sest see oli tekkinud lumekorrast, mis talve jooksul jääd kattis.

Päeva kestel tõusis torm veelgi, kuid oma rõõmuks märkasid nad, et tuul hakkab oma suunda muutma. Pilved jooksid nüüd juba läänest itta, ja varsti olid nad kindlad, et ka tuul võtab sama suuna. Siis oli neil lootust, et jää kuidagi veel kandub Ristna või Tahkuna pool randa.

Aga nüüd seltsis lootusele ka uus hirm. Läänetormil oli pikk jooksutee. Kui lõunatuulega ei tekkinud peagu mingisugust lainetust, sest tuul oli maa poolt, siis jooksis laine nüüd Ojumaa ja Rootsi rannast pikuti Soome lahte. Meri tõusis kõrgeks. Lained tulid möirates ja murdsid pahinal jääservale, paisates vett ja vahtu kõrgele üles.

„Kolime tahapoole," andis Jürnas nõu.

Mehed võtsid järelejäänud kelgu ja puutükid. Viskasid ka tapetud hülged peale ja liikusid kiiresti allatuule edasi jää teise serva poole. Nad olid seda teinud õigel ajal, sest varsti murdus suur tükk jääd lahti tuule pool küljes. Rümavad lained murdsid selle varsti mitmeks väiksemaks tükiks. Raksudes, mürtsudes ja paukudes hakkasid need nüüd põrutama suuremat panka. Kogu aja aga tormas vahutav meri oma lainetega peale. Kaugele oli kosta voogude rüma ning murduva jää paukumist ja raginat.

Hirmunult vaatasid hülgekütid kohutavat loodusmängu. Kas nende vilets jääsõiduk nii kaua vastu peab, kui nad kindlama jääni jõuavad, oli väga küsitav.

Ometi lootsid nad, sest nüüd oli ilmne, et jää liikumise suund oli muutunud. Nad kandusid jällegi ranna poole. Kui jää ainult nii kaua veel vastu peaks pidama, kuni nad õnnelikult sinna jõuavad!

Sel päeval ei tulnud neil üldse toitu meelde. Nii ahastuslikult jälgisid nad jää liikumist ja purunemise arengut. Alatiselt pidid nad oma asupaika muutma, et mitte libiseda ootamatult tekkivaisse pragudesse ja lõhanguisse.

Õhtu lähenes, aga ikkagi veel kestis torm endise jõuga. Nende jääpank oli muutunud juba väga piiratuks. Igast küljest oli vesi närinud suuri tükke ja neid sodistades eemale kandnud. Aga juba paistis ees kinnisjää valendav müür ja selle taga mustendasid ning rohendasid Ristna tumedad metsad. Ometi oli vesi, mis neid sellest lahutas, veel lai ja avar.

Nad olid väsimusest, külmast ning näljast nõrkemas. Ja siis laskus jällegi öö ning varjutas nende silmapiiri. Pilved kihutasid kiiresti ja nende vahelt vilkus vaheti üksikuid tähti. Polnud kuud ja see muutis öö veelgi ängistavamaks.

Jällegi ei julgenud nad magada hirmust, et jää võiks nende jalge all puruneda ja nad võiksid vette langeda. Iga mees hoidis käes harpuuni, et sellega tarbe korral end jääle kiskuda. Lained aga tungisid peale endise südikusega. Nüüd, kus jääpank oli läinud väiksemaks, polnud nende vahu ja veetuisu eest enam kuhugi pääsu. Mehed olid üleni märjad ja jäine tuul lõõtsus neist läbi. Jääpank oigas, ägas, ragises ja pragises ähvardavalt. Kuid veel pidas ta vastu. Nii kihutasid nad tintmustade meresügavuste kohal vahutavate lainete tõugates edasi.

Korraga kostis hele pragin. Kaarel, kes neist veidi eemal seisis, kisendas ja kadus siis nende silmist. Jää oli murdunud kaheks ja pragu läks just nende jalge alt läbi. Õnneks oli harpuuni lahtiste kiskudega ots jäänud jääservasse kinni. Jürnas heitis oma harpuuni kisud selle taha. Kaarlit ennast polnud näha, aga nad kuulsid selgesti vees ta solistamist ja rabelemist.

„Hoia kinni!“ karjus Jürnas läbi tormimürina ja lainete rüma. Nad tõmbasid kahekesi kõigest jõust. Väike jääpank kõikus nende all. Siis ilmus Kaarel jälle nähtavale. Ta oli kaotanud oma kasukmütsi ja riided olid läbimärjad. Nii ajas ta end vaevaliselt jääpangale käpuli. See tuikus ja kõikus meeste raskuse all, aga nad said siiski kuidagi sel veel seista.

Kaarli olukord oli armetu. Oleks jääpank olnud suurem, siis oleksid nad saanud talle ajutiseks oma kasukad ümber anda ja siis ta riided välja väänata. Nüüd aga oli iga liigutus ohtlik. Harpuuni-otsi jäässe torgates seisid nad lõdisedes nende najal. Iga hetkega kulus jää nende jalge all üha rohkem. Varsti võisid nad kõik vette langeda.

Siis aga kostis äkki tume müksatus. Tugev tõuge pani nende jalgealuse vankuma. Suure vaevaga said nad endid püsti hoida. Mis oli nüüd juhtunud? Pimeduses ei näinud nad midagi. Jällegi kostis mütsakas ja jälle võbises jää. Nüüd mõistsid nad selle tähendust.

„Mehed, see on kindel jää!" karjus Jürnas ja ettevaatlikult harpuunidega kobades liikusid nad edasi. Jääpanga serv aga vajus vulinal vee alla. Nad olid talle liiga raske koorem.

„Tagasi!" hüüdis Jürnas jälle. „Ükshaaval ja ettevaatlikult!" Madis oli esimene, kes ronis ära hüplevalt ja lainetes pekslevalt jääpangalt. Teised nägid teda valendavale jääle roomavat.

„Ons see kindel?" hüüdis Jürnas.

„Näib küll olevat," tuli vastus.

Järgmisena roomas Kaarel. Viimne, kes sai kindlale jääle, oli Jürnas. Nüüd tagasi vaadates nägid nad alles, kui tillukeseks nende sõiduk oli kulunud. See peksles nagu väike lumehang, pooleldi vee alla kadudes, suurema jää vastu. Ja hirmuvärin käis meestel üle selja mõteldes, mis siis oleks juhtunud, kui see poleks neid enam suutnud kanda.

Torm oli peksnud suured jäävallid kinnisjää servale. Neil tuli neist põlvili ja käpuli üle ronida. Nad olid jäänud juba nõrgaks ja nende põlved lõdisesid.

Vahetevahel kukkus üks või teine neist lahvandeisse ja pragudesse. Harpuunide varal kisti ta jälle välja. Jää polnud kaugeltki enam kinnisjää. See oigas ja liikus. Aga tuul ja lained surusid teda vastu kallast. Vahel tuli neil minna kaugelt ringi,

et vältida ohtlikke kohti, ometi liikusid nad pidevalt kindla maa poole.

Nende jõud oli juba lõppemas, kui nad algavas hommikuvalguses nägid enda ees maa mustendavat metsamüüri. Viimse jõuga vankusid nad edasi ja jõudsid siis lõhnavale liivasele rannamaale.

Puude vahel vilkus tuli. Nad liikusid rohkem roomates kui kõndides selle poole ja koputasid uksele. Aga nad ei jaksanud enam vastata avaja küsimusele, vaid vajusid kohe ukse kõrvale pingile. Aga siin polnudki enam vaja mingit vastust. Randlasel oli seletamatagi selge, mis oli juhtunud. Sest võibolla oli ta ise samast läbi elanud. Kuivad riided, kuum tuli ja kuumendatud õlu pidid nüüd tegema, mis nende võimuses. Ja siis magasid mehed, kes kaks ööd polnud enam und silma saanud, kaetult soojade kasukate ning sõbadega.

II

Samal nädalal pidi Reet ühel päeval ratsutama Sõrule. Ta oli kiiresti harjunud kohalike naiste kommetega ja istuma ilma raskuseta naistesadulas. Ilm oli soe ja päikeseline, kuigi meri oli paiguti veel jääs. Siiski oli juba ranna ääres avavett. Siin väinas oli veevool kange ja vesi viis jää varakult välja.

Hobune, madal lameda seljaga kõrb mära, astus kärmete sammudega ja Reet ei sundinudki teda. Ta hingas soolast mereõhku, mida tuul üle mõisapõllu kandis. Tal oli nii hea oma mõtetega üksi viibida.

Ta kandis ikka veel ilusaid muhu riideid, aga ta laikuub oli siiski juba kohaliku lõikega. Inimesed olid olnud ta vastu lahkemad, kui ta oli arvanud. Kõikjal tervitati teda lahkesti ja talve jooksul oli ta pidanud ühes Jürnaga tantsima viites

pulmades. Kohalike noorikute seas oli ta kollane seelik erinev nagu kullerkupp punaste põldmoonide keskel. Ta oli tahtnud teha endalegi kohalikke riideid, aga Jürnas oli sellele vastu seisnud.

„Mis sa teed teiste järele! Igal linnul omad suled ja oma laul.“

Reet aimas siiski, et ämmale oleks olnud meelepärasem näha oma miniat puna-sini-kollase-rohelises küüdus ja vaskvööga ning rõhtudega kui kollases seelikus ja mustas nahkvöös.

Suureks rõõmuks oli talle Ingli õelik suhtumine. See oli tulnud jõulu teisel pühal kulumisteks külla ühes Juhaniga, ja ta oli kohe leidnud armu Jürna õe ja õemehe silmis. Ingel oli kiitnud ta kauneid muhu vaipu, imetelnud ta põllede ilusaid pitse ja kiitnud ta kollaste lilledega riidest jalatsite ilu. Neil oli olnud palju jutustada, ja nii oli see osaliselt Ingli teene, et tal olid rõõmsad jõulud.

Ometi oli talle mureks, et ta vahekord ämmaga polnud kõige parem. Neil polnud küll mingit vaenu teineteisega. Aga Aet vaatas teda alati kuidagi võõralt ja külmalt. Kui ta perenaisena teistele töö kätte juhatas, siis vaatas ta Reedast kuidagi üle. Ikka pidi see ise kuidagi aimama, mis tarvis on teha, ja siis ruttama seda toimetama. Kunagi ei tekkinud tal ka ämmaga mingit jutuajamist. Aet oli nii külm, ametlik ja tõrjuv, et sellest ei tulnud midagi välja. Kui ta katsuski talle rääkida midagi oma kodust, siis vastas ämm ikka järsku mõne külma sõnaga, nagu:

„Meil on siin kõik teisiti. Siia võõrad kombed ei kõlba.“ Sellega oli ka jutul lõpp. Ja nii valitses talus nagu natuke rusutud õhkkondagi.

Reet õiendas oma toimetused Sõrus kiiresti. Soameistri juures tellis ta endale uue neljapasmase kangasoa ja pöördus siis kodu poole tagasi. Väin helkis nüüd päikeses kuidagi kum-

maliselt. Vool kandis jääd Sõru silma poole. Aga isegi siit, maanteelt, võis märgata hüljeste mustendavaid kogusid valgel jääl. Läbi õhu kostis nende õudse lustakusega huilgamine. Jäätükkide vahel oli luiki parvede kaupa. Nende klu-kluutamine pani õhu kuidagi värisema ja kauged rannad ning metsad helisesid neist kevade kaugeist hõikeist, mis tulid merelt.

Reeda mõtted kandusid korraga Jürna juurde ja äkiline murehoog läbis ta südant. Ei tea, kas talle on ehk midagi juhtunud, mõtles ta. Öösel oli ta unes näinud, et nad sõitsid paadis läbi tormiste, valgevahuharjaliste lainete. Ja meri tähendas ikka kas kannatust või haigust, oli ema talle seletanud. Hoidku Jumal Jürnast, palvetas ta. Siis oleks tema elu kole, kui talle peaks midagi juhtuma. Selle esimese kooselu-talve jooksul oli ta otse haiglase kiindumusega teda armastama hakanud. Ja see näilikult hoolimatu ning otsekohene mees hoidis ka teda väga oma südames, seda tundis ta vaistlikult.

Samal õhtul tuli üks Tärkma poolt mees Tilgremetsale. Ta oli tulnud Kõpust hülgejäält, ütles ta. Kuid mehe olekus oli midagi, mis pani Reeda südame kiiremini ja kartlikult töötama.

„Kas sa Jürnast nägid?“ küsis ta.

Jah, mees oli Jürnast küll näinud paari päeva eest. Aga enne ärasõitu polnud teda näha.

„Kus ta siis oli?“ päris Reet ehmunult.

„Noh, noorikul ei maksa sellepärast hirmu tunda,“ vastas mees põigeldes, „kuid merel juhtub vahel nii, et kõik mehed ei saa korraga randa. Muist tuleb hiljem.“

„Mis siis talle juhtus?“ küsis nüüd ka Aet. Ta oli ilmunud oma kambrist ja vaatas võõrale kohkunult otsa.

„Ega muud midagi, kui et üks suur jääpank triivis merele ja teie mehed olid sellel. Torm läks valjuks ja nii ei saanud neid ka paadiga ära tuua. Aga küll nad tagasi saavad, sest see oli igavene suur jäälahmakas.“

„Sa Issand Jumal!“ hüüdis Aet. Reet ei saanud mehe jutust õieti aru, mis oli juhtunud, kuid ema näost oli talle näha, et see oli midagi koledat.

„Kas Jürnas on siis uppund?“ hüüdis ta värisevi huuli. Suur nõrkus tuli tal üle keha ja ta hakkas korraga värisema nagu haavaleht.

„Rumal, kus siis uppund!“ rahustas mees, aga Reet kuulis juba ta hääle kõlast, et see oli öeldud rohkem tema rahustamiseks. Ta hakkas korraga nutma vaikselt, kramplike tõmmetega.

Aeda nägu oli muutunud surilina-kahvatuks. Ta päris mehelt, mis sellel oli veel asja kohta ütelda. Aga palju seda polnud, Jumal paraku. Nemad olid Tärkma meeskonnaga küttinud maa pool, sest jää näis rabedana ja oli kõva maatuul. Jürnas aga oli oma kaaslastega olnud ülalpool. Ja siis oli jää kadunud merele. Torm oli öösel kõva ja järgmiselgi päeval hulvas maru. Paadid ei saanud välja. Ja nii ei tea nad meestest midagi. Aga tuul pöördus hiljem läände ja see võis neid kanda randa.

Ja nagu süüdlasena halbade uudiste toomise pärast ei jäänudki mees kauemaks enam juttu ajama, vaid ruttas koju.

„Ärge te nii ruttu hakake midagi siin peremeest matma!“ urises vana Aadu, kes seda juttu oli pealt kuulanud. „See lugu pole mitte nii lihtne, et mehed kohe merepõhjas. Neid võib veel oodata Rootsist või Soomest.“

„Ära tule nalja tegema,“ ütles Aet lootusetult. „Ilma paadita ei pääse nad sinna eluilmaski. See on lapsejutt.“

„Küllap pääsevad, kui Jumalast on elu antud!“ vaidles Aadu vastu.

Sellest sai kurb õhtu. Vana Aadu ei läbenud isegi kodus istuda. Ta pani kasuka selga ja sammus kõrtsi poole, et seal uudiseid koguda. Võib-olla on mõni teine meeskond hiljem veel tagasi tulnud ja teab asjast rohkem rääkida?

Reet ja Aet jäid tuppa kahekesi. Kumbki ei tahtnud oma tööd jatkata. Sel õhtul seisis kangas telgedel ja vokk ei vurisenud tares. Reet oli oma nutud ära nutnud ja istus tardunult enda ette vahtides. Aet oli kolde ees, kus tuli oli kustunud. Kumbki ei rääkinud sõnagi. Kogu aja kostis maja ümber valju tuule hulvamist. Männik kohises ja oigas. Väljas tormitses ärkav kevad.

Siis tõusis vana naine oma istmelt lõuka eest ja tuli Reeda juurde. Ta asetas käe teise kummargil pea peale ja ütles vaikselt:

„See on Jumala vits, Reet. Ma olen olnd liiga uhke ja kõrk sinu vastu. Ja nüüd karistab Jumal mind rängasti."

„Ära räägi nii, ema," vastas noorem. „Patused oleme me kõik tema püha palge ees."

„Aga minu patt on suurem. Kui ma olin noor naine ja Tilgremetsa jõukus kasvas, siis suurustlesin ma oma südames ning uhkustasin oma mehega, sest ta oli ilus ja kange mees. Ja siis tuli Jumal ning võttis ta ära. Ja nüüd olin ma jälle kange ning kõrk tema palge ees. Ma ei sallind seda, et minu poeg pidi tooma majasse minia, kel polnud terves otskonnas kuulsat nime ja suurt kaasavara. Ma olin, Reet, sinu vastu kalk oma südames ja ma pole mitte sind armastand, nagu ema peaks oma tütart armastama. Ja nüüd on ta võtnud ka Jürna."

Reet hakkas korraga jälle südantlõhestavalt nutma. Ta haaras ämma ümbert kinni, vajutas oma pea ta vastu ja nuttis üha kramplikumalt. Ka Aet ei saanud end enam hoida ja puhkes nutma. Ja nii nad nutsid siis koos — Tilgremetsa uhke vanaperenaine ja muhu noorik. Vana oli juba halliks ja kortsuliseks muutunud, noor oli alles kuldne ja roosa. Ja Aeda käed paitasid minia pead, mis oli surutud ta rinna vastu.

Talus valitses kogu nädala matusemeeleolu. Naised käisid nutetud silmadega ja Aadu oli nõutu. Ta kõndis õues, vahtis

pilvi ja taevast, katsus parandada siin väravat või seal aeda, aga midagi ei edenenud ta käes.

Kuid siis astusid ühel päeval Jürnas ja Madis korraga teineteise järel õue. Vanamees jäi neile otsa jõllitama, nagu oleksid nad vaimud.

„Noh, mis sa vahid? Ei tunne ära või?" küsis Jürnas ja naeris.

„Neh... samune et, miks ma ei tunne," kogeles Aadu. „Aga kust teie, kiusuvaimud, nüüd tulete?" Seda ei juhtunud sageli, et vana Aadu kiruma hakkas. Siis pidi olema põhjus tõsine. Aga nüüd pani vanamees lausa kiruma.

„Meie ootame ja ootame. Naised juba silmad punaseks nutnud. Tärkma mehed juba terve valla juttu täis lasknud, et teie merepõhjas! Ja nüüd te tulete õueväravast sisse, nagu poleks viga midagi. Ah sa sunnik, ah sa kurivaim, ah sa viimne võrukael!"

„Ära nüüd, Aadu, riidle midagi!" noomis Madis. „Mine too parem karjaaiast hobune ja sõida randa. Seal jalastega paat nahku ja rasvatünne täis. Mine tea, ehk leiad mõne elus hülgegi veel!"

„Neh, neh, küll saab, küll saab," ütles nüüd Aadu, võttis rehealt varnast valjad ja läks siis kootsides ning omaette muheldes karjaaia poole.

Toas polnud üllatus sugugi väiksem. Reet oli isegi nii rõõmus, et unustas end niivõrd, et ta kogu pereväe ees Jürnale kaela langes. Aga ta kogus end kohe ja eemaldus punastades, et minna toitu lauale seadma.

Mehed naersid, kui nad kuulsid teiste leinameeleolust. Aga siis muutusid nad mõlemad tõsiseks.

„Ega see surm enam kaugel olndki. See oli pääsmine viimsel minutil. Aga nüüd on kõik jälle möödas."

Need Jürna sõnad olid sedapuhku ka ainukeseks seletuseks juhtunust. Aga kui nad laua ümber istusid ja nälja juba olid

kustutanud, andsid nad kogu retkest pika ülevaate. Vana Aadu, kes oli hobuse karjaaiast ära toonud, kuulas seda hoolega ja lisas siis nagu noomivalt:

„Noh, eks ma ütlend naistele kohe, et mis te neid mehi nii ruttu matma kipute! Tulevad tagasi. Aga kus nemad! Muudkui uppund ja surnd!“

Ja uhkusega, nagu oleks nende pääsmine tema teene, tõusis ta ja sõitis puuvankri kääksudes randa jahisaaki koju tooma.

III

Sellest imelikust kojutulekust jatkus rõõmu mitmeks päevaks. Reet kõndis heliseva hingega. Tal oli nii imeline ja hell tunne, nagu oleks aina pühapäev. Aet oli muutunud ta suhtes tollest õhtust saadik, mil nad koos nutsid, sootu teiseks. Nüüd võis neid sageli koos näha jutustamas ja sosistamas. Ja siis hakkas see varsti kõigile silma paistma, et ämm miniat hoidis. Kunagi ei lastud teda enam raskemaid asju tõsta ja Liisu pidi tegema säärased talitused, mis nõudsid suuremat pingutust.

See oli isegi Jürnale silma torganud. Ühel õhtul päris ta selle kohta naiselt seletust, kui nad juba voodis lebasid.

Reet naeratas pimeduses, enne kui ta vastas.

„Kas sa siis nii rumal oled ja ise aru ei saa, miks noort naist vahel hoidma peab?“

„Ons siis asjad juba sedasi?“

„Näib sedamoodi küll.“

Pimedas ei näinud Reet, mis nägu mees oli. Aga ta tundis, kuidas tugev käsi asetus ta ümber, ja siis kummardus Jürna pea ta kohale:

„Kas sa oled päris kindel?“

„Olen küll.“

„Noh, Reet, Jumal õnnistagu sind! Sa oled mulle armsam, kui ma oskaksin ütelda.“

Rohkem Jürnas selle kohta enam ei ütelnud. Aga Reedale tundus, et ta oli kõik juba ütelnud, mis üldse oli võimalik ütelda. Ja ta oli nii õnnelik, et ka siis veel ei saanud magama jääda, kui ta enese kõrval kuulis juba tüki aega teise rahulikke hingetõmbeid.

Ühel päeval külastas Tilgremetsa Andres. Ta oli üsna endist moodi, kandis samasuguseid riideid nagu ennegi, aga ta välimus oli kuidagi kurnatud ja nägu kahvatum kui tavaliselt. Kogu talve oli ta istunud Heinastes merekoolis.

Ta oli tulvil uusi ideid ja rääkis pikalt elust koolis. Aga kõige rohkem olid teda vaimustanud tutvused tõeliste, suurtel laevadel sõitvate meremeestega.

„Tead, Jürnas, seal Häädemeeste rannas ehitavad eesti mehed juba laevu, mis sõidavad üle ookeanidegi, meie aga jändame veel võrgulaevadega!“

„Ega neist enne lahti saa, kui oled nii kaugele saand, et võid hakata suurema laeva peale mõtlema. Need aga maksavad oma kümme tuhat rubla. Seda raha pole nii kerge leida,“ vastas Jürnas. Talle ei meeldinud, et võrgulaevandusest nii halvustavalt räägiti.

„Muidugi, ma saan sellest küll aru,“ seletas Andres, „aga kui peab ikka sõitma nende väikeste lahtiste käuladega, mis ei kannata ei merd ega purje, siis hakkab lõpuks kannatus ka katkema. Mina tahaksin välja ulgumerele. Seal on juba meresõidul teine maik juures.“

„Siis tuleb võrgulaevadega enne hoolsasti teenida, et saame jalad alla ja võime suuremate laevade ehitamisele mõtlema hakata.“

„Seda muidugi," andis Andres järele. „Aga sel kevadel peame küll katsuma jahile teki peale teha. Nagu kindlam, ja rohkem laeva moodi."

„Sellele olen ma juba mõtlend," ütles Jürnas. „Puud on juba laeva juures. Muudkui pukk üles, ära saagida ja peale tõmmata."

Nii lepitigi siis kokku, et veel sel kevadel tuleb enne meresõidu algust laev korda seada. Aga Jürnast endast polnud selleks abimeest. Tema pidi varsti võrgale sõitma. Vana laevameister pidi ise appi kutsutama, sest see oli siiski töö, mida igamehele ei tahetud usaldada. Andrese hooleks jäi asja korraldamine.

Kogu aja olid Andrese silmad seiranud toas ketravat Reeta. Viimaks küsis ta:

„Mis, oled naisemeheks hakand või?"

„Seda küll."

„Vaata vigurit! Mind kaasa ei tahtnud oodata?"

„Tea mina sind oodata! Sa nüüd kaptenist mees. Tea, missuguse linnamamsli võid veel võtta ja kus oma pulmad pidada!" vastas Jürnas.

„Ära seda mitte kardagi," ütles Andres. „Küll minu jaoks jatkub veel väiksemaa tüdrukuid." Ja selle jutuga ta lahkuski.

Järgmisel päeval läks Jürnas mõisa. Tal oli tarvis mõisa luba telliseahju tegemiseks. Mõisal oli küll endal ka suur kivilööv, kuid seal põletati ainult enese tarbeks. Talumeestele sealt ei müüdud. Nii polnud Jürnal võistluse mõttes vastuseisu karta.

Uus valitseja von zur Mühlen või — nagu rahvas teda hüüdis — „Müüli-härra" oli talli juures ja vaatas hobuseid järele. Kutsar, tallmeister ja tallipoisid olid ta juures. Üksteise järel toodi hobused välja. Need olid talvisest kinnisest elust kärsituks muutunud ja kippusid värskesse õhku pääsedes norskama ning perutama.

Valitseja vaatas Jürnale küsivalt otsa:

„Kes sina olema?“

„Tilgremetsa Jürnas, parunihärra.“

„Ahaa, Tilgremetsa Jürnas!“ ütles valitseja, nagu oleks ta just teda näha tahtnudki. „Tulge, lähme kontori.“

Kui kontoriuks nende selja taga oli sulgunud, istus valitseja laua taha ja küsis siis:

„Mis asja pärast Tilgremetsa siis nüüd mõisa tuli?“

„Oleksin tahtnud Tärkma rannas hakata telliseid tegema. Tulin valitsejahärralt luba paluma sinna ahju ehitamiseks ja savi võtmiseks.“

Valitseja kortsutas kulmu ja jäi mõtlema. Siis ütles ta äkki:

„Sina, Jürnas, olema üks kange ja üks ettevotlik mees. Sina käima ka seal Stokholmis ja tooma see sool sagedasti, nii minule rahvas rääkima. Nüüd mina rääkima ka üks moistlik mehejutt, mis ainult meie vahele peab jääma, moistad?“

„Mõistan küll, parunihärra.“ See soolalugu Jürnale ei meeldinud. Kas parun ei hakka teda sellepärast veel kimbutama. Need suured saksad ja randrüütlid on kõik ühel nõul. Viivad teda veel kohtu kätte.

„Lugu on nii, et mina tahan ka see sool saada. Ka mois tahab soolasilku ja leivakõrvast. Aga kus votab mina see sool? Seda ei ole mitte saada.“ Ja siis tõsiselt Jürna otsa vaadates lisas ta poolsosinal:

„Mina ütlen, kus mina see sool votab: Tilgremetsa Jürnas toob mulle Stokholmist ühe laevakoorma ja mina maksab hea hind.“

„Kas parunihärra seda tõsiselt mõtleb?“ küsis Jürnas. See valitseja oli teist nahka mees kui vana. See oskas meestest aru saada ja mehejuttu ajada, mõtles ta.

„Tosiselt ikka, mees. Kas toob Jürnas mulle see sool voi mitte?“

„Toon, parunihärra. Jaanipäevaks on sool kohal. Kui tulen võrgalt, teen kohe järgmise reisi Rootsi ja soola toon mõisa," ütles Jürnas.

„Ja mina maksab iga soolakülimitu eest külimit rukist voi otri, nagu ise soovid, voi ka kulda."

„Küll me sellega hakkama saame," ütles Jürnas.

Sedaviisi siis see jutt seal kinniste uste taga käiski. Ja pärast seda oli Jürnal muidugi kerge asi saada telliselöövi krunti. Parun lubas saata kupja ja kirjutaja järgmiseks hommikuks kohale ja siis pidi Jürnas ise näitama, kuhu lüüa vaiad ja kuhu märkida kupitsad. Ja tellistega võis kohe alata.

Jürnas pidas sõna ega rääkinud mõisas käigust muud, kui et luba on käes ja Madis tulgu hommikul kaasa platsi vastu võtma. Ainult Reet kuulis, mis mõisas oli kinniste uste taga räägitud. Kuid temale räägiti seda juttu siis, kui polnud kedagi teist, peale kilgi ahjumüüri vahel, pealt kuulamas.

Järgmisel hommikul vara olid Jürnas ja Madis jalul ja mere ääres. Rand oli hiljuti lume alt vabanenud, kuid väinas oli veel üksikuid jäätompe liikumas. Mehed kõndisid hoolega ranna ääres ja otsisid telliseahju tarvis parajat paika.

Nad kõndisid postide ja põrandate ümber, kus mõis oli minevikus katsunud mereveest soola valmistada. „Soolaelu", nagu seda paika rahvasuus nimetati, varemed olid veel tunda. Siin oli asunud suur pump, mida härjad olid pidanud käigus hoidma. Nende poolt maasse tallatud kõnniradagi oli veel selgesti tuntav.

„Kui õige põrutaks siia," arvas Madis. „Näitame maailmale, kuidas seal, kus mõis ei saand soola teha, teeb mats telliseid, nii mis mühab."

Aga Jürnas ei pidanud seda kõige paremaks paigaks. Savi oli siin sügavamal ja polnud see ka selline tugev sinisavi, nagu tema arvates kivide jaoks tarvis läks.

Nii langes nende valik maalapile, mis asetses kohe rahvasuus „Soolaeluks“ kutsutud vabrikuvaremete kõrval. Nii pidi siis tema tagasihoidlik savilööv tulema siia kokkuvarisenud mõisa ürituse kõrvale ja ta lootis, et talupojal on rohkem õnne kui mõisnikul.

Tuli kirjutaja, junkur Joosep koos kupjaga. Ta oli pahas tujus, et ta pidi käima säärast pikka teed varahommikul, ja veel Tilgremetsa Jürna pärast! Jürnas tundis ennast ta suhtes võitjana. Sest Gjartrudki polnud junkur Juhani poega taht-nud. Rahvas rääkis koguni, et ta oli talle lausa näkku naer-nud ja ta siis uksest välja saatnud. Joosep aga oli nagu rahva pilkealuseks saanud.

„Noh, Tilgremetsa hull parun hakkab siis nüüd omakorda mereveest soola ajama!“ pilkas ta. „Näe kui sihib vana vab-riku varemete ümber.“

„Eks näe, mis me siin veel ajame,“ vastas Madis Jürna eest. „Võib-olla teeme armastuserohtusid, mis müüme kalli raha eest nendele meestele, keda tüdrukud pole mitte meheks tahtnud. Säärastel rohtudel kuulukse üsna hea minek olevat.“

Joosep vahtis vihaselt Madise otsa ja salvas siis:

„Kui peremees ise vastata ei oska, siis sulane peab tema ase-mel suud pruukima!“

„Ega igamehe pärast hakatagi vastama. Mõne mehega rää-gitaksegi ainult sulase kaudu.“

„Näh, mis te mürate!“ hurjutas kubjas sekka. „Hakkame parem mõõtma. Saab minema. Anname neile Tilgremetsa mees-tele vabrikualuse välja ja asi tahe. Saab keskhommikuks veel mõisa tagasi.“

Nüüd näitas Jürnas, missugust maad ta tahab saada ja kuhu vaiad lüüa. Kubjas mõõtis kolmnurkse süllapuuga nagu sirk-liga edasi jalutades. Madis lõi vaiad maha ja Joosep pani kõik kirja. Nii oli asi varsti korras ja mõisamehed tegid minekut.

Kuid kirjutaja pidas tarvilikuks veel korra üle õla sähvata: „Kui teil hullusärki tarvis läheb, siis saatke mõisa järele. Küll puusepp valmis teeb."

„Kas sul endal jäi väikeseks või?" küsis Madis. „Sest suurtel hulludel olevat ikka suured särgid. Meie poolt aga võite saada ka surisärgi, kui seda vaja läheb."

Säärase jumalagajätuga lahkusid nad üksteisest. Madis kihistas pihku naerda. Ta oli kindel, et seekord oli tema võitja ja mõisamehed kaotaja-pool.

Aga nii ruttu nad rannast veel ei lahkunud. Koos tegid nad telliseahju plaani. Töö pidi jääma Madise teha. Aadu pidi olema abiks nõuga. Tema oli noores põlves palju näinud ja ka mõisa telliselöövis töötanud. Meestel pidi seega kevadel kodus olema küllalt tööd ja tegemist.

Paar päeva hiljem tuli teade, et väinad on jääst vabad. Ärevus valdas rannakülasid. Tared suitsesid. Küpsetati leibu. Õlled pandi vaatidesse. Võrkude palakad seoti jällegi hoolega kokku. Võrgukäbad ja ankrud, märgid ja köied seati kimpu. Ja siis veeresid varahommikul hobused jälle väravaist välja. Võrgalised läksid teele.

Suur kevad oli juba saabunud. Kuldnokad tegid pesi. Luiged olid rännanud põhja poole, otsides külmemaid meresid. Kõrgemais paikades olid põllud juba kuivaks muutumas. Ja päristunnuseks kevade saabumisele oli see, et võrgalised läksid jälle võrgale.

Reet ei läinud randa. Ta oli olnud varahommikust jalul. Nüüd vaatas ta veel korra hoolega üle, mis mehele kaasa anda. Talle meenus ta enda esimene võrgaleminek ja kohtumine Jürnaga seal kuskil mändide all. Siis aga oli ta alles olnud väike tüdruk. Jürnas aga oli juba suur poiss. Aga kui ta õues värava väljuva vankri järel sulges ja siis kätt silme kohal hoides

eemalduja järele jäi vaatama, siis tundus talle, et ta pole sugugi suuremaks kasvanud. Ta oli ikka veel väike tüdruk ja seisis seal kuskil rannas mändide all ning üks tõsine poiss küsis ta käest:

„Miks sa nutad?“

Ta pühkis käega üle silmade. Jah, ta oli jällegi nutnud. Aga praegu polnud kedagi teda lohutamas. Ja ta pöördus toa poole.

Vana Aadu oli jällegi see, kes saatis Jürna teele. Tema oli oma eluajal olnud ise sageli võrgaline. Ja jällegi paljastas ta oma halli pea ja luges meieisapalve, kui paadid üksteise järel uhkes kaares Lee poole kihutasid.

Aga veel keegi vahtis võrgalistele järele. See oli Madis, kes oli visanud kuue seljast maha ja kaevas „Soolaelu“ kõrval telliseahju.

„Küll võtavad aga edasi noolida!“ ütles ta ja jälgis silmadega suurte paatide uhket kaart ümber Lee madaliku. Tal oli kahju, et tema polnud sel aastal võrgaline.

Siis aga sülitas ta pihku ja hakkas jälle kaevama.

IV

Kevad oli nüüd tulnud tõeliselt ja täie jõuga. Kraavides vulises vesi, otsides teed mere poole. Pau mets oli nagu suur meri. Hauge ajas parvedena maale ja mehed käisid neid püüdmas metsas puude vahel. Öösorride, rabakanade ja teiste veelindude lärmi. Männikus karjusid kullid, häälitsesid rongad, kädistasid harakad ja naersid pähkliräägud. Siin võis kuulda rebase haukumist ja hunt piilus kuskil kaugemal puude taga. Reet kuulis neid hääli vahel vaiksel õhtul õues viibides ja siis pidi ta imetlema, kui palju siin ümbruses on igasuguseid loomi.

Künnimaarjapäevaks aga oli vesi ometi niipalju alanenud, et võis künniga alata. Õnnetuseks oli Liisu astunud nädal tagasi raudnaela otsa ja ta jalg oli nüüd mädanema hakanud. Maja ümber võis ta veel kuidagi longata ja perenaist aidata, kündjat tast aga sel kevadel polnud. Ja nii jäigi künd Reeda hooleks.

Varahommikul tõi ta Päitsi ja Punase laudast välja. Need olid küll suured ja laiad loomad, ent taltsad ja vaiksed. Oma suurte küsivate silmadega vaatasid nad talle otsa ja tammusid siis mõtlikult tagaõue.

Vana Aadu oli õpetajaks härgade rakendamisel. Suur puuike pandi neile sarvedele ja seoti siis nahkrihmadega kinni. Loomad lasid sõnakuulelikult pead allapoole, kui neid ikestati. Siis kinnitati ader tiislitpidi ikke külge.

Adergi oli omaette riistapuu. Pika kõvera otsaga puutiisli külge oli kinnitatud puuvannas, millele oli otsa löödud raudne tera. Kõrge adrakurg oli kündja jaoks ja sellest kinni hoides pidi ta seda imelikku riistapuud juhtima. Härgade juhtimiseks aga polnud ei ohje ega päitseid. Neid pidi sõnaga õigele teele sundima.

Nii sammus siis Reet härgade järel vahtrate alt väravast läbi ja suundus põllule. Ta oli ärevil nagu näitleja, kes esmakordselt lavale astub. Sest ta teadis, et nüüd jälgitakse kõikidest õuedest ja akendest seda kollases seelikus ning muhu pluusis naist, kes viis esimest korda härjapaari Tilgremetsa põldudele. Aga Aadu oli tal kõrval. Küll see ta hädast välja aitab.

„Sa ära ole nii kartlik! Pea ikka meeles, et härjad on su meelevallas, ja sina pole mitte nende meelevallas," juhatas Aadu, kui nad sammusid mööda põlluteed. Härgadel näis see ükskõik olevat, mis nendega tehti. Nad sammusid laisalt ning venides. Kui üks ennast pööras, siis pidi seda tegema teinegi. Ja pusklemine oli ikke tõttu võimatu.

Ader pandi maasse põllu tagaotsas viimsel lapil. Vana Aadu võttis ikkest kinni ja talutas esimese vao ajamisel loomi, et vagu hästi sirge saaks. Reedal oli tegu adra maas hoidmisega. Põld oli nii kive täis, et ta lausa imestas, kus siin pidi viljal või kartulil jatkuma ruumi kasvada. Ader üha kolises kivide otsas, nagu oleks ta kerist kündnud. Vahetevahel hakkas vannas suuremate kivide taha kinni ja siis pidi seda kergitama, sest muidu oleksid härjad seisma jäänud või ader murdunud.

Vagu tuli sirge küll.

„Vaata hoolega ette, et sa liiga sügavalt ei künna. Siis tuleb punane kruus maapõhjast välja ja teeb maa lahjaks. Kui näed, et punast paistab, siis kohe kergita adravannast," andis Aadu nõu.

Järgmise vao pidi Reet ajama omapead. Nüüd aga nägi temagi, et see suurem kunst polnudki. Härjad kuulasid ta sõna, nagu oleksid nad inimesed, ja mitte loomad. Nad kõndisid vao äärt pidi, ja vagu jooksis vao kõrvale. Kui oli tarvis ümber pöörduda, tegid nad seda käsu kohaselt.

Kui Reet selle üle imestust avaldas, ütles vana Aadu:

„Neh, kus sa sellega! Härg on tark loom. Nad meil siin nagu kaks soldatit. Sa muudkui kamanda ja nemad kuulavad sõna. Ega kündja ole lihtinimene. Ta nagu veidi kõrgemat sorti, nagu härgade ohvitser või nii."

Nii see künd siis algas ja polnud sel viga midagi. Ainult vitsa tuli tarvitada rohkem, kui Reet tahtis, sest laisad olid need loomad. Vagu tuli vao järele. Kivid kolisesid ja päike paistis. Västrikud ja kuldnokad aga hüplesid rõõmsasti kündja selja taga. Nende amet oli vaost usside otsimine. Ülal sinises õhus lõõritasid lõod. Päev oli kaunis ning kevadine.

Reeda tuju oli nii hea, et ta oleks meeleldi laulma hakanud, aga ta ei teadnud, kas see on sünnis. Vana Aadu käest aga ei söandanud ta säärast asja küsida. Vanamehelegi näis kevadine

päev meeldivat. Ta kõndis põllupeenardel, viskas mõne liiga suurena näiva kivi põllult peenrale ja vaatas kündi pealt.

Siis aga juhtus imelik asi. Naabripõllulegi oli ilmunud kündja. Niipea kui härjad pärast pikka talve teisi härgi nägid, tõstsid nad pead üles ja möiratasid jämedalt. Ja kui vagu lõppes, ei jäänud nad Reeda keelust ja kamandamisest hoolimata mitte seisma, vaid tungisid rüsinal vastu aeda, teiste härgadega vastamisi. Kündjal oli häbi oma saamatuse pärast, aga teda lohutas see, et teisel pool hiiu küütu kandva kündja härgadega oli juhtunud sama lugu.

„Vaata raipeid, kui kange elu teistel sees on!" ütles Aadu, kes ka kohale oli kõmpinud. „Kohe sarved kokku ja jõudu katsuma, olgu aed vahel või ikked peas. Ei sellest tule mitte kui midagi, vennikesed!" Ja ta sähvas loomadele vitsaga ning ajas nad vaole tagasi.

Nüüd jatkus künd jällegi vaikselt. Ainult iga kord, kui härjad sattusid teisele härjapaarile vaoga ligidale, möirgasid nad ja põrnitsesid jõllis silmadega läbi aia. Esialgu kartis Reet neid, kuid hiljem hakkas see talle nalja tegema.

Reet jättis härjad puhkama ja sammus veidi põllukraavi äärt pidi ümber. Kohe aia taga algas Pau mets ja seal läikis ikkagi veel mätaste vahel vett. Seal siis käidigi kalal ja sealt toodi suuri hauge. Aadu tuli ta juurde ja hakkas nagu teise mõtteid aimates kõnelema:

„Kas sa usud, et ma olen siitsamast põllukraavist mitu korda suuri hauge raiund? Kevadel pole muud kui tee toauks lahti ja haug ujub põllukraavist otse kas või tuppa."

„Nüüd sa teed küll nalja!" naeris Reet. „Siin põllukraavis nüüd keegi küll kala ei püüa, see ju puha kuiv!"

„Kevadel vesi aga sees. Kala otsib madalamat kohta, et kudeda. Siis on neid siin nii, et kraav kihab."

„Kas teil paremaid põlde polegi?" küsis Reet.

„Ei, põldu rohkem ei ole," vastas Aadu. „Vana Peet pidas küll plaani, et teeb Alme metsast põldu juure. Aga tema oli ikka tormakas oma juttudega. Kes see enne seda on kuulnud, et sellest metsast saab põldu! See ju vesine!"

„Kas siis vett ära lasta ei saa?"

„Kuhu sa lased! Näe, Lassi mehed tegid suured kaevud põllu keskele, et siis kaevu kaudu läheb vesi ära, aga ma pole mitte kuulnud, et see oleks aidand. Teised teevad põllule kraavi ümber, et vesi sinna sisse valguks. See nagu natuke aitab. Vesi ongi see nuhtlus siin. Kõige parem tee on, et vea kruusa ja liiva põllule peale ja tõsta pind kõrgemaks. Näe, me oleme juba poole Pikapõllu mäge põllule vedand. Ja juba nagu märgata, et põld on vähem vesine."

„Ise rääkisid siinsamas, et liiv ja kruus teevad põllu lahjaks, ja keelasid sügavalt künda, kuidas ta siis peale vedada sünnib?"

„Ei, noh, see on hoopis teine asi. Peale võib ikka vedada, siis pole põld enam vesine," vaidles Aadu vastu. Reedale jäi see vahe siiski tumedaks.

„Kas siis siin kivide seas ka midagi kasvab?" päris ta.

„Miks ei kasva, kasvab küll, kui on vesine aasta. Aga kui vihma pole, siis pole ka vilja. Ikka nii, et kuidas aasta, nõnda saak."

„Ega midagi, härjapoisid," sõnas Reet nüüd loomadele. „Hakkame aga jälle peale!" Ja kõndis jällegi künnihärgade järel mööda vagu.

Luitunud, hall maa muutus mustaks. Muld lõhnas ja linnud jooksid väledasti usse otsides. Lõunaajal viis ta härjad koju sööma. Pärastlõunal töö aga jatkus.

„Noh, kuidas see künnitöö perenaisele ka passis?" küsis õhtul Madis. Ta tuli rannast telliseahju ehituselt nagu läbipeksetult.

„Ega ta nii hull olegi, kui enne kartsin," vastas Reet.

Nii kestis künd veel teisegi päeva. Kolmandal aga juhtus Päitsiga õnnetus.

Loomad olid heitnud põllulapi kõrvale kadakapõõsa äärde puhkama, ja seal oli varajane rästik härga hammustanud. Salvamine oli sündinud esimese parempoolse jala põlvest vaksa võrra kõrgemal. Jalg paistetas üles ja loom möirgas ning inises valu pärast.

„Ega siin ole nüüd muud, kui kutsuge aga Kabuna Mihkel siia," andis Aadu nõu. „Küll tema võtab valu ära."

„Kuidas ta sellega hakkama saab?" kahtles Reet. „Ega inimene saa looma valu võtta."

„Kuule, kulla laps," vastas Aadu, „see mees võtab ussivalu kohe ära. On ennegi võtnud, ise olen oma silmaga näind, hammustagu uss inimest või looma."

„Kuidas ta seda siis teeb?" küsis Reet.

„Katsub kohta, ja valu kohe läind," vastas Aadu.

„Ilma rohuta?" kahtles Reet.

„Ju tal siis rohtu ka on. See ta oma saladus. Aga valu võtab ära," oli Aadu oma asjas kindel.

Uskumisega oli iselugu, aga et loom oli piinas, siis tuli midagi teha. Ja niisiis saadetigi käsk Kabunale: uss on härga hammustanud. Tulgu Mihkel kohe Tilgremetsale ja võtku valu ära.

Härja jalg paistetas vahepeal üha rohkem üles. Loom oli valudest nii pöörane, et ta tuli sarvipidi siduda suure vahtra külge. Seal ta siis väänles valudes, puskles puud ja kaevas maad.

Mihkel tuli lõuna paiku. Ta polnud sugugi nõia või külatohtri moodi. Tal olid lustakad sinised silmad ja naerul nägu. Habe oli tal hoolikalt näolt ja põskedelt pöetud, nii et ainult lõua ümber jäi kaunis hõbedane pärg.

Vaevalt oli ta tere ütelnud, kui ta kohe küsis, kus härg on. Ja kui talle seda öeldi, sammus ta otseteed uksest välja tagaõue härja juurde. Reet ja pererahvas tulid huviga vaatama, mis nüüd sünnib. Nad jäid poolringis eemale seisma ja jälgisid huviga imetohtri iga liigutust. Härg aga oli säärastes valudes, et ta lausa kardetavaks oli muutunud. Ta oli kraapinud maasse juba suure augu ja ta suu oli vahul.

Mihkel aga ei näinud looma sugugi kartvat. Rahulikult ja sõbralikult kõneldes lähenes ta loomale.

„Kas uss tegi Päitsile valu? Pole viga, küll see jälle kaob," meelitas ta looma. Ja imelik: niipea kui härg Mihkli häält kuulis, jättis ta märatsemise ja jäi talle tõsiselt otsa vahtima. Mees oli võtnud taskust mingi paberituusti, millega ta imelikke ringe tehes loomale lähenes. Härg oli muutunud nüüd päris vaikseks ja vahtis mehele üksisilmi otsa. Mihkel kummardus haige koha kohal ja vajutas paar korda paberitükiga paistetanud jalale.

„Sooh, nüüd ta paraneb varsti," ütles ta siis ja pistis paberi jälle tasku.

Reet oli kogu aja seda kummalist vaatepilti vahtinud. Ta ei suutnud oma silmi uskuda, kui ta nägi, et härg, kes mõni minut tagasi oli alles hirmsasti märatsenud, korraga maha heitis ja rahulikult mäletsema hakkas, nagu poleks tal midagi viga.

Mihkel tegi varsti jälle minekut. Nüüd, kevadisel ajal, olevat inimestel palju hädasid. Tal olevat tarvis minna Prassi poole.

Aga imeliku kokkusattumuse tõttu juhtus nii, et mõisa tallmeister tuli samal päeval pool tundi hiljem Orjaku poolt ja sattus maantee ääres Aaduga jutuajamisse. Ta oli käinud ussi hammustatud vasikat tohterdamas. Tal olevat sääraseks puhuks kaasas kõik õiged ja head linnarohud. Aadu seletas talle uhkelt, mis Kabuna Mihkel nende künnihärjaga oli tei-

nud. Tallmeister küsis looma näha. Härg lamas puu all ja mäletses hooletult. Juba oli paistetus hakanud alanema.

„Eks ma ütlend," uhkustas Aadu. „Terveks tegi härja! Pole muud kui mine kas või homme kündma."

„Ega küll küllale liiga tee," lausus tallmeister. „Oota, ma panen õige oma rohtu ka veel peale, siis saab ta ikka päris kindlasti terveks. Kangesti head linnarohud. Loomatohter ise andnud Müüli-härrale, kui see möödunud talvel asja pärast linnas käis."

Ja kuigi vana Aadu asja kahtlusega vaatas, sammus tallmeister härja juurde ja plaasterdas haige koha ka veel oma määrdega sisse. Härg lasi seda rahuga sündida ja mäletses edasi. Siis läks tallmeister jällegi oma teed. Härg jäi vahtra alla lamama, vana Aadu läks pinu juurde rehapulki lõikama ja Reet istus toas küüdulise kanga taha.

Tüki aega oli õues kõik vaikne. Siis aga tuli vana Aadu pool joostes tuppa.

„Päits mürab jälle mis hirmus!" hädaldas ta. „Va mõisa tallmeister oma linnatohtrirohuga pani valud tagasi. Ma mõtlesin kohe, et mis sa mees siin enam mehkeldad, kui targem enne sind töö juba ära on teind, aga tema ikka, et linnarohud! Säh sulle nüüd!"

Õuest kostis tõesti härja hirmsat möirgamist ja tampimist. Reet jooksis ühes vanamehega õue ja nägi, et looma jalg oli jällegi hirmsasti paistes. Härg vaevles sellistes valudes, et suu oli verises vahus. Ta silmad veretasid metsikult ja hullumeelse jõuga rappis ta oma köie otsas. Lugu oli paha.

„Kui nüüd veel Kabuna Mihkli kätte saaks!" hädaldas Aadu. „Va tallmeistri-sunnik! Mis ta siia oma rohupurkidega otsis. Kah asjamees!"

„Ehk saad Mihkli veel Prassil kätte. Kaugel see siit siis on," arvas Reet.

„Õige küll. Oot, ma lähen vaatan," lausus Aadu ja hakkas kohe minema.

Härjaga aga oli lugu nii paha, et tuli naabrimees appi kutsuda ja ta kõvade tõrvaköitega kahe hiiglapuu vahele kinni siduda. Seal ta siis märatses, inises, trampis ja möirgas. Hale oli looma piina pealt vaadata. Reet ei võinudki seda näha ja läks tuppa. Kuid isegi läbi seina kostis looma röökimine.

Õnneks oli Aadu siiski saanud Mihkli veel Prassilt kätte. Mees oli seal sööma pandud ja nii läks tal aega rohkem kui muidu. Kui ta nüüd härjale lähenes, lausus ta nagu natuke kibedaltki:

„Mis mina siin enam teen, kui targemad juba oma töö on teind."

Siis küsis ta Reedalt:

„Laps, kas sul on mõni hõbeasi käepärast?"

Reet tõi oma uue hõbesõle ja vanamees võttis selle kätte. Ja nüüd lähenes ta jällegi loomale endisi liigutusi tehes. Jälle jäi härg vaikseks ja vaatas ta liigutusi. Ja kui Mihkel oli haiget kohta sõlega paar korda vajutanud, olid looma valud nagu käega ära pühitud. Õhtul võttis ta juba ettepandud heinu ja paari päeva pärast oli ta päris terve.

Õhtul tuli söögilauas sellest veel juttu. Reet aga ei jaksanud ikkagi veel nähtut unustada.

„Ei siin ole imestada midagi. Mõnel inimesel on rohkem võimu kui teisel," seletas Madis. „Näe, eks mu endaga juhtund sama lugu. Väikse poisina läksin Marjasoo metsa murakaid noppima ja seal siis uss hammustaski mind. Kaks päeva kannatasin valu. Oksendasin nii, et arvasin, et terve sisikond tuleb välja. Kolmandal päeval aga tõi ema Mihkli. See tuli, pani paberitutsu korraks mu suu peale, ja valu oli võetud nagu käega. Kui ma poleks ise seda läbi eland, siis ei usuks ma seda, aga nii see lugu tõesti oli."

„Viiril elas minu noores põlves mees, kel oli veelgi suurem võim," lisas Aadu. „Kui ta hommikul läks metsa heinamaale ja uss läks tal üle tee, siis ta ütles sellele: sina ootad siin niikaua, kui ma tagasi tulen! Ja nii oligi. Kui mees õhtul heinamaalt koju tuli, oli uss ikka veel tee peal. „Noh, nüüd võid koju minna," ütles ta ussile, ja nüüd vingerdas see metsa. Vanal ajal oli palju tarkusi, mis on meie rahvale aegade jooksul kaduma läind."

Mehed kõnelesid vanadest tarkustest ja kaebasid, et nooremad ei oska neid enam hinnata. Siis läks igaüks oma sängi puhkama, sest homme oli jälle tööpäev.

Voodis lamades mõtles Reet Jürnale, kes oli kaugel ja püüdis kalu rannas, kus ta oli teda esmakordselt näinud. Unne vaibudes tundus talle, nagu liiguksid siin ringi kõik vanad esivanemad, Matsist alates kuni Peeduni. Aga ta ei kartnud neid. Need olid head vaimud.

Järgmisel hommikul aga läks ta jällegi härgadega kündma.

V

Nädal enne jaanipäeva tulid võrgalised tagasi. Saak oli sel kevadel olnud keskmine, ja jälle lisandus mõnikümmend rubla summale, mida Jürnas hoidis hoolega oma suure unistuse, laevaehituse tarvis. Ta oli päikesest ja meretuultest päris pruuniks muutunud ja tumeda näo kõrval näisid juuksed veelgi heledamad. Reedal oli ta tulekust nii hea meel, nagu oleks mees kes teab kui kaua juba ära olnud.

See aga oli ainult esimene pikem kodunt äraolek ja sellepärast tundus see ka nii pikk. Aga ta pidi varsti tundma õppima, et ta oli saanud mehe, kelle teed käisid laialt ja kaugelt ja kes oli peagu alati kodunt väljas.

Jürna kodus olemisel puudus nagu mingi pide. Ta oli kodustest talutöödest nii väljaspool seisev, et ta ei teadnudki, mida oli tarvis teha ja kus tööjärg oli pooleli. Ta käis küll järgmisel päeval põllud läbi ja vaatas viljade kasvu ning seda, kuidas Liisu kartuleid muldas. Aga kuhu oli tarvis perel järgmiseks tööle asuda, see polnud nagu tema asigi. Aet hoidis veel perenaise ohje ja juhtis talu asju.

Aga mis Jürnast rohkem kui midagi muud huvitas, oli savilööv rannas ja telliseahi. Siin oli asi nüüd juba nii kaugel, et Madisel oli esimene ahjutäis kive ahjus ja teine ootas sara all järge. Ja see on nagu natuke pidulik hetkki, kui süüdati esimest korda tuli kivide all. Seal see pidi põlema ligi paar nädalat vahetpidamata. Madis ja Aadu olid tulevalvureiks. Kordamööda istusid nad lõkkepaistel ahjuukse ees, näod tahmased. Esimene ahjutäis kive pidi olema enne heina valmis. Ja näis, et kõik läks, nagu sooviti.

Kuna järgmine päev oli pühapäev, siis jatkus Jürnal pärast kabelikäiku aega ka heinamaal käimiseks, et rohukasvu järele vaadata. Sinna läksid nad Reedaga kahekesi.

Tee viis läbi männiku, kus tänagi heledast päikesepaistest hoolimata oli hämaravõitu. Suured puud seisid liikumatult tuulevaikuses. Ainult mõni lind liikus puude okstel.

Kuskil siltsus kukulinnusulane. Harakas istus männi ladvas ja hakkas nende lähenedes sajatama ning sädistama. Ja kui sel polnud tulemusi, pahvatas ta pilkavalt naerma ja lendas ära.

„Seda metsateed kartsin ma alati poisina üksi käia," rääkis Jürnas. „Kui ma jõudsin juba liivaaukude juure, kus me praegu oleme, panin ma ikka jooksu. Ja kogu aja oli mul tunne, nagu oleks keegi mul kannul!"

„Mida sa siis kartsid?"

„Mine tea, rumalad lasteasjad!" lõi Jürnas käega. „Ju need hundid olid."

Ja nagu meenutades oma lapsepõlve-üksindust, pani ta nüüd käe Reedale ümber ja tõmbas ta endale ligemale. Imeline soe tunne läbis Reeda südant selle liigutuse puhul. Jürnas polnud mees, kes armastas oma tundeid palju näidata. Seda kallimad aga olid need naisele neil harvadel hetkedel, kui ta neid näitas.

„Siin nägin ma kord poisina tõeliselt hunti," jatkas Jürnas veidi edasijõudnult. „Tulin heinamaalt koju teistele juua tooma. Järsku tuleb mulle teel suur hall koer vastu. Mina kohe hirmu täis ja nagu post seisma. Ka koer seisab ja vahib mulle otsa. Hirmu pärast ei teadnud ma, mis teha. Et see on hunt, seda ei teadnud ma arvatagi. Siis oleks hirm olnd veel suurem. Katsusin meelitada „kutsu, kutsu". Siis aga tõmbus loom tee kõrvale metsa ja kadus. Kui pärast isale loo jutustasin, siis läks ta tõsiseks ja ütles: „See oli hunt!"

Reedal hakkas neid jutte kuulates hirm.

„Ega tea, ehk on praegugi siin mõni hunt?"

„Ära sa seda karda. Nüüd suvel neid nii ligidal pole. Aga sügisel ja talvel, siis küll," rahustas Jürnas teda.

„Aga siis, kui sa nägid, oli ka suvi."

„Siis küll, aga siis oli hunte ka palju rohkem. Nüüd on neid palju tapetud ja neid on vähem. Nüüd hoiavad nad ennast suveks metsadesse."

Kui nad edasi kõndisid, jatkas Jürnas oma lapsepõlve-mälestusi. See muutis need paigad Reedalegi koduseks, nagu oleks ta ise siin lapsena kõndinud ja kasvanud.

„Vanal ajal oli siin üldse palju metsloomi. Karjamaal kraavi kaevates leidsin põdra- ja metskitsede sarvi. Nüüd on need loomad Hiiumaalt kadund. Küllap huntidel on nende hävitamisel suur osa," jutustas Jürnas.

Nüüd olid nad männikust läbi jõudnud ja astusid heinamaale. See oli üsna sile metsamaa, mil kasvas kõrge igivana kasemets. Mõned puudest olid nii jämedad, nagu Reet neid

varem kuskil polnud näinud. Kaunid oksad nõretasid maa poole nõtkelt ja õrnalt. Rohi oli pikk ja ilus.

„Siin kasvab Tilgremetsa hobustehein," seletas Jürnas. „Ja nagu näha, tuleb tänavu hea heina-aasta."

Maa oli kõrge kruusaseljandik. Rohus kasvas palju kirevaid lilli ja liblikaid lendles nende kohal.

„Siin oli meil alati kevadel mahlakaski," seletas Jürnas edasi. „Käisime siin Ingliga sageli mahla toomas."

Nad sammusid aeglaselt läbi heinamaa. Selle lõpus jäi Jürnas seisma. Taamal jatkus madala kasemetsaga kaetud veidi madalam heinamaa.

„Siit algab Tärkma meeste maa ja selle taga on mererand. Siit on kõige otsem tee mere ääre ja ka kivilöövide juure."

Rohus kasvas kullerkuppe. Reet hakkas neid noppima. Lilled olid suured ja lopsakad, kuid pudenesid kergesti, sest nende õige õitseaeg oli juba läbi.

„Minu teada ei kasva kuskil mujal siin läheduses kullerkuppe," ütles Jürnas. „Siit käivad teisedki neid viimas."

Reet sai neid ometi endale suure kollase kimbu. Nad hakkasid kodu poole sammuma.

Koduteel lausus Reet mõtlikult:

„Täna nagu oleks Tilgremetsa mulle alles saand päris koduseks."

Kui nad tüki aega olid vaikides edasi kõndinud, vastas Jürnas:

„Siin on palju ilusaid ja armsaid asju, mis teevad selle paiga sulle tulevikus kalliks. Las me aga elame siin veel kõrvuti. Küll sa siis näed, kui kalliks see koht sulle veel võib muutuda."

Nii hellalt polnud Reet kaua ta häält kuulnud kõlavat kui praegu, oma sünnikohast kõneldes.

Paar päeva hiljem polnud Jürnast enam kodus. Ta oli läinud ootamata ja vargsi, nagu vari ühel õhtul. Tuul oli ida-

kandist ja ilmad soodsad. Heinaga oli veel aega. Nüüd oli paras aeg teha reis Stokholmi ja tuua soolalaadung, mida Müüli-härra oli soovinud. Sõidust polnud ta õigupoolest kellelegi peale Reeda rääkinud, ja nii oli see kõigile üllatuseks. Mõisas aga teati, mis oli käigus, ja eeltööd laadungi vastuvõtuks olid tehtud.

Neli päeva hiljem oli Jürnas jälle tagasi ja jatkas tööd kodus. Seekord oli reis läinud kiiresti. Tuul oli olnud tagant, kui ta läks, ja tagasi tulles oli Jumal andnud samuti hea tuule.

„Aga kas sa randrüütleid ei kartnud?" küsis Reet.

„Mis ma neist pidin kartma," vastas mees, „kui ma teadsin, et Müüli-härra peab nendega Tihu metsas hundijahti."

Nüüd jäi Reet talle imestades otsa vahtima.

„Kust siis sina seda teadsid?"

„Noh, ju ma käisin mõisast läbi ja rääkisin Müüli-härrale, et mul tee jalge all. Ja siis ta ütles, et olgu ma randrüütlite pärast mureta. Tema kutsuvat ohvitseri hunte laskma ja soldateid olevat hädasti vaja ajajateks."

„Ja kedagi polnd näha?" usutles Reet.

„Mitte kedagi. Lasksime laevaga otse mõisa alla ja laadisime soola otse vankritele. Mis nii viga soola vedada! Nii saab varsti püstirikkaks."

Vaevalt olid jaanituled põlenud ja jaaniõlled joodud, kui algas heinatöö. Metsad kaikusid nüüd luiskamisest ja lõunaajal lokulöömisest. Kalkeid, naeru ja laule kostis öö laskudes sealt, kus oli heinalisteks nooremat rahvast.

Tilgremetsal olid heinamaal kõik peale Aeda. Küllap temagi oleks veel vikatit vihistanud, aga keegi pidi koju jääma, sest talu ei võinud jääda lausa tühjaks, ja loomad tahtsid ka lüpsta, sead süüa ning piim hapendada. Aga kui heinatöö järg kandus kodu lähemale, Alme heinamaale, siis oli temagi teiste hulgas.

Need olid lõbusad päevad. Pere oli kõik koos, ja seda juhtus harva. Madis oli kivide põletamise lõpetanud ja need jahtusid nüüd ahjus. Vana Aadu oli vikatite käiaja ja toidukeetja. Küüni juures oli keeduharkidel pada ja siin keedeti kartuleid. Siin oli ka käi, mis Peedu päevil oli Ojumaalt toodud. Üldse oli siin nagu veidi laagri moodi. Siin puhati ja söödi, siin võis iga söögi peale ka pool tundi uinudagi.

Reedale olid need lõbusad päevad. Hommikust õhtuni sai ta Jürnaga ühes olla ja töötada. See oli säärane haruldane olukord, et talle tundus, nagu polekski need töö-, vaid pidupäevad.

Nad niitsid kõik reas. Kõige ees oli Jürnas, siis tuli Reet, selle järel Madis ja viimsena Liisu. Ja kui Aadul oli aega, siis lõi temagi sekka. Naised olid niisama uhkelt riides nagu pulma minnes. Tinatupp ega vaskvõrud ei tohtinud puududa kellegi vööl. Ja küütkuue vöödid pidid langema niisama kaunites voltides nagu hiiu polkat tantsides. Oli küll raske kanda kuumal suvel nii paksu ja rasket riietust, aga nii oli komme.

Vahel võis see komme surmagi tuua. Kord äikese ajal lõi välk kuskil teisel heinamaal ühel heinalisel vaskvöösse. Vöö keskelt pooleks, jäi naine surnult heinakaarele lamama. See oli muidugi küll erakorraline juhus, ometi oli see veel kaua kõneaineks. Aga ega sellepärast keegi oma riietust muutnud.

Öö laskudes kogunes pere küüni ümber. Käi sahistas oma helisevat pikaldast laulu. Suits tõusis keeduharkide juures otse taeva poole. Inimesed said jälle hinge tõmmata ja selja sirgeks ajada.

Kui nad olid õhtusöögi lõpetanud, otsis igaüks endale mõnusa puhkepaiga heintes küünis.

Madis aga seadis end minema naaberküüni suunas, kus oli teadupärast noor ümmardaja. See torkas Liisule silma ja ta ei saanud jätta sähvamata:

„Mis Madisel muud, kui jõlgub aga küla küünide vahet!"

„Ega ole jah, sest Liisu teda oma kaissu ei võta."

„Ega võta ka säärast ulaajajat!"

„Ega ma siis ajaks, kui sa oleksid veidi lahkem mu vastu."

„Sina nüüd! Sul sündimisest saadik see viga vist juures!" tõrjus üle keskea jõudnud Liisu.

„Nii et minust ei saakski siis õiget meest?"

„Kes see hundist enne õuekoera on saand!"

„Ega siis midagi!" ohkas Madis. „Siis ajame aga ula edasi!" Ja läks läbi madala kasemetsa küüni poole, kust kostis heledat laulu, nagu oleks see just sääraste poiste kutseks, nagu oli Madis. Millal ta tagasi jõudis, seda ei teadnud keegi tähele panna, sest heinalise uni on magus.

Nii lõbus kui see töö Reedale tunduski, oli see siiski väsitav. Ta oli nüüd juba jõudnud niikaugele, et kõik võisid ütelda, et noorperenaine loodab varsti pärijat saada. Aga uhkus ja häbi keelasid teda teistest oma kaarega maha jääda. Küll hoiatas ja noomis Jürnas vahel:

„Mis sa sedasi rähkled! Kas me ilma sinuta hakkama ei saa! Anna endale vahel ka veidi armu." Aga Reet oli siiski teistega ühes jalul ega tahtnud kuskil tagasi tõmbuda.

„Ega ma haige ole!" ütles ta Jürnale.

Siiski oli ta keha nagu tapetud, kui pere laupäevaõhtul kodu poole sammus. Ta võttis pussi tupest, lõikas endale noore kase oksi ja tegi mõnusa viha. Täna õhtul tahtis ta kõik väsimuse endal kehast välja vihelda.

Ilmad olid ilusad olnud ja küünid kogunesid täis lõhnavat heina.

Aga üks töö ajas teist taga. Vaevalt oli heinatöö lõppenud, kui rukkilõikus algas. Nüüd oli luba rasked villased riided nurka visata. Rukkipõllul kandsid naised lumivalgeid linaseid kurrutatud undrukuid. Töö tundus kergeis riideis poole ker-

gem. Aga neid undrukuid pidi piisama igaks päevaks uusi, sest kurrud läksid kergesti välja.

Lõikus oli vanal ajal toimunud sirpidega. Jürnas aga lõikas vikatiga. Küll urises Aet veidi, et see varistab vilja. Noor peremees aga lõi sellele käega:

„Küllap ma muretsen selle osa asemele, aga mina oma selga siin sirbi taga küll koolutama ei hakka!"

Ja siis hakkasid külas juba rehetared suitsema ning kõikjal oli mõrkjat, ent ometi meeldivat rehepeksmise lõhna, mil on oma eriline hõng ja luule nagu saunade suitsulgi laupäevaõhtuil, kui üle värskete rukkihakkide kostab kiriku poolt kellalööke.

Ja nii ruttas suvi sügise poole.

VI

Aeglaselt, peagu pidulikult tõusis kuu öisest merest. Vesi lõi helendama ja lõõmas kullana. Kogu taevas, madalate pilvedega kaetud ja hilissuviselt vaikne, lõi õhetama. Horisondil oli see õhetus nurmenukk-kollase ja madarpunase segu, kuid kõrgemal, pilvede räbu keskel, muutus see violetseks ja voolava tõrva värvi pruuniks. Vaikne tuul puhus mere poolt ja pani pilliroo pruunid õietutid vaevalt-vaevalt liikuma. Ja siis kostis pilliroost kahinat, nagu oleks keegi magava lapse hälli juures sosistanud.

Üha kõrgemale tõusis kuu ja üha sügavamaks muutus öö. Meri helkis nüüd mingi kummalise hõbedase helendusega. Väikesed lained tulid järjekindla jooksuga väina poolt ja purunesid üksteise järel pilliroo ääres liival. Iga laine purunedes kuuldus vaikset solinat ja vaikset ohet, nagu oleks keegi midagi habrast katki murdnud ja ise seejuures vaikselt ohanud.

Reet istus üsna ranna ääres kivile ja vahtis väsimatult veele, kus tantsisklesid tillukesed hõbedased lained.

„Ei tea, kas nad täna tulevadki?"

„Ei tea. Ometi peaksid nad täna öösel tulema. Juba kaks päeva on tuul hea. Mis nad enam ootavad!" See oli Madis, kes talle vastas. Ta pikutas veidi eemal, talvel lõigatud pillirookimbul, ja suitsetas piipu.

Mõlemad ootasid Jürnast, kes juba viiendat päeva oli Stokholmi-reisil. Tal oli minnes olnud hea tuul ja nii pidi ta kindlasti olema praegu tagasiteel. Võib-olla oli ta juba kuskil üsna lähedal pimeduse varjus laevaga lähenemas. Nad olid tulnud hobustega talle vastu, nagu oli kokku räägitud, et hommikuks poleks enam mingisuguseid jälgi randrüütlitele nuhkida ja otsida.

Ootamine oli igav. Reet pingutas silmi, et näha, mis pimeduses sünnib. Aga kuuvalgus oli petlik. Vaheti näis talle, nagu läheneks puri tõesti öisel merel, aga siis pidi ta jällegi veenduma, et see oli vaid ta pingul meelte kujutus.

Hobused olid vankritega veidi eemal puude all ja sõid rammusat rannaheinamaa-ädalat. Oli laenatud kolmaski hobune, et asi läheks veelgi kiiremini. Mida rutem sool kodus salvedes oli, seda parem ja julgem oli elu. Sellepärast olidki nad siin ootamas ja valvamas.

Kuu tõusis kõrgemale ja rändas üle väina sädeleva vee oma vaikivat teekonda. Lained jooksid oma väsimatut surmajooksu rannaliivale. Aga ikka ei tulnud veel Jürna laeva. Madis oli oma pilliroovihul uinunud. Ta magas sügavate hingetõmmetega ja kuuvalgel oli ta nägu kaame nagu laibal. Reedal hakkas natuke õudnegi siin üksinda südaööl mere ääres valvates.

Siis aga ligines mere poolt tõesti miski. Kuu helendavast rajast libises üle purje must vari. Kostis kindlas taktis kõlavaid mõlade naksatusi tullides. Võrgulaev ligines.

Reet äratas magava sulase vaikselt ja mõlemad jäid kuulatama.

Laev ligines. Nüüd olid nad juba kindlad, et see oli Jürna laev. Madis tundis ta poomi ja purje lõiget. Nad ruttasid hobuste juurde. Loomad juba tukkusid, kõhud täis rammusat ädalat.

Kiiresti päästsid nad ohjaharud põõsaste küljest lahti ja ronisid vankritesse. Ja samal ajal, kui laeval langes puri ning ankur merre sulpsatas, liginesid talle juba ka vastutulnud hobused.

„Reet, oled see sina?"

Jürnas seisis juhipingil püsti ja vahtis õhe.

„Olen küll."

„Kas kõik on vaikne?"

„Ei meie ole midagi kuulnud."

„Laske aga siis ligi."

Hobused tulid vankritega laeva külje alla ja kärmed käed viskasid soolakotte kehadesse. Niipea kui koorem oli peal, suundusid nad randa. Siin oli kaldast mitte väga kaugel suur pillirookuhi. Sinna oli Madis juba enne hea peidupaiga valmis vaadanud. Üksteise järel kadusid soolakotid roo alla ja uuesti sammusid hobused kõhuni vette.

Nii oli laev varsti tühi. Hommikuks pidid mehed ta viima korralikult Tärkma randa ankrusse. Ja keegi ei teadnud, kus ta oli oma koorma öösel maha pannud.

Viimse koormaga tuli Jürnas ise ka kaasa. Vankreile olid nüüd laotud tugevad koormad ja nad hakkasid liikuma Tilgremetsa poole. Tee viis läbi mõisa rannaheinamaade ja üle karjamaade, läbi metsade ja padrikute, kus kedagi polnud neid nägemas. See oli säärane paik, kus isegi randrüütlid ei armastanud palju liikuda. Keegi ei kõnelnud midagi. Igaüks oli ametis oma mõtete ja muredega.

Hilissuve öö hakkas valgenema, kui nad metsast välja jõudsid. Viimne osa teest läbi männiku veel ja siis on nad koormatega koduõues.

Aga kes olid need mehed seal teeristil?

Otse nende ees seisis kaks randrüütlit. Tõusva päikese kiired mänglesid nende kuubede vasknööpidel. Püssid olid neil õlal. Nüüd polnud enam mingit pääsu. Nad olid neile otse sülle joosnud.

Jürna pea töötas kiiresti, palavikuliselt. Nüüd oli tarvis leida mingi pääsetee, maksku mis maksab. Aga ta pea oli tühi. Midagi muud ei tulnud talle meelde kui: Sa oled armetult läbi kukkunud. Nüüd lähevad su laev, hobused, vankrid ja kogu vara, ja ise lähed sa vangitorni!

Järsk vihalaine tulvas ta südamesse. Mis õigusega need võõrad mehed siin teda nii luuravad? Juba vanast hallist ajast on meri kuulunud julgetele meestele ja need on sealt otsinud oma perele toitu ning vara. Nüüd aga tulevad need teda vangi viima! Aga siis sähvas tal miski peast läbi, mis muutis ta rahulikuks ja kindlaks.

„Pea kinni!“ hüüdis võõrkeelne hääl ja püss sirutati ette. Reet hakkas nutma, aga jäi kohe kohkunult vait, kui Jürnas talle kurjalt otsa vaatas.

Tääk torgati kotti ja kostis naer ning hõise:

„Kjäes, sjeekord oled sa kjäes, Tilgremetsa Jürnas! Kottides on sol.“

See randrüütel oli elanud siin nii kaua, et purssis eesti keelt.

„Mjeie ootame just sial, kus on tjarvis. Küll see kroonumiis teab, kus tuleb sol. Njüüd sa ljahed vanigiroodu, sina, kaval Tilgremetsa peremiis, vot mis!“

Jürnas astus randrüütlile lähemale. Seda meest ta tundis.

„Olge vaiksemad,“ sosistas ta, „sool on varastatud. Tõime öösel mõisa aidast. Kui välja ei räägi, siis maksan hästi.“

Korraks käis ahne läige üle randrüütli näo. Aga ta sundis oma ilme kohe jälle kurjaks.

„Rumal miis, see Tilgremetsa! Kõik kjüla njaeb, et mjeie juba õhtust saadik siin, ja tema, et olge vait. Nüüd pole muud kui kordoni poole."

„Miks kordoni, kui sool on mõisa oma? Viige siis mõisa."

„Noh kui mjõisa, sjis mjõisa," andis soldat järele. „Ikka ei pääse, kjüll njäed!"

Ja nii liikus rong nüüd mõisa poole. Kogu küla võis näha ja kuulda, kuidas Tilgremetsa uhket peremeest viidi ühes sulase ja naisega püsside vahel mõisa. Seal pidi parun varga üle kohut mõistma. Nii oli see ikka olnud. Kohus oli mõisas ja süüalusel mõõdeti talli juures karistus kohe kätte niisugusel määral, kui mõisakohtunik arvas.

Reet ei saanud jällegi end pidada ja hakkas vaikselt nutma. Madis vahtis mornilt omaette. Mis nüüd saab, seda ei osanud ta kujutella. Aga lugu oli igatahes paha, väga paha. Ainuke, kes pead püsti hoidis, oli Jürnas.

Oli juba suur valge, kui hobused oma raskete koormatega mõisa õue jõudsid. Valitseja oli juba jalul ja tuli neile vastu, ratsapiits peos, küsiv nägu ees.

„Mis siin lahti on?"

„Tjõime vargad mjõisa," seletas kroonumees.

„Mis vargad?" päris valitseja.

„Nu vot, siin Tilgremetsa peremiis jütleb, et tema varastas mjõisa sol," seletas randrüütel. „Ja mina püüdma tema kinni."

„Mis! Jürnas käima kolme hobusega mõisas soolavargil?" imestas valitseja.

„Parunihärra, palun armu, käisin küll," astus nüüd Jürnas ettepoole ja võttis mütsi peast.

Valitseja jäi talle juhmilt otsa vahtima. Kuid siis käis korraga välgatus läbi ta silmade. Ja vihaselt karjus ta:

„Voi armu! Talli, naha peale! Soolaseid talle tarvis! Käib vargil, ja veel armu! Küll ma sulle näitama armu!“

„Nu vot, nii jah!“ rõõmutses randrüütel. „Ai, dubiinuškat, vot vargale naha piale!“

„Kohtu ette!“ käratas mõisasaks ja sammus ees häärberi poole. Jürnas, Reet, Madis ja kroonumehed sammusid tal järel. Kontoris istus mõisahärra laua taha ja hakkas kohut pidama.

„Kus see sool kinni võeti?“ küsis kohtunik.

„Vot, Tilgremetsa mjannikus. Meie valvame kõik öö ja hommikul nemad tulevad. Ja nii kohe kjinni ja mjõisa,“ seletas randrüütel.

„Kust sa saama moisa aida võtme, Tilgremetsa Jürnas?“

„Pistsin käe kassiaugust sisse ja võti oli seal ukse all maas,“ seletas Jürnas huupi.

„Nii. See on õige,“ vastas valitseja. „Aga kus oli öövaht?“ päris ta edasi.

„Ei tea, vist magas.“

„Naha peale anda, voi tema magama!“ käratas härra. „Ja siis?“

„Siis panin soola kottidesse ja lõin koorma peale. Palun armu ja halastust, parunihärra!“

„Armu, mis armu!“ käratas valitseja jällegi. „Ise varastama ja paluma armu! Naha peale, seal sulle armu!“

„Hei, dubiinuškat!“ hüüdis kroonumees.

Ja siis tuli kohtuotsus:

„Jürnas kui asja ülesvotja saama kakskümmend viis vitsahoopi, sulane kui abimees viisteist. Naine jääma ilma, aga järgmine kord saama ka tema. Ja nüüd — marss talli juure!“ Nende sõnadega oli kohus läbi ja valitseja tõusis püsti. Ta sammus ees talli poole ja teised tulid järel. Kui kroonumehed ka talli tahtsid tulla, siis ütles valitseja neile:

„Aga teie jääma koormaid valvama, muidu moni viima ära.“

„Vot, hea nõu!“ olid soldatid nõus.

Kubjas oli tallis juba ootamas. Vitsad olid hakkamas. Ta ootas, et Jürnas heidaks pingile pikali, aga see ei mõtelnudki seda teha, ja kui kubjas ikka veel segaduses vahtima jäi, siis käratas härra talle:

„Kas sa juhm olema, mis sa ootama? Tombama kaksküm-mend viis tükki vastu talli nurka!“

Ja kui kubjas talle ikkagi veel juhmilt otsa jäi vahtima, kordas ta veelgi vihasemalt talle oma käsku. Nüüd võttis kub-jas vitsa ja hakkas piinliku näoga kahtkümmend viit hoopi vastu talli seina lajatama.

„Miks sina ei karjuma? Ise suur mees, aga karjuda ei os-kama!“ käratas härra nüüd Jürnale. Ja Jürnas panigi lõugama, nagu oleks tal surmahäda käes.

Siis oli järg Madise käes.

„Veel viisteist sirakat talli nurgale!“ käratas valitseja. Ja kubjas lajatas seekord päris vihaga need hoobid talli seinale. Mis sel saksal täna peas on? Kas ta tahab teda teha Tilgre-metsa omade naeruks või?

Madisele polnud tarvis ütelda, et ta karjuks. Ta lõugas juba kahe mehe eest.

Reet vaatas seda nalja naerul sui pealt. Et see lugu pidi sedasi lõppema, seda ta ei teadnud arvatagi.

„Nii, nüüd võib kubjas minna,“ lausus härra, ja kui see oli uksest väljunud, küsis ta Jürnalt:

„Kas tahtma soola eest vilja voi raha?“

„Seekord kuluks raha ära,“ arvas Jürnas.

„Noh, tulema siis tuleval nädalal kontori, siis öiendama need koormad ära,“ lausus valitseja ja sammus siis meeste ees tallist välja.

Kui tallist kostis vitsahoope ja meeste hirmsat karjumist, venis randrüütlite nägu laiale naerule.

„Vot horošenko!“ lausus üks ja noogutas pead. „Hästi annavad, vennikesed.“

Ja sisemises mõnutundes hõõrusid nad käsi. Oli lausa nauding seda kuulda. Kahju, et ei saanud ise juures olla või ise lüüa!

Kui siis mehed jälle õue ilmusid, vahtisid nad neid parastavalt. Aga need ei näinud neist väljagi tegevat. Nad tulid koormate juurde ja need juhiti aida ukse ette. Siis tulid mõisamehed ja viisid soola aita salve ning viskasid ainult tühjad kotid vankrisse tagasi.

„Randrüütlid astuma köögi poole, küll perenaine otsima teile söögi- ja joogipoolist!“ lausus härra. „Olete muidugi terve öö pidand küla vahel valvama.“ Meeste näod lõid särama ja nad lonkisid häärberi poole.

„Noh, head teed, Tilgremetsa!“ ütles valitseja siis ja tegi minekut. Jürnas aga kobis vankrisse, sama tegid teisedki ja siis läks sõit lõbusalt kodu poole.

Järgmisel ööl veeti ka ülejäänud sool pillirookuhjast koju. Seda sai mitu koormat. Kogu öö pidid mehed töötama. Reet aga puhkas pärast erutavat ööd.

Kuni viimse hetkeni polnud tal aimugi, mis Jürnas oli kavatsenud. Hirmunult oli ta mõtelnud, et kõik on otsas, aga nüüd ei jõudnud ta küllalt selle üle naerda, kui haledalt venelased olid sisse veetud.

Aga kõige suurem oli vana Aadu rõõm.

„Vaat, kus läksid liimile! Eks ma ole ikka ütlend, et vanka tuleb kavalusega võita. Tema mõistus käib teistmoodi kui meie oma! Temal puudub see peenem tera mõistuse ees ja sellepärast ei võta see mitte kõiki asju. Jürnas tunneb seda õiget nooti ja tema läheb veel elus kaugele!“

VII

Mõni päev enne mihklipäeva tundis Reet oma aega lähenevat. Jürnas oli jällegi kodunt eemal sügisesel tursapüügil. Reedal oli sellest isegi heameel. Ta ei tahtnud, et mees näeks teda hädisena.

„Kas ma kutsun kedagi sulle abiks või tahad sa, et ma ise su juures olen?“ küsis Aet.

„Kõige parema meelega tahaksin ma, et sa ise seda teeksid,“ vastas Reet paluvalt, ja nii siis jäigi.

Aet küttis sauna ja kandis veed paargukatlasse soojenema. Siis tõi ta õlevihu ja laotas selle sauna põrandale. Reet kõndis vaevatud näoga tares ümber. Ta võttis oma mõrsjakirstust väikesed särgikesed ja mütsikesed, mis ta oli õhtuti küünlavalgel õmmelnud, ja andis need ämma kätte. Pesu oli pehmest ja soojast riidest ning kaunisti kirjatud.

„Kumba sa sooviksid, poega või tütart?“ küsis Aet.

„Ei tea isegi, annaks Jumal ainult terve lapse!“ Tal oli natuke hirmu ja valudki käisid kuumalt läbi keha.

„Küll Jumal tervist kingib,“ rahustas Aet. „Ole aga rahul. Ega see asi nii hull olegi.“

Tõsiselt aga algasid Reeda piinad alles päevaloodel. Ta istus vaevatud näoga saunas õlgedel ja kannatas. Kuid hommikuks oli ta kõrval terve ja tugev poiss.

„Näe, nimekandja tuli!“ rõõmutses Aet. „Eks tema kanna nüüd seda nime edasi, mis teised enne teda on teind.“

Reedal polnud jõudu ämmale vastata. Ta oli väsinud ja kurnatud, et ta nagu vajus kuhugi. Üha sügavamale langes ta, ja siis ümbritses teda midagi sooja ning tumedat. Ta oli jäänud magama pärast unetut ööd ja valusid.

Aet aga kõndis kärmelt sauna ja toa vahet. Ja ta vanasse kehha oli tulnud nagu noorusvärskust.

Reet lamas ja vaatas last, kes oli paigutatud ta kõrvale. Poiss näis nii tilluke ja armetu, nagu ei tuleks tast kunagi suurt inimest. Ometigi oli ema ütelnud, et poiss on tõesti suur ja tugev.

„Mis sa talle nimeks tahad panna?“ küsis Aet, kes oli tuppa astunud.

„Peet,“ vastas Reet.

Tüki aega vaatas vanaperenaine noorperenaist sõnatult. Siis pühkis ta silmist sinna valgunud pisara.

„Jumal tasugu seda sulle, Reet! Sul on hea süda,“ ütles ta. „Olin küll esiotsa sinu vastu, aga paremat naist oleks Jürnas vaevalt leidnud, kui sina talle oled.“ Ja siis sammus ta ruttu toast välja.

Sellele nimele aga oli Reet juba ammugi mõtelnud. Ta teadis, kuidas Jürnas oma isa oli armastanud ja kui tähtis koht tal veel nüüdki oli Jürna südames. Ja talle meeldis see nimi. Jumal taevas näeb, et kui oli õige poolgi sellest, mis ta oli vanast peremehest siiatulekust saadik kuulnud, siis pidi ta olema väärt mees. Annaks Jumal, et temagi pojast saaks säärane inimene, kui oli olnud Tilgremetsa Peet!

Jürnas tuli alles järgmisel nädalal koju. Ta rõõmutses naist ja poega nähes, kuid Reedale tundus, et see rõõm polnud küllaldane. Need mehed ei tea küll kunagi, mis lapse ilmaletoomine naisele maksab!

Aet kiirustas, et ristsetega ei tuleks viivitada. Vaevalt oli Reet jälle jalul, kui ta hakkas varrudeks korraldama. Reedale see kiirustamine ei meeldinud. Ta oleks tahtnud enne natuke kosuda ja ka üht-teist valmistada. Jürna poolt oli küll kõik korras. Ta oli kohe tursapüügilt tulles õlle valmis teinud ja ka ühe kevadise mullika tapnud. Naise oli ta võtnud, ilma et suguselts oleks saanud pidutseda, esimese poja sündides pidid nad selle kuhjaga saama tagasi teha.

„Miks sa nende varrudega nii kiirustad?“ küsis Reet korra ämmalt, kui see jällegi talle ristsetega peale käis. „Ega need eest ära jookse!“

„Vaata, laps, mina olen vanem kui sina ja tean mõndagi, mida sina ei tea,“ seletas Aet. „Nende laste käsi ei käi hästi, kes jäävad kauaks ristimata.“

„Mis neile siis juhtub?“ kohkus Reet.

„Vanakuri vahetab need lapsed ümber.“

„Ära hirmuta.“

„Päris tõesti. Seda on ennegi juhtund, et vanakuri on lapse ära vahetand,“ kinnitas Aet. „Ema mõtleb küll, et imetab inimest, aga endal ripub rinna otsas väike peeltsebul.“

„Sa ajad oma jutuga kohe päris hirmu peale!“ ütles Reet ja vaatas oma rinnal imevat peakest. See oli küll tema oma. Olgu teiste lastega lugu kuidas tahes.

„Ega ma paha pärast räägi, aga selle eest hoidku küll Jumal, kui saad vahetatud lapse! Näe, seal kuskil Kurisoo pool oli juhtund sihuke lugu. Ema oli ristimisega liiga hooletu, ja ühel päeval laps vahetatud!“

„Kust ta siis aru sai, et laps on ära vahetatud?“ päris Reet uudishimulikult.

„Oli karjund liiga palju. Muud ei olevat teind kui karjund ööd ja päevad. Oli siis ühel päeval mõtlend, et see küll enam õige lugu ei ole, läind toast välja ja piilund lukuaugust, mis laps teeb. Oli siis näind, kuidas titt korraga tõuseb kiiges istukile ja kasvab nii kole pikaks, et võtab ahjult pudikapa ja kukub kahe musta käega sööma. See pilt olnd nii kole, et ema pand karjuma. Siis võtnud laps jälle oma õige suuruse ja heitnud magama.“

„Kui sa tõtt räägid, siis on see lugu küll kole,“ sõnas Reet. Tal käisid päris külmavärinad südame alt läbi sellele mõteldes, et temagi lapse võiks vanakuri ära vahetada.

„Kust need kurjad inimesed kõik tulevad," seletas Aet edasi, „need abielurikkujad ja teised sihukesed pahad olevused, kes ristiinimese elu ei ela! Küllap nad kõik lapsepõlves on ära vahetatud."

„Oh, siis on see maailm küll kole, kus me elame!" sõnas Reet.

„Seda minagi, et tarvis võidelda vanakurja ja peeltsebuli vastu. Ristimise vesi ikka pühitsetud vesi, ei siis hakka enam peale kuri silm ega vanakurja kiusamine."

Nüüd oli Reetki nõus, et varrud olgu mida varem, seda parem. Need otsustati pidada nädala pärast. Tuli kohe ratsutada varrukutsetega ümber, et keegi tulemisega hiljaks ei jääks.

Andres tuli sel sügisel koju just parajaks ajaks, et olla Jürna esimesele pojale vaderiks. Ta oli ikka veel alles poissmees ja ütles mitte veel kavatsevatki nii ruttu naist hakata võtma. Tal olid ka alles koolid pooleli ja ta reisid käisid suurelt ning laialt. Laev oli nüüd, mil tal tekk peal oli, vahva merd kannatama ja purje kandma. Ta oli sõitnud Riia ja Peterburi vahel kipsiveos. Oli aga toonud Soomest pealinna ka mõne laadungi puid ja muud kaupa. Ta oli lausa linnahärra, kandis lakk-kübara asemel suurt kõrget kübarat nagu saksad ja teadis kõnelda maailma asjadest. Noor Peet sai endale peene vaderi.

Teised vaderid olid tuntud ja neil polnud sellist kuulsussära kui Andresel. Kirikusse pidi Peeduga ratsutama Ingel. Ta imetas parajasti oma teist last, kuuekuist tütart, ja Reet soovis tingimata, et tema oleks ta esimese poja ristiema. Sest Ingel oli olnud õigupoolest esimene lahke süda, kes teda siin oli tervitanud. Kolmas vader oli Ristivälja Kaarel. Temaga ühes oli Jürnas nii mõndagi läbi elanud. Neljandaks vaderiks oli noor peretütar Tärkmalt.

Küll oleks Reet soovinud, et temagi omastest oleks mõni olnud varrudel ja ka vaderiks. Aga Muhu oli nii kaugel, et sinna ei saanud keegi minna varrusõnumit viima, ja vaevalt oleks nüüd, sügisel, sealt kedagi tulemas olnudki.

Varruilm sai kaunis. Sügisene päike paistis madalast taevast ja polnudki liiga külm. Siiski pidi laps mähitama paksudesse sõbadesse ja kuubedesse, sest polnud naljaasi väikese maimuga ratsutada kakskümmend versta. Reet saatis vaderid teele heade soovidega ja tänas oma südames õnne, et ta laps ei sündinud kesktalvel. Sest siin ristiti kõik lapsed kirikus. Päris hirmuvärinad käisid tal üle keha, mõteldes, et kahenädalasele lapsele pidi pandama kivikülmas kirikus külma pühitsetud vett pähe.

Vaderid tulid tagasi hõisates ning heas tujus.

„Poiss oli viisakate kommetega," kiitis Kaarel. „Ei ta seganud kirikhärra kõnet ega hakanud vastu ristsetalitusele. Muudkui vahtis hõberisti mustal kuuel ja nohises. Ma ütlen sulle, Jürnas, et su poisist saab veel kiriku vöörmünder, miks talle muidu hiilgavad ristid meeldivad!"

Neist varrudest said uhked pidustused. Suure talu esimene poeg polnud ometi mõni popsnikuvõsu, keda võis vastu võtta naasama. Alla kolme päeva ei tohtinud varrud kesta, see oli pikema jututa kõikidel selge. Ja niisiis söödi ning joodi, lauldi ja jutustati, naerdi ja nutetigi, kui viin või õlu võttis südame haledaks ja juhtus paras jutuke käes olema.

Kuigi siin oli koos palju tähtsaid ja kogemustega mehi, oli seegikord pidu keskpunktiks ikkagi Andres. Tal oli palju kõnelda. Aga ükskõik millest jutt algaski, lõpuks viis see ikkagi välja ühele ja samale punktile: tarvis on ehitada suuri laevu.

„Mis sa sellest suurest laevast nii väga himustad?" küsis Külama Juhan. „Sul laev juba jalge all, tekk peal ja kõik. Kas see veel väike asi on?"

„Seda küll, aga kus ma selle käulaga ka sõidan? Soome ja Liivi lahes, see on kõik," kaitses end Andres.

„Mis neist suurtest laevadest ja kaugetest meredest kasu on!" viskas Sinima Nuut vahele. „Kes meist ei mäletaks Punn-Mihklit, seda, kes jooksis mõisa peksu eest Rootsi ja tuli vanas eas tagasi. Oli teine sõitnud orjadelaevalgi, kus musti olnd tuhandeid peal. Oli näind Ameerikat ja Aafrikat ja mida veel kõike, aga näe, käis viimaks külakaudu ja suri lõpuks vallakerjusena."

„See on iseasi. Ta oli muidu maailmahulgus," naeris Andres. „Aga hoopis teine asi on, kui Hiiumaa mees läheb ise oma suure laevaga Ameerikasse."

„Ega tiivad nii kaugele kanna!"

„Miks ei kanna! Kannavad veel kaugemalegi."

„Kust see raha?"

„Ju see teenitakse. Ja laevad hakkavad siis siia randa tooma sihukest rikkust, mida pole uneski veel enne nähtud."

„Ja mis sa selle rahaga tegema hakkad?" küsis Juhan edasi.

„Mis ma rahaga teen! Ostan oma koha päriseks. Maksan mõisale kinni ja elan ise nagu parun."

„Kas mõis siis müüb?"

„Küll ta müüma hakkab. Mõnel pool olevatki juba kuulda säärast kõmu. Ja siis ehitaksin uued ning uhkemad majad. Siin me elame nagu mutid rehetaredes. Mujal maailmas aga on valged toad ja suits ei käi enam sees, vaid läheb korstnast otse läbi katuse välja."

„Küll sa siis ära külmad," kahtles keegi. „Kus suitsu, seal sooja."

„Mehed, te olete kõik merd sõitnud ja Rootsis ning Soomes olnd. Kas seal on kuskil enam suitsutaret? Mitte kuskil. Ja ju need maad veel enam põhja pool on kui Hiiumaa. Aga näe, ära ei külma, kuigi suits ei käi toas."

Jürnas mõtles oma külaskäigule Tõusme Jürile Stokholmis ja talle meenus selle puhas ning ilus tuba, kus küll kunagi polnud olnud suitsu ja vingu, nagu Hiiumaa tubades. Juba siis oli ta soovinud, et ta saaks kord endalegi säärase toa ehitada. Nüüd rääkis teine sama juttu. See oli väärt mõte, seda ta teadis. Aga tema oli teistmoodi. Tema tegutses, ilma pika jututa. Andres aga seletas ja kõneles. Temal oli koolmeistri vaim ja veri. Tahtis aina rahvast valgustada ja juhtida.

Ristivälja Kaarel oli juba natuke rohkem õllekappa vaadanud, tema kiskus tõsist juttu naljaks viima. Nii ta pistiski teiste tõsise jutu vahele:

„Mina olen nagu see Käina mees, kelle vana Haller leidis joobnult kraavist. Kirikhärra peatab hobuse ja hurjutab: „Kas sa, kallis heng, ei häbbene mette ennast nii täis lakuda? Tule homme minu jüre.“ Mees lähebki järgmisel päeval kirikhärra juurde. „Miks sa jood nii palju viina, armas mees?“ küsib õpetaja. „Ma ei saa vastu panna,“ vastab mees. „Noh, siis palume Jumalat,“ annab õpetaja nõu. „Ma ei või, mul põlved haiged,“ ütleb mees. Õpetaja toob padja ja paneb põrandale. „Põlvita nüüd sellele, kallis heng, ja palugem!“ ütleb ta. Nüüd aga heidab mees padjale kõhuli ja ütleb: „Nüüd palugu õpetajahärra nii palju, kui ta tahab.“ Nii teen minagi. Kui minul on hea ja muhe olemine, siis vaielge nii palju kui tahate, ehitage laevu ja sõitke merd, kuid ulatage mulle õllekapp siiapoole!“

Mehed puhkesid laginal naerma. Aga kuigi jutt jäi siinkohal pooleli, oli Andresel siiski lootus, et ehk mõni terake külvatud seemnest oli ometi langenud heale maale.

Kui mehed sääraste suurte küsimuste kallal vaidlesid, polnud ka naistepoolel vähem tähtsaid küsimusi arutada. Neil oli jutuks Nuudi Pendi imelik haigus. See mees oli alati olnud pidudel ja pulmades esimene jutumees ja naljavigur. Aga kus Pent nüüd on?...

„Olevat haige", ütles üks.

„Mis haigus tal siis on? Ons seest lahti või ära venitand rinna alt?"

„Ei, hoopis hullem. Teda käidavat peksmas."

Nüüd olid naised kõik ninapidi koos ja huvitatud.

„Peksmas! Oi heldeke! Kes siis peksab?"

„Ei tea, aga kui tulevat saunast, siis olevat keha siniseid laike täis, naine ise rääkis mulle. Pidi vaeseke silmad peast välja nutma, nii kurb oli."

„See on hull haigus. Keegi on ta siis kindlasti ära teind. Ta peaks minema Tähva Krõõda juure, ehk see saab aidata."

„Olevat käindki. Aga Krõõt ei olevat võtnud jutule. Ütlend, et liiga kange haigus, tema võim ei hakkavat peale."

„Ons ta siis päris voodis või?"

„Ei olevat. Tegevat tööd ja kõik, aga ei saavat magada ega midagi. Niipea kui magama jäävat, oigavat ja inisevat. Hirmus asi kohe."

Siis kandus kõnelus viinameistri Gjartrudile. See olevat nüüd linnas saanud endale uhke mehe, mingi sumptiselli.

Jürnas juhtus neid naiste jutte kõrvalt kuulma. Tal oli heameel, Gjartrud oli viimaks leidnud endale vaikse sadama. Aga Pendi lugu pani teda mõtlema ja ta otsustas teda vaatama minna.

Varrud kestsid edasi raugemata jõuga. Tulid pillimehed ja tantsiti. Ringmängud ja laulud kõlasid maanteelegi. Tõesti, kui noorest Peedust ei tule tublit meest, siis pole selles mitte süüdi ta vaderid. Nemad olid alanud oma kõrget ülesannet tolles noores elus küllaltki hoolega. Tervelt kolm päeva sõid ja jõid nad ta auks. Siis oli nende töö tehtud.

Nii olid Tilgremetsa Jürna sugulased ja tuttavad saanud siis korra näha ta muhu noorikut ka koduses õhkkonnas. Olid ise puudutanud oma lihaste sõrmedega ta vaipu, proovinud ta

voodilinade koe peenust, imetelnud ta kollase seeliku tikandeid, ja kui nad kodu poole ratsutasid, siis lausus nii mõnigi naine oma mehele:

„Ega sel muhulasel ole viga midagi. Üsna vahva eit teine.“ Mille peale mehed vastasid:

„Vaata et ei löö meie eitesid veel ülegi!“

VIII

Varsti pärast Peedu varrusid läks Jürnas Nuudi Penti vaatama. Ta leidis oma endise meresõidukaaslase õues pinu ääres aiateibaid vahendamas. Mehel oli vestkasukas seljas ja läki-läki peas, ehkki ilm oli veel üsna soojavõitu. Jürnast nähes istus ta paku otsa ja käskis Jürnalgi toetuda teibariidale.

Pent on jäänud vanaks ja kõhnaks. Silmade all olid tal tumedad varjud ja nägu oli sügavate vagudega. Juuksed tolknesid kuidagi pulstunult mütsi alt ja keha oli vimmas.

„Noh, kuidas käbarad käivad?“ küsis Jürnas teeseldud lustakusega. Ta ei teadnud isegi, millist tooni tarvitada.

„Mis nad käivad, eks see minu elu ole nüüd kehv küll,“ tuli Pendilt vastus surutult ja hädiselt.

„Mis siis viga on? Mõni tõbi kallal või?“

„Tõbe nüüd, aga eks nad käi mind ikka hullusti peksmas.“

„Ikka peksavad veel?“

„Ei need enne jäta, kui hing on väljas.“

„Kas nad midagi räägivad ka või?“

„Mitte ei hingagi, muudkui vemmeldavad. Nüüd on nad ka varesed mu kallale ajand. Kui ennast kuskil näitan, siis on varesekari nokkapidi mul kallal. Mu ihu on praegugi haige, nagu tule sees.“

„Kulda hoiad ikka alles?“

„Noh, kuhu ma selle peaksin panema! See seal, kuhu peitsin."

„Tea, kui annaks kätte, ehk jätavad rahule."

„Eks ma ole pakkund ka, aga mitte ei taha. Hinge tahavad, ei need kullast hooli! Usu, Jürnas, mina kaua enam küll ei ela."

„Hullu juttu ajad, ise noor mees!"

„Katsu ise sihukese eluga vastu pidada! Ära tapavad mind küll. Sina oled noor, hoia kullast oma elus nagu tulest. Ei see ole hea asi."

Muidu näis Pent olevat päris normaalne. Ta tegi oma tööd ja tegemisi ja ajas mõistlikku juttugi. Kui Jürnas tegi juttu sügisestest töödest, siis oli Pendil teada kõik, mis talus oli tehtud või tegemata. Mingit meelesegaduse märki polnud ta juures märgata.

Jürnas oli Nuudi Pendist lahkudes rusutud meeleolus. Kõige hullem lugu oli sellepoolest, et ta ei saanud oma sõpra aidata. Kui ta väravalt tagasi vaatas, istus Pent ikkagi veel raiepaku otsas ja ta keha tõmbles nõksatades nagu kepihoopide all ja näost käis üha üle valulisi laineid.

Ilmad muutusid külmaks. Sügisesed tööd olid juba ammugi lõppenud. Meres oli esimene noor jää ja mehed käisid noodapüügil. Saak oli keskmine ja jälle oli majas värsket kala.

Külmadega tuli hakata rohkem ahju kütma. Ja nüüd Jürnas nägi, kui raske on suitsutares kasvatada väikest last. Kui tuli oli ahjus, roomas ahjusuust paks mustjassinine suitsulohe aeglaselt lae poole, kuid sealt seda langes ka alla, ja varsti oli tuba maani suitsu täis. Väike Peet läkatas ja karjus oma villakorvist hällis. Mis siis lapsest rääkida, kui juba vanadel inimestel jooksid silmad vett, nagu oleks neil nutt varaks. Tuli teha toa uks lahti. Nüüd läks küll suits välja, aga tuba muutus nii külmaks, et vanemad inimesed tõmbasid kasukad ja suurkuued selga.

Niisugustel kordadel ei jäänud Reedal muud üle kui võtta laps sülle ja joosta lambalauta. Seal oli soe ja mõnus. Ta istus seal väikesele lüpsipingile lammaste keskele ja kussutas Peetu. Lambad tulid ta ümber ja vahtisid oma rohekate silmadega küsivalt ema ja last. Poiss ajas käe välja ja hakkas püüdma neid rohelisi silmade tulesid, mis hõõgusid ta ümber.

Väikesed talled tulid veelgi ligemale, tõusid tagumistele jalgadele, panid kaks esimest jalakest Reeda põlvele ja lakkusid lapse käsi.

Neil kordadel tundis Reet alati hinges imelikku hellust. Ta mõtles Lunastajale, kes pidi tulema ilmale laudas, loomade keskel. Ja niiviisi istudes ümises ta laulda jõululaule. Alles siis, kui talle toodi toast sõna, et suits on juba läinud ja tare soe, võis ta lapsega tagasi minna.

Aga Jürnas polnud nii leplik kui Reet. Reet võis unelda laudas jõululapsest, kuid Jürnale tulid teissugused mõtted. Kas minu poeg on mõni lambatall või lehmavasikas, nurises ta oma südames, et ta peab loomade hulgas üles kasvama! Ja kui ta kord jälle kuulis mehi kõrtsileti taga vaidlevat suitsuga ja suitsuta tubade üle, ütles ta otsustunult:

„Asi on selge: inimestel suitsutoas küll ei kõlba elada."

„Ennegi on elatud. Meie vanemad elasid kõik, ja mis neil viga oli?" vaidles keegi vastu.

„Elasid, aga rohkem aega olid talvel lambalaudas kui toas."

„Ja mis sealgi viga oli! Näe, ma ise olen sündind lambalaudas, ja mis mul viga on?"

„Sellepärast sa sihuke oinas siis oledki kogu oma eluaja olnd!" hõikas keegi kõrtsinurgast sekka ja mehed panid mürinal naerma.

Jürnas oli veendunud, et suitsutarede aeg on läbi. Ja seda näis tundvat mõnigi mees. Ega nad olnud rumalad inimesed. Nad käisid kõik laialt teiste maadega läbi. Olid olnud Rootsis

ja Soomes, ja neil käis ka külastajaid mujalt maailmast. Aga kui nad veel isaisade viisi elasid, siis oli siin sügavam põhjus. Hakka nüüd vaeva nägema ja uut ehitama! Siis paneb mõis kas renti juurde või ajab hoopis teise kohta elama. Kellel siis su vaevast kasu on! Oleks, et endale teed. Jürnaski mõtles nii, aga asjal oli nüüd see paremus, et materjali andis mõis.

Nii tuli neist mõtteist taas mõisaskäik. Valitseja kuulis Jürna juttu tõsiselt ja kortsus kulmul.

„Nii et sina ei taha enam mitte see suitsutares elama?“ küsis ta tõsiselt.

„Ega mina nüüd ise, aga väikese lapsega on küll raske,“ vabandas Jürnas.

„Ega mina materjali keelama, aga töö tegema ise.“

„Aga rent jääb endiseks, parunihärra?“

„Muidugi endiseks.“

Härra oli heas tujus. Suvi oli tulemas ja mõisal oli jälle soola tarvis. Seda oli valitseja ennegi näinud, et parem on ühe mehega asju ajada kui mitmega. Nii saigi Jürnas palgid. Kubjas tuli ja märkis puud Tilgremetsast mitte liiga kaugel asetsevas männikus. Metsa oli siin liigagi rohkesti ja mõisale oli see kasukski, kui ta taludel olid paremad majad peal. Sest kohtade müügi kõmu oli kuulda juba siin-seal, ja siis on igal kohal suurem väärtus, kui ta on hästi hoonestatud.

Talvel oli Madisel ja Jürnal metsas rohkesti tööd. Palgid võeti maha ja laasiti okstest puhtaks. Siis vedasid härjad puud reel lohinal õue.

Kogu vald oli nüüd täis kõmu ja kuuldusi, et Tilgremetsa Jürnas ehitavat endale häärberit, kus suits ei käivat enam tares. Mõni ennustas talle külmasurma, teine naeris ta rumalust, et hakkab mõisale maja ehitama. Aga Jürnas vastas kõrtsis naljale veel suurema naljaga ja nokkijaid ta nokkis vastu. Ehituse eeltööd aga käisid omasoodu.

Möödus talv ja tuli kevad.

Vaevalt oli lumi kadunud ja maa paljas, kui Tilgremetsa õues kirved paukuma hakkasid. Mehed olid usinasti tööl. Jürnas oli ise osav töömees. Tema käes läks niihästi sepisetöö kui ka kirve või höövli tarvitamine. Ja Madis aitas kaasa. Vana hiiu kombe kohaselt leidis iga naabrimeeski nagu oma püha kohuse olevat päevaks või paariks naabrile ehitamisele abiks minna. Nii kerkisid toaseinad üha kõrgemale.

Uus maja oli mõeldud nii, et ta pidi tulema kohe külmhoone otsa. Üheks seinaks jäi niisiis külmhoone välissein. Külmhoone ise jäi köögiks ja seega oli ainult kolm seina üles raiuda.

Kogu ehitus pidi jääma endise suitsutarega ja rehealusega ühe katuse alla. Inimesed pidid elama asuma uude majja, suitsutare oleks jäänud sügiseseks rehepeksuks ja talviseks panipaigaks. Maja ette pidi tulema suur vöörus, kuhu võis kolida suveks magamagi.

Maja akendega tuli tõsine nõupidamine. Reet tahtis suuri, kuue ruuduga klaasaknaid, kuhu oleks võinud panna lillepotid kasvama ja kardinad ette, nagu viinameistri juures. Jürnas mõtles ise ka samuti, sest tema silme ees olid need valgeraamilised aknad, mis ta oli näinud Stokholmis Tõusme Jüri maja punastes seinades.

„Aga ehk on siiski liiga suured?“ kahtles ta.

„Mis suured need siis ikka on?“ julgustas Reet.

„Ega muud, kui lasevad liiga palju külma sisse,“ lõi Jürnas nagu natuke kartma.

„Need kaks ruutu ees või taga!“ nurus Reet. „Suitsutoal on neli ruutu ja akende juures pole sugugi külm. Kas need kaks ruutu siis nüüd nii külmad on?“

Viimaks jäigi Reeda võit ja majale sai maantee poole külge kaks kuueruudulist akent. Pau metsa poolsesse otsa tuli üks samasugune ja tagakülge jällegi kaks. Nüüd oli hoonel viis

suurt akent. Vana Aadu, kes ka ehituse juures oli suur asjamees ja nurgaraiuja, ütles uhkustades:

„Küll sa näed, noorik, see maja tuleb uhke ja valge nagu Käina kirik!"

Mehed töötasid küll kiiresti, et saada uus maja enne võrgaleminekut katuse alla, ometi jäi see saavutamata. Jürnas läks enne ära, kui oleks saadud sarikaid püsti. Nii tuli ehitustöös väike seisak. Madiski pidi sel aastal oma paar ahjutäit kive valmis tegema ja nii oli temalgi vähe aega kevadel ehituse juures olla.

Maja jäeti kuivama kevadetuultes ja suvepäikeses. Ainuke, kes siin veel nokitses, oli Aadu. Ta seadis aampalkidele lage, tegi seda savi ja lubjakrohviga tihedaks. Laotas siis samblakorra peale ja vedas liiva kõigele veel lisaks. Ja kui see töö oli valmis, siis nokitses ta aknalengide kallal ja tegi muid väiksemaid töid.

Kevadiste tööde ajal aga laskis Reet härgadel sageli oma töös puhata ja vaatas üle lainetava, päid loova rukkivälja kodu poole. Seal suurte vahtrate all valendas uue maja sarikateta kogu, ja iga kord, kui ta seda nägi, läks ta süda kuidagi soojaks. Tuleval talvel pidid nad saama lahti suitsust ja vingust. Väike Peet võis kasvada puhtas õhus.

Vaevalt oli Jürnas võrgalt tagasi tulnud, kui töö algas uue jõuga. Ta oli nii tööhoos, et tal polnud aega ümbergi vaadata. Enne heinatööd pidi maja saama katuse alla. Kirved paukusid juba enne päikesetõusu, ja enne kui viimne päikesetera kadus Pau metsa taha, ei tulnud mehed töölt ära.

Katusetöö läks kiiresti, sest selleks ajaks juhtus jällegi abimehi olema rohkem kui muidu. Mehed panid õlekood lattidele roigaste alla, sidusid need siis kasevitstega kinni, lõid vitsa sõlme laudlabida otsaga kõvasti kokku ja kloppisid hambulise katuselabidaga õled siledaks.

Korstnajala meisterdasid Jürnas ja Madis ise. Kuid ahju ja suitsulõõrid pidi tegema mõisa pottsepp. Seda see siis meisterdaski teha sel ajal, kui teised olid heinatöö̧l. Kivid olid tulnud oma kiviahjust mererannas. Ja need olid head kivid, seda pidi tunnustama isegi mõisa meistrimees.

Heina- ja lõikustööd tehes oli Jürna üks silm ikka kodu ja uue maja poole vaatamas, ja niipea kui suuremad tööd olid tehtud, oli ta jällegi maja juures. Odra- ja kaeralõikus jäid sel aastal naiste hooleks. Meestel polnud selleks enam aega.

Nüüd oli majal juba korsten peal. See oli paekivist, tömp ja massiivne ehitus. Madis võttis lupja ja võõpas ta valgeks — nagu Käina kiriku torn, nagu ta ise kiideldes ütles. Ja kui katus oli korralikult harjatud ning valendavad harimalgad peal, siis oli see kaunis pilt.

Siiski pidi Jürnas võtma niipalju aega, et teha Stokholmi lühike ja kiire reis. Ta puudus ehituse juurest mõned päevad, ja keegi ei teadnud, kus ta oli. Reedal aga oli mõnigi uneta öö ja murelikku valvamist. Siis olid soolakotid jällegi õnnelikult oma kohtadel. Seekord ei teadnud randrüütlid Jürnast kahtlustadagi, sest mehel, kel iga päev on ehitusega niikuinii küllalt muret, leidus nende meelest vaevalt aega Rootsi-reisi sooritamiseks.

Jürnas oli toonud Rootsist kaasa ka maja juures tarvisminevad siibrid, kriskad ja kastitäie klaasi. Aga tal oli veel üks pakk, mida ta kellelegi ei näidanud ja mis kohe aita kirstu viidi.

Rehepeksu-ajaks taheti majale aknad ette saada. Ja kuigi sellega toime saadi, puudus põrand. Nende rehtede ajal elasid nad ikkagi veel kes saunas, kes aidas. Aga päeval, kui varahommikune rehi oli juba peksetud, käis töö uues hoones hoolega. Madis ja Jürnas hööveldasid põrandalaudu ja lõid neid üksteise järel valgeks ning kauniks põrandaks.

Nüüd alles hakkas paistma, kui uhke hoone tuleb. Ta valged, suitsumata, tahutud palkidest seinad lõhnasid vaigust. Suured, avarad aknad lasid päikest hommikust õhtuni sisse paista, ükskõik kus see asuski, hommikus, lõunas või õhtus. Aga kõige ilusam oli ikkagi laiadest hööveldatud männilaudadest põrand.

„Nagu vägisi kisuks kohe tantsima," arvas Madis.

„Noh, eks siis tiiruta," ütles Jürnas.

„Mis ma üksinda, aga oleks mul ka sihuke uhke noorik kui sul, küll siis uhuks!"

„Tea, kas siis enam tahadki!" ütles Jürnas.

„Miks ei taha! Aga mul ei ole noorikut ega paika, kuhu teda pannagi!" ütles Madis, ja esmakordselt torkas Jürnal mõte läbi pea, et ka Madis on naisevõtu-ealine ja küllap temalgi on mõni tüdruk kuskil valmis vaadatud ning ootamas.

„Pole midagi!" lohutas ta. „Teeme minu maja valmis, küll siis hakkame sinulegi ehitama. Ja siis löö tantsu omas toas ja oma noorikuga, nii palju kui tahad."

„Kus mina nüüd, sulasmees!" kahtles Madis.

„Mis sulane! Kas sa laulusõnu ei tunne: Sulane võtab naise ja sulane saab peremeheks? Ons siin metsa ja laant vähe? Tõmbad tüki põlluks ja majad lööme üles nii mis naksub."

„Kes mulle maad annab?"

„Kes muu kui mõis."

„Ega sulane sealt midagi saa!"

„Saab sulanegi, kui asjad nii seatakse."

Rohkem sellest seekord ei räägitud. Aga Jürnale tundus, et Madise kirves ja höövel hakkasid veelgi väledamalt käima.

Uut põrandat käis Reet ja isegi Aet sageli vaatamas. Ja tükiks ajaks jäid nad siis juttu ajama, kuigi tööd oli kõik kohad täis. Nii hea oli siin uue toa vaigulõhnalises valguses viibida.

„Küll aga kiiskab," ütles Reet uut põrandat vaadates. „Jõuaks seda aga puhta hoida."

„Ega see sihukeseks jää! Varsti must," arvas Jürnas.

„Seda ei ole, seda sa alles saad näha," kinnitas Reet ja jooksis siis jälle töö juurde.

Mihklipäevaks oli asi ometi nii kaugel, et võidi uude majja kolida. Toast oli laudseinaga kaks tagakambrit eraldatud. Eestuba oli suur ja ruumikas. Suuremasse kambrisse viidi Reeda ja Jürna voodi ning asjad. Sinna sai ka väike Peet oma korviga, sest ikka veel polnud Jürnas talle jõudnud voodit meisterdada. Aet aga sai väiksema kambri endale. Ja tal oli heameel oma nurga üle.

Liisu jäi magama suurde vöörusesse. Voodi oli ukse varjus, nii et seda polnud nähagi.

„Siin võid isegi veel öösel poisse magatada!" nokkis teda Madis.

„Ära arva, ehk magatan ka. Kuid sind ma ikkagi ei taha."

„Ära ole nii tõre, ega minagi laita poiss ole!" noomis teda Madis seepeale.

Madis ja Aadu jäid esialgu magama endisse tuppa. Ilmad olid veel soojad ja talveks võisid nad eestuppa kolida.

Nüüd selgus ka, mis oli Jürna poolt suvel Stokholmist toodud pakis. Ta tõi selle nüüd sisse ja kui ta seda laua juures lahti harutas, olid teised uudishimulikult tal ümber. Paberis oli suur pappkarp, ja kui see lahti tehti, siis hakkas sealt paistma imelik riistapuu. Sel oli poolsõõri moodi läikiv laud, mille ülemises otsas olid maalitud suured punased ja sinised lilled, allpool aga olid ringi ümber ümara serva imelikud numbrid ja kaks peenikest orki.

„Mis riistapuu see siis on?" küsis Aet.

„Seinakell!" tundis Reet uue asja juba ära.

„Seinakell!" imetles Aadu. „Sa, Jürnas, teed selle toa uhkeks nagu mõisasaali!"

Jürnas aga ei võtnud teiste juttu kuuldavakski. Ta nokitses imeliku riistapuu kallal ja riputas selle viimaks seinale. Kaks säravat vasknuia rippus peene keti otsas kella all. Lilled helkisid uhkelt uuel seinal ja kogu oma toreduses hakkas see riistapuu seinal nüüd veel tiksuma.

„Nagu kohe seltsim toas olla," ütles Reet.

„Ta nagu ajaks sinuga juttu!" imetles Liisu.

Aga kõige rohkem imetlust äratas siiski uus ahi. Kui see esmakordselt küdema pandi, ei saanud Aadu kuidagi rahu, vaid pidi ikka ja jälle kummarduma ahjusuu ette ja sealt sisse piiluma. Aga kõigi ta ootuste kiuste põles tuli lahinal ning lustakalt.

„Vaata raibet, põleb mis põleb, pole suitsu ega vingu ja ära ka ei kustu!" imestas ta. Siis läks ta õue ja vaatas korstnat. Sealt tuli õhukesi suitsupilvi ja tõusis selge taeva poole. Aadu raputas jällegi pead. „Vaata, kust suits tuleb lahinal välja, ei tea, kust see soojus siis peaks tulema?" Aga õhtuks olid ahi ja ka lõõr nii kuumad, nagu vana ahi kunagi polnud olnud. Kõik kohad olid mõnusat soojust täis. Uued seinad lõhnasid vaiguselt, ja väike Peet, kes oma esimesi samme tegi, tatsutas rõõmsalt valgel põrandal.

Järgmisel pühapäeval kuulutas kirikhärra kantslist jällegi oma iga-aastased rahvaloetamised välja ja teisipäeva hommikuks kogunesid inimesed Tilgremetsale. Siin oli juba, niikaua kui teati, ikka olnud rahvaloetamise paik. Ja nüüd tuldi jälle siia kokku.

Väikesed poisid ja tüdrukud olid hirmunud ja närvilised. Täna pidid nad kardetavale Käina praostile Hallerile endale oma lugemisoskust näitama. Emad kontrollisid veel siin, toaski, kas kõik kümme käsku on väikesel Simmul või Pendil peas. Kõik olid kõhevil ja natuke kartlikud.

Maanteelt kostis aisakellade kõlinat. Vana Haller sõitis ikka kahehobuse-tõllas, kutsar ees. Peremees oli väravas vana jumalasulast vastu võtmas.

Õpetaja jäi enne seisma, kui ta tuppa astus. Ta vaatas hoolega uue maja valendavaid seinu ja valget korstnat. See oli talle siinkandis uudis.

„Oled omale uue maja teind, Jürnas?" ütles ta siis. „See on hea. Ole teistele eeskujuks ja karjale märgiks." Siis astus ta tuppa. Ja küllap see oli uue toa auks, et hingekarjane ei asunud kohe loetamisele, vaid võttis enne koraali laulda ja siis kirjasõna lugeda ning uuele majale Jumala õnnistust paluda.

Kui laste loetamine läbi oli, tuli järg vanade kätte. Üks ja teine pidi oma oskust näitama viie peatüki ülesütlemises. Kõigepealt jäi vana hingekarjase silm peatuma noorperenaisele, kes istus, Peet süles, teiste naiste reas.

„Kuidas on see teine õpetus?" küsis kirikhärra. Reet ei teinud oma kodusaare usuelule halba nime. Ta luges teise õpetuse nii soravalt ette, et isegi õnnis Martin Luther oleks selle üle rõõmu tundnud. Ja nii jäi ka kihelkonna hingekarjane rahule selle muhu noorikuga, kes istus punakate küütude seas kollasena ja kaunina, nagu oleks ta tulnud teisest maailmast.

Kui kirikhärra jälle kellade kõlinal edasi sõitis, oli kõikidel veel tüki aega pühalik tunne. Ja õhtul voodis lamades oli Reedal süda rõõmus, et uus tuba oli jumalasõnaga pühitsetud.

Aga sellest oli tal kahju, et tal enam ei tarvitse laudas tallede ja lammaste seas istuda, väike laps süles. Oli siiski olnud nii kena ja südantsoojendav neid vaikivaid ja nagu natuke uudishimulikke tallesid enda ümber mäletsemas näha. Aga sellest ei julgenud ta enda kõrval lamavale mehele sõnagi lausuda.

IX

Elu möödub kiiresti, kui pead üha töötama ja rassima. Seda tundis Jürnas Tilgremetsal iga aastaga üha selgemini. Kunagi polnud tal küllalt aega. Ikka ajas üks asi teist taga. Kord oli see kalaparv, mis oli tulnud noore jääga randa ega lasknud tal puhata. Siis oli see hülgejaht, mis sundis teda nädalaks või paariks kodust eemale. Stokholmi-reisid omakorda võtsid aega. Vahel oli tal kibedaid elamusi tormis, teinekord aga möödus kõik ruttu ja kiiresti. Vahel olid randrüütlid kannul, teinekord aga sai neid kavalusega võita. Aga kõik oli siiamaani läinud hästi. Jumal tänatud! Ta laevaehitamiseks kogutud raha aina kasvas ja perelgi polnud millegi üle kaevata.

Reedal oli nüüd juba kaks last. Tütar Mare oli küll ainult kolmekuine, aga elu oli tal sees kange. Mõnigi kord öösel ajas ta kogu pere oma karjumisega üles.

„Ehk on tal midagi viga?“ küsis Jürnas vahel naiselt.

„Pole häda midagi, tal muidu kange eluvaim sees,“ rahustas Reet meest. „Päeval mängib ja naerab. Ju ta tahab rinda saada.“

Ristsed olid olnud õigel ajal, sellepoolest oli asi küll korras ja Reet võis kindel olla, et vanatühi siin oma vahetamise kometit küll pole saanud mängida.

Ja Peet? Oh, tema oli nüüd juba suur poiss. Isa oli talle teinud uued säärsaapad ja nendega käis ta talvel isegi lume sügavust mõõtmas. Kui ta sai kätte palgiveokelgu, siis tuli põllumäest alla — vahel kelk all ja poiss peal, vahel poiss all ja kelk peal.

Jürnal oli tast palju seltsi. Kui ta oli töölt koju tulnud ja söögilauast tõusnud, siis armastas ta sängis veidi pikutada. Peet aga ronis talle kohe kõhu peale ja seal kaksiratsi istudes kamandas ta:

„Isa, läägi juttu!“

Reedale ei meeldinud säärane komme põrmugi.

„Voodist välja! Ega see ole mõni mänguplats. Mustad tööriided puha seljas! Ja poiss, sina oled nii must nagu reheline."

„Ei ole leheline," ajas poiss vastu.

„Aga sängist te mul välja käite kohe!"

„Ega nüüd aita midagi, poeg," ütles Jürnas pojale tõsiselt. „Katsume, et rammupõlves veel oma kondid koristame. Ega tea, kas pärast nahatäit jaksamegi enam liikuda."

Aga siis võttis ta varnast vana kuue või kasuka ja laotas selle põrandale. Ise heitis kuuele pikali ja poiss ronis talle jälle kukile. Siin meeldis talle veel enam kui voodis. Soe truup oli kohe nende kõrval ja põrand oli valge nagu lumi. Egas ema muidu seda igal laupäeval liivaga küürinud.

„Isa, lääg i juttu!"

Ja Jürnas algas:

„Ükskord elas kuskil talus vana valge hobune Vaska. Ta oli hea tööloom ja virk sõitja. Aga kui ta vanaks jäi, siis ei jaksand ta enam tööd teha. See ei olnd ta peremehe meele pärast. Ta ütles: „Vaska tuleb ära tappa." Aga et tal vanast loomast kahju oli, siis ütles ta: „Vaska, mine metsa ja ela seal niikaua, kuni surm tuleb. Mul pole sind tarvis."

Vaska läks metsa, pea longus, alumine mokk ripakil ja nägu kurb.

Metsas tuleb talle rebane vastu ja küsib: „Mis viga, Vaska? Miks sa nii kurva näoga oled?" Vaska vastab: „Peremees saatis mind metsa surema. Olen vana. Ei jaksa enam tööd teha." — „Pole viga," ütleb rebane, „küll mina sind aitan ja sind peremehele jälle armsaks teen. Tule kaasa!"

Ja hakkavad siis minema — rebane silkab ees, Vaska sörgib järel. Jõuavad teeristmele. „Vaska, heida siia maha ja vaata, et sa ei liiguta ei silmaripsmeid ega kõrvaotsakest!" hoiatab rebane. Ise paneb minema ja Vaska jääb ootama. Ootab ja

ootab. Viimaks tuleb rebane, hunt kaasas. „Vaata, hundipapa," ütleb rebane, „ma leidsin siit surnd hobuse. Mina ise sihukesest toidust suurt ei hooli, aga sinule on see vist küll mokkamööda."

Hunt muudkui laksutab lõugu ja tahab kohe sööma hakata. „Pea'nd, pea!" hüüab rebane. „Siin tee peal võib sind igaüks segada. Mul on parem nõu. Heida hobuse saba juurde maha ja ma seon selle sinu saba külge. Siis võid ta koju lohistada ja seal teda mureta nosida."

Hunt on kohe nõus ja heidab Vaska saba juure pikali. Nüüd seob rebane hundi kõvasti Vaska saba külge kinni ja hõikab siis: „Vaska, maast lahti ja kodu poole!" Vaska kargab maast üles ja paneb kodu poole kihutama. Hunt jõlgub tal saba otsas ja lohiseb järel.

Kui peremees kuuleb, et keegi karates õue tuleb, siis ruttab ta välja. Näeb, et hunt on Vaska saba otsas, ja haarab kohe malga ning lööb hundi surnuks. Endal on heameel, et on hundi kätte saand. Ta annab nüüd valgele hobusele iga päev jahurokka ja peent heina süüa ega aja teda enam kunagi metsa surema."

See lugu meeldis Peedule rohkem kui ükski teine isa juttudest. Ja jutte oli isal rohkesti. Ta teadis kõnelda huntidest, karudest, põtradest, kitsedest ja rebastest.

Vanal Aadul on ka omad jutud, kuid need on isemoodi ja kentsakad, neist ei saa Peet hästi aru. Üldse on vanadus Aadu kallal teinud oma töö. Ta pole enam nii kõbus, et võiks võtta hobuse, istuda sadulasse ja sõita Käinasse või Kärdlasse. Töömeest pole tast ka enam, nokitseb teine toas teha puulusikaid ja muid kergemaid töid, mis parajasti ette juhtub.

Kui Jürna teine laps oli juba aastane, lahkus Madis Tilgremetsalt. Aga päris tõeline see lahkumine siiski ei olnud. Madis oli lihtsalt hakanud iseseisvaks meheks. See toimus Jürna enda

soovil ja kaasabil. Mõisalt hankis ta loa ehitada oma talu äärmaale maantee äärde popsimaja. Sinna siis saigi Madise kodu. Kuna samas kasvas suur viherpuu, mis jäi nüüd maja otsa, siis sai koht endale nimeks Viherpuu.

Suur see maja ei olnud, aga siingi olid oma eestuba ja tagakamber ja suured klaasaknad. Ning suits läks korstna kaudu välja. Jürnas ise oli tal abiks niihästi maja ehitamisel kui ka sissekolimisel. Palju Madisel sinna just viia polnud, aga eks aastate jooksul oli üht ja teist ikka kogunenud. Üksi rebaseraudu ja jänesepaelu jatkus terve mehekoorem, sest meheeaski polnud Madis oma lapsepõlveametit unustanud.

Kui kõik oli käe-jala järgi sisse seatud, tuli ta ühel õhtupoolikul Jürna jutule.

„Jürnas, kas sul kõlbab sulasele veidi abiks tulla?"

„Mis abi sul siis tarvis on?"

„Naist on tarvis. Aita nõuga-jõuga kaasa."

„See peaks ikka endal juba tagavaraks olema."

„On ka, aga äratoomise vaev on veel nägemata. Üksi ei saa hakkama."

„Kosja tahad minna või?" päris Jürnas.

„Sinnapoole kipub küll. Aga isameest pole."

„Ega mina selleks kõlba. Ma pole mokamees."

„Paljuks seal's tarvis. Ega ma rihigi mõne peretütre järele. Sulase naise saab kätte ka pikema suupruukimiseta."

„Kes ta siis on?"

„Jaagutooma Kersti."

Seda siis see Madis oli käinudki õhtuti passimas. Ega olnud laita midagi. Tüdruk oli aus ja viisakas. Mis sellest, et teenijainimene. Küll nad siin ära elavad ja näevad häid päevigi. Madisel on lahtine käsi ja taipu.

Jürnas nõustus sõitma kosjateed koos sulasega, kes talle oli küll olnud rohkem venna kui sulase eest.

Kosjasõit toimus Jürna hobusega. Mehed ratsutasid ühel viinakuu-õhtul minema, pudelid ja maiustustekott taskus.

Jaagutoomal läksid asjad libedasti. Seal oli juba teada, kes on tulemas ja mis asjas. Toas olid küünlad maasepa taotud lühtris lae all ja lambarasv praksus lõbusasti tule põledes. Lina oli laual, ja niipea kui mehed olid kohale jõudnud, toodi ka kannuga õlut. Ja siis oli juba kerge juttu viia kadunud kana juurde. Kuid „kana" ise tuli juba välja, ja siis polnud muud, kui pandi pudelid lauale. Sinna juurde ilmusid varsti ka toiduvaagnad ja nii olidki asjad korras.

Kui mehed kuuvalgel kodu poole ratsutasid, ajas Madis oma ratsu peremehe kõrvale ja hakkas kõnelema:

„Pagana kena kõne pidasid, Jürnas, täna minule, sulasmehele. Kui sa seal sellest kadund kanast kõnelesid, tuli mulle kohe vesi silma."

„Ah, ära aja, sa oled purjus," vastas Jürnas.

„Purjus või mitte, aga süda läheb haledaks, kui ma mõtlen, kuidas me need aastad oleme kõrvuti eland nagu kaks künnihärga. Munad veerevad ka pesas, aga meie vahel pole olnd ühtki paha sõna. Nüüd ehitasid sa mulle ka maja üles ja võtad naise ka veel! Jürnas, sa oled kuldne mees!"

„Mis sa jamad!" kurjustas Jürnas. „Ise teenid juba ligi kümme aastat mind ilma palgata. Oled teind suvel telliseid ja sügisel võtnud savi. Oled olnd mehe eest igal pool. Mis see natuke nüüd loeb, mis mina teen!"

Tüki aega ratsutasid mehed vaikides. Siis ütles Madis:

„Aga seda ma ütlen, et kui sul kunagi on tarvis meest, kes peaks midagi sinu eest tegema, siis tead, kust mind otsida."

„Oleme rääkind."

Ja hobuseid sõidule sundides kappasid nad läbi öö edasi.

Pulmad peeti jõulu teisel pühal. Jürnas ja Reet olid saajavanemaiks. Pulmad olid kõigiti uhked ja väärilised. Kersti saa-

deti Jaagutoomalt ära, nagu oleks ta oma laps, ja mitte ümmardaja. Lehmamullikas viidi juba paar päeva enne pulmi Viherpuu lauta.

Pulmi peeti ka Tilgremetsal ja Aet laskis keeta ja küpsetada, nagu oleks Madis peremehe lähim sugulane. Kõik otskonna noored olid pulmas, sellest hoolimata, kas nad olid sulased, ümmardajad, perepojad või -tütred. Pulmarong ratsutas kirikusse säärase uhke tralliga ja sadulate naginaga, et kõik teeäärsed külad imestades järele vaatasid. Ja kolm päeva oli pidutsemist niihästi mõrsja kui ka peiu pool.

Uut sulast ei leidnud Jürnas enne kevadet, ja õigupoolest ta ei otsinudki kedagi. Talvel polnud midagi teha, ja kui meheabi tarvis oligi, siis oli Madis käe-jala juures. Õigupoolest töötas ta nüüdki veel rohkem Tilgremetsal kui oma kodus. See natuke tööd, mis tal oligi oma maja ümber teha, ei võtnud talt kõike tööaega, ja pealegi oli tal abiks Kersti, kelle käed polnud harjunud ilma tööta olema.

Jüripäevaks aga tuli kohale juba uus sulane. See oli Viirilt. Ta isa ja ema olid noorelt surnud ja nii oli ta jäänud laia maailma ilma hoolitsejata. Ta oli alles nooruke, kõigest viisteist talve vana.

Kui Madis oli olnud jutukas, siis oli Juhan arg ja tagasihoidlik. Ta kandis pikka musta suurkuube, kuigi väljas oli juba päris soe. Aga kui ta istus ukse kõrvale toolile, siis selgus Reedale, miks ta seda kandis. Poisil polnud musta suurkuue all muud kui määrdunud ja katkine särk. Ja ta silmitses poissi kaastundlikult:

„Kas sul muud kraami ka on kui see, mis sul kaasas on?“

„Ei ole,“ vastas Juhan nagu süüdlaselt.

„Muud riiet ei ole kui see, mis seljas?“

„Ei ole küll.“

„Kas siis oli, kui eelmisse kohta läksid?“

„Siis oli küll, aga need kulusid ära.“

„Kust sa selle suurkuue said?“

„See on isa oma.“

„Millal isa suri?“

„Siis, kui olin kümnene.“

„Aga ema?“

„Kaks aastat tagasi.“

Polnud teha midagi muud kui saun küdema panna ja uus poiss sauna saata. Ja nii saigi Juhan oma esimeseks tööks Tilgremetsal saunakütmise. Kui saun oli köetud, andis Reet poisile puhta pesu (Jumal tänatud! Jürnal oli seda küllalt) ja saatis ta sauna.

„Mine, vihtle tublisti ja pane siis see puhas pesu selga!“

Sellal kui poiss oli saunas, otsis ta välja ülikonna, mis oli Jürnale natuke kitsaks jäänud. Kuub oli üsna korralik, ainult kintspüksid olid laevas istumise kohalt veidi tõrvaga määrdunud. Selle pani ta poisi tarvis kõrvale. Tööriideid aga juba jatkus majas igasuguseid, nendega polnud muret. Ja kui Juhan punetavana ning puhtana lumivalges pesus saunast tuppa ilmus, andis Reet talle uued riided kätte.

„Kas need jäävad päriselt mulle?“ küsis poiss imestades.

„Ikka sulle, kuidas siis muidu!“ vastas Reet.

Õnneliku näoga ajas poiss endale riided selga. Ta otse säras. Need olid talle küll veidi suured, aga küllap ta varsti kasvab, nii et need parajaks muutuvad, lohutas teda Reet.

„Kas sul õdesid-vendi ka on?“ küsis ta poisilt.

„Õde on.“

„Kas on sinust vanem?“

„Noorem, kaheteistkümne-aastane.“

„Kus ta on?“

„Sõrul ümmardajaks.“

„Nii noorelt!“

„Polnud kuhugi minna ja siis sugulased panid ümmardajaks.“

„Mis tööd ta siis ka teeb?“

„Kõike. Künnab härgadega ja teeb ka muud tööd.“

Reet ohkas südamest. Talle meenus kolmeteistkümne-aastane tüdruk kaugel kodust Tahkuranna männi all, keda Sander kiusas. Raske elu oli neil vanemateta lastel! Maast-madalast pidid nad olema enda eest väljas. Temal oli ometi veel ema, aga neil polnud kedagi. Ja oma südames ta otsustas, et ta tahab olla neile hea.

Pühapäeval pani Juhan endale uued riided selga. Ta tahtvat minna Sõru kabelisse ja külastada õdegi, kui perenaine lubab. Reedal polnud selle vastu midagi. Ta teadis, et Juhan tahab lapsepõlve mänguseltsilisele ja õele näidata oma ilusaid riideid.

Uuest sulasest polnud küll nii palju abi kui Madisest, aga aegamööda harjus ta siinse eluga ära ja hakkas juba täitma kohta, mis oli Madise äraminekuga tühjaks jäänud. Noorel Peedul oli tast eriti hea meel, sest Juhan oskas puust kõiksugu loomi lõigata, küll hobuseid, küll härgi ja lehmi. Need olid nii ilusad, et nendega võis mängida õuevärava taga lammastekoplis kas või päeva läbi. Ja Mare imetluse pälvis ta sellega, et ta oskas matkida kõiksugu lindude hääli ja laulu. Lapsed olid tal ka alati kannul, ja hea oli seegi. Nii sai Reet neist ise rohkem rahu.

X

Kui Jürnas tol aastal hülgepüügilt koju tuli, tõi ta kaasa kaks elusat hülgepoega. Need olid paari jala pikkused vilkad loomad. Lapsed olid imeliku kingi üle nii õnnelikud, et nad hüppasid loomade ümber rehetoa põrandal ja kilkasid. Hülged olid päris julged ja ahmisid ahnelt laste heidetud kalu.

Reedale säärane loomade piinamine ei meeldinud. Ja kui hüljestel kuivamaa-elu ei näinud olevat just meele järgi, siis viis Jürnas nad välja ja tappis nad.

Hülgesaak oli sel aastal hea olnud. Jürnas täitis tünnid aidas jällegi rasvaga. Ka nahku oli kogunenud hea hulk, sest ka eelmise aasta nahad olid linna viimata. Harjuskitele ja kaubajuutidele müümist Jürnas ei pooldanud, sest need tahtsid kaupa pettusega poolmuidu kätte saada. Suvel kavatses ta ise teha reisi linna ja kaubad müügile toimetada.

Lastele oli tal kaasas veel muidki häid asju — sarvilisi saiu ja prääniku id. Vanadele aga tõi ta suure uudise: Emmastesse hakatakse ehitama kirikut!

See uudis oli nii üllatav, et kõikide käed korraga sülle langesid ja toas igasugune töö lõppes. Kas see aga õige on, lõid nad kahtlema.

„Õige on lugu küll," seletas Jürnas edasi. „Juba on käidud isegi kohta otsimas. Säärase suure otskonna jaoks nagu Emmaste on Sõru kabel liiga väike ja kauge. Ja Käinaga on raske ühendust pidada. Nii otsustatud siis ehitada kirik Emmastesse."

See oli suur uudis, seda tundsid kõik. Isegi Aadu, kes oli viimaseil nädalail hädine olnud, tuli voodist välja ja istus laua juurde teiste hulka.

„Siis kui ma olin väike poiss," hakkas ta rääkima, „samane, neh, et kui ma olin alles võrgapoiss, siis käis külakorda üks poole aruga mees. Valla Laasiks hüüti teda. See ikka hõikas Nõmme kõrtsi juures suures männikus: „Siia ehitatakse kord kirik! Kuule, kuidas siin vastu kajab!" Siis me naersime, et rumala jutt, aga ehk nüüd läheb tõeks ka veel."

„See jutt nüüd küll tõeks ei lähe. Kiriku teevad nad Toimastu mäele," ütles Jürnas.

„Sinna lagedale, sinna ei kõlba kirikut ehitada."

„Aga nii on mõeldud."

„See pole hea nõu. Seal lagedal pole õige koht. See niisama paha kui Sõru kabeligi koht. Puha tuulte käes ja pole kohta isegi hobuse kinnisidumiseks," arvas Aadu. „Õige kirikukoht oleks ikka kõrtsi juures männikus. See ka rohkem kihelkonna keskel."

Vanal Aadul oli muidki mõtteosalisi. Emmaste nurga mehed olid kõik kaljukindlad, et kiriku õige koht on kolme tee ristme keskel asetsevas männikus, kust puude vahelt meri kätte paistis ja kus oli kaunis vari suurtest puukroonidest. See oli ilus koht. Ligidalt jooksis läbi otskonna ainuke jõeke ja kohe selle taga olid suured Pau metsad. Ainuke viga oli, et paarkümmend sülda ühele poole oli viinavabrik ja niisama palju teisele poole kõrts.

Sellest tuli kõrtsis meeste keskel juttu. Toimastu mehed laitsid säärase paiga sootuks maha. See pole kellegi püha paik, kus viin on mõlemat kätt korraga. Emmaste mehed aga vaidlesid neile kõvasti vastu.

„Las siis olla kaks kanget koos. Eks siis näe, kas kõrtsil või kirikul. Kumb kumma võidab, kas viin või jumalasõna!"

Jürnas võitles vaikselt, aga kindlalt selle poolt, et kirik tuleks paikkonna keskele. Ta ei lasknud end segada jutust, nagu peaks kõrtsi ja kiriku vahel olema suurem vahe. Neile, kes seda ette tõid, vastas ta:

„Kõrtse on kõik teeääred täis. Üks on Sõrul, teine Nõmmel, kolmas Väljasool ja nii edasi. Iga kümne versta peal on ikka oma kõrts. Nii ei leiagi me endale õiget kirikupaika. Aga mehel peab olema aru peas, et ta säärase paiga meelevalda ei satu. Kiriku peame ehitama sinna, kus rahvale on käepärast. Küll te näete, et need kõrtsid kaovad pikapeale kõik. Kirik aga on igavene. Näe, Käina ja Reigi kirik on kõik juba mitusada aastat vanad. Kui vanad aga on kõrtsid? Pole kümmetki aastat."

Asja otsustas lõpuks valitseja, ja tema otsus langes männiku kasuks.

Krahv, kes ise küll kaugel asus, ometi aga Hiiumaa asjade vastu huvi tundis, oli lubanud kõik tarvismineva materjali enda poolt. Töö aga pidid tegema kohalikud inimesed ise. Veel samal kevadel algas Orjakul paemurdmine. Nüüd liikusid teel küll hobused, küll härjad, ja paekoormad veeresid mööda maanteed Emmaste poole.

Kui meri lahti läks, siis ilmus Tärkma randa laevu. Koormaks olid neil lauad. Laevad tulid otse Narvast ja tõid sealt lauamaterjali. Võrgulaevad sõitsid neile reidile vastu. Kostis hõiskeid ja hüüdeid. Valged purjed lehvisid õhus, laualaadungid langesid tekkidelt võrgulaevadele ja need vedasid materjali madala ranna poole. Siis sammusid härjad ja hobused kõhuni vette ja vedasid viimaks lauad kohale.

Ehituspaigal aga kees elu hommikust õhtuni. Meistriks oli Valgu Toomas, kes sai endale kohe nimeks Kiriku Toomas. Tema juhatusel siis kerkisid müürid üha kõrgemale ja kaardusid akende võlvid. Võimsad paekamakad muutusid müüriks. Plokkide ja kandepuude abil kerkisid kivid ja segu üha kõrgemale ja kasvasid torniks, mis hakkas valendades teele paistma.

Jürnas oli päeva päeva kõrval ametis. Ta isegi unustas oma Rootsi-reisid ja muud ülesanded. Kiriku ehitamine oli korraga tõusnud esikohale.

„Mis sa sellest saad, et sa nii rassid ja ennast seal tööga tapad!“ noomis teda Reet ühel õhtul, kui ta pärast sauna mehe kaelasooni voodil voolis. „Kes sulle selle eest tänu ütleb, et kõik oma aja nii nahka paned!“

„Ega ma tahagi selle töö eest tänu,“ vastas Jürnas.

„Mis kasu sul siis on, kui sa mitte head sõnagi ei saa?“

„Vaata, naine, sellest asjast sina aru ei saa,“ ütles Jürnas nüüd tõsiselt. „Mina mõtlen otskonnale rohkem kui iseenesele.

Kas sa tead ka, et see saar oli mitusada aastat tühi paik. Siis kui saarlased olid juba poole Läänemere ümbrust oma laevadega läbi ajand, siis oli Hiiumaa veel tühi saar, kus hundid, karud ja põdrad olid ainukesteks elanikkudeks. Ainult Saaremaa mehi käis siin suvel heina tegemas.

Siis aga hakkas siia tulema rahvast Rootsist ja mandrilt, ja nii said siia esimesed talud, kirikud ning elumajad.

Ja see kõik sündis ainult neli-viissada aastat tagasi. Kõik, mis su silmad siin näevad, on julgete meeste töö, kes panid oma elu kaalule ja tulid siia tühja ja kehva paika ennast tapma tööga ning meresõiduga. Ja kui poleks olnd niisuguseid mehi, nagu Mats ja Peet ja enne neid veel teisi, kellede nimesidki me ei tea, siis poleks ka siin, kus meie praegu elame, Tilgremetsat. Mina tahan ka oma jao teha selleks, et otskond muutub rohkem inimeste elukoha moodi."

„Ja sellepärast sa rassidki kiriku juures?"

„Kiriku juures ja ka siin, Tilgremetsal."

„Siin on teine asi, juba laste pärast tarvis," sõnas Reet.

„Mis sa arvad, kas ma siis ei rassiks, kui lapsi ei oleks?"

„Mis sa siis? Paljuks meile siis tarvis!"

„Ikka rassiks samaviisi. Vaat, Reet, mina vaatan sellele asjale nii, et kui mina teen tööd ja näen vaeva, et siis see saar siin muutub veidi ilusamaks. Kui ma ehitan suure laeva ja see sõidab kaugetele meredele, siis teised teevad ka nii, ja siis on palju laevu — terve Hiiu laevastik. Need toovad siia rikkust ja siis on rahval elu kergem. Inimesed teevad endale ilusamad majad. Nad näevad rohkem muud maailma ja nende elamine läheb avaramaks. Ja see on väärt ülesanne. Sellepärast maksab juba rassida ja rähelda."

„Ega kiriku ehitamine ole mõni laev!"

„See on rohkemgi veel. See toob siia omajao valgust. Kord kui ma olin Käinas leeris, kõndisin ma laupäevaõhtul väljas.

Korraga ma nägin, kuidas kiriku tornis lükati suured luugid lahti, ja siis hakkas läbi vaikse õhu kostma kellalööke. Mul käis kohe südame alt läbi. See oli nii ilus. Hääl kajas üle väina Kassari poole, üle metsade Emmaste poole ja üle põldude Putkaste kanti. Siis ma mõtlesin, et küll oleks hea, kui ka minu kodu juures oleks kirik, kust kostaks laupäevaõhtuti kellahelinat. Või kui hea on minna jõuluõhtul kiriku."

„Jah, eks ta ole ilus küll," oli Reetki nõus.

„Miks ta ilus pole, kus sellega," jatkas Jürnas. „Aga eks neile inimestele ole tarvis ka oma juhatust ja korraldust. Kihelkond on sama, mis laev. Kui pole meest tüüril, ei saa kunagi tormiga üle mere. Eks kirikhärra ole nagu tüürimees või nii. Saaks jumalasõnale lähemale."

Nii arutasid Tilgremetsa omad laupäevaõhtul pärast sauna kirikuehitamise küsimust. Kirik ise aga kerkis aina kõrgemaks ja juba tehti talle tornialust. Torn paistis nüüd üle metsa juba Tilgremetsalegi. Ja mõnigi kord peatus Reet oma kiires jooksus lauda, paargu ja toa vahel ning vaatas selle helendava torni poole.

Kiriku sisseõnnistamine oli suur pidupäev. Siis sõitis siia kokku rahvast ligidalt ja kaugelt. Kõik Hiiumaa õpetajad olid kohal ja neid oli tulnud linnastki. Rahvas tungles maja ümber ja kirik oli viimse võimaluseni täis kiilutud. Seal olid Tilgremetsa omadki teiste seas. Vana Aadu, kel oli täna uus must lakk-kübar peas ja läikivate vasknööpidega väikejakk seljas, laulis oma vana häälega hoolega „Kiida nüüd Issandat, minu süda". Tal olid endal pisarad silmis, kui ta seda tegi.

Ka Müüli-härra oli kirikus. Ta oli ise oma käega treinud puust kolm suurt kroonlühtrit, ja nüüd rippusid need kiriku laes. Neid vaatasid kõik kirikulised ja valitsejahärra endagi silmad viibisid vahel neil uhkeil lühtreil. Ta oli osav puutreial, selles polnud kahtlust.

Aga läks nii, et see oli vana Aadu esimene ja jäi ta viimseks kirikuskäimiseks. Ta jäi kohe pärast seda haigeks ja pidi voodisse heitma. Sealt ta enam ei tõusnudki. Seda tundis Reet kohe, et see on vanamehe viimne haigus, kui ta järgmisel hommikul ta voodi juurde läks ja ta käest küsis, kas ta ka süüa tahab. Aadu vaatas talle niisuguse imeliku pilguga otsa, et see kohe kuidagi perenaise südamesse kinni hakkas, ja sosistas:

„Aitüma küsimast, aga ei ma taha midagi."

Reet läks Jürna juurde ja ütles tõsiselt:

„Aaduga on nüüd küll lugu läbi."

„Miks sa seda arvad?" ütles Jürnas ja pani käest rangid, mida ta just parandas.

„Mul niisugune imelik tunne."

Jürnas tõusis ja astus ka omakorda vana Aadu voodi juurde. Aga see ei teinudki enam silmi lahti. Ta oli vaikselt hingates magama jäänud. Nii ta magas õhtuni. Siis lõi ta korraks silmad lahti, vaatas korra veel ümber ja jäi siis sügavasti ohates jällegi magama. Ja nii ta lahkuski siit maailmast. Hingamine jäi üha vaiksemaks, kuni teda enam polnudki.

Jürnas surus vana sulase silmad kinni ja seadis ta pea otse.

Liisu pühkis silmi valgunud pisara ja ütles:

„Ei saand tema enam jõululaupäeva-õhtul kiriku, nagu ta ikka rääkis. Kustus enne ära."

„Aga uue kiriku pühitses ikka sisse," sõnas Reet.

Puusärki panemisel luges ja laulis Jürnas ise. Käina oli kaugel ja oma õpetaja polnud veel kohale asunud. Ja kui ta luges kirikusõna: „See on hea, sina hea sulane, et sa kõige sees oled ustav olnud, seepärast peab sul kümne linna üle meelevald olema," siis hakkasid kõik koosolijad silmi pühkima.

Vana Aadu oli esimene, kes sai puhkama uude kalmuaeda, kus kasvas suuri mände ja kuhu paistis kätte sinine meri. Ta

maeti silmad vaatamas vee poole, kust ta oli poisina sõitnud võrgulaeval endale leiba teenima vaeste inimeste lapsena, kel polnud kodunt midagi kaasa saada peale hea isu ja tugeva tervise. Sellest veest oli ta üle sõitnud teel Rootsi ja Ojumaa saarele. Nüüd oli tal siin hea puhata. Uue kiriku tornist kostis talle kätte kellahelin. Mere kohin Leel kajas siia ja puud sahistasid talle unelaulu.

XI

Kolm võrgulaeva purjetab Stokholmist Hiiumaa ranna poole. Taevas on hall ja tuul puhub läänest üha kõveneva jõuga. Niikaua kui laevad viibivad kaljusaarte varjus, pole neil häda midagi. Tuul paisutab purje, mast naksub, vandid vinguvad ja laevad kihutavad pideva rutuga edasi. Vesi vahutab täävi ees ja mees tüüripingil hoiab hoolega rooli ning sooti. Mehed istuvad soolakottidel, suurkuued ümber, lakk-kübarad sügavasti otsmikule surutud, ja vahivad murelikult pilvi ning tuulte suunda. Aga niipea kui võrgulaevad kaljude varjust väljuvad ja ulgumerele suunduvad, muutub olukord üsna tõsiseks.

On juba augusti lõpupoolik ja meri pole enam suviselt uinuv. Rahutu tormivaim hakkab ärkama oma rammetusest, millesse teda suvepäikese kuumus oli uinutanud. Nüüd on jälle aeg, kus tormid võivad tulla järsku, puhuda paar-kolm päeva valjeneva jõuga ja siis jälle raugeda.

Nii oli see nüüdki. Laevad hüplesid suurtel lainetel ja tormasid ägades ning oiates edasi. Neil olid rasked koormad. Soola- ja raualaadung vajutas neid kuni varadeni veepinna ligidale. Kui järsk tuuleiil parda äkilise nõksuga alla vajutas, tuli sealt pahinal vett sisse ja sool jõi selle ahnelt endasse, muutes koorma veelgi raskemaks.

Jürnas istus tüüripingil ja vahtis murelikult enda ees laiuvale merepinnale. Talle ei meeldinud säärase ilmaga merele sõita, kuid reis oli niigi liiga pikalt kestnud, ja kuna teisedki laevad juhtusid merele purjetama, siis ei tahtnud ta neist maha jääda.

Ja nii kihutavad nad kiiresti liikuvate pilvede all. Meri on sünge, hallivärviline, kajakad karjuvad, nagu oleks neil üha kõrgemaks tõusvaist laineist eriline rõõm. Aeg-ajalt sukelduvad nad vette ja tõusevad siis taas, kala nokas.

Laevad hoiduvad kokku. Nad on kõik ühesugused, poolraapurjega, mida meremehed nimetavad ka rooma purjeks. Nad on pikad, laiad ja tugeva ehitusega randlaste-paadid, milliseid tavaliselt nähakse Vahemeres. Nad pole mitte niivõrd oma kaasaegsete, rannasõidupurjekate eelkäijad kui vanade saarlaste viikingilaevade moodsamad järglased. Nad on ainuke elav lüli, mis ühendab tekkivat eesti randlaste ja saarlaste laevandust, mis nüüd hakkab Liivi lahe kallastel ja saartel hoogu võtma, laevandusega, mis õitses samades paikades kaheksa-üheksasada aastat tagasi. Ainult puri on muutunud täisraapurjest poolraapurjeks ja seal, kus enne olid parda kõrgenduseks ja kaitseks kilpide read, on nüüd lihtsamad ja rahulikuma ilmega varad.

Aga mehed on samad, nende soengud on samad. Ja kui vanad viikingid Toonelast astuksid oma laevsarkadest ja hõljuksid Läänemere uljaste voogude kohal, siis tunneksid nad neis kandilistes lõugades ning raudsetes näojoontes oma otsesed järglased.

„Mulle ei meeldi see mere nägu põrmugi," ütleb Jürnas juhipingilt.

„Taevas on liiga pigivärvi," vastab Kaarel laeva keskel.

„Ja tuul näib kantivat," lisab Jürnas tüki aja pärast.

„Tõmbab vastaseks, mis muud," arvab Kaarel.

„Vastaseks, ja liiga vali.“
„Praegu pole veel viga. Annab parajasti joosta.“
„Aga kauaks seda! Vaata pilvede jooksu.“
„Idast läände.“
„Oleks võind jääda kaljude varju ootama.“
„Kaua sa ikka ootad! Saaks koju.“

Samasuguseid jutte võib kuulda vist küll teistelgi laevadel. Kõik vaatavad kurjakuulutavat taevast ja ähvardavat merd. Kuid praegu võib veel edasi kihutada. Veel pole tuul täiesti vastu.

Hakkab aegamööda pimenema. Taevas tõmbub üle laevade ja mere nagu must karvane kott. Ainult loodepoolse taevaserva ja mere vahel on kitsas läbipaistev rohekaskollane kriips. Sinna suri päike ja seal on veel veidi valgust. Aga siis kustub seegi õhetus. Pimedus varjutab laia Läänemere.

Läbi tahmase hämaruse paistavad teiste laevade kohmakad ja kõikuvad siluetid nagu haiged linnud, keda torm raputab. Nad kaovad vaheti lainete mustendavate mägede varju, tõusevad aga siis jälle, on hetkeks kõrgel lainemäe harjal ja kaovad taas. Kõik kolm aga võitlevad pimeda merega, lainetega ja tormiga.

Siis laskub öö. Enam nad üksteist ei näe. Nad kihutavad kobamisi, teadmata, kus teised, lootes vaid, et ehk teine on jõudnud eest enne, kui tuul kannab neid samasse paika, kus enne oli teine ees. Kui tulevad vastu suured purjekad, mil on tuled, punane ja roheline, pak- ja tüürpoordis, siis hoiduvad nad hoolega nende teelt eemale. Neil pole säärast õigust meredel nagu teistel. Nad peavad hiilima, sest nad on suurel merel nagu vargad, sest see on suur kuritegu, et nad muretsevad oma lastele silkude soolamiseks ja supi keetmiseks soola. Selle eest võib neid viia vangitorni ja nende laeva kogu koormaga ära võtta.

Nii nad võitlevad läbi lainete, läbi öö ja läbi tormi. Seal kuskil aga on lainete taga roheline saar, kus suurte puude all on majad, soojad ja hubased. Seal kuskil toas istub keegi voki juures ja kuulatab akna taga tuule hulvamist. Seal küsib voodist kellegi unine hääl:

„Ema, kas isa varsti juba koju tuleb?"

„Laps, maga ja oota! Isa võitleb tormiga."

Nüüd on voodis jälle kõik vaikne. Aga mitte ainult voki taga ei tunne süda kramplikult hirmu, kui tuul ulub korstnas ja lõgistab aknaid, vaid ka voodis kuulatakse hirmuga ta ähvardavat muusikat. Isa on merel ja on torm.

Jürnas pühkis käega üle näo, nagu tahaks ta peletada kurje mõtteid. Jah, Jumal paraku, Reet oleks küll hädas, kui ta siin nüüd juhtuks vääratama. Pere oli kasvanud kiiresti. Vanim, Peet, oli juba kümnene, noorim, Ants, aga alles aastane. Ja kokku on neid juba viis. Ema on vana ja vajab ise hoolitsemist rohkem, kui et ta teisi aitab. Suure talu asjad korraldada ja juhtida. Küll ta saaks siis näha päevi seal Tilgremetsal!

Või kas pole ta neid niigi juba näinud! Palju on temast, Jürnast, siis olnud abi talutöös? Jumal taevas näeb, et ta ei teadnud sageli, kuhu põldu viia sirp või kuhu seemnevakk. Kõike oli Reet pidanud juhtima ja korraldama. Ja samal ajal on ta pidanud oma lapsed sünnitama sageli ilma abita. Pidanud neid kasvatama, üks rinna otsas, teine seelikusabas kinni. Ja kogu aja ise töötama, juhtima ja korraldama ja rahmeldama. Ja kordagi polnud ta haige olnud. Ikka oli ta enne teisi jalul ja pärast teisi voodis.

Ta polnud osanud hinnata küllaldaselt kuldset naist, kelle ta oli leidnud ühel varahommikul paadis laeva parda kõrval lainetel kõikumas.

Jürnas näeb praegugi läbi ööpimeduse seda valendavat hommikutundi Muhu rannas. Kui kollane oli olnud ta seelik ja kui

kaunid ta meevärvi patsid! Ja kuidas ta oli teda tervitanud lustakalt ning hoogsalt.

Uhke naisega oli Jumal teda õnnestanud. Ja armas oli ta ka. Kui sageli oli ta teda surunud oma südame vastu ja tundnud, et siin on ta elu suurim varandus.

„Tuul on nüüd küll vist päris vastu." Kaarel peab kaks korda oma lauset kordama, enne kui Jürnas teda kuuleb.

Ta tõstab pilgu ja puurib õhe. Pigimustas pimeduses pole näha muud kui valgeid vahuharju. Laev hüpleb ja oigab. Lained paiskavad üha vett ja vahtu presendile, mis on laotatud laadungile. Soot on viimse võimaluseni sisse haalatud. Laev jookseb nii tihedasti vastu tuult kui võimalik

„Näib küll nii," ütleb ta.

„Peame hakkama loovima."

„Kas Kõpu majaka tuli ei paista veel?"

„Ei ole näha."

„Siis oleme Hiiumaast veel kaugel."

„Ega see sihukese ilmaga nii ruttu paistma hakka!"

„Eks siis hakkame loovima."

Ta keerab tüüri pardasse, kuid laev ei lähe teisele halsile. Laine peksab ikka veel vastu ja sunnib hooguvõtva laeva tagasi.

„Kas ei lähe?"

„Ei."

„Katsu uuesti!"

Ta keerab jälle tüüri ja nüüd kuuleb laev sõna. Poom läheb neil vuhinal üle peade ja siis vajub laev teisele küljele. Laev hakkab jälle edasi võitlema, surudes teise külje vastu pulbitsevat, vahutavat ja märatsevat vett. Teekond on pikk. Kuna nad ei saa tuule pärast kodu poole otse sõita, peavad nad katsuma seda teha sik-sakitades, niivõrd kuidas seda lubab vastane. Ja jälle on vaikus laeval. Jälle ulub tuul vantides ja jälle möirgavad lained vastu parrast pekstes.

Korraga kerkib Jürna silme ette ta isa, nagu ta teda lapsena oli harjunud nägema. Pikk, sirge, julge rühiga, kes on alati midagi tegemas ja toimetamas. Ikka oli tal mingi tee jalge all, ikka oli tal mehi ümber. Peet oli sündinud juhiks, kuigi ta elas ajal, kus valitses teoorjus. Aga ega tema oma jalga viinud mõisapõllule. Isegi oma kodus tegi ta põlluga üsna vähe tegemist. Mis sundis teda valima mereteed tollal, kui meremehekutse oli siinpool alles tundmatu ja võõras? Mis pani teda kündma laineid, ja mitte mulda?

Nüüd mõistis Jürnas seda. Orjusest vabanemine oli muutnud eestlased küll lindpriiks, aga see oli Peedule tõeline priius. Talle oli antud liikumisvabadus ja ta kasutas seda õigesti. Meri ja võõrad rannad kutsusid teda. Siin oli ta mees omal kohal. Siin oli ta juht ja vaba mees. Teised kuulsid ta sõna ja järgnesid talle meeleldi. Ja siin ta leidiski endale haua.

Jürna silme ette kerkib isa kuju, kuidas ta oli teda näinud viimset korda kodunt lahkudes. Kunagi polnud isa emaga jumalaga jätnud. Kuid tol hommikul, kui ta viimset korda asus mereteele, oli ta asetanud emale käe ümber. Egas see olnudki muud kui väike põgus puudutus ja kallistus, kuid Jürnas mäletas praegugi, kuidas ema rõhud olid veidi tilisenud, kui ta end vabastas. Ta oli löönud näost õhetama, nagu oleks ta noor tütarlaps.

„Noh, siis ma lähen," oli isa ütelnud. Ja ema oli jäänud õueväravasse vaatama kauem, kui oli kombeks. Vaene ema, see oli talle olnud raske elujõulise naisena võtta vastu mehe surmasõnum!

Jürnal meenub ta enda lahkumine kodunt nelja päeva eest. Ta polnud Reeta isegi niigi põgusalt kallistanud, kui isa seda endale lubas oma viimsel lahkumisel. Kas ta küll ise ka teadis, et see oli viimne kord? Võib-olla teadis.

„Tuul lisab muudkui juurde."

„Päris maru kohe."

„Annab vist mehemoodi vett."

„Eks sa kühvelda välja."

„Ju ma viskan kogu aja."

„Aga ei vähene?"

„Eks uut tule juure."

Nad pidid karjudes kõnelema, sest tuul haaras sõna suu eest ja kandis selle pimedasse õhe. Torm oli läinud väga valjuks. Peaks rehvima purje veelgi, kuid see oli niigi rehvitud, sest nad olid juba rehvitud purjega välja purjetanud. Rohkem polnud võimalik purje vähendada.

„Peaks aga pidama valgeni vastu."

„Ega tea, kas peab."

„Kas ikkagi veel pole Kõpu tuld näha?"

„Ei ole."

„Vaata uuesti, ehk näed."

Must kogu tõuseb esitäävi kõrval ja kliivritaagist kinni hoides vahib ta pimedasse õhe. Kuid kuskil ei vilgu lootustandvat tuld.

„Pole näha."

„Kui aga ei satu Nekmani rahule!"

„Hoidku Jumal! Aga siis peaks ka Kõpu juba paistma."

Jürnas haarab jällegi kõvemini tüüripinnist ja kinnitab jalad paadikaare vastu. Tuul lõikab külmalt ta suurkuuest jäbi ja vesi on ammugi ta riided niiskeks teinud. Nüüd võtab ta kirju hiiu sõba, mis tal on kaasas olnud peagu igal reisil, ja mähib selle endale ümber õlgade. Ja siis võitleb ta taas merega nagu vana sõdalane, hoidudes tüüriga iga löögi eest, andes löögi vastu löögi. Aga ta tunneb, et see on ebavõrdne lahing. Nende vastu on liiga palju, poolt aga väga vähe. Meri, lained, torm ja pimedus peavad nende vastu sõda. Neil aga pole välja panna muud kui oma julgus, osavus ja nõrk paat.

Ikka meeleheitlikuma jõuga põrutavad lained vastu parrast, paat tõuseb iga kord ohates ja ägisedes nende survest. Kuid siis ta vajub, ja vesi hakkab kohinal alltuule-pardast sisse voolama. Jürnas pöörab küll tüüri, kuid ta teab, et kõik on asjata. Veel hõikab ta midagi, siis on ta juba kaelani vees. Laev on kaldunud küljeli ja siis kummuli. Ta rabeles vees, hoides meeleheitlikult pead vee peal. Siis ta aimab, et lahtine paat on oma laadungi merre kallanud ja peab kuskil siin ligidal olema kummuli. Ta käsi põrkab millegi kõva vastu. See on laeva kiil. Ja viimse jõuga tõmbab ta end sellele.

Aga kus on teised? Ta karjub ja kellegi hääl vastab.

„Siia! Laev on siin!"

Läbi tormi võitleb keegi laeva poole. Siis ilmub Kaarli pea ta kõrval veest. Jürnas haarab ta õlast ja aitab ta paadi põhjale. Aga kus on Peeter? Nad hõikavad mõlemad ja kuulatavad. Ööst vastab neile ainult tuule undamine ja lainete möirgamine. Peeter on maetud ühes koormaga, millel ta esitäävi juures lamas.

Jürnal on veel soodiots käe ümber. Sellega ta seob enda ja Kaarli vöödpidi rooliaasa kinni. Siis ta tunneb enda ligidal vees midagi märga ja pehmet. See on kirju hiiu sõba, mis oli langenud ta õlgade ümbert. Ja teadmata miks, tõmbab ta ka selle enda kõrvale kiilule.

„Ja nüüd on ainus lootus, et ehk asume laevateel, mis viib ülaltpoolt Nekmani läbi," sõnab ta Kaarlile.

XII

Tilgremetsal oodati põnevusega peremeest koju. Kui juba paar päeva oli puhunud soodsaid tuuli, käis Reet mitmel ööl mere ääres valvel. Kuid laeva ei tulnud ega tulnud. Mure ja

hirm hakkasid nüüd ta südames sööma. Kunagi varem polnud reis nii kaua kestnud, eriti kui polnud kavas olnud soola ära anda mujal kui oma kodusaarel. Nüüd aga oli juba varsti kaks nädalat möödunud sellest, kui Jürnas oli purjetanud Stokholmi poole, ja ikkagi veel polnud tast mingit elumärki.

Siis hakkas levima kuuldusi, et Tärkma ja Lepiku küla laevad jõudnud juba nädal tagasi koju ja et nende mehed teadvat kõnelda midagi ka Jürna laevast. Reet otsustas siis ise minna Tärkmale teateid saama.

Ta leidis Tärkma laeva kipri õues võrku parandamas. Mees oli juba vanapoolne merekaru, kel habe oli halliks minemas ja nägu täis tihedaid kortse. Ta pilk oli otsekohene ja sõbralik, aga oli ilmne, et tal oli raske vaadata Reeda küsivaisse silmisse.

Jah, ta näinud Jürnast Stokholmis. Nad teinud oma ostud üheskoos ja näinud teineteist iga päev.

„Aga kuhu ta siis jääb nii kauaks?" päris murelik Reet.

„Mõnikord läheb reis pikemalt."

„Aga nüüd on tuuled head."

„Ehk on mõni muu takistus."

„Mis takistus?"

„Ega iga kord tule laevad kohe tagasi."

„Jah, aga ta lubas kohe tulla."

„Seda'nd küll, aga ega see ole enda teha."

„Kelle teha see siis on?"

„See on taeva teha," ütles mees rõhuga ja tõstis korraga pilgu võrgukäbalt ning vaatas Reedale otse silmi. See selge pilk lõi naise segadusse. Mis ta mõtles sellega, et taeva teha? Kas Jürnale oli siis ikkagi midagi juhtunud?

„Kuidas taeva teha?" küsis ta ebakindlalt ja ta hääl hakkas värisema.

„Eks inimene mõtleb, aga Jumal juhib."

„Jah, aga . . .“

„Kuule, Reet,“ hakkas mees nüüd rahulikult, peagu isalikult kõnelema. „Sa oled meremehe naine ja tead mere tujusid. Iga kord kui oled mehe merele saatnud, oled teadnud, et see võib ehk olla ka viimne kord, sest mere asi on ikka mere asi ja siia inimese võim ei ulata. Ja ikka on nii juhtund, et paremad meremehed lõpetavad oma elu mere peal ega tule enam tagasi oma naise ja laste juure. Kas sa oled ka mõtlend, et võib-olla ei tule Jürnas enam üldse tagasi?“

Hirmunult jäi naine talle otsa vahtima. Ta silmad olid pärani ja ta ei julgenud ripsmeid pilgutada, sest siis oleks ta nutma pursanud.

„Miks sa sihukest juttu ajad! Siis sa tead kindlasti midagi Jürnast.“

„Palju ma ei tea. Aga see pisutki on paha.“

„Mis sa siis tead?“

„Sõitsime seltsis kolme laevaga Stokholmist merele. Terve päeva hoidsime kokku. Õhtul oli ta veel alles, aga kui hommikul valgenes, oli ta laev kadund. Mis sellele juhtus, seda teab aga ainult Jumal.“

„Kus see oli?“

„Poole tee peal Stokholmi ja Nekmani vahel.“

„Suur Jumal taevas!“ oigas Reet ja hakkas südantlõhestavalt ning ahastavalt nutma. Hirmus valu nööris ta hinge. „Siis on ta küll vist uppund! Seda see tuul sel ööl nii uluski korstnas, nagu oleks seal olnd otse inimlaps piinlemas.“

„Noh, sa ära siis kohe nii lootust heida!“ lohutas mees. „Kõik on veel võimalik. Ehk torm ajas laeva teise randa, mine tea, tuleb veel koju.“

Kuid need lohutused ei aidanud enam midagi. Reet nuttis lohutamatult ja murtult. Ta südames oli nagu midagi katkenud. Et see siiski nii pidi lõppema!

Kui ta kodu poole sammus, siis tundus talle, nagu oleks ta olnud kümme aastat vanem kui Tärkmale minnes. Ta samm oli raske ja vaevaga sai ta hoida pead püsti. Maailm nagu oleks läinud pimedaks ja koledaks.

Ta peatus uue kalmistu väravas ja istus kiviaiale. Ta ees kaugel helkis sinine meri. Siin oli vana Aadu haud, kes vaatas üha alla, mere poole. Ta oli alati merd armastanud, kuid täna see helendas talle nagu irvitades. Iga lainevirvendus nagu oleks tahtnud ütelda: „Meie oleme võitnud, meie oleme võitnud." Talle tuli südamesse mingi rammetuse väsimus ja kauaks jäi ta niiviisi kalmistu kiviaiale istuma.

Kui nad olid vana Aadu siia matnud, siis oli Jürnas rõõmustunud ja nagu unistades ütelnud: „Siia suure männi alla mata kord ka mind, Reet." Tema aga oli nurisenud: „Mis sa räägid sääraseid jutte, küllap sina mind ise enne veel matad." Ja kui nad olid veel viimast korda kalmistul ümber vaadanud, oli Jürnas lisanud: „Pole tähtis, kumb kumma enne matab, aga, Reet, kõrvuti hingame me kord siiski!"

Nüüd meenus talle see siin kalmistu kiviaial istudes ja ta süda muutus korraga rahulikuks. Ta nägi silme ees Jürna nägu nii imeselgesti, nagu ta oli siis kalmistul seisnud ja talle vaikselt ütelnud:

„Aga, Reet, kõrvuti hingame me kord siiski!"

Reeda hinges hakkas torm nendele Jürna sõnadele mõteldes vaikima. Puud kohisesid tasa-tasa. Vana Aadu haua päitsis kahises sirelipõõsas. Ise oma käega oli ta selle siia istutanud, võttes võsu samast põõsast, mille Aadu oli oma noorpõlves istutanud Tilgremetsa keldri otsa.

Kõik oli siin nii vaikne. Suurte puude all oli üksikuid riste. Taamal rohendas suur ja sünge Pau mets. See siin oli Jürna kodusaar. Seda ta tahtis muuta ilusamaks ja inimestele kaunimaks. Isegi ta soolaretked olid ette võetud selleks, et tuua siia

elutarbeid. See aga polnud mitte üksi Jürna, vaid ka tema saar. Nüüd ta tundis, et temagi kuulub siia. Enam ei oleks teda mingi jõud siit ära saanud viia.

Ta tõusis kiviaialt ja hakkas kärmete sammudega kodu poole minema. Õhtu oli juba saabumas ja Tagametsalt tuli kari kellade monotoonse kõlina saatel koju. Tal oli kohustusi Tilgremetsa vastu.

„Aga, Reet, kõrvuti hingame me kord siiski!"

Need sõnad helisesid tal hinges kogu tee kodu poole kõndides. Ja need andsid talle jõudu. Näis, nagu oleks Jürnas praegugi temaga veel kõnelnud ja teda lohutanud.

Küsivad silmad vaatasid juba läbi akna maanteele, kui Reet kodule lähenes. See tegi talle toale lähenemise raskeks. Mis ütleb ta emale ja lastele? Aga tuli nii välja, et polnud paljut seletamist vajagi. Aet nägi isegi, et midagi on juhtunud. Niipea kui ta oli mõne sõnaga kuulnud, mis Reedal oli ütelda, tõmbus ta nuttes oma kambrisse. Kõige raskem aga oli Reedal vastata laste küsimustele.

„Kas isa ei tulegi enam koju?" päris Mare.

„Ei tea, laps, võib-olla ei tule."

„Kas mitte kunagi enam?"

„Ka seda võib juhtuda."

„Aga miks isa siis ei tule?" nõudis väiksem vend Peeter.

„Merel oli kange torm ja isa laev läks katki."

„Minu isa teeb uue laeva, isa oskab küll."

Väiksematel polnud seisukorra tõsidusest veel aimu. Kuid Peet ja Mare mõistsid, et midagi kohutavat oli juhtunud. Otse üliinimliku jõuga sundis Reet end rahule, sest ta teadis, et kui ta oleks näidanud lastele oma pisaraid, siis oleksid need kõik ta ümber nutma puhkenud.

Kuid nutma pidi ta siiski, ja seda just laste pärast, kui ta kuulis, kui usaldavalt väike Peeter ja Joonas isa kojutulekust

isekeskis rääkisid. Peeter oli viie- ja Joonas kolmeaastane. Neile mõlemaile olid maailma valud veel tundmatud. Ja isa kojutulekust oli neil sageli juttu.

„Isa toob Joonasele uue hobuse."

„Aga mulle toob ta tahvli ja krihvli."

„Mina sind oma hobusega sõitma ei lase."

„Aga sina ei tohi minu krihvliga kirjutada ka."

Niisuguseid laste jutte kuulates käis ikka valu Reeda südamest läbi. Kuid ikkagi sundis ta end rahule ja ta hinges polnud kõik lootus ometi veel kustunud. Mõnikord ta ei teadnud enam isegi, mida ta lootis, sest iga mööduv nädal muutis selle mõttetumaks, ometi ootas temagi nagu laps. Kuigi teised inimesed hakkasid talle juba vaatama nagu noorele lesele, ei saanud ta ise veel elu nii võtta.

Nii möödus suvi ja saabus sügis.

Reet juhtis talupidamist, nagu poleks midagi juhtunud, kuigi ta südames oli raske koorem. Viljad olid lõigatud ja rehti pekseti. Uus sulane oli nüüd juba talu ülesannetega ja tööga harjunud ja Reet võis muretult jätta väliste asjade korraldamise tema hooleks. Liisu hoolitses loomade ja koduse külje eest. Ja juba hakkas lastestki abi saama. Hommikul ajas Peet karja metsa ja õhtul oli see tema ülesandeks loomad sealt ka koju ajada.

Nii läks elu oma rada. Ainult Aet oli jäänud kiiresti vanaks ja kaotanud igasuguse huvi elu ning talu vastu. Kui ta oma mehe kaotas, siis oli ta pidanud andma ühe poole oma elust. Nüüd oli Jürna kadumisega ka teine pool nagu ära lõigatud. Temalegi ei jäänud enam muud üle kui hakata surma ootama. Usinamini kui kunagi varem sammus ta pühapäevahommikul kiriku poole ja õhtul laulis ta oma kambris koraale. Ei tal olnud enam aega sellest hädaorust ja nututeelt midagi head otsida! Nüüd tuli tal tõsta silmad sinna, kus maistel valudel oli lõpp.

Nädal pärast ussimaarjapäeva toodi Tilgremetsale surmasõnum. Toojaks oli Nuudi perenaine. Pent oli eelmisel hommikul ootamatult surnud. Imelik oli olnud see suremine. Ei ta ole sel hommikul olnud viletsam kui muidu. Öösel maganud ta sama palju kui ikka. Ja lauas söönud ta ühes teistega ka oma jao. Siis läinud ta välja puid raiuma. Ja seal leitudki ta surnuna pakul istumas, kasukas seljas ja labakindad käes. Ainult parempoolses meelekohas olnud suur muhk, mis pärast tõmbunud siniseks ja kollaseks.

„Ju nad siis nüüd said, mis nad tahtsid," ütles naine natuke kibedalt. „Nüüd said hinge seest välja!"

„Kes need n a d siis on?" küsis Reet.

„Noh, eks needsamad, kes teda kõik need aastad on peksnud."

„Kust nad olid?"

„Ega mina tea! Nägin kord pärast sauna, kui laiguline ja ärapeksetud Pent oli, ja hakkasin pärima, et mis see tähendab? Eks siis ta rääkis suure surmaga mulle viimaks kõik ära. Ju ta Stokholmi-reisil selle vea sai."

„Kas nad kõik need aastad teda siis peksid?"

„Kõik aastad, iga päev. Jah, ta kadunuke sai küll päevi näha," hakkas eit silmi pühkima. „Viimsed aastad elas ta otsegu tule sees. Nüüd on ta oma vaevast lahti."

Matusele läksid nad kogu perega. Oli ju Pent olnud omal ajal Tilgremetsale lähedane inimene. Ta maeti uuele kalmistule, kuhu nüüd hakkas juba üha rohkem riste ja haudu tekkima. Ja uus koguduse hingekarjane pidas ta haual ilusa kõne väsinud teekäijast, kes on jõudnud nüüd isamaja uksest sisse, kus kõik on kullast ja pärlidest. Jah, siin elus pole meil ei kulda ega hõbedat, aga igavesed elumajad on kullast ja isegi linnauulitsad on seal puha kullast. Nii kõneles hingekarjane taevasest ilust ja aust.

Vaevalt ta, vaene mees, teadis, et see oli kuld, mille eest kadunuke siin maailmas oligi pagenud.

Söögilauaski keerles kõnelus veel selle ümber, millise uhke kõne oli Pent hingekarjaselt saanud.

„Jah, eks ta oli omal ajal küll tubli meremees. Ei teda laita saa," arvas üks hallipäine vanamees. „Ei tema hoolind, olgu ilm kui vali tahes, ikka läks ta välja, aga nüüd on sellel lõpp."

Ja pikalt ning laialt käis kõnelus mereohtudest ja meretee-dest, kuna õllekapp samal ajal ringi käis. Jah, oli tubli mees, ja nüüd pole teda enam. Eks seda teed tule kord kõikidel minna. Ja-jah.

Tagakambris aga ütles perenaine Reedale ja pühkis ise silmi:

„Nüüd oleme me mõlemad lesed. Nii see elu on! Elad, elad, ja siis äkki on teine su kõrvalt kadund. Sina aga rühma üksi edasi!"

Sõna lesk puutus kuidagi valusalt Reeda kõrvu. Ta polnud seni säärasena enesest mõtelda saanudki. Kuskil nagu oleks ikka veel seisnud Jürnas ja vaikselt ütelnud:

„Aga, Reet, kõrvuti hingame me kord siiski!" Ometi ei ütel-nud ta sellest teistele midagi, sest see kuulus ta salajasimate aarete hulka, millest teistele ei oskaks ja nagu ei kõlbakski kõnelda.

„Eks see ole kõik selle koleda mere süü!" nurises naine. „Minu elu on ta nahka pannud ja sinu mehe on ta ka võtnud. Ja nii ta võtab kord ühe, siis jälle teise. Ega tema hooli!"

„Eks see ole meremehe saatus."

„Seda küll, aga meri on kõigi meie kannatuste põhjus. Mõtle ise, kui palju leski on üksi meie vallas. Kõigi mehed on merel kaduma läind. See on päris kole, kui mõtlema hakkad."

Need jutud Reedale ei meeldinud. Ta mõtles, mis Jürnas mere kohta oleks ütelnud. Küllap vist seda: „Aga merelt oleme saand ka oma peatoiduse."

Kui Reet hakkas äratulekule seadma, kutsus Pendi naine ta toast ära rehealla, kus keegi ei võinud neid kuulata, ja hakkas siis poolsosinal rääkima:

„Kas Jürnas sulle kunagi ei rääkind, kuhu Pent oma kulla on peitnud?“

„Mis kulla?“ imestas Reet.

„Noh, eks tal oli suur hulk kulda. Ma juhtusin korra peale, kui ta seda luges.“

„Kust ta selle võttis? Minu teada polnd ta rikas mees.“

„Ega mina tea. Ju ta Stokholmist tõi. Ma pärisin küll ka, aga minule ei hingand ta sellest sõnagi. Kohe kurjaks sai, kui hakkasin pärima.“

„Kas ta sulle siis selle peidupaika ei näidand?“

„Mitte ei näidand.“

„Ei kõnelend ka?“

„Mitte ei hingand.“

„Peitis ära ja ise vaikis?“

„Nagu haud.“

„Kas sa oled otsind ka?“

„Kõik kohad olen läbi puistand. Isegi õues kaevasin kõik kohad labidaga läbi, aga mitte kuskil pole jälgegi leida. Ju tal ikka üks hea koht oli, kuhu ta selle pani. Mitte ei leia.“

„Siis on küll imelik lugu.“

„Kas siis Jürnas ei teadnud?“

„Ei teadnud. Minule ta küll sellest ei kõnelend. Ju ta ei teadnud. Meil polnd isekeskis saladusi.“

„Ma mõtlesin, et nad olid nagu tuttavamad. Jürnas käis ta haiguse ajal isegi paar korda siin. Siin nad kahekesi kambris rääkisid, ja mõtlesin, et ehk tal oli teada.“

See oli salapärane lugu. Kulla peitmine seletas Reedale nüüd mõndagi. Nüüd nagu oleks see peksmise lugu tõelisemaks muutunud.

Koju läks ta lastega koos.

„Kas teistre Pent on nüüd taevas?“ küsis Joonas ema käe kõrval paterdades.

„Nõnda kirikuonu kõneles küll.“

„Kas isa ka on taevas?“

„Küllap vist.“

„Kas kõik saavad taeva, kes surevad?“

„Ega kõik küll nüüd saa. Ainult need, kes on head olnd.“

„Kas Pendi-onu oli hea?“

„Mis sa, laps, nii palju pärid? Katsu, et sa kiiremini edasi saad.“

Ise aga mõtles ta, et kui see kullalugu õige oli, siis oli hingekarjane küll vähe teadnud, kuhu Pent oli läinud. Aga kes on pannud meid kohtumõistjaiks!

Tuli sügis ja talv. Tare ümber hulvasid tuuled ja tuiskas lund. Nagu surilinad olid üle looduse. Valged surilinad laskusid ka üle Tilgremetsa noorperenaise hinge. Kuid lumivaiba all oli lilleke surmaunes. Ta ootas kevadepäikese kiiri ja uut valguse sündi. Ja nii magas ka kuskil Reeda hinges arglik ning tilluke lootus, kuigi väliselt oli kõik nagu surnud.

PARKLAEV „HIIUMAA“ SÕIDAB MERELE

I

Toa otsas kasvas suur pihlakas, mille vanust keegi ei teadnud. Kevadel oli ta täis valgeid õiekobaraid ja siis sumises ta ümber paksult mesilasparvi. Ja õhk oli tulvil ta veidi mõrkjat õielõhna. Sügisel aga veretas ta marjakobaraist. Siis tulid kuldnokad ja kiikusid okstel. Nad sõid punaseid marju ja laulsid iga nokatäie eest lastele tänuks.

Praegu aga oli kevad ja pihlakas oli õites. Ilm oli ilus. Üle haljendava Vähepõllu ja Kõrvendpõllu, kus kasvas rukis, paistis kirikutorni valendav katus. Pääsud päärisid õhus, kõrgelkõrgel, nagu väikesed mustad nooled. Kuldnokad lendasid töökas rutus edasi-tagasi, nagu polekski pühapäev. Neil polnud sellest midagi, et üle põldude ja heinamaade, üle Pau metsa ja Marjasoo kõlasid kirikukellad ja kuulutasid, et kõik ristirahvas peab minema oma Jumalat kummardama.

Lapsed aga teadsid seda. Teadsid, sest täna ei ajanud neid keegi karja välja ajama ega lambaid karjatama. Loomad oli ema lüpsi järel ise välja lasknud, et anda lastele pühapäevahommikulgi natuke rohkem und, ja lambad olid kesapõllul, kus polnud tarvis olla päeva otsa karjas vana oina jonnakat võõrale maale kippumist vitsaga tagasi hoidmas. Teadsid ka sellest et

hommikul oli ema neile kõigile andnud soojendatud supi juurde tüki head sealiha, mis juba talvel oli ahjuküljel kuumas ära kuivatatud ja nüüd supis maitses, nagu polekski see enam liha, vaid hoopis midagi paremat ning magusamat.

Pihlaka all oli vana paat pakkude peal maas „sõiduvalmis". Lapsed olid roninud selle sisse ja mängisid meresõitu. Peet oli kapteniks. Ta istus juhipingil ja hoidis tõsise ning kurja näoga roolipinni. Mare oli tüürimeheks. Ta aga pidi praegu asuma laeva esitäävi juures vahikorrale. Sest ilm oli tormine ja kõik pidid hoolega olema oma kohtadel.

Peeter ja Joonas olid madrused. Nende elu oli kõige raskem. Nemad pidid kordamööda suure hauskariga vett välja kühveldama. Hauskar aga oli kohmakas ja raske, nii et mees kiiresti väsis.

Siis tuli teisel madrusel kohe asemele asuda. Torm oli vali ja kühveldamine pidi käima kogu aja, selle eest hoolitses juba kapten, kes kohe peale käratas, kui ta märkas, et töö seisma jäi.

Ainuke, kel oli hea elu, oli laeva ainus reisija Ants. Tema istus paadi põhjas ja laulis oma ühetoonilist laulu: „Sõit, sõit, Sõru poole! Kapp, kapp, kab'li poole, ülejala Hindu poole."

Kapten haaras tüürist kõvemini kinni ja hüüdis läbi marumühina:

„Tüürimees, kas Kõpu tuli paistab?"

„Ei paista veel."

„Paha lugu," pomises kapten ja kortsutas kulmu.

„Aga kas Ojumaa tuli paistab?"

„Ei paista ka mitte."

„Aga Saaremaa tuli?"

„Mitte ei paista."

„Küll on hull!" nurises kapten. „Tõmbame siis suurpurje üles."

Nüüd pidid madrused kühveldamise pooleli jätma, võtma kirju sõba paadi piidalt ja hoidma seda kahe vahel nii, et see purjena tuules paisus. See töö meeldis neile palju rohkem kui väsitav veekühveldamine. Aga kaua ei lastud neid seda head tööd teha.

„Vesi tõuseb laevas liiga kõrgele. Madrus Peeter, kühveldama!"

Peeter mossitas küll huuli, aga meremehe elu on meremehe elu ja kapteni käsk on kapteni käsk, ja nii pidi ta tööle asuma. Joonas aga ei jaksanud üksi suurt purje hoida ja nii pidi see jällegi paadi põhjale langema.

Aga samal ajal kostis esitäävilt:

„Kõpu tuli paistab. Hiiumaa paistab!"

Kapteni nägu muutus rõõmsamaks.

„Siis pole viga. Siis oleme varsti kodus!"

Ja nüüd kihutas laev täispurjes üha edasi, kuni nad maabusid otse Tilgremetsa õues. Sõit oli väsitav olnud, mis sellest rääkida, aga nüüd olid ka kõik ohud seljataga ja nad võisid jälle kergemalt hingata.

Samal ajal tuli mööda maanteed üksik reisimees. Ta näis väsinud ja kurnatud, sest ta samm oli pikaldane ja raske. Ta kuulatas üle põldude ja metsade helisevaid kirikukelli ja vaatas huviga ümber. Tal oli pikk kollakaspruun habe lõua ümber ja ta riided olid tolmunud ning kulunud. Ta võttis peast pleekinud lakk-kübara, pühkis laubalt higi ja sammus siis jälle edasi.

Lapsed märkasid teda alles siis, kui ta pöördus maanteelt taluteele. Nad jäid huvitatult võõrast vahtima, ja nii ei tulnud laeva uuest teeleasumisest sedapuhku midagi välja. Võõras aga lähenes talule, avas värava, astus õue ja pani siis värava enda taga jälle kinni.

„Tere!“ Selle hääle juures võpatas Peet ja samuti ka Mare. Aga võõral oli tundmatu, habemes nägu. Nad vaatasid talle kahevahel olles otsa ja vastasid siis ebalevalt, ent viisakalt:

„Tere, tere.“

„Kuhu te siis sõidate?“

Lapsed vaikisid piinlikult. Nad olid näinud, et suured inimesed ei oska elu kõige kaunimaid asju õigesti hinnata ja naeravad neid. Ja nii nad ei tahtnud ka oma mängust palju rääkida.

Siis aga tuli toauksele ema. Ta oli näinud, et keegi võõras oli tulnud laste juurde ja istunud paadi servale. Nüüd ta tuli vaatama, kes see võõras on. Ta seisatas tüki aega uksel ja vaatas meest hoolega. See oli tõusnud püsti ja hüüatas:

„Reet!“

Ja nüüd nägid lapsed üllatusega, kuidas nende ema jooksis võõra mehe juurde ja nuttes selle kaela langes ning nagu hõisates hüüdis:

„Jürnas, sina!“ Nuttes ja naerdes süleles ta kojutulnut ikka ja jälle. Enam polnud tal südant olla tagasihoidlik ja häbelik, nagu see meremehe naisele kohane. Jürnas, keda ta oli hakanud juba surnuks pidama, oli siiski elus, ja ta oli koju tulnud!

Lapsed vaatasid üllatunult ja veidi ehmunultki kõike pealt. Siis aga hakkas suuremate peas nagu koitma, et see habemes mees on nende isa. Tal polnud küll palju ühist selle isaga, keda nemad mäletasid, aga ta silmad näisid olevat niisama sõbralikud ja hääl kõlas ka nii, nagu isa häälgi oli kõlanud.

Nüüd aga oli ka ema end juba kogunud ja hüüdis:

„Lapsed, kas te isale tere juba olete ütlend?“ Ja nüüd läksid nad kõik häbelikult ja teretasid isa kättpidi. Väiksemad tõstis isa koguni sülle ja kallistas neid nii, et nad kartma lõid.

Nii kaunist pühapäeva ei mäletanud keegi enne Tilgremetsal. Linnud siristasid õhus, kirikukellad kõlasid üle metsade, päike paistis ja suure pihlaka õiekobarate ümber sumisesid mesilased.

Ema oli nii õnnelik, et ta silmad lausa särasid, ja lastessegi nakatus see rõõm. Esimene võõrastus oli kadunud ja nüüd olid nad jälle isa ümber, lausa üksteisega võisteldes, kes sai tal ligemal olla.

„Nii sa elad siis ikkagi veel!“ imetles Reet ikka ja jälle.

„Kas sa arvasid siis kogu aja, et olen surnd?“

„Eks ma katsusin küll uskuda, et sa ikka veel elad, aga raske oli see küll, kui kõik rääkisid sinust nagu surnust.“

„Jah, ega surma ja minu vahel palju vahet küll enam olnd.“

Ja siis hakkas Jürnas jutustama. Ta kirjeldas, kuidas nad läbi tormi Stokholmist Hiiumaa poole kihutasid ja kuidas korraga laev tormis kummuli läks. Lapsed istusid nende juures laua ümber ja otse neelasid iga sõna.

„Ja nii me kõikusime Kaarliga kahekesi laeva kiilul terve öö,“ jatkas Jürnas oma kirjeldust. „Vahel käis laine meil üle pea, ometi suutsime oma pead hoida niipalju kõrgemal, et hingata saime. Oli see öö ikka pikk küll! Hommik ei tahtnud ega tahtnud tulla. Vahel olime päris nõrkemas, aga siis andis elulootus natuke jõudu juure.

Viimaks pika ootamise peale tuli hommik ja ilm läks valgeks. Vaatasime ringi, niipalju kui lained lubasid, aga kuskil polnud maad näha. Teised võrgulaevad olid silmist kadund. Ümberringi oli ainult meri ja lained.“

„Siia me küll jääme, Jürnas,“ ütles Kaarel.

„Ega palju pääsmise lootust küll ole,“ arvasin minagi.

Olime juba nii nõrgad, et surmast polnd palju puudu. Liikmed olid külmas vees kangestuma hakand ja me lõdisesime nii, et laev meie all vappus. Siis hüüdis korraga Kaarel: „Näe, laev!“

Ja tõesti, seal sõitiski meist mitte väga kaugel suur kolmemastiline. Ta oli täies purjes ja tuli idast. Ehk ta näeb meid ja võtab peale? Viimast jõudu kokku võttes karjusime ja lehvitasime sõbaga. Aga ta ei märgand meid. Ta sõitis mööda! Ikka

kaugemale ja kaugemale kadus ta, ja viimaks varjasid lained ta meie silmist hoopis.

Siis oli küll niisugune tund, mida ei jõua rääkidagi. Pääsmine oli olnd nii ligidal, ja siiski oli see läind meist mööda.

„Ei ole eluks antud," ütles Kaarel. „Ju meie surm peab siis siin olema."

Aga minul oli ikka lootust, et kuidagi pääseme. Eks see laev näidand, et asume laevateel. Kui tuli üks, siis võib tulla veel teinegi. Ja nii oligi. Jälle hakkas paistma kaugelt puri ja lähenes. See laev tuli läänest ja läks ida poole. Ta purjetas otse meie suunas.

Jälle võtsime kõik jõu kokku ja hüüdsime. Korra näis juba, nagu läheks temagi mööda, aga siis lasti ometigi paat alla ja see hakkas meie poole sõudma. Olime nii rõõmsad, et ei osand muud teha kui naersime. Aga enne kui paat meie juure jõudis, kaotas Kaarel meelemärkuse. Ega minulgi enam palju puudu olnd, kuid siiski mäletan, et mind tõmmati paati, ja kui ma ärkasin, olin ma võõral laeval sõbralikkude meeste keskel. Mul olid soojad riided seljas ja ma lamasin kois vaiba all. Ka Kaarel oli samas.

See oli hollandi laev, kes meid oli päästnud. Seal meid söödeti ja toideti hästi, ja nii saime jälle oma jõu tagasi. Laev oli teel Kotka, ja kui me sinna jõudsime, siis anti meid võimude kätte üle. Keegi ei osand meie keelt ja meiegi ei osand kellegagi kõnelda. Soomlased said siiski meist veidi aru. Neile siis seletasime kätega ja märkidega, et oleme Hiiumaa mehed ja tahame koju saada.

Nüüd algas pikk ja raske vintsutus. Vangitapiga hakati meid saatma jala vallast valda. Ikka olid meil urjadnikud või mingid mundrimehed kaasas ja jälle viidi meid teise vallamajasse. Passe meil polnd, ja nii ei teadnud keegi, mis meiega teha. Nii pidime jala marssima Viiburi ja sealt ikka edasi Peterburi poole.

Lõpuks olimegi Venemaa uhkes pealinnas. Aga ega me seal midagi suurt näind. Olime ju vangikongis. Õnneks leidus siin viimaks mees, kes ka eesti keelt oskas. Kust see välja toodi, seda me ei tea, aga see siis kuulas meie jutu ära. Ei meie julgend talle rääkida, et olime Stokholmist soola toomas. Ütlesime, et oleme Emmaste mehed, kes olid Kõpus tursapüügil, aga torm viis meie paadi ulgumerele ja nii juhtus õnnetus. Algul kahtlesid nad küll, aga viimaks jäid uskuma.

„Hea küll, küllap saadavad teid Hiiumaale. Eks seal siis selgu, kas olete õiged mehed," ütles vahelträäkija. Ja jälle algas jalamarss. Nii oleme siis tulnd jala nagu vangid, kogu selle pika tee Kotkast Hiiumaale," lõpetas Jürnas oma jutu.

„Sellepärast see reis siis nii kaua kestiski," lausus Reet.

„Jah, ega seal neil meestel kiiret just olnd. Lasksid vahel mitu päeva istuda, enne kui jälle liikuma hakkasime. Ja nii see teekond käis.

„Kas süüa ikka anti?"

„Noh, eks see vangitoit ole teada. Vesi, leib, vahel supilõrpi kah ja soola juure."

„On ikka sul liha luude pealt maha küll kiskund!" ütles Reet nagu haletsedes.

„Seda muidugi, aga mis sellest! Peaasi, et eluvaim ikka veel sees."

Selle imeliku reisi juures oli üheks imelikemaks asjaks veel see, et Jürnas oli oma pikalt matkalt kaasa toonud ka kirju hiiu sõba, millega ta kodunt lahkus. See oli tal paadi põhjas olnud ümber ja see oli tal käsivarrel, kui ta koju jõudis. Seda siis hoiti pärast Tilgremetsal veel kaua aega kui haruldust ja näidati üksteisele nagu imeasja.

Reet tegi küll selle patuteo ära, et ta pani kallil pühapäeval sauna küdema. Sest sauna pidi Jürnas saama, et maha pesta kõigi vene vangiputkade mustus. Ja niisiis suitses Tilgremetsa

suure vahtra all saun pühapäeval, nagu poleks selles talus „Talurahva Tähtraamat“ akna kõrval nööri otsas rippunudki. Tähtraamat oli seal küll ja Jürnas oli ise oma käega teinud tänase päeva kohta suure musta risti, et ta võiks tulevikuski mäletada seda kaunist päeva, mil ta oli jälle oma isaisade tallu tagasi jõudnud, ehkki paljaste kätega ja närudes nagu Utsimaa mees, vaga Hiiob.

Reet ise vihtles ja pesi Jürnast saunas. Kui ta nüüd alles õieti nägi, kui kõhnaks Jürnas oli jäänud, siis ei saanud ta muud, kui pühkis silmi:

„Vaata, mis nad sinuga on teind! Muud pole enam järel kui luud ja nahk!“

„Küllap see lihagi jälle varsti tagasi tuleb, ära mitte kardagi,“ ütles Jürnas ja viskas uut leili. Ta heitis saunalavale ja tundis mõnu lõhnavast vihast ning kuumusest.

„Et mu silmad pidid seda veel näha saama, et olen jälle oma pere keskel ja saan oma sauna leilis vihelda! Ei, Reet, elu on ikka ilus ja sihuke kojujõudmine on kõige ilusam.“

„Noh, ju su himu merest nüüd täis on?“

„Mis sa ütlesid? Merest? Ei seda ole! Kohe hakkan uut võrgulaeva ehitama,“ ütles Jürnas otsustunult ja hakkas end külma veega pealaest jalatallani uhtma.

Jürnas kosus kiiresti. Habeme pügas ta kohe samal päeval veel ära. Nüüd oli ta jälle oma nägu, kuigi märksa kõhnem. Aga pead kandis ta niisama püsti nagu ennegi. Reet pani oma paremad palad lauale ja varsti oligi Jürnas endises jõus.

Laevaehitus tuli nagu paratamatu asi. Võrgulaev oli kerge ehitada, seal polnud tarvis palju materjali ega keerulist plaanitsemist. Sellega sai ta isegi hakkama. Ja uus laev tuli parem ning tugevamgi eelmisest. Järgmiseks kevadeks pidi kõik olema jällegi valmis ja korras.

Andres sõitis edasi jahiga. Ta küll nurises laeva väiksuse üle. Ta oli juba kaks aastat merekoolis olnud ja tundis oma aule natuke solvava olevat säärase väikese laevaga mööda randu liikuda nüüd, kus tal olid paberid taskus, mis teda oleksid ka kaugemale viinud. Aga laev oli ikkagi osalt ka tema oma ja sellepärast ei tahtnud ta sellest loobuda. Pealegi oli ta ka juba naisemees. Ta oli teinud talvel pulmad ja ta noorik oli otskonnast pärit Tärkma tütarlapsi.

Andres oli küll nüüd härrasmees, kes kandis linnariietust ja kõrget halli kübarat, kuid pulmad pidas ta siiski nagu tõsine hiiu mees. Mõrsja kandis kirikus uhkeimat hiiu seplit ja kirevat küütu. Samuti olid ka pruutneitsid rõhtudes ning rahvariides. Ega Andres ennast uhkeks pidanud. Tema tantsitas isegi veel supimoori ja viis „kiisukampa" kontvõõraste hulka õllekannu. Ei, Andres polnud laita mees, tema sai kõigega hakkama!

Need olid uudised, mida Jürnas kuulis päev-päevalt, kui ta rahvaga kokku puutus. Esialgu vaadati talle nagu surnuist ülestõusnule, kuid siis nähti, et siin pole tegemist vaimuga ühtigi. Oli oma naljasõnagi veel ütelda seal, kus seda juhtus just tarvis olema ja kus oli paras kõrv kuulamas. Temast sai varsti jälle juhtiv mees otskonnas. Ta tähtsus oli veel nagu tõusnudki, sest mitte igamees polnud teinud pikka jalamatka Kotkast läbi Viiburi vägeva Vene riigi pealinna ja sealt koju.

Kui Reet talle Pendi surmast jutustas, siis lausus Jürnas mõtlikult:

„Või ikka võtsid viimaks mehel võhma välja!"

„Mis sa sellega mõtled?" päris naine. See Pendi lugu oli salapärane.

„Ega muud kui, et see mees ei surnd õiget ristiinimese surma. Ta löödi maha," seletas Jürnas.

„Kes see lööja oli?"

„Eks ikka need, kellele ta liiga tegi."

„Pent oli minu teada aus mees.“

„Eks tal oli oma patte ka,“ ütles Jürnas.

Ja nüüd, kui teine juba surnud oli, tundis ta oma vaikimise kohustuse nagu lõppenud olevat ja ta rääkis rahavarguse loo, mis oli sündinud tolle Stokholmi-reisi ajal, mil tema oli Reeda leidnud.

Reet kuulas tähelepanelikult ja ütles siis:

„Sina arvad siis, et teda peksid need vaimud, kellele ta liiga oli teind?“

„Mis mina siin tean arvata, aga eks sa ise näind. Mees kannatas terve eluaja ja suri järsku hea tervise juures, muhk meelekohas. See on ju selge jutt.“

„Aga kuhu ta kulla peitis?“

„Seda ei tea keegi, ja oleks hea, kui nad seda ka kunagi ei leiaks. Ega säärasel kullal ole kunagi õnne juures.“

II

Sügise tulles läksid hundid jällegi julgemaks. Neid oli palju ja nad tükkisid majadele lähemale. Kui Jürnas ühel õhtul läks hobuseid koplist koju tooma, pidi ta hundiga peagu sülitsi kokku sattuma.

Õhtu oli veel varajane, kuid kuu oli juba tõusnud ja valgustas päeva ja öö vahelist hämarust. Loomad olid liiga kauaks jäänud koju toomata ja Jürnas ruttas.

Ta hobustekoppel oli Alme heinamaast aia läbi eraldatud väheldane karjamaaosa. Kui ta sellele lähenes, hakkas ta juba eemalt kuulma hobuste hirmunud norskamist ja kabjamüdinat. Ta haaras tee äärest tugeva kaika kätte ja kiirendas samme. Tal oli kolm hobust ja kaks varssa. Kas pole siin juba midagi juhtunud? — muretses ta.

Ta leidis hobused keset koplit lagedamal kohal. Nad olid kobaras koos. Varsad olid joosnud hirmunult vanade hobuste kurgu alla, kel olid pead koos ja tagakehad poolringis väljapoole. Kuuvalgel hiilis hobustesalga ümber kaks halli kogu. Niipea kui hunt neile ligidale pääsis, hakkasid hobused takka üles raiuma, nii et penidel läks välkuvate kapjade ringkonnas elu ohtlikuks ja nad jälle olid sunnitud eemalduma.

Võitlus oli nähtavasti juba kaua kestnud, sest maa oli ümberringi must ja hobused väsitavast heitlusest valges vahus. Aga siiamaani polnud hundid saanud veel kurja teha. Nende eesmärk oli hiilida hobustele kõri juurde ja sealt kinni haarata. See aga oli loomade säärase asendi tõttu võimatu. Aga kaua poleks nad endid ikkagi enam jaksanud kaitseda, sest huntidel polnud end tarvis väsitada. Nad ainult luurasid ümber ja otsisid paremat rünnakuvõimalust.

„Vaata raipeid, kui julged juba!“ vihastus Jürnas. Ta lähenes hobustele ja hurjutas hundid eemale. Loomad kuulsid peremehe häält ja hirnatasid rõõmsasti. Hundid aga volksatasid metsa ja kadusid puude vahele.

Hobused värisesid hirmust. Vanal ruunal oli tagumistel sapsudel mitu küünekriipsu ja hambajälge. Sinna oli metsakutsikas nähtavasti saanud oma hambad juba lüüa. Jürnas viis loomad koju ja nühkis nad heinatuustiga puhtaks. Siis võidis ta ruuna haavad tõkatist ja rasvast keedetud võidega ja viis loomad lauta.

Metsakutsikad olid häbematud ja julged kogu sügise. Külamal murdsid nad ühel päeval talu ligidal karjamaal kaks lehma korraga. Perenaine läks õhtul karja koju ajama, aga leidis põõsaste vahelt vaid lehmade hirmsasti purustatud korjused.

Haldregal murdsid hundid järgmisel nädalal kogu lambakarja. Ja nii käis kuuldusi nende pahategudest siin ja seal. Ja siis oli nende kurja Tilgremetsal tunda.

Reet oli pannud kevadel kasvama kena kirju mullika, kes oli peaaegu „laste keskel“ üles kasvanud. Üksteise võidu olid nad käinud sellele kapaga piima viimas ja ta kasvavaid sarvenükke katsumas. Ja mullikas oli lastega nii harjunud, et ta aina otsis nende seltsi. Aga ühel päeval karja koju laskma minnes ei leitud mullikat kuskilt. Lapsed nutsid, kui muu kari koju tuli, aga mullikas puudus. Loom oli pandud kasvama Mare õnneks ja Mare nimel. Reet oli isegi poolnaljaks ütelnud, et loom saab Marele kaasavaraks, kui ta mehele läheb. Nüüd oli tüdruk väga õnnetu ja nuttis.

Jürnas ja sulane läksid kahekesi õhtul karjamaale uuesti otsima. Mõlemad võtsid kaasa terava kirve. Nad otsisid kaua ja leidsid looma viimaks karjamaa tagaotsas puude vahel veriselt maas. Hundid olid tal kõri läbi närinud. Mehed olid vihased ja Jürnas vandus huntidele tulist kättemaksu.

„Et see pidi ka just sellele loomale juhtuma!“ muretses Reet. „Mare kasvatas seda ikkagi nagu oma õnnelooma! Nüüd tuleb sihuke hull mõte, nagu juhtuks Marelegi midagi.“

„Sellepärast nüüd lapsele!“ lohutas Jürnas. „Ei niisugust hullu mõtet maksa mitte mõteldagi. Eks sa pane uus vasikas ta nime peale kasvama.“

„Ega see enam aita. Õnn ikka läind.“

„Tühi naiste loba!“ ütles Jürnas, aga tal oli endalgi paha tunne, et hunt oli valinud just selle looma. Ta oleks võinud võtta mõne vanema piimalehma, kui ta oleks murda tahtnud, aga jätnud lapse õnnelooma rahule.

Järgmisel päeval aga viis ta tugeva koorma hirsi ja teibaid karjamaale. Juhan läks temaga kaasa.

Kaks päeva olid mehed sõnatult tööl. Keset karjamaad tehti lagedamale paigale tihe ja kõrge teivasaed, mis piiras paarisüllase läbimõõduga ringi. Selles aias polnud mingit väravat ega auku. Selle rõngastara ümber tegid mehed veel teise teivasaia

nii tihedasti, et kahe aia vahel oli vaevalt üks jalg maad. Kuid sellele ringile jäeti kitsas väravaruum sisse. Värav tehti tugev ja tihe. Ja siis ütles Jürnas:

„Valmis!“

Järgmisel päeval võttis Jürnas lambakarjast ühe talle kinni. Reet, kes seal juures oli, vaatas talle haleda näoga ja ütles nagu kahetsedes:

„Päris haledaks teeb südame, kui ma mõtlen, kuidas see vaene loom peab ilmsüüta hirmu tundma.“

„Ega talle midagi kurja juhtu,“ vastas mees.

„Seda küll, aga eks ta tunne ka midagi. Ju tal ka hing sees on.“

„Ega ilma hirmuta elus läbi saa,“ vastas mees, kahmas talle kaenlasse ja sammus metsa poole. Ta viis lamba roigasaia juurde ja laskis ta siis keskmisse sõõri lahti. Tall sõrkis kitsas ringis haleda näoga ümber ja määgis nii südantlõhestavalt, et Jürnalgi kippus meel haledaks minema. Siis lükkas ta välises ringis asetseva värava poollahti ja kõmpis jälle kodu poole.

Kui juba pimenema hakkas, võttis Jürnas püssi ja kirve ning sammus taas metsa poole. Peet kippus ka kaasa minema, aga ema ei lubanud.

„Ega hundijaht ole mõni laste mänguasi. Et sa vait oled ja kodu seisad!“

Kuu paistis heledasti, kuid puude all valitses hämarus. Jürnas hoidis püssi ühes ja kirvest teises käes ning sammus ettevaatlikult edasi. Eemalt kostis talle haledat määgimist, meeleheitlikult ja südantlõhestavalt. Vaene tall, mõtles mees ja kiirendas sammu. Egas tal vaesel ole üksi keset metsa hea olla.

Hundiaiale lähenedes kuulis ta rüselemist ja rabelemist. Lõks oli suurepäraselt töötanud. Hunt oli hiilinud poollahtisest väravast sisse ja kitsast aiavahet-pidi edasi joosnud kuni väravani, mille ta seega ise oli kinni lükanud. Nüüd oli ta täielises lõksus.

Jürnas astus kõigepealt värava juurde ja sulges selle hoolega, nii et siitkaudu ei olnud enam võimalik põgeneda. Siis ronis ta aia peale. Oma rõõmuks nägi ta nüüd koguni, et siin polnud mitte üks, vaid kaks hunti. Need jooksid ripakil keeltega aias ringi. Neil polnud enam mureks, kuidas talle kätte saada, vaid neid näis tegevat rahutuks asjaolu, et nad enam vabadusse ei pääse. Aed oli nii kitsas, et nad ei saanud isegi ümber pöörduda, ja ülehüppamiseks oli see liiga kõrge.

„Ahaa, vennikesed, nüüd olete mul peos!" parastas Jürnas. Ta tõmbas püssikuke vinna, sihtis ja lasi siis. Üks huntidest langes. Ta laadis püssi uuesti. Valas sarvest rohtu rauda, lõi tropi peale ja asetas siis kuuli sisse. Selle oli ta ise tinast lõiganud. See oli hea ja suur. Paras suutäis soele. Jälle sihtis ta ja lasi. Siis hüppas ta aia sisse ja viskas surnud loomad üle tara. Mõlemad olid suured, täiskasvanud loomad. N e n d e tööl oli vähemalt nüüd lõpp.

Enne viis ta väriseva ja hirmunud talle koju, siis tuli ta ühes Juhaniga ja viis ka hundid ära. Lapsed olid alles ülal. Mehed viskasid surnud loomad rehealla pikali ja lapsed käisid neid siis seal vaatamas.

„Vaata, Mare, siit teeme sulle uue hundinahkse kasuka," ütles Jürnas tütrele. Kuid vaevalt see last lohutas, aga hundikorjuseid vaadates tundis ta siiski rõõmu.

Samal sügisel, mõni päev hiljem, tuli ühel päeval üks Tärkma mehi, Mäe Tähvan, Jürna jutule. Tähvan oli tuntud hoolimatu mehena, kes mõnikord kippus liigselt napsitama, kuid muidu olid ta majaasjad küll korras.

Tähvan polnud oma elujärjega jõudnud nii kaugele, et seda oleks võinud nimetada jõukaks. Ta võrgud olid vanad, ja uusi ta muretses juurde harva. Ja endale polnud ta ka veel saanud merealust. Aga kui ta sattus merele, siis oli ta tubli mees küll.

Kõik lähedad ja kauged sadamad olid tal tuntud. Ta oli käinud Ojumaal käiu toomas ja Stokholmi soolatee oli tal vana ja tuntud.

Kuid viimasel ajal olid mitme mehe pilgud olnud rohkem Saksamaa kui Stokholmi poole pöördud. Oli tekkinud priske äri piiritusega, viinaga ja peenviinadega. Laevadega purjetati läbi väinade või ka otse Saaremaa nukast mööda edela poole ja siis pöörduti Meemeli sadamasse sisse. Sealt laaditi viinalaadung peale ja kihutati tagasi.

See tundus mitmelegi meelitavam, kuigi oli ligi ühe kolmandiku võrra pikem kui Stokholmi oma, sest viinaga teenis rohkem kui soolaga, ja kooremgi oli kergem ning vähem ohtlik.

Tähvan oligi tulnud Saksamaa-sõidu pärast.

„Sul nüüd uus laev kuulukse üsna korras olevat?“ juhtis ta jutu pärast maast ja ilmast rääkimist soovitud suunas.

„Korras küll.“

„Tahad teha veel reisi ka sel sügisel?“

„Tea'nd seda. Talv peale tulemas. Sügisesed ilmad.“

„Seda kindlam on. Ööd pimedamad.“

„Meri kuri ka. Taha pikka sõitu ette võtta.“

„Mõtlesin, et kui pistaks kord Meemeli.“

„Ei minust sinnasõitjat küll saa.“

„Miks?“

„Ei meeldi sihuke äri.“

„Äri on äri ja kaup on kaup.“

„Iga kaup mulle ei meeldi.“

„Ega mina sind kaasa sunnigi. Aga mõtlesin, et kui lubaksid oma paadi. Ühe kolmandiku kasust saaksid omale.“

Jürnas vaikis tüki aega ja vahtis enda ette maha. Siis hakkas ta pikkamööda kõnelema:

„Vaata, Tähvan, mina olen natuke teistmoodi vaadetega kui mitmed teised. Võib-olla olen ma liiga vanamoeline, aga mis

sinna parata! Niisuguseks on Jumal mind loond. Mina seda viinavedu ei poolda."

„Soola aga sobib küll tuua?"

„Soolavedu on sootu teine asi. Sool on igapäevases elus tarvilik kaup. Ilma selleta elada ei saa. Eriti veel siin, kus on kalapüüdja rahvas. Ja sellepärast on minu arvates suur ülekohus, kui riik paneb kõrged soolatollid maksma, nii et rahval pole võimalik soola saada. Selle vastu peab võitlema. Seega on soolavedu nagu rahva huvide eest sõdimine ja rahvale igapäevase elutarbe muretsemine. Arvan isegi, et palju kurja jääks tegemata, kui laevad ei veaks seda kaupa siia randa."

„Ega joomine selle läbi kao, kui sealt toomine järele jääb. Selle eest hoolitseb juba kõrts."

„Seda muidugi, aga ega see viinauputus ka kasuks ole. Sinule endalegi, Tähvan, oleks parem, kui sa sihukese asjaga vähem tegeled."

„Kuule, Jürnas, ma ei tulnd siia jutlust kuulama, vaid laeva küsima. Kui ma jutlust kuulata tahan, siis lähen ma juba parem kiriku, seal nüüd õppind mees ja vägev sõna kuulukse teisel olevat, ja lasen naha tümaks sõimata. Siia ma aga tulin laeva küsima."

„Siis lähed küll niisama targalt tagasi kui tulid. Mina oma laeva viinaveoks küll ei anna, ei nüüd ega ka hiljem."

„Uhked mehed olete te, Tilgremetsa omad," vihastus Tähvan. „Ega teie vaest inimest näe! Kas see võtaks laeval tüki küljest maha või, kui vaene inimene ka natuke teenib? Ja ega ma muidu oleks tahtnud. Kasu oleks sinulgi olnd sellest sõidust. Aga kus sa sellega! Sinul nina püsti rohkem, kui su tervisele kasulik on."

„Ega see jutt meid just väga kaugele vii, Tähvan."

„Ega vii jah. Aga ära arva, et sinul üksi siin rannas laev on! Reisi teen ma ikka ära."

„Seda ma usun küll. Eks mine aga siis nende juure, kes on sinuga ühes nõus.“

Tähvan lahkus vihaga. See jättis kõikidesse halva tunde. Reet lõi isegi kartma.

„Tal sihukesed kurjad silmad ja halvad kombed, ega tea, mis ta veel teeb!“ ütles ta.

„Ega haukuja koer hammusta,“ rahustas Jürnas.

Kuid nädala-paari pärast oli otskonnas liikumas palju viinalähkreid ja teed olid joobnute lällutamist täis. Kõrtsis aga oli Tähvan mitu nädalat lai mees. Ta oli igal õhtul purjus ja raha näis tal ka olevat.

See, mida Reet oli kartnud, polnud siiski päris põhjuseta. Tähvan oli Jürnale ilmselt kuri ja haudus midagi. Selles polnud kahtlust. Kõrtsmik sai Jürna ühel päeval viinavabriku juures nelja silma all kätte, kui ta oli sinna tulnud kartuleid tooma, ja rääkis talle sellest.

„Mäe Tähvan on luband sind lasta läbi peksa. Sa parem hoia ta eest kõrvale.“

„Minu teada peaks tal selleks nagu liiga vähe põhjust olema,“ arvas Jürnas. Tema teada polnud nende viimases jutuajamises olnud midagi vihastamisväärset.

„Ega tema juures ole palju tarviski, kui ta purjus on. Ta olevat kauplend viina eest terve kamba poisse. Luband neile igaühele osta pool toopi viina nina peale, kui sina hea keretäie saad.“

„Ole meheks ütlemast, küllap me hakkama saame,“ ütles Jürnas. Ja unustas selle jutuajamise varsti. Kui ta aga järgmisel päeval kõrtsist läbi astus, leidis ta Tähvani siit eest. Mees oli purjus ja ta kisa oli kogu kõrtsituba täis.

„Näe, Tilgremetsa uhke parun on ka alamrahva sekka tulnd!“ hüüdis ta kohe, kui nägi Jürnast kõrtsiuksel. „Tere õhtust, krahvihärra!“ Ja ta tegi sügava kummarduse.

„Tere, Mäe parun. Kui mina juba olen krahviseisusse tõusnud, küllap siis sina oled niisama peen.“

„Kus nüüd mina! Mina ei loe seitungit ega tunne neid maailma asju, ja mul pole ka veel suurt parklaeva maailma meredel sõitmas. Sina aga oled seda juba paarkümmend aastat ehitand.“

„Noh, eks sa teind alles hiljuti ühe suure sõidu. Seda su olemisest praegugi veel märgata.“

„Mina tegin suure sõidu jah, aga sina oled igavene niru, viimane niru mees kõige oma uhkuse peale vaatamata.“

„Eks igaüks mõõda oma mõõdupuuga.“

„Mina aga mõõdan sulle praegu siinsamas.“

Hoop tuli ilma hoiatamata. Jürnas teadis, et temasugusel pole sünnis kõrtsis Tähvani-sarnasega kakelda. Aga veel vähem oli kohane ennast kõrtsitäie meeste keskel töllerdavast joodikust lasta näkku lüüa. Kui see pidi olema tähiseks Tärkma joobnud vargapoistele oma jootjale appi rutata, siis oli tal tee taganemiseks lahti, sest otse ta selja taga oli letiluuk. Niisiis: kui Tähvan on esimesena löönud, siis annab tema teisena, ja tema käsi pole mitte joobnud ega nõrk. Ja külmalt kaalutelles virutas ta kõige jõuga mehikesele otse rinnakorvi alla. Tähvan lendas uperpalli ja jäi siis hingeldades lamama. Ta ahmis suuga õhku ja katsus tõusta, aga Jürnas oli andnud liiga tugevasti, et mees kohe tõuseks.

„Kes on järgmine, teie täisjoodetud külakrantsid?“ hüüdis ta. „Astuge aga ette! Küllap saan igaühega hakkama.“ Aga Tähvani ootamatu väljalangemine oli poistel isu võtnud. Isegi Tähvan, kui ta oli jälle hingamisvõime tagasi saanud ja ennast jalule ajanud, tuli nüüd sootu teise näoga ta poole.

„Kuule, Jürnas, ära pane pahaks! Kõrtsinali. Tule joome pool toopi üheskoos!“

„Ega minul nalja vastu midagi ole, Tähvan. Mina olen suur naljamees. Kas tahad, kordame veel seda nalja?“ Mürisev naer

järgnes Jürna sõnadele, ja Tähvan teadis, et nüüd oli ta alles õieti löödud mees. Kogu kõrts oli Jürna poolt.

„Ära pane pahaks," ütles ta veel nagu piinlikkusest ja hüüdis: „Kõrtsimees, pool toopi kummalegi kangele naljamehele!"

Jürnal polnud Mäe Tähvaniga enam kunagi mingisuguseid arusaamatusi. Aga mees seletas järgmisel õhtul, kui Jürnas ei juhtunud olema teiste hulgas, laia häälega:

„Ega ma muidu oleks jätnud, aga tal kiusuvaimul oli ju lahtine pussnuga varrukas. Tahtis raibe kohe suskama hakata, mis sa sihukesega kakled!"

„Ära aja!" irvitas kõrtsmik leti tagant. „Sul endal lõi südame alt vedelaks. Seal see pussnuga!"

„Ei, noh, jumalatõsi, et oli puss! Suur seatapupuss oli!" kinnitas Tähvan siiski ja tellis pool toopi.

III

Kiiresti kerivad aastate kerilauad. Kui noorpõlv on möödunud, siis hakkab ajaratas korraga kihutama, nagu läheks ta allamäge. Ja nii möödusid aastad Tilgremetsalgi. Ei lõppenud külv ega lõikus, ega sõidud võrgale ning Rootsi.

Ainult aeg oli endale nagu tiivad saanud. Ta lendas otse mööda.

Uus põlv oli kasvamas seal, kuhu Mats kord oli talu rajanud. Aga ilma mureta ja valuta ei läinud seegi, Jumal paraku. Kas või näiteks see Peetri silmalugu.

See poiss oli kange noaga nokitsema ja lõikama. Isa oli talle kunagi Stokholmist toonud kauni liigendnoa. Selle vedru oli nüüd küll juba ammugi kulunud ja nuga logises. Aga poiss ei tahtnud kallist asjast nii kergesti lahkuda. Ta aina nokitses sellega puutükkide kallal.

Ja siis veel need kõrged seinapingid, mis olid höövеldatud laudadest ja liivaga igal laupäeval valgeks küüritud. Omajagu süüd oli neilgi. Nende peal poisid aina mängisid, need olid otse oivalised mängupaigad. Siit võis oma julgust näidata allahüppamisega, siit aga võis ka teist kas jalga- või kättpidi alla sikutada. Kisa ja kära oli siis küll mehemoodi, aga nalja sai ka laialt.

Siin mängisid ühel päeval Joonas ja Peeter kõrvuti, ja viimasel oli jällegi ta kallis nuga käes. Isa oli teinud Peetrile ilusa puulusika. Kaha oli kaunisti voolitud ja labale olid ilusad kolmenurgelised kirjad sisse lõigatud. Lusikate jaoks oli laua otsa kohal seinas riiul. Seal nad seisid ilusasti kõrvuti rivis nagu soldatid. Nüüd aga oli Joonas saanud säärase koerusega hakkama, et ta oli võtnud riiulist Peetri lusika enda kätte. Säärane kuritegu ei tohtinud jääda karistuseta, ja nii tekkis poiste vahel pingil rüselus:

„Minu lusikas!" karjus Peeter. „Anna siia, minu lusikas!" Õigus oli tema poolel, sest lusikas oli tema oma. Joonasel polnud mingit õigust tuua enda kaitseks, aga ta oli väiksem ja nii pani ta lihtsalt karjuma, nagu teeks vend talle ülekohut. Suuremaid inimesi polnud toas ja nii läks rabelemine lõpuks üsna suureks. Seal siis see juhtuski: Peeter komistas ja kukkus pingilt alla ja nii õnnetult, et nuga sattus talle otse silma. Kui siis Reet suure karjumise peale kohale jõudis, oli poisil silm tühjaks joosnud ja verd täis.

„Suur Jumal taevas!" karjatas ema ja haaras poisi sülle. Aga teha polnud enam midagi. Silmale pandi side ümber ja saadeti Kabuna Mihkli järele. Sest kuhu mujale pidid nad saatmagi! Linna oli pikk maa ja sinnasõit oleks võtnud mitu päeva. Koha peal aga polnud muud arsti.

Mihkel tuligi siis. Ta oli juba jäänud vanaks ja väetiks. Ja ega tema abi siin midagi aidanud. Jah, kui uss oleks hammus-

tanud, siis küll. Ta oleks siis kohe võinud valu ära võtta. Ta oleks võinud isegi ussi metsast välja vilistada, nii et see oleks tulnud oma peiduurkast ja vingerdanud õue.

Aga ussihammustus on ussihammustus ja silm on silm. Siin ei aidanud Mihkli tarkus midagi. Ta luges küll oma sõnad peale ja pani mingeid puulehti silmale. Jälle pandi side ümber. Ja nädala paari pärast polnud see enam mingi saladus, et Peeter peab jääma eluajaks ühe silmaga.

Muidu oli lastel huvitav elu küll. Männikus oli kõiksugu linnupesi. Seal oli ettevõtlikul mehel palju teha ja toimetada. Kord said nad siin kätte isegi raudpeakulli pesa ja siis oli õues suure vahtra all imelikke mune. Asi oli nii huvitav, et isegi ema pidi neid vaatama tulema. Ta lõi käsi kokku ja ütles:

„On aga mürakad küll!" See oli poiste saavutustele suur tunnustus. Sellepärast maksis juba ronida ja vaeva näha. No-jah, pükstega oli nüüd küll kurb lugu, aga selle eest muretses juba vanaema, et suuremad augud oleksid ikka kinni tõmmatud.

Kevadel tegid merelinnud oma pesad randa adrupeenardele, merest maaleaetud kõrkjaridadele ja mujale. Siis oli poistel vahel kolm korda päevas munarooga toiduks. Enda korjatud ja keedetud puha. Pakkusid emalegi, kuid see ütles:

„Ei mina neid julge süüa. Võib-olla on viimati veel varesemunad, kes seda teab!"

„Ei ole, usu, usu!" ajasid poisid vastu. Ema aga oli kindel:

„Sööge aga ise, ei mina taha."

Kord aga tõid nad tühjaks metspardi ja teinekord metshane pesa. Noh, siis sõi emagi. Olid teised kanamunastki suuremad ja valged.

„Natuke vänged," ütles ema. Aga poiste arvates polnud üldse paremaid mune. Isegi kirju kana omad ei saanud nende vastu.

Aga kuigi nad leidsid mitu ristlinnupesa ja kuigi siin oli suuri ning söödavaid mune, poisid nendesse ei puutunud. Miks? Aga seda teab ju iga laps: ristlinnul on rist seljal, sellepärast. Selle linnu pesa ei tohtinud puudutada. See lind oli toonud siis, kui Jeesus oli ristil, talle süüa oma nokas, ja siis oli Jeesus talle kinkinud õiguse oma seljas ristimärki kanda. Nüüd oli ta püha ja keegi ei tohtinud temasse puutuda.

Ristlinnud nagu teadsid seda, et poistel on nendega mingi leping. Nad olid nii julged, et tegid pesad otse Tilgremetsa aidapõranda alla. Käisid päise päeva ajal seal sisse ja välja. Poisid ei seganud neid, aga kui pojad olid munadest väljas, siis ei tulnud hommikul kaua magamisest enam midagi välja. Ristlind võis muidu viia oma pojad sel ajal mere äärde, kui nad magasid, ja siis nad ei näinud seda toredat pilti. Vanalind jalutas ees, tehes imelikku häält, kümme-viisteist poega paterdas karjas järel, kõigil väikesed ristid seljas! See oli pilt, mida maksis vaadata.

Aga vahel juhtus sedagi, et mõni kuri loom ehmatas sellist rongkäiku. Siis võis mõni poeg maha jääda, kuna ema teadmatuses nende kurvast saatusest teistega põgenes. Säärased pojad olid abitud. Poisid tegid kõik, mis nad oskasid, nende kasuks, aga ei aidanud ei veevann ega parim toit. Nad surid üksteise järel ja maeti siis kurvalt maha.

Laste arv oli nüüd kasvanud juba seitsmeni. Antsule olid lisandunud veel Loviise ja Kadri. Noorus aga kasvab kiiresti.

Peet oli nüüd juba eas, kus teda nooremate vendade mängud enam ei huvitanud. Isal käis kaks ajalehte — „Sakala“ ja „Virulane“. Need luges Peet alati viimse reani läbi.

Koolis oli ta esimesi õppijaid. Kõige rohkem huvitas teda elu võõrastel maadel. Tal oli imelik raamat. Oli selle saanud kooliõpetajalt kingiks ja selles olid kõigi maailmamaade kaardid sees. Tal olid nad kõik teada. Ta võis sinult korraga kü-

sida: „Kus on Tahiti saar?“ ja kui sa jäid talle ebalevalt otsa vahtima, siis hakkas ta seletama, kus see asetseb, misvärki rahvas seal elab ja muid sääraseid asju. Tal oli uurija vaim. Kirjavara oli talle väga südame järgi, aga seda polnud palju saada.

Maret säärased asjad suurt ei huvitanud. Eriti nüüd, kus ta oli juba suurem ja kandis samasugust rõhtudega vööd ning noatuppe nagu emagi. Ta oskas juba tantsida ja tegi seda meeleldi. Ja kus oli mõrsjaaitamine või pulmad, sealt ei puudunud ta kunagi. Ta oli nägus oma nõtke kehaga ja heleda nahaga. Silmad olid tal sügavad ja isa moodi sinised. Kuid emalt oli ta saanud oma elavuse.

Ja Madis, mis oli siis saanud Madisest, kellega Jürnas oli omal ajal käinud koos jahil ja kalal? Madis elas nüüd toredat elu. Tal oli kuus last, neli poissi ja kaks tütart. Nendega oli poistel hea vahekord. Madis ise oli hakanud kangeks laevaehitusmeheks. Igal kevadel varakult kadus ta kodunt ja sõitis Lätimaale Kura randa, kus nüüd suuri asju sündis. Seal ehitati uhkeid laevu. Laevaomanikud olid küll lätlased, kuid meistrid ja töömehed olid Saarest ja Hiiust. Nii oli see juba vanasti kombeks olnud.

Saarlaste ja hiidlaste vastu ei saavat laevaehituses keegi, teadis Madis rääkida. Näe, nemad olid teinud seal hiljuti suure kolmemastilise parklaeva valmis. Plaanid ja viimne kui üks asi olnud puha saarlaste ja hiidlaste töö. Aga kui laev jõudnud Liverpooli, siis olnud inglismannid kohe, kiusuvaimud, jaol ja uurinud, et kes on see insener, kes säärase uhke laeva on teinud.

Ja niisiis tuligi, et Peet sõitis Madisega kaasa. Kodus polnud ettevõtlikul noormehel palju peale hakata, ja ega siis üheksateistkümne-aastane poiss ole enam laps, kes peaks ainult kodus istuma.

Madise vanim poeg Simmu oli lastega eriti suur sõber. Ta oli Marega ühevanune ja nad olid seltsis kasvanud. Kui Mare oli elav, siis oli Simmu vaikne, aga nad sobisid hästi. Ja neid nähti sageli koos.

Üsna varasest lapsepõlvest oli poistel omapärane ja huvitav mälestus. See oli siis, kui nad olid nelja-viieteistkümne-aastased. Tol ajal peeti huntidele ajujahti, ja poisid olid isale nii kaua peale käinud, kuni see neid lubas ka sellest osa võtta.

Kõik valla mehed olid koos olnud. Kel oli relvaks vana-aegne hundinui, kel kirves, mõnel ka tulelukuga või otsast laetav tongipüss. Enne juba oli ehitatud Harju karjamaale paar tugevat ja kõrget hirsaeda, mis poolkiilude-kujuliselt kokku suundusid ja niiviisi terava, adravanda-kujulise nurga moodustasid. Mehed asusid ritta suure ahelikuna ja sammusid käristitega käristades ning lauatükkidega plaksutades mere äärest peale edasi.

Nii nad kammisid kogu otskonna metsad läbi. Aheliku mõlemad tiivad tõmbusid kõrgete aedade algusesse kokku. Siin oodati, kui teisedki järele jõudsid. Niiviisi ajasid nad enda ees kõik leitavad hundid aiakiilu. Siis tõmbus meestesumm üha koomale.

Kui nad olid aianurgale juba üsna ligidale jõudnud, hakkasid nad ka hunte nägema. Hallid kogud jooksid kiiresti ja hirmunult edasi-tagasi. Aga kuskil polnud neil pääsu. Ühel pool oli tugev meesterivi, mis üha lähemale tõmbus, kahel pool aga kõrge hirsaed, millest polnud läbipääsu.

Kostis hõikeid ja karjumisi. Kuskil oli hunt viimses hädas rünnanud meesterivi, aga kui ta oli üles hüpanud, et haarata kellegi kõrist, tabas teda poolel tel nuiahoop pähe ja loom langes prantsatades maha.

Nüüd hakkasid püssid paukuma, kuni viimne kui üks kiskja oli langenud.

Tolle päeva saak oli kokku üheksa hunti. Pärast seda ajujahti olid ümbruskonna metsad tükiks ajaks kiskjaist jälle vabad. Oli küll siin-seal kuulda üksikuist huntidest, aga metsavahid tegid nendelegi lõpu. Nad otsisid talvel puu otsas luurates paiku, kust tõusis hingeauru, ja lähenesid siis neile varjatud pesadele ning tapsid viimsed metsahirmutajad. Nii hakkas Hiiumaa hundinuhtlusest vabanema. Aga poisid tundsid, et sellega oli nende elust kadunud ka palju huvitavat.

Samal sügisel, kui Peet oli esimest aastat laevaehitustööl, peeti Külamal pulmi. Tädipoeg Mats abiellus. Jah, tema oli nüüd juba neis aastais mees. Aastad olid läinud kiiresti.

Ingel oli ikkagi veel endine heasüdameline ja lopsaka kehakasvuga perenaine, aga ta oli tugevasti vananenud. Noh, polnud ka imestada, oli tal juba kaheksa last, ja esimene pidas pulmi. Jürnas ja Reetki olid pulmas, samuti lapsed. Mare oli pruutneitsiks ja ta pidi olema Simmuga paaris.

Pulmad olid lõbusad. Kuid Jürna arvates oli kirikutee nüüd liiga lühike. Mis need mõned kilomeetrid Emmaste kirikusse ka sõita olid! Ei maksnud mitte sadulasse istudagi! Aga kus siis, kui nemad noored olid, sai ikka uhkeid pulmasõite! Sellest said vanemad inimesed pikalt ja laialt pulmalauas kõnelda. Aga noored olid niigi oma osaga rahul. No-jah, nemad ju ei osanud midagi mõtelda asjadest, mis olid enne neid olnud.

Aga ka pulmade pikkusest hakkas aeg juba oma osa maha kärpima. Enne oli niihästi mõrsja kui ka peiu kodus ikka oma terve nädal pidutsemiseks ära kulunud. Nüüd oli terve pulm kokku ainult nädal pikk.

Mare tantsis palju ja õhinal. Ta oli nüüd juba kuusteist aastat vana ja väga ilus. Ei temal tantsijaist puudust tulnud. Need olid tal alati ümber. Aga kõige rohkem tantsis ta ikka Simmuga. Matsi vend, tädipoeg Priidu, nokkis teda sellepärast.

„Aga ta on ju mu peiupoiss!“ kaitses Mare ennast.

„Kui ta aga rohkem pole! Kes peiupoisiga siis üksi tantsib!“

„Ega ma tantsigi temaga üksi, näe, praegu keerutan sinuga.“

„Aga enne pidin ootama ligi tunni aega.“

„Nüüd sa kiusad, Priidu.“

„Ei kiusa midagi. Sa näid üldse siin Külamal hinnas olevat. Näe, meie omaküla tüdrukud juba mossitavad.“

„Ega ma siia jää. Lähen varsti minema. Siis on kõik tantsitajad jälle nende päralt.“

„Mine tea, ehk mõni tuleb veel Tilgremetsalegi järele.“

„Ega tule, tee pikk.“

„Pikk see siis läbi metsa on!“

„Seal on vesi ees.“

„Aga talvel?“

„Siis on lumi paks.“

„Ei armastus hooli veest ega tulest, sumab kõigest läbi!“

„Sina nüüd oma armastusjuttudega!“

„Kas mina ei oska armastada?“

„Mind küll mitte. Oled liiga omane, nagu oma vend.“

„Säh sulle! Jälle takistus ees.“

Jah, noorus on ilus aeg. Aga tädipoeg Priidu nägi varsti, et tema õlast üle naeratab Mare juba kellelegi. Kes see siis oli? Jällegi Simmu. See poiss on tõesti tüdruku südame endale võitnud. Selles pole kahtlust, mõtles ta ja ütles siis:

„Nüüd ma lasen sind jälle vabaks, Mare. Näe, Simmu juba ootab.“

Marel aga oli kuum. Ja kui Simmu tuli teda tantsima kutsuma, ütles ta:

„Ei, ma enam ei taha. Mul on kuum. Parem lähme õue.“ Ja nii nad astusid uksest välja sügiseste tähtede alla. Oli viinakuu lõpupoolik ja külm tuul puhus juba lõikavalt. Marele tundus see hea, sest ta oli oma küüdus ja käistes lausa higine.

Nende käistega oli üldse paha lugu. Vähimalt kümme paari oli tal neid kaasas ja üha pidi ta neid vahetama. Kiires tantsus, kuumuses ja higistamises läksid kurrud välja ja nii nad polnud enam ilusad. Ja siis tuli vanad ära võtta ja uued jälle selga panna.

Tähed särasid neile ja nii hea oli külmas tuules jahtuda. Siis aga ütles Mare:

„Mul on janu. Lähme kaevule jooma."

Simmu tõmbas ämbriga külma vett üles ja Mare jõi isuga mitu sõõmu. Ah, oli see hea! Aga siis hakkas tal külm.

„Nüüd lähme parem tagasi. Mul hakkab juba külm."

Jälle nad tantsisid, kuid Marel puudus endine hoog. Ja nüüd tundis ta väsimustki kehas. Nii ta puges sel õhtul varem kui harilikult tädi tuppa ja heitis puhkama.

Aga egas tal järgmisel päeval olnud enam head pulmatuju. Kui ta Reedale sellest rääkis, siis katsus Reet ta õhetavat otsaesist.

„Aga laps, sa oled ju lausa palavikus. Mis sinuga on juhtund?"

„Ei midagi. Olen ainult väsind."

„Küll sa vist läksid rumalast peast paljalt külma kätte?"

„Eks ma eile veidi käisin küll."

„Seal ta on! Nüüd on pill pika ilu peale."

Mare jäi siiski pulma kuni lõpuni, kuid tantsijat tast palju enam polnud. Jürnas kiirustas kojusõiduga, sest Reet oli talle Mare väsimusest ja haigusest rääkinud. Aga tõsiselt nad kumbki seda veel ei võtnud. Neid lastehaigusi oli olnud juba nii palju, et ei osanud nende peale nagu enam rõhku panna. Siiski ei tundnud Jürnaski enam olemisest mingit hoogu ja ta saduldas hobused ning nad ratsutasid läbi öö kodu poole.

Sellest ei tulnud küll mingit sängijäämist, aga hädiseks jäi Mare Matsi pulmadest saadik ometi. Ta väsis kiiresti ja higis-

tas öösiti magades. Ta ei hoolinud ka enam tantsust ja viibis palju meelsamini kodus, kui säärasest lõbusast tüdrukust kui tema oli olnud, oleks võinud eeldada. Reet jälgis teda murega, aga lohutas end jällegi sellega, et küllap see möödub. Jürnas aga oli oma töödega ja muredega nii koormatud, et tal ei jäänud aegagi sellele mõtelda. Ometi viibisid ta silmad töö juures sageli vanimal tütrel ja ta oli hakanud temaga eriti hellasti kõnelema.

IV

Ja nii tuli talv. Kui suvel oli pere laiali, siis talveks kogunes see jälle kokku. Peetki tuli laevatöölt. Ta oli täis vaimustust võõrast maailmast. Isegi mõne lätikeelse sõna oli ta ära õppinud.

Peet oli olnud tubli töömees, tema oli selle vist küll kaasa saanud isalt, kes oskas teha igasugust tööd. Madisel oli ainult kiidusõnu tema kohta. Jah, isegi läti tüdruk olnud tast vaimustuses ja tahtnud teda endale meheks saada. Olnud teisel suur talu, maad ja loomad käes, — ela nagu Suuremõisa krahv. Aga poiss ei olevat tast hoolinud.

Peedul oli oma kena kopikas suve jooksul kokku hoitud. Linnast oli ta toonud endale poeriidest uue ülikonna. Rahvale oli tulnud uhkuse vaim sisse. Ei tahetud enam lugu pidada isaisade kintspükstest ja väikejakkidest. Nooremad mehed olid linnakombe saarele toonud ja vanemadki hakkasid seda matkima. Ainult naised ja tütarlapsed kandsid veel rahvariiet. Oleks olnud ka kahju, kui nemadki oleksid pannud linnahilbud selga ja oma ilusa rahvariide nurka heitnud.

Aga mis nüüd Peedust rääkida, kui Jürnaski juba kandis uutmoodi ülikonda. See oli tehtud peenest kodukootud villasest riidest, mis oli värvitud kõige tumedamaks siniseks. Püksid

polnud enam lühikesed, põlvini ulatuvad kintspüksid, vaid linnamoodi, ja kuubki oli linnalõikega. Mõisa rätsep oli need õmmelnud. Ja jalas kandis Jürnas uhkeid kamasse, mis kiiskasid nagu peegel. Ainult ta särgikaelused olid veel endist moodi, kõrged, kahekorra, mille alla ta sidus mitmes värvis sädeleva tumeda siidräti, mis jäi rinna eest paistma, nii et kõigile jäi mulje, nagu kannaks Tilgremetsa peremees uhket tärgeldatud linnakraed suure kirju lipsuga, kuigi see oli ainult kodune linane särk, mis oli Reeda enda kootud ja õmmeldud.

Aga ta oli ju nüüd ka vallavanem. Jah, nii kaugele oli Jürnas juba jõudnud. Tema oli mees, keda kogu vald oli valinud oma asju juhtima ja korraldama. Säärasel mehel tuli kokku puutuda küll mõisa-, küll linnasakstega. Pole siis ime, et see ka ta välimust natuke mõjustas.

Uus amet ja kohustus tõid Jürnale juurde uusi muresid. Kaks päeva nädalas pidi ta istuma vallamaja kantseleis, kuulma valla elanike hädasid ja neid aitama lahendada. Reedale ei meeldinud see, et ta mees oli nüüd endisest veelgi vähem kodus.

„Sind saab nüüd nii vähe näha, nagu oleksid sa hoopis võõras inimene!“ nurises ta ühel päeval.

„Noh, ju ma olen siis sulle uuem ja armsam, kui mind harvem näed,“ naljatas Jürnas vastu.

„Mis uuem! Elan ja töötan siin nagu mõni mutt. Sina aga käid mind ainult vahel vaatamas.“

„Eks see ole iga hiiu naise saatus.“

„Minu saatus aga on hullem kui teistel naistel.“

„Noh, aga sina oled oma mehele ka kallim kui teised naised.“

Säärane ta oli, mõtles Reet. Tema oskas mõne sõnaga teda jälle teha nii õnnelikuks, et ta kõik oma raskused unustas. Jah, niisugune oli Jürnas, ja Reet pidi naeratama, kui Jürnas tast möödudes pani talle käe õlale ja seda natuke paitas.

Jah, armastanud oli ta teda küll kõik need aastad. Ja kallis oli ta temale veel praegugi, nagu oleks ta teda alles eile esimest korda näinud. Kõik oma lapsedki oli ta sünnitanud selle suure armastusega mehe vastu. Ja praegugi veel, istudes õhtul voki juures ja kedrates ning Jürnast oodates, kui ta kuulis ratsu tampimist väljas või mehe samme vööruses, pidi ta punastama nagu väike tüdruk ja tundma, kuidas ta süda jälle kiiremini lööma hakkas.

Nii mõtles Reet tööle asudes. Jürnas aga sammus vallamaja poole. Siin olid täna pahad asjad lahendada. Keegi tüdruk oli sünnitanud vallaslapse ja selle siis surmanud. Nii kuri oli maailm, et ta juba hakkas oma ihusugu hävitama. Tüdruk ise küll salgas seda ja ütles, et laps oli sündinud surnult, aga naised teadsid tunnistada, et nad olid kuulnud elusa lapse nuttu, ja siis oli kõik jäänud vaikseks. Ja väikesel kaelal olevat sõrmejälgigi. Asi oli küll juba kohtuhärrade käes linnas arutamisel, aga vallast nõuti andmeid.

„Noh, Tilgremetsa peremees," võttis teda kirjutaja uudisega vastu. „Meil tuleb hakata Tallinna sõitma."

„Misjaoks?"

„Siin seisab must valgel, et vallavanem ja kirjutaja tulgu kohtusse tunnismeesteks ja toogu lapse laip kaasa."

„Vaat kus lugu!"

„Ei kedagi, mõne päeva pärast peame olema linnas. Homme olgu tee meil juba jalge all, sest nüüd, talvel, võtab see tublisti aega."

Ja nii see tuligi, et Jürnas oli jällegi reisile asumas. See oli pikk tee. Nad pidid minema hobustega üle jää Haapsallu ja sealt posthobustega Tallinna.

Reet aitas talle suure lambanahkse reisikasuka selga ja sidus selle punasekirjaliste hiiu vööpaeltega kinni. Leivakoti andis ta kaasa paariks nädalaks.

Ilmad juhtusid olema pehmevõitu ja reis polnud just väga raske. Nii olid nad juba paari päevaga Tallinnas.

Korterisse jäid nad ühte võõrastemajja. Kuigi see oli Eesti linn, tundus ta Jürnale võõram kui Stokholm. Stokholmis oli ta juba nii palju käinud, et talle oli seal teada iga tänav ja iga loss. Siin aga olid külmad ja kitsad tänavad, kus liikus uhkes riietuses inimesi. Ei, selles linnas ei oleks ta kunagi tahtnud elada.

Kirjutajal oli siin mõni paik tuttav. Ta viis Jürna lõpuks kuhugi trahterisse, kus viisakad linnapürjerid istusid suurte õllekannude juures ja oma õhtut nii mööda saatsid. Nende hulgas istusid nemadki oma tunnikese, et siis jälle võõrastemajja tagasi minna.

Huvitav kohtuprotsess oli tõmmanud kohtusaali kokku palju uudishimulisi. Eriti oli siin uhkeid linnaprouasid ja -preilisid. Need istusid oma toolidel ja sosistasid põnevuses ning uurisid läbi pika varre otsas olevate klaaside vaest maatüdrukut, kes toodi vahtide vahel sisse.

Ega Jürnal olnud siin palju tunnistada midagi. Mis tema pidigi teadma sellest asjast! Aga härrad olid teda kohale kutsunud ametimehena, ja siin ta nüüd oli. See-eest aga teadis kirjutaja rohkem rääkida. Niisiis küsiteldi rohkem teda kui Jürnast.

Jah, tüdruk oli küll süüdi, sinna polnud midagi parata, kuigi ta oma süüd ise kangesti salgas. Ja nii mõistis kohus ta vangitorni paljudeks aastateks. Kahin käis rahva seast läbi, kui ta välja viidi.

Kui Jürnas hakkas kohtukojast lahkuma, peatas teda uhkes riides linnaproua.

„Tere, Jürnas. Kas sa mind siis enam ei tunnegi?"

Jürnas jäi võõrale imestades otsa vaatama. Sel oli lõkendav, roosiline nägu, lopsakad kehavormid ja uhke karusnahkne

müts peas ning samast nahast kaunistusega mantel seljas. Ta vahtis naeratades Jürnale otsa ja sellest naeratusest tundiski Jürnas ta viimaks.

„Gjartrud, sina!“

„Noh, mina muidugi. Sina aga lähed uhkelt ja teretamata minust mööda!“

„Kust mina teadsin arvata, et ka sina siin oled!“

„Kuidas ma võisin siit puududa! Lugesin seitungist, et oma saare rahva üle on kohtuprotsess, ja nii ma tulingi siia.“

„Sina elad siis nüüd Tallinnas?“

„Eks ma ole siin elanud sellest saadik, kui Hiiumaalt tulin.“

„Ja sul näib elu siin hästi minevat?“

„Hästi küll. Aga kuidas elatakse Tilgremetsal?“

Ei seal olnud elul midagi viga, tänu Jumalale, kõik olid tervise juures, kui Jürnas lahkus.

„Ema elab veel?“

„Elab, aga vanaks on ta küll jäänd.“

„Mis teeb Ingel?“

„Oh, tema nüüd! Paneb tütreid mehele, võtab poegadele naisi ja on muidu kange perenaine.“

„Jah. On see elu aga kiiresti möödunud! Ammuks see oli, kui olime kõik noored ja peaaegu lapsed. Ja nüüd juba, näe, vanadus hakkab kallale kippuma!“

Noh, Gjartrudil selle üle küll ei tarvitsenud kaevata, arvas Jürnas. Ta otse lõkendas noorusest ja tervisest. Tema polnud veel sugugi vana. Kuid Gjartrud naeris selle jutu peale. Kui Jürnas aga tahtis tast lahkuda ja jumalagajätuks käe sirutas, ei teinud ta sellest väljagi.

„Millal sa tagasi sõidad?“

„Eks ikka vist homme.“

„Noh, siis on sul aega küllalt. Täna sa tuled minuga kaasa. Näed, kus ma elan ja mis ma teen.“

„Kuidas nüüd mina, maainimene, tulen sakste majasse?“

„Mis sa vastu ajad! Sa ise oled ju läinud ka nii peeneks nagu mõni linnapürjer. Kaasa sa tuled, siin pole vaidlemist midagi!“

Ja uhke, nahkadega kaunistatud mantlis proua istus voorimehe saanile ning kutsus Jürnagi enda kõrvale istuma. Ja siis läks sõit läbi linna, nii et kellad kõlisesid ja majad mööda vilksatasid.

Suure, kolmekordse kivimaja ette südalinnas jäi saan peatuma. Gjartrud astus saanist välja.

„Oleme kohal. Siin me elamegi.“ Ja siis sammusid nad läbi raske raudnaastudega löödud tammepuust ukse kitsasse kivikoridori, kust viis uksi mitmes suunas. Gjartrud sammus ta ees kergejalgselt mööda koridori tahapoole ja varsti leidis Jürnas ennast ruumikast eestoast. Siin vabastas ta end ülekuuest. Gjartrudki oli oma mantli maha ajanud ja seisis nüüd ta ees uhkes veinpunases kleidis, mis langes pikkades voltides maani. Valge põllega näitsik tuli neile vastu.

„Lisette, see on üks mu sugulasi Hiiumaalt. Ta jääb ka õhtusöögiks siia,“ ütles Gjartrud. Tüdruk tegi kniksu, ütles: „Väga hea, proua,“ ja tippis siis jälle toast välja.

Gjartrud avas ühe ukse ja tuba, kuhu nad nüüd astusid, oli suur ning kõrgete avarate akendega. Põrand oli libedatest kõvadest tammelaudadest kokku lapitud ja sel oli suuri tõmmupunaseid plüüšvaipu. Sääraseid põrandaid oli Jürnas ka Stokholmis ühes muuseumis näinud. Seintel oli pilte purskkaevudest, rattaid veeretavaist linnadaamidest, lilledest ja muudest säärastest asjadest.

Gjartrud istus pehmele siidiga ületõmmatud toolile, mil olid peenikesed kõveraks painutatud jalad. Toas oli sääraseid toole palju ja koguni paar samasugust sohvatki oli ühes nurgas. Kõik oli siin nii väike ning habras, et Jürnas otse kartis kuhugi istuda.

„Istu, istu, Jürnas!“ ütles Gjartrud ja kutsus Jürna enda juurde väikese laua äärde istuma.

Jah, Gjartrud elas uhkesti, seda ei saanud salata. See kodu üksi oli juba midagi väärt. Jürna silmad jäid peatuma pildile, mis kujutas punetava näoga, paksu hallijuukselist meest. Egas see ometi ta mees ole, mõtles Jürnas. Sest kui see oleks ta küljeluuke, siis küll poleks põhjust noore naise üle kadedust tunda. Kuid säärast asja küsida ei kõlvanud.

„Mu mees pole kodus, vaid on hoopis reisil,“ seletas Gjartrud nagu Jürna mõtteid aimates.

„Kuulsin jah, et olid läind ühele uhkele sumptisellile,“ rääkis Jürnas. „Aga sellest on palju aega tagasi.“

„Oh, see oli mu esimene mees,“ vastas Gjartrud. „Tema on surnud. Nüüd olen juba teist korda mehel.“

„Nii? Ammu juba?“

„Oh, üsna mitu aastat. Mu praegune mees on õllekodade ja vabrikute omanik. Sellepärast ta polegi kodus. Läks äriasjus Riiga. Tal on sealgi omad ettevõtted.“

Sellepärast siis olidki siin kõik asjad nii uhked.

„Sul on siis juba kaks meest olnd, aga ise oled ikka veel noor!“

„Jah, mis sa teed! Sina, näe, ei tahtnud mind,“ naeris linnaproua. Jürnas naeris talle kaasa.

„Ega peened roosid taluõue kõlba. Need istutatakse linnaparkidesse.“

„Kus nad tolmuvad ja närtsivad,“ lisas Gjartrud.

„Küllap närtsivad taluõueski.“

Siis oli natuke vaikust. Jutt oli läinud seda teed, mida mööda polnud hea lasta minna. Siis aga hakkas Gjartrud jällegi kõnelema.

„Mulle tundub siiski, et mu kõige õnnelikumad päevad olid need, mis ma Hiiumaal mööda saatsin. Seal oli tol ajal lõbus

elu. Need mõrsjaaitamised ja pulmad ja uhked pulmasõidud ratsa mööda pikki metsateid! Ja suvised paadisõidud merel! Need olid siiski säärased asjad, mida pärast pole elus enam olnud. Kas rahvas seal ikkagi veel nii elab kui vanasti?"

„Küll ta elab, aga ega seda hoogu küll enam asjadel ole kui siis, kui meie noored olime."

„Ah ei ole? No-jah, see oli ilus aeg, Jürnas, väga ilus aeg. Kas mäletad, Jürnas," ütleb proua ja paneb oma käe Jürna käele, „kuidas me korra metsas jalutasime ja mina hunti kartsin?" Gjartrud vaatab Jürnale säravate silmadega otsa ja ta on nagu unustanud, et ta on võtnud kinni teise suurest töömehekäest.

Jah, Jürnas mäletas seda jalutuskäiku hästi.

Nii meenutab Gjartrud oma noorpõlvepäevi Hiiumaal ja on ise rõõmus ning kurb ühtlasi. Uhke tuba ja veel uhkemad mööblid jääksid nagu kuhugi kaugele maha. Ta ise aga on jälle noor ja vallatu tütarlaps, kes istub väikesel hiiu hobusel ja kihutab lumistel metsateedel värvirõõmsas riietuses, rõhtude tilinal, pulmasõitu või kes kiigub helendaval, sinisel veel teiste noortega ühises paadis, kust kostab laul:

„Siidilipp ja hõbepurjed,
Kuldne laev lä'eb merele.
Oelge, armsad laevamehed,
Olete mu venda näind?"

Ta isegi katsub meenutada neid laule, mida siis lapsena ja noorena lauldi. Kuid sõnad on meelest kõik kadunud ja viiski ei tule enam hästi välja. Jah, sellest on palju aastaid mööda läinud!

Ukselt kostab vaikne koputus ja proua tõuseb. Laud on kaetud, palutakse õhtusöögile.

Lauaski on nad kahekesi, kuigi laud on ilmatu suur ja tammepuust. Lina on lumivalge ja kroonlühtrite all särab kristalli

ning hõbedat. Nii uhkes lauas pole Jürnas veel istunud. Ta on veidi kohmetanudki, sest ta ei tea, kuidas käituda ja olla. Aga Gjartrud muudab oma kodususega kõik nii kergeks.

Nad istuvad laua juurde ja kõik läheb ladusasti. Tal pole muud tarvis teha kui hoolega vaadata, mis Gjartrud ees teeb, ja siis sama järele teha. Ja nii tõstab ta endale ette imelistest karbikestest kummaliselt maitsvat kala, võtab kõiksugu kaunite kirjadega vorsti- ja lihalõike, sööb hiljem suppi, mida juuakse portselantassist, ja hammustab juurde pirukat, mis otse sulab suus. Ja siis tuleb linnupraad, ja lõpuks antakse magusaid asju, milledele ei oska anda nimegi, aga mis olevat toodud kaugeilt mailt, millede nimegi Gjartrud ei mäletavat.

Laual on ka punast jooki kõrgetes klaasides. Gjartrud tõstab oma klaasi ja käsib teda sama teha.

„Noorpõlve mälestuseks!" ütleb ta ja joob klaasi tühjaks. Jook on hea, seda ei saa salata.

„Kas tahad veel?" küsib Gjartrud ja ilma vastust ootamata valab talle jällegi klaasi täis. Ja nii õhtu läheb. Gjartrudil hakkavad põsed üha rohkem lõkendama ja silmad särama. Ta on muutunud niisama nooreks kui oli siis, kui ta kartis metsateel hunti. Ja Jürnalgi on jutt läinud elavamaks. Jah, niisugune hea jook oli see, et tõi nooruse Gjartrudile tagasi ja pani jutugi paremini liikuma.

Gjartrudi käsi viibib nüüd sageli Jürna käel ja väikesed soojad sõrmed mängivad Jürna kõvade töömehekätega, mis on hoidnud tüüripinni nii mõneski tormis. Aga säärases olukorras on nad küll esimest korda oma elus. Ja sellepärast ei tea nad ka, mis teha. Üks hääl nagu ütleks Jürnale, et abielumehel ei kõlba istuda siin niiviisi teise mehe naisega, aga ise ta kardab, et ehk ta on ebaviisakas. Ja noorpõlve-mälestusi meelde tuletada on mõnus pärast head õhtusööki.

„Kas sul lapsi ka on, Gjartrud?" küsib Jürnas.

Ei lastega ole Jumal küll Gjartrudi kumbagi abielu õnnistanud. Jah, lapsi tal kahjuks küll ei ole.

„Aga muidu on sul küll uhke elu!“

„Mis sellest välisest uhkusest, kui süda pole õnnelik.“

„Kas sa siis oled õnnetu või?“

„Mis nüüd õnnetu, aga vahel on elu nii tühi, nagu puuduks olemisel siht ja sisu.“

„Kas linnas siis lõbudest puudus on?“

„Lõbudest nüüd, aga ega need aita.“

„Mis sinu arvates siis aitaks?“

„Ei tea, võib-olla suur armastus.“

„Ons sul siis sellest puudus! Endal juba kaks meest olnd?“

„No-jah, seda nüüd küll, aga ega see siis veel iga kord armastust tähenda,“ arvab Gjartrud. Ja vaadates Jürnale küsib ta: „Miks on see elus nõnda, et me kunagi ei saa seda, keda tahame?“

„Mõnikord saab elus ka selle, keda tahetakse.“

„Aga mina küll ei ole saanud,“ raputab Gjartrud pead. „Ei, Jürnas, mulle tundub küll, et me elame oma südames sootu teist elu, kui meie kehad elavad. Ja see elu on palju parem, mis meie südamed elavad. Ainult mõnikord saavad süda ja keha elada sama elu üsna lühikest aega ja siis lähevad nende teed jälle lahku. Keha elab jälle oma halli elu, süda aga oma ilusat ja roosilist.“

Need on kurvad jutud ja Gjartrudi silmad tõmbuvad natuke niiskekski neid rääkides. Aga neist asjadest ei tea Jürnas midagi. Ja sellepärast ta vaikib. Gjartrud räägib üksi.

„Mõnikord olen ma unes näinud, et ma olen veel noor ja elan jällegi Hiiumaal. Isegi sind, Jürnas, olen ma siis unes näinud. Istud oma mustal täkul ja kihutad mööda Alme teed. Ja mina katsun sulle järele kihutada. Kogu aja aga on mul tunne, et see on unenägu, ja mul on hirm, et ma varem

üles ärkan, kui ma sind kätte saan. Ja võib-olla selle hirmu pärast ma ärkangi enne."

„Kas sa kunagi pole mulle siis järele jõudnud?"

„Ükskord küll. Siis aga pöördusid sa sadulas ümber ja vaatasid mulle otsa nii külma pilguga, et ma kohkusin, ja siis ärkasin ma sellepärast üles."

„Sul on pahad unenäod. Ega ma nii kuri ole."

Küllap Gjartrud on vist võtnud seda magusat jooki liiga palju, sest ta ligineb Jürnale üha rohkem ja juba ta paneb oma peagi ta õla najale. Aga nüüd hakkab Jürnal juba piinlik. On ka üsna hilja. Ei, nüüd ta peab küll minema hakkama, sest postisaan sõidab homme hommikul vara välja.

„Sul on aega küllalt veel, Jürnas, ära mine veel!" palub Gjartrud. Jürnas aga on päris kindel, et tal aega enam ei ole. Nüüd peab ta tõesti minema hakkama. Ja nad tõusevadki.

„Ole tänatud, Gjartrud, kauni õhtu eest!" ütleb ta ja tõmbab hiiu kasuka selga. Jälle muutub ta Emmaste vallavanemaks, kelle kõrval Gjartrud oma pika kahiseva kleidiga on pärit nagu teisest maailmast.

„Ole terve tulemast, Jürnas! Oli nii hea meelde tuletada lapsepõlve ja Hiiumaad," ütleb Gjartrud ja jääb uksele seisma ning talle järele vaatama, kui ta läbi koridori tänavale astub.

Tänaval aga on Jürna ümber talvine öö. Tähed siravad ja kuu jalutab külmalt ning kõrgilt teravate kelpade ning pikkade saledate tornide kohal. Majade vahel on kitsad tänavad nagu urkad varjudes. Kui ta kõnnib mööda kiviseid kõnniteid, siis kõlavad ta sammud õõnsalt vastu. Tal on külm ja kitsas tunne siin müüride vahel. Meelde tulevad Tilgremetsa suured lumised männid ja varjulised metsad, kus hauguvad rebased ja kus varsti hakkavad tedred kudrutama.

Ja tal on heameel, et tal ei tule elada oma elu siin, külmade müüride vahel.

V

Kevad ligines suurte sammudega. Mehed olid läinud juba paastukuisele hülgepüügile ja maarjapäev polnud ka enam kaugel. Päeval paistis päike, pannes kauged lumeväljad helendama ja sillerdama. Räästad tilkusid vastu lõunat juba lõbusasti. Varblased sirtsusid ja sädistasid oksahunnikus, nagu oleks neil uus elu sulistes kehades. Lumi muutus üha vahusemaks ja õhemaks. Öösel oli küll veel külma ja hommikul olid pikad purikad räästa küljes, kuid päeval oli soe ja kõik näis kevadet ootavat.

Siis pöördus tuul korraga lõunasse. Päike küll enam ei paistnud, sest ilm muutus sumedaks. Aga nüüd oli ilmeksimata sula väljas. Kõikjal lume all oleksid nagu surisenud ja tuksunud kevadised elusooned. Puud olid niisked ja pungad vahtraokstel punetasid ruskelt. Lapsed jooksid igal hommikul oma mahlapudeleid okstelt alla tooma ja jõid ema keelust hoolimata pigem juba külma magusat vahtramahla, kui oleksid pistnud suhu lusikatäie suppi või pala leiba.

Tilgremetsa Mare seisis õues ja kuulatas kevadehääli. Oli varajane märtsihommik. Sulane ja vend Peeter olid läinud hobustega metsa, et tuua viimsed heinakoormad kuju, enne kui viimne lumi laguneb ja teed põhjatuks muutuvad. Ema oli laudas ja lüpsis ühes Liisuga lehmi. Vanaema oli väiksemate laste juures toas.

Pau metsa pool kohises sumedalt ja vaikselt. Seal kuskil pulbitses küll vist juba varajane vesi. Männikus karjusid varesed, nagu oleks neil tõsine häda käes, ja lendasid siis askeldades edasi-tagasi.

Neid vareseid oli siin hullupööra. Lapsena oli ta istunud õhtuti ehakumal akna juures ja vaadanud, kuidas tundide kaupa enne pimenemist suured parved musti linde olid kolla-

kalt hõõguva taeva taustal lehvinud, tõusnud, vajunud, mändidele laskunud ja siis jälle järsku õhku paiskunud, ise kogu aja karjudes, nii et suure parve hääl kostis pideva raginaga, nagu oleks kuskil kaugel olnud hiiglatulekuma, kus põletati ragisevaid, kuivi kadakaoksi. See pilt oli olnud õudne ja kaunis ühtlasi. Nüüd vareste asjalikku karjumist ja lendamist jälgides meenus talle see kõik.

Rongapaar tuli lõunast ja lendas lühikeste hõigetega põhja poole. Isa oli talle lapsena seletanud, et kui rongad lõunast põhja lendavad, tuleb ilusaid sooje ilmu, aga kui nende suund on vastupidine, siis pidid ilmadki olema teel külmale.

Alme metsa poolt hakkas korraga kostma tedrekukkede kirglikku kudrutamist, mis läks üha valjemaks. Ja see hääl rääkis selgemini kui kõik muu, et kevad on saabumas.

Ema tuli karjaaiast, kummaski käes valge kadakapuust lüpsik täis kobrutavat piima.

„Mis sa vaatad?"

„Kuulan, kuidas kevad tuleb."

„Jah, ega see kaugel küll enam ole," ütles ema peatudes. „Kuule, kuidas tedrekuked juba metsas tõmbavad." Ja lisas siis toa poole sammudes:

„Tule sisse, annan sulle sooja piima."

Mare oli kurb ja väsinud. Selle talve jooksul oli õitsev tütarlaps nii muutunud, et teda vaevalt võis tunda. Ta näost oli kadunud viimne kui veretilk ja kahvatule näole oli laskunud mingi läbipaistev kahvatus. Ta nõtke keha oli muutunud kõhnaks, ja nüüd oli ta vaskvöö nii peene keha ümber, et võis tõesti tulla kartus, nagu murduks see keskkohalt.

Ta oli enama oma ajast voodis, kuid vahel ei saanud ta vastu panna võitmatule soovile ja siis pani ta laikuue selga ning astus tasakesi õue. Aga need olid vaid üsna põgusad jalutamised.

Kuidas see ometi kõik oli tulnud? Ikkagi veel ei saanud ta uskuda, et toosama väike külmetamine Matsi pulmas oli kõige aluseks. Aga muud ta ei teadnud. Tõsi küll, ta oli juba noorelt olnud nääpsukese kehaga ja nõrgema tervisega kui teised lapsed. Ometi oli ta oma tööd teinud ilma raskuseta ja kündma oli ta hakanud juba siis, kui härjad olid tal kaugelt üle pea.

Egas ta nüüdki haige olnud. Ainult et ta oli alati nii väsinud, et pidi aina puhkama.

„Tahad piima?" küsis ema. „Näe, panin voodi juure valmis. Päris soe veel."

„Ei taha praegu, ema," vastas ta vaikselt ja laskus voodisse. Kogu aja oli ta lootnud, et kui ilmad kevadel soojaks lähevad, et siis temagi paraneb. Aga nüüd näis, nagu oleks see valelootus olnud.

Reet oli oma südames pidanud juba ammugi raske võitlusega nägema, et tal seda last enam kauaks pole. Mitmedki pisarad oli ta juba nutnud oma esimese tütre pärast. Ja Jürnas? Tema ei võinud Maret kunagi vaadata, ilma et ta süda oleks valus kokku tõmbunud, kuidas tütar ta silma all närbus, ilma et ta oleks saanud põrmugi aidata. Võib-olla oli ta tol kevad-talvel sellepärast kippunudki nii väga kodunt välja. Ta ei talunud oma lapse kustumist vaadata.

Mare aga jäi lamama oma voodisse, vahtides suurte, säravate silmadega toa lubjatud lakke.

Mare mõtles asju, milledest emal polnud aimugi.

Oli kaunis suvepäev ja tema oli sõnnikutalgute lõunavaheajal üksi oma hobusega rukkipõllu kaldal looma söötmas. Teised olid puhkama heitnud, aga tema oli mõtelnud vanale ruunale ja talle kaasa tundnud. Nüüd krõmpsutas see mahlakat rohtu süüa, Mare ise istus veidi eemal. Ta vahtis valgeid pilvi, kuulis tuule sahinat rukkipõllus ja nägi, kuidas selle kõrge müür järjekindlate lainetega tuules tuhises.

Keegi tuli mööda põllupeenart. Mare kuulis küll samme, aga tulija ise oli rukkimüüri varjus. Ruun tõstis pea ja vaatas sammude suunas ning hakkas siis jällegi puristades sööma. Kes see võiks olla, mõtles Mare, ja ta süda hakkas natuke kiiremini lööma. Jah, eks ole, sealt tuligi Simmu. Tal olid käed püksitaskus, ta oli kuueta ja palja päi. Tumedad juuksekahlud olid tuule mängida. Valge särgi rinna ees puudus sõlg ja pruunistunud ihu helkis päikeses.

„Kas sa ei magagi lõunaund?“ küsis tüdruk.

„Pole tahtmist,“ vastas poiss ja istus ta kõrvale rohule.

Nad olid niivõrra koos üles kasvanud, et neil kõlbas ilma jututagi teineteise seltsis viibida. Nii oli see nüüdki. Simmu vaikis ja mängis enda käes oleva rukkililleõiega.

„Vaata mu hobust,“ ütles Mare ja kiiresti tõustes korjas ta rukkipõllu äärest kimbu siniseid õisi, mis ta siis pärjaks punus. Kui see valmis oli, asetas ta selle poisi pähe.

„Nii, nüüd sa näed välja nagu karjapõlveski.“

„Mis sellest enam meele tuletada.“

„Oli see siis nii halb aeg?“

„Kus ta halb! See oli kõige ilusam aeg mu elus,“ ütles Simmu vaikselt. „Aga nüüd oleme juba suured inimesed. Nüüd on lapsemängudel lõpp.“

„Mina ei taha olla veel suur,“ naeris tüdruk. „Lapsel on palju parem elu.“

„Ega elu küsi. Läheb mööda.“

Aga siis pani Simmu oma käe talle korraga õlale ja otse ta silmi vaadates küsis ta, endal hääles värin:

„Kuule, Mare, miks sa mind sedasi kiusad! Sa ise tead küll, et sa minust sugugi ei hooli. Eks sa siis jäta mind nüüd, kui me juba suured oleme, rahule.“

Tüki aega oli tüdruk vait. Siis ütles ta niisama tõsiselt nagu poisski:

„Kust sa siis tead, et ma sinust ei hooli?“

„Ma arvasin seda, ega sa muidu mind alati kiusaks.“

„Ah, Simmu, sina ei tea tüdrukutest küll mitte midagi.“

Ja siis see tuligi, et poiss oli teda tõmmanud oma rinna vastu ja teda suudelnud otse huultele. See oli esimene suudlus, mis Mare oli oma elus saanud. Ta poleks kunagi uskunud, et Simmu, kes alati unistas ja käis silmad pilvede poole, säärase asjaga hakkama saab.

Aga just sellepärast oligi ta Marele meeldinud rohkem kui teised poisid. Kunagi polnud ta lõhkunud linnupesi ja tema teada polnud ta kellelegi kordagi haiget teinud. Ja aegamööda oli ta muutunud temale nii kalliks, et ta oleks tahtnud aina olla selle suure, mõtliku ja vaikse poisi seltsis. Nüüdki, kui poiss istus ta kõrval põllukraavi serval ja embas teda oma tugevate kätega, tundis ta, nagu oleks kõik jõud ta kehast lahkunud, ja imeline, ennetundmatu soojuslaine käis tal läbi südame.

See oli imelik päev. Simmu pani oma pea ta sülle ja jäi nii lamama, vaadates korra ta silmi ja siis valgeid pilvi, mis taevas peagu liikumatult seisid.

„Olen vahel mõtlend, Mare,“ ütles ta, „et kui ma saan omale kodu, et siis ei tahaks ma küll kedagi teist omale perenaiseks kui sind.“

„Ja mina ei tahaks kuskil parema meelega olla kui seal, kus sina oled, Simmu.“

Nii oli see tulnud, üsna teadmata ja juhuslikult, et nad juba kuldse nooruse esimesil päevil said teineteisele kalliks. Ja see sõprus oli kestnud tänase päevani.

Aga Jumal taevas näeb, et temast ei saa vist küll kunagi perenaist Simmule. Ja aegamööda, niiviisi voodis lamades ja lae poole vahtides hakkas surma külm käsi pigistama Mare väikest südant.

Säärased olid Mare mõtted. Ja kuidas võiski Reet siis teada, mis liikus tütre peas niiviisi voodis lamades, kui akna taga hõljus kevadeõhk, kui metsad kohisesid ja tedred kudrutasid.

Jürnas tuli koju alles palmipuudepühaks. Tal oli keskmine saak. Hülgeid polnud enam nii palju kui kümmekond aastat tagasi. Siis oli igal kevadel tapetud ikka oma paarkümmend looma. Nüüd võis olla õnnelik, kui said kümme.

Ta oli tulnud koju Kärdla kaudu ja tõi kaasa naistelelastele kauneid kinke.

Kõige rohkem teistest sai Mare. Tema tarvis oli toodud mitu küünart kõige kaunimat punast kalevit, hõbesõlg ja muid väiksemaid esemeid. Mare tänas kinkide eest, kuid rõõmu asemel näisid need ta südame koguni kurvaks tegevat. Ja kui need tüki aega olid ta voodil laialilaotatult lebanud, siis palus ta ema, et see viiks nad aita ta kirstu. Kirstu oli Jürnas ise talle teinud eelmisel talvel. See oli kaunis ja kirjatud servadega. Sel puhul oli isa naljatades ütelnud:

„Sellest saab sulle pulmakirst." Nüüd kirstukaant avades meenus see Reedale ja ta puhkes kirstule langedes nutma ning nuttis seni, kuni tal külm hakkas. Siis alles kuivatas ta silmad ja kõndis tuppa tagasi.

Pühapäeval, kui Jürnas ja Reet olid kirikusse läinud, tuli Simmu Marele külla. Lapsed olid joosnud oma kevadistele retkedele, sulane ja ümmardaja olid igaüks oma tuttavaid külastamas ja nii said nad olla päris kahekesi.

Mare istus voodil. Ta asetas pea Simmu õla najale ja see mängis ta kõhnunud käe sõrmedega. Mõlemad vaikisid. Siis hakkas Mare rääkima ja Simmule tundus, et ta hääl oli nii vaikne, nagu oleks tuul kuskil puulehtedes sahistanud.

„Simmu, mind küll enam kauaks ei ole."

„Mis hullu juttu sa ajad, küll sa jälle hakkad paranema."

„Ei ole tõsi. Te kõik teate, et ma pean surema, aga tahate mind ainult lohutada. Aga mina tean nüüd, et ma suren. Täna, kui ma siin toas enne sinu tulekut lamasin ja mõtlesin, sai see mulle kõik selgeks. Kas mäletad, Simmu, veel seda päeva, kui me seal rukkipõllu veerel kahekesi istusime ja kõnelesime, siis kui ma sulle rukkililledest pärja tegin? Siis lubasime, et kuulume teineteisele. Aga nüüd ei tule sellest küll midagi välja."

„Ära mõtle niisuguseid mõtteid, Mare!" palus Simmu.

„Aga ma ei saa teisiti. Kui ma tunnen oma jõudu iga päevaga väiksemaks jäävat, siis mõtlen ma sellest, et siis, kui rukis on jälle pikk ja tuules lainetab, et siis Maret enam pole."

„Vaiki parem, Mare, ma ei või enam kuulata."

„Vahel on mul kahju siit minna," jatkas haige, nagu ei oleks ta teise surutud häälel lausutud anumist kuulnudki, „vahel on nii kahju, et süda lausa tõmbub valus kokku, et maailm on nii ilus ja nüüd tuleb kevad. Kullerkupud hakkavad Almel õitsema, toomingad lõhnavad väljas, tulevad kuldnokad ja lepalinnud ja västrikud, kuid mind pole enam neid kõiki tervitamas. Aga nüüd olen ma juba sellega hakand harjuma."

Ta vaikis nagu hingetõmbamiseks ja jatkas siis vaiksemalt: „Mu lapsepõlv on olnud väga ilus, sest mul on armas isa ja hea ema, aga kui ma niiviisi mõtlen, siis tundub mulle, nagu oleksid mu elu kõige ilusamad silmapilgud olnud siiski need, mis ma sinuga olen mööda saatnud. Ja need on nagu kallid varandused mu südames tallele pandud. Ma pean küll surema enne, kui ma elama sain hakata, aga vahel tundub mulle, et ma olen oma seitsmeteistkümne eluaasta jooksul rohkem eland kui teised viiekümne, kuuekümne ja seitsmekümne aastaga."

„Eks minugi elu kõige ilusamad tunnid ole sinu seltsis olnd, Mare," sosistas Simmu. Ta oleks tahtnud paljugi rääkida, aga ta ei saanud, sest pisarad nöörisid ta kõri kinni. „Mõnikord on mul tunne, nagu lõpeks minugi elu koos sinuga."

„Kõik läheb mööda, mu hea Simmu. Varsti unustad sa oma väikese Mare ja elu läheb edasi. Muru kasvab kulmu peale, sinililled silma peale."

„Eluilmaski ei unusta ma sind, Mare."

„Unusta pealegi, ma ise tahan seda. Tead, kui olime veel väikesed, siis istusime ikka märtsiõhtuil tare aknal ja vaatasime suuri leegitsevaid pilvi Pau metsa kohal. Mõtlesime, et seal just ongi see taevas, millest piiblis loetakse ja kirikus kõneldakse. Seal oli nii kaunis olla unistustes, et ma juba lapsena tahtsin alati surra, et siis valgete tiibadega sinna hõljuda. Nüüd ma siis lähen sinna, Simmu. Iga kord kui sa näed õhtul päikest pilvi kuldavat, tea, et ma sind sealt vaatan ja õnnistan."

Ja siis jäi toas päris vaikseks. Mare ei saanud väsimuse pärast enam kõnelda. Simmul aga olid suured pisarad silmis ja need hakkasid nüüd veerema üle ta põskede üha allapoole ning langesid siis tüdruku valgetele kätele. Mare aga nagu ei pannud neid kuumi pisaraid tähelegi, mis langesid üksteise järel ta kätele. Ta lamas kinnisilmi voodil, sest ta oli end kõnelemisega väga väsitanud.

Mare surm tuli nädal pärast nelipühi. Ta närbus nagu kaunis ja habras anemoon liiga kuumas päikeses. See oli nii kaunis ja vaikne, et Jürnas, kes kogu aja ta juures viibis ja kelle käte vahele ta surigi, pisaraid kuivatades Reedale ütles:

„Tema muutus ingliks enne maisest hädaorust lahkumist."

Nuttes ütles Reet:

„Eks ta oli hea ja sõnakuulelik laps alati. Tema sai nüüd küll õndsaks."

Mare matus tõmbas suurel hulgal noori ja vanu kokku. Ta maeti uuele kalmistule ja õpetaja pidas talle nii kauni kõne Jairuse tütre surmast, et surnuaias ei olnud kuiva silma. Aga mis kõikidele silma torkas, oli see, et Simmu puudus matuselt

ja ka kalmistult. See oli nii kummaline, et Jürnaski pidi samal õhtul Reedalt küsima:

„Tea kuhu Simmu siis jäi? Olid ikka Marega suured sõbrad, aga viimsel teekonnal kaasas ei olnd."

„Küllap see läks talle nii südamesse, et ta ei saandki tulla," vastas Reet.

Kus aga oli Simmu?

Seal, kus rukkiväli vaikselt tuules lainetab, kraavikaldal lamas ta maas, nägu vastu niisket maad. Ta oli käed vajutanud nii kõvasti vastu märga mulda, et ta sõrmed olid otse maa sees. Kui ta kuulis matuserongis kõndijaid lauldes Tilgremetsa õuest väljuvat ja üha lauldes läbi männiku kalmuaeda suunduvat, tõmbles ta keha nagu krampides. Alles siis, kui kirikukellad hakkasid üle metsa ja põldude kõlama, pääsid pisarad valla, ja mida kaunimalt kellad helisesid, seda tugevamini vapustas nutt ta keha.

See oli sama paik, kus ta oli aasta eest lamanud, pea Mare süles ja juustes rukkililledest pärg.

VI

Nii oli lastega küll muret, küll rõõmu. Kui Jürnas oli poegi kasvatades lootnud, et Peedust saab tõsine Tilgremetsa Peedu järglane nii merel kui ka maal, siis olid ta lootused teda petnud. Sest Peet oli hoopis teist sorti ja teist konti mees. Ega ta olnud väikesekasvuline, ei, seda mitte. Ta oli paraja mehe pikkusega, aga kehalt oli ta rohkem saledavõitu ja nõrk. Tal olid kastanpruunid juuksed ja naeratavad sinised silmad, sest lapsed näisid kõik oma silmad olevat saanud isalt. Oma olemuselt oli ta rohkem unistaja kui praktiline teoinimene. Mis tal aga puu-

dus, oli huvi meremehekutse vastu. Mitte et ta poleks merel sõitnud. Ta muretses endale isegi kiluvõrgud ja käis nendega püüdmas Saaremaal, Pangal ja isegi Paldiski all. Aga see oli sellepärast, et ta oli heitnud silmad naabertalu kaunile tütrele, ja enne oli tarvis rohkem iseseisvat jalgealust, kui taheti perekonna loomisele mõtelda.

Peetrile oli jälle juhtunud see õnnetus, et ta pidi oma elust läbi minema ühe silmaga. Sest nüüd, kus poiss oli juba viieteistkümne-aastane, paistis alles õieti silma, kui suur löök see talle oli. Muidu oli ta oma olemuselt küll tulise loomuga ja elav. Kuhu ta käe külge pani, seal ka töö läks. Isa pidi teda mõnikord lausa tagasi hoidma:

„Mis sa nii hirmsasti lõhud! Sa nagu peru hobune. Küll sa jõuad."

Ta oli suure kasvuga poiss ja andis juba noorelt mehekogu välja. Ja kuna Peet oli rohkem väljas kui kodus, siis tuli mõnigi töö ja mure Peetri kanda nooremalt kui tarvis.

Joonas oli alles poisike oma kolmeteistkümne aastaga. Temast polnud veel suuremat abi. Aga loomad ta laskis siiski karjamaalt koju ja ka lambakarjatamine oli tema mureks. Ants-poiss aga oli alles üheteistkümnene, Loviise üheksane, Kadri seitsmene ja Marta viiene.

Nii need lapsed kasvasid üksteise järel reas nagu noored taimed. Kuid Mare surm oli löönud nende ritta säärase tühja koha, millele vaadates käis ikka valu läbi Jürna südame. Ta armastas oma lapsi helluseni mineva kiindumusega ja need olid tal ka alati ümber, kui ta oli kodumail liikumas. Mõnikord näis, nagu oleksid nad teda isegi rohkem hoidnud kui Reeta. Aga eks see olnud sellestki, et Reet viibis nende keskel aina, kuna isa tulek oli alati seotud uuduse võluga.

Ühe asja poolest oli ta paraku halb isa, seda ei saa salata. Lapsi ta ei karistanud kunagi. Ja mis veel hullem! Ta ei luba-

nud seda teha ka Reedal. Kui ta kas õues või reheall töötades kuulis, et naisel oli toas käsil mõne poisi või tüdruku karistamine, siis ilmus ta tulivihasena toa uksele, haaras vitsa naise käest ja murdis selle katki. Ja siis võttis ta lapse sülle ja läks tagakambrisse. Sellest tuli tal naisega tõsiseid tülisid, ja need olid säärased piksekärgatused, et püksimõõtu väärinud laps kohkunult jäi pealt vahtima. Lastele oli alati kõige suuremaks karistuseks see, kui nad nägid, millise tüli nad oma vallatusega isa ja ema vahel olid põhjustanud. Seepärast oli Reet õppinud lapsi karistama ainult siis, kui Jürnast polnud kõrvakuulmise ega silmanägemise piirides.

Ometi olid neil omad vallatused, mis oleksid vitsa väärinud. Kas või see, kuidas nad Tähva Krõõta kiusasid. Poisid olid kuulnud, et Krõõt on nõid, ja tahtsid siis seda ka proovida. Krõõt käis sageli küla peredes kerjamas ja ande saamas. Ega keegi teda tühjalt julgenud ära saata, sest siis võis ta panna mõne põrsa surema või lehmale täid selga. Ta võeti ikka viisakalt vastu ja anti talle midagi kottigi, kui ta minema hakkas.

Poistele ta aga ei meeldinud. Ta torises alati ja tal polnud nende jaoks kunagi lahket sõna. Ja siis tegid nad kord, kui Krõõda kogu maanteel paistma hakkas, iga värava kohta mullasse kepiotsaga kolm risti. Ise kadusid nad aidanurga taha ja piilusid, mis Krõõt nüüd teeb.

Krõõt seisatas väravas, nägi riste, sülitas ja sammus siis suurt ringi tehes teise värava juurde. Aga kui ta siingi nägi riste kõvaks tallatud mullasel teel, sülitas ta taas ja sammus nüüd karjavärava juurde, kuid leidis oma meelepahaks siitki kardetavad ristimärgid. Nüüd sülitas ta lausa vihaga ja jäi nagu nõutult seisma. Tüki aega pidas ta nõu.

„Eks ma ütlend, et nõid kardab ikka ristimärki!“ võidutses aidanurga taga Joonas. „Nägite nüüd?“

„Ei tea miks?“ küsis Loviise.

„Noh, ristiga aetakse kurje vaime välja, nõidumine aga sünnib kurjavaimu abil. Mis muud kui kardab, et nõiavõim lahkub."

„Siis ta on ju päris pahareti teenistuses?"

„Muidugi on, kuidas siis muidu!"

„Ehk teeb meilegi veel midagi kurja?" kohkus nüüd Loviise.

„Ei tee," julgustas poiss. „Mina tõmbasin kohe, kui teda nägin, sõrmega risti rinnakohta."

„Kas see aitab?" kahtles tüdruk.

„See on kõige kindlam rohi nõidumise vastu."

Nüüd tõmbas Loviisegi suure risti sõrmega rinnale ja jäi rahulikuks.

Tüki aega pidas Krõõt nõu. Siis aga hakkas ta ronima üle kõrge hirsaia. Vanale inimesele polnud see kerge töö, aga mis teha, kui mujalt oli tee kinni!

Aga veel õudsem külaline kui Tähva Krõõt oli laste meelest vana junkur Juhan. See omal ajal kogu valla hirmuks olnud mees oli oma võimu küll kaotanud, aga ta kuulsus püsis. Kuid nüüd oli see muutunud mingiks tondilugudega sarnlevaks legendaarseks kuulsuseks. Maja, kus ta elas, nimetati Tondilossiks, ja inimesed teadsid kõnelda, et seal kummitavat. Ei-noh, selles oldi päris kindel, sest kui keegi oleks julgenud seda eitama hakata, siis oleks ta kohe võinud kõrtsis kuulda vähimalt kümne kuulja-nägija enese tunnistusi. Võtke kas või see pisuhännaks ehk kratiks käimise küsimus. Oli päris kindel, et ta käis ise või laskis paharetil endal kratitööd teha. Võtke või ainult üks lugu näiteks.

Üks Metsalauka mees juhtunud tulema ühel sügisesel õhtul hiljapoole Harju poolt ja metsa vahel ta näinud, et imelik tulepesa läheneb talle õõtsudes üsna madalal. Sel olnud inimese pea suurune kera ees ja lai tulejuga sabaks taga. Noh, nüüd tal on küll raske koorem lastiks, mõtelnud mees, sest krati lennu-

tee olnud madal, ja seda teab ju iga laps, et kui kratt läheb tühjalt, siis lendab ta kõrgel puulatvade kohal, aga koormaga madalal.

No-jah, Metsalauka mees jäänud tee äärde ootama, endal alasti puss peos. Et mis ta selle pussiga ? ... Eks tal olnud vist veidi kõhe tunne ka nii pimedas kratiga üksi. Nii seisnud ta ja oodanud. Kratt aga muudkui tulnud lahinal lähemale nagu suur lendav tulikahju. Aga kui ta just olnud mehest mööda-mas, löönud see talle pussiga küljesse.

Ja kas te teate, mis nüüd juhtus? ... Vaat siin see krutski ongi! Niipea kui ta pussiga susanud, nii tõusnud tulekera kor-raga kõrgele üles ja maha jäänud ligi vakk rukkeid.

Ah et kust ma tean, et see oli just junkur Juhani kratt? ... Eks kavalusega saa kõik asjad kätte. Järgmisel päeval teinud mees asja Juhani poole. Ja mis ta näeb? Vana Juhan sirukil sängis maas! Kui mees küsinud, et mis sul viga on, Juhan, siis vastanud see:

„Astusin raudnaela otsa. Oli raibe lauatükis püsti ja mitte ei näind enne, kui oli säuhti jala sees. Nüüd ta kurivaim mään-dab jalga ja teeb põrguvalu."

Või raudnael! Noh, nüüd näete ise, et asi pole enam õige.

Ah et miks Juhan oli siis nii vaene? ... Kratitalud olid ju ikka need kõige jõukamad, Juhan aga kuulus kindlasti valla kõige vaesemate hulka.

Noh, ju tal oli ka palju osalisi. Vahel oli tal võtjaid ja söö-jaid ka lauas, nii et see kihas. Kuhu paharet viib, sealt ta ka võtab. See on vana asi.

Ja sääraseid lugusid oleks Juhani kohta võinud kuulda tosi-nate kaupa, kui oli aega ja hoolimist istuda Nõmme kõrtsis. Mõni oli majast möödudes kuulnud oigamist põllukraavis, teine südaööl sealt möödudes sattunud hirmsa kivirahe alla. Kive, suuri nagu kerisekive, langenud kõikjale ta ümber ...

Et ehk Juhani ulakad poisid loopisid? ... Kus sa sellega! Öö oli surmvaikne ja südaööl mõni poiss enam koerust tegemas. Need olid kindlasti paharetid, kes lasid kividega viu ja vops, viu ja vops!

Oli see siis imeks panna, kui inimesed tegid suure ringi, kui nad lähenesid pimedas Juhani majale. Ega nad arad olnud, kõik olid julged mehed ja olid tormisel ööl üle mere julgenud purjetada. Aga mis liig, see liig. Paharetiga kemplema ärgu igamees ikkagi mingu!

Et Juhan vaeselt elas, seda aga teadis igaüks. Vaevalt oli lõikus möödunud, kui Juhan hakkas kaasinimeste käest norima vilja, jahu ja muud toidupoolist. Ega see tal kerge olnud, sest peagu igas talus oli mõni temaealine, kes oli veel mõisapõllul teoorjuse ajal ta keppi maitsnud. Ja siis veel see rumal lugu, et ta oli ka nii hullul viisil Tilgremetsa Peedu omal ajal talust välja kihutanud ja viljavaadid karjaaeda virtsaauku ümber lükanud. Niisiis tuligi, et kui Juhan kuhugi läks külimittu vilja küsima, talle tõredalt vastati:

„Eks sa mine ja võta see vili nüüd omale, mis sa kord Tilgremetsa karjaaia virtsaauku käskisid kallata!"

Ja-jah, pole naljaasi jumalaviljaga kurjasti ümber käia! Kui lapsi õpetati juba maast-madalast suud andma isegi aganaleivatükile, mis oli maha kukkunud, siis veel selget vilja virtsasse kallata!

Tuli mõnikord sedagi ette, et Juhan sattus Tilgremetsalt mööduma. Siis lapsed jooksid hirmuga peitu, kuhu keegi sai. Sest Juhan oli alati kotiga, ja sinna sisse võis panna ka paha lapse, ja mine tea, kuhu ta siis oleks võinud selle viia.

See oli samal aastal, kui Mare suri, veidi enne jaanipäeva, kui Juhan tuli Jürna juurde. Ta oli jäänud juba päris vanaks ja lonkas tugevasti.

Jürnale see külaskäik ei meeldinud. Ta polnud unustanud seda päeva oma lapsepõlvest, kus ta pidi ühes nutva emaga ja sünge pilguga isaga lahkuma kodunt, kus kõik oli segi paisatud, nagu oleksid siit röövlid läbi käinud.

„Noh, mis Juhanil siin otsimist on?“ küsis ta napisõnaliselt, nagu poleks ta teise tervitamist kuulnudki.

„Eks ma tulin vaatama ka, kuidas siin-majas nüüd elatakse,“ vastas vanamees, ja ta hääles ei puudunud ka omajagu trotsi.

„Vaadata võid küll, aga hammas enam peale ei hakka,“ vastas Jürnas.

„Küll neid hambaid kah on, mis hakkavad.“

„Tulid siia ähvardama või?“

„Mis mina siin ähvardan, aga seda ma ütlen sulle, et ega mina see kõige suurem süüdlane ka olnd sinu isa kannatuses. Eks siis oli sihuke aeg.“

„Ega aeg isa viljatündreid virtsaauku viind! Need olid soldatite käed, ja soldatid tõid sina.“

„Soldatid kutsus Taakelbärgi härra, mitte mina,“ seletas Juhan.

„Oli sinugi käsi seal mängus.“

„Jah, kanged mehed olete mind nüüd kõik süüdistama. Terve vald mul kukil. Aga arvate, et mul kerge oli sel kohal olla terve oma eluaja.“

„Sulle näis see kepiamet küll päris mokkamööda olevat, kui ikka sai veel keppi anda.“

„Mis me neid vanu asju enam arutame. See on esimene kord, kus minu jalg on Tilgremetsa õue astund pärast seda, kui oli see Peedu talust väljaajamine. Ja ega ma tulnd muidu, ju mul on häda suur. Kolm päeva pole majas enam leiba. Ole täitsa mees ja anna mulle jahu korraks leiba küpsetada.“

„See oli küll õige koht sul küsima tulla!“

Jürnal oli jällegi sapiseid vastuseid keelel, aga siis ta sammus aida juurde. Jumal taevas näeb, et me kõik vajame armu ta trooni ees. Ja ons temal siis õigus pidada säärast pikka viha?

„Anna oma kott siia!" käsutas ta. Ja kui Juhan veidi hiljem täis kotiga väravast välja lonkas, siis oli vist küll talle järele vaatav Tilgremetsa peremees ise oma teost niisama üllatunud kui Juhangi.

VII

Aga juhtus nii, et see oli Juhanil viimne käik Tilgremetsale. Varsti pärast seda jäi ta haigeks ja jutud käisid nagu kulutuli mööda valda, et nüüd on Juhani viimne tund käes. Seda teati varsti Tilgremetsalgi. Sulane tuli kõrtsist ja kuulutas seda kõikidele söögilaua juures.

„Eks tal ole neid aastaid ka juba ligi kaheksakümmend," arvas Aet. „Mina saan maarjapäevaks seitsekümmend kaks, aga kui mina olin leerilaps, siis oli tema juba täiskasvanud mees."

„Jah, eks ta lähe nüüd siis Jumala kohtujärje ette," arvas Liisu. „Ja ega see tal kerge küll ole."

Jah, kerge polnud surm Juhanile tõesti mitte. Ta vaevles oma õlekotil suurtes valudes. Krambid kiskusid ta keha vaheti nii kokku, et tal hingamine seisma jäi ja juuresolijad juba arvasid, et kõik on otsas, aga siis hakkas ta jällegi aegamööda hinge tõmbama ja elu tuli ta vaevatud kehasse tagasi.

Need olid õudsed kannatused, mis ta pidi läbi tegema. Külm higi oli tal otsal ja oma sonimistes hüüdis ta inimeste nimesid, kes olid juba aastaid surnud. Raske oli ta kannatusi juba pealt vaadata. Vana ümmardaja, kes ta juures istus, luges poolkuuldavalt põrguvalulaule vanast kirikulauluraamatust, aga see ei näinud põrmugi aitavat.

„Küll nüüd nende vaimud, kelledele ta elus kurja on teinud, teda vintsutavad," sosistas ta, kui kuulis jällegi mõne nime Juhani huulilt. Jah, kole oli see küll, ja jälle hakkas ta hoolega lugema, keha edasi-tagasi õõtsutades:

„Kõik sinu luu ja liha
On must ja õel ja mäda
Ja haiseb kurjaste;
Üks kuri mugu järgest,
Üks sapp, üks kibe valu,
See lämmatab sind hirmsaste.
Küll kuradid sind kisk'vad
Ja paigast teise visk'vad,
Küll tuli kõrvetab
Su sooni, luid ja liha,
Kõik pahareti viha
Seal ühest ära venitab."

Aga ta luges kaks pikka põrguvalulaulu üksteise järel ära, ilma et neil oleks surijale olnud mingisugust mõju. See viskles ikkagi veel krampides voodis, sonis ja ajas vahtu suust välja. Alles õhtu laskudes jäi haige natuke rahulikumaks. Ta avas silmad ja sosistas:

„Kas keegi saaks minna Tilgremetsale ja kutsuda Jürna siia?"

„Mis sa temast siis tahad?" imestas ümmardaja.

„Mis see sinu mure on!" vastas Juhan. „Sina tee, nagu ma käsin."

Ja niisiis tuligi käskjalg Tilgremetsale: tulgu Jürnas Juhani juurde.

„Noh, mis tal nüüd hinge peal on, et ta sind sinna kutsub?" imestas Reet.

„Ei seda tea," vastas mees. „Ei tahaks nagu minna sinna tontide sekka."

„Noh, surija tahtmine, peaks ikka täitma. Tea, mis muidu pärast surma veel teeb," muretses Reet.

„Tühja ta nüüd teha saab!" lõi Jürnas käega.

„Mine sa tea sihukese võimu! See võib teha palju kurja."

Ja viimaks võttiski Jürnas pika kaalutluse peale teekonna Juhani juurde ette. Ta sammus pikkamööda ja mõtlikult mööda maanteed ja igat sammu, mis teda viis ligemale Juhani majale, oli tal vastikum võtta.

See tunne läks päris tugevaks, kui ta oli jõudnud maja nägemise ulatusse. See asetses üksikus paigas metsa sees. Ühtki teist maja polnud ligidal. Ainult suuri puid kohises õues, mis varjutasid muru nii, et kogu maja ümbrus oli poolhämar.

Haige ootas teda nähtavasti kärsitult. Ta tervitas teda kergemalt ohates, kui ta uksele ilmus. Jürnas võttis järi ja istus surija voodi ette.

„See oli hea, et sa tulid," sosistas Juhan nõrgalt. „Mul on väga raske olla... Ega mind kauaks enam ole. Ja ma tahtsin enne sinuga rääkida."

„Mis jutt see siis võiks olla?"

„Ega see hea jutt ole, Jürnas," jatkas haige. „Aga kui ma sain sinult suvel koti jahu, siis ma nägin, et sul on ristiinimese süda rinnus, ja nüüd siin haigevoodil tuli see mulle meele... Ma mõtlesin, et ehk sina saad mind aidata."

„Ei minul ole küll mingit võimu haiguse üle."

„Ega ma seda loodagi. Tahan ainult rääkida, et hingel oleks kergem."

Nad olid kahekesi toas. Tüki aega oli toas vaikus. Haige nagu kogus jõudu pikemaks jutuks. Siis algas ta pool sosistades, hingeldades ja vaheti puhates:

„Õieti oleksin pidand seda rääkima kadund Peeduga, aga teda pole enam, niisiis pean sulle seletama, sest sina oled tema poeg. Lugu on nii, et mu käed pole Peedu surmas mitte puhtad."

Nüüd ta küll jampsib jälle, mõtles Jürnas. Isa uppus ju Domesnäsis, ja Juhan oli sel ajal Hiiumaal. Mis ühist saab olla siis temal isa surmaga? Haige aga jatkas jõudu kogudes:

„Ma ei tea, kas sulle kunagi seda on räägitud, et meie Peeduga ühte ja sama tüdrukut ihaldasime. Olime ühevanused poisid ja käisime seltsis Käinas leeriski. Aet oli siis alles üsna noor ja kaunis. Minu vastu aga oli ta väga külm ja valis Peedu."

Seda polnud Jürnas kunagi kuulnud. Ja võib-olla oli ema seda lugu sihilikult laste eest varjanud, sest kes säärast lugu hakkab neile jutustama.

Haige aga jatkas:

„Sellest saadik hakkas minu südames nagu põrgutuli veerema. Mitte ma ei saand enam unustada, et mind on tagasi lükatud ja teist minust paremaks peetud. Viha terve maailma vastu oli mu südames. Ja siis ma läksingi mõisa teenistusse ja mu südame kurjus oli nii suur, et ma tahtsin nuhelda tervet maailma. Sellepärast tuligi, et kepiamet jäi minu kätte, ja oma eluajal olen ma nii mõnegi noore ihu urmseks peksnud. Ja va põrguvürst oli mu üle nii võimust saand, et iga kord kui ma mõnd vaevatud ihu peksin, oli mul tunne, nagu oleks see Peedu ihu mu ees. Ja ma lõin kõvasti."

Jällegi oli tükk aega toas vaikus. Haige hingas raskesti ja näis jõudu koguvat. Väljas kohises tuul suurtes puudes ja ahju taga kriiksus kilk ühetooniliselt. Siis jatkas Juhan jällegi oma jutustamist:

„Kui tuli teoorjuse lõpetus ja mäss meeste hulgas, kes oma vabadust kohe tahtsid kätte saada, leidsin ma paraja aja olevat oma viha Peedu kallal jahutada. Tema teol ei käinud ja polnud ta ka kordagi mu kepi ette sattund. Nüüd aga oli ta teiste juht. Ja niisiis veetigi teda talli ja ma peksin teda. Kakskümmend viis hoopi oli talle lubatud, aga mina lõin nii kõvasti, nagu oleks ta viiskümmend saand."

Jällegi puhkas ta. Ja jälle jatkus jutt:

„Kui ta aga pärast kohalt äraajamist läks Haapsalu ja sealt krahvilt eneselt õiguse sai, ja kui ta jälle suure rõõmuga kohale tagasi kolis, siis oli see minule veelgi suuremaks viha ja kannatuse põhjuseks. Jälle oli tema jäänd peale ja mina alla. Ja siis hakkasin ma ta hinge püüdma. Ühel öösel ma luurasin juba, nuga peos, tee ääres, kust ta pidi läbi minema. Aga ta läks teist teed ja pääsis. Siis aga tuli mulle sunnitöö ja Siberi hirm meele. Ja ma otsustasin teist teed käia.

Ja siis ma läksin ühel õhtul Metsa Kerstna juure. Tema on nüüd juba ammugi Jumala kohtujärje ees, aga siis ta oli veel elus ja kange võimuga nõid. Temale ma usaldasin oma saladuse. Ja poole tündri otrade eest, mis ma talle mõisa aidast viisin, lubas ta mulle anda rohu, mis aitab. Selle paberinuutsu ja nartsu peidetud rohu pidin ma pistma Peedu laeva pardalaudade vahele. Seda ma tegingi, ja kui ta merele sõitis, siis oli tal nõiavägi laevas. Sellelt reisilt ta enam tagasi ei tulnd."

See vaevaski nüüd Juhani südant. See oli siis isa ja Juhani vahelise vaenu saladus. Jürnal oli veidi õudne siin istuda ja surija pihtimusi kuulda, aga siis raputas ta jubedustunde maha ja lausus kergelt naeratades:

„Ära sa, Juhan, end tühja murega vaeva! Kõlvatu see küll oli, mis sa tegid. Aga ei see sinu nõidus polnd, mis tõi tormi Liivi lahte. Seda poleks ükski nõidus suutnud teha."

„Kerstnal olid kanged nõidused, küll tema võis."

„Noh, siis on süü tema, ja mitte sinu pool."

„Eks omajagu süüd ole minulgi."

„Oleks isa siin, ei tema surijale viha peaks."

„Usud sa seda?"

„Miks ma ei usu, tema oli seda sorti mees."

„Mulle siin surivoodil tulevad kõiksugu hullud mõtted. Mõtlen, et tea, ehk see tegu suurendab ka mu nuhtlust?"

„Siis peaksid küll õpetaja kutsuma ja temaga rääkima.“

„Kas see aitab? Mõtlesin, et kui sina viha ei pea, siis ka kergem.“

„Ei mina viha pea, sellepärast võid rahul olla.“

Ja andes haigele kätt, astus ta õue.

Väljas oli juba vahepeal pimenema hakanud. Kogu tee oli Jürnal õudne tunne. Üha pidi ta üle õla tagasi vaatama, kas teda keegi ei jälita. Et inimese vihkamine võib ka nii kaugele minna, mõtles ta kibedusega. Kui oma jõud ei aita, siis hakkab ta nõidusest ja pimedusriigist abi otsima ligimese vastu.

Jürna hinges tekkis korraga vastikuse tunne selle vaevleva surija vastu, aga ta surus selle kiiresti alla. Ta oli talle ju oma südames andestanud. Olgu siis sellega kõik lõppenud.

Imelikud inimesed olid need endise aja mehed. Nende armastus ja vihkamine oli nagu vägevam ja kangem kui meieaegsete meeste oma, mõtles ta veel, kui juba Tilgremetsa männid paistma hakkasid. Läbi metsa paistis toa aknast vilkuv tuli, ja nagu põgenedes millegi vastiku eest, ruttas ta selle tule poole.

Kuid kodus ei rääkinud ta oma jutuajamisest kellelegi midagi.

Kolm päeva hiljem Juhan suri. Järgmisel õhtul arutasid mehed seda kõrtsis ja igaühel oli oma arvamine. Üks aga oli kindel: kahju polnud tast kellelgi.

„Juhaniga juhtund surma puhul imelik lugu,“ seletas kõrtsmik, ise rinnuli letile toetudes. „Täna käis siin üks Metsalauka küla mehi ja see rääkis. Vana tõmbund näost mustaks nagu pajapõhi. Päris põrgulise värvi kohe.“

„See pole veel midagi, aga vaata, mis oli Raba Mihkliga juhtund,“ sõnas keegi teine. „Oli juhtund samal ajal, kui Juhan hinge vaakus, mööda teed tulema vallamajast kodu poole. Just Tondilossi kohal näind mees, et talle tuleb vastu nelja hobusega tõld. „Noh, kuhu see nüüd kihutab?“ mõtlend Mihkel. „Sealpool kandis pole mõisa ega häärberit.“ Ja astund

siis ise tee kõrvale ja vaadand. Tõld aga lähenend. Tal olnd neli süsimusta hobust ees ja kui ta üsna ligidal olnd, siis näind mees, et kutsargi pukis on musta näoga. Mihkli jalad hakand üsna värisema. Siis aga teind tõld järsu pöörde ja kihutand otse Tondilossi ette. Alles pärast, kui ta kuulnud Juhani surmast, tulnd talle meele, et küllap see oli vana põrguvürst, kes sõitis oma ustavale teenrile järele."

Juhan maeti kelladega, laulmisega ja lugemisega. Aga pärast seda oli inimestel väga raske kalmuaiast pimedas mööda minna. Seal nähtud Juhanit mõnikord ümber hulkumas ja hilised kõrtsist tulijad juhtund temaga mõnigi kord päris sülitsi kokku. Ja Tondilossis kummitanud nii, et seal ei võinud keegi enam elada. Maja seisiski niikaua tühi, kui vald ise selle enda kätte võttis ja vallavaesed sinna elama pani.

VIII

Kord tuleb igal laevamehel teha viimne reis.

Nii tuli ulja soolavedaja Jürna eluski teekond, mis jäi tal viimseks soolaretkeks. Tal puudus nagu hoog ja huvi elu vastu sellest saadik, kui ta oli pidanud oma esimese tütre kalmuaeda viima. Kuigi ta kõndis ringi ja talitas oma talitusi endise usinusega, võis ta siiski jääda vahel oma töös peatuma, ja ta südamest käis läbi imelik tunne: „Tühi töö ja vaimu närimine. Kõik on tühi."

Need targa mõtleja Koguja Taaveti poja sõnad panid nagu pitseri ta elule, need nagu hakkasid riisuma elurõõmu. Ta oli lapse surma väga südamesse võtnud. Talle oli tulnud juurde uus komme: ta oli hakanud käima pühapäeva-õhtupoolikuil kalmuaias istumas. Hauale oli istutatud sirelipõõsaid ja lilli, ja ta oli meisterdanud haua juurde väikese pingikese ja selle

roheliseks värvinud. Seal oli hea istuda. Kõiksugu imelikud mõtted tulid siin südamesse. Ja vaadates siin reas seisvaid riste ning mõteldes, et iga risti all on mõni mees, naine või laps puhkamas, tuli endalegi tunne, et mis kasu on selles elus rähklemisest ja vaevast, kui ikkagi pead kord siia puhkama tulema.

Ometi nõudis elu oma osa. Talutööd tuli korras hoida ja laevadki pidid sõitma omakorda mööda merd. Andres sõitis ikka veel jahiga, kuigi ta torises selle juures. Tal oli juba viis last ja ta oli muutunud vanemaks. Aga ikkagi veel unistas ta suurest parklaevast.

Jah, ja kuidas olid siis lood parklaevaga? Ega Jürnaski seda mõtet polnud maha matnud, kuid tütre surm oli selle tugevasti tagaplaanile surunud. Jah, nii see elu oli: kasvata laps suureks ja siis, kui hakkad tast juba rõõmu nägema, mata ta jälle maha.

Aga elu läheb omasoodu edasi. Ta kõnnib üle hauaküngaste ja ükski kalm ega rist ei hoia teda kinni.

Jälle oli kevad ja suvi. Ja kui ilmad olid ilusad ja tuul puhus juba paar päeva idast, seati ühel õhtul Soolaelu all võrgulaevale purjed alla, ja kui päikesetera hakkas mere taha vajuma, hakkasid purjed kerkima ning laev sõitis merele.

Mitmes kord oli see Jürna elus juba Stokholmi poole purjetada, pärast seda kui Laasi Mihkel, Nuudi Peet, Joonase Peeter ja ta ise viie-kuueteistkümneaastase poisina ühel õhtul purje kergitasid ja merele hiilisid? Kel seda aega oli mäletada! Aga palju oli neid kordi tõesti olnud. Nüüd oli Pent juba mullas ja ka Mihkel oli surnud mõne aasta eest. Peeter aga oli juba muutunud nii vanaks, et ta Rootsi-reisile enam ei mõtelnud.

Nüüd olid nooremad mehed neid meresid purjetamas. Ainus, kes endistest kaaslastest veel paadis istus, oli Ristivälja Kaarel. Tema, jah, oli hästi vastu pidanud, kuigi tal oli ka juba halle

juukseid peas ja halle karvu habemes. Teised aga olid nooremad ja algajad.

Nagu näiteks Viherpuu Simmu, Jürna noorpõlvesõbra Madise poeg. Madis ise ehitas Kura rannas laevu ja käis kodus ainult talviti. Vahel ta ei tulnud kodumaile enne kui jõuluks. Simmu aga oli võtnud Viherpuul ohjad enda kätte. Ta oli vaikne ja andis enne oodata, kui sõna ta suust kukkus, aga käed olid tal lahtised. Ning rammu, seda oli tal kahe mehe eest.

Jürnas pidas noormehest lugu ja hoidis teda nagu oma poega. Võib-olla mõtles ta seejuures ka Marele.

Reis läks Stokholmini hästi. Meri oli tuttav ja tee teada. Tuul oli päri peagu kogu reisi kestel, ja nii polnud muud kui kihuta aga edasi. Ja Stokholmis oli tutvus juba ees. Kaupmehed tervitasid neid inimesi nagu vanu tuttavaid. Ei siin keegi hätta jäänud. Kord purjetanud üks laev klippides kalju otsa ja nii õnnetult, et oli täävide kohalt lõhki kärisenud. Rootslased aga olnud tublid mehed ja parandanud laeva ära. Ja et asi oleks päris kindel, tõmmatud laevale koguni kahest kohast tugevad lapikud raudvööd ümber. „Küll ta nüüd viss on," ütelnud rootslased. Ja laev olnudki nii tugev, nagu ta uueltki polnud. Mehed sõitsid pärastki selle laevaga, raudvitsad ümber.

Kui juba kord Stokholmis oldi, siis läks Jürnas ühel õhtul ka Tõusme Jürit vaatama. Jüril oli iga kord heameel teda nähes. Iga hiidlase külaskäik tõi talle nagu koduhõngu majja.

Tee oli nüüd hästi tuttav, sest ta oli seda juba mitu korda kõndinud. Aegamööda jäi suurlinn ta selja taha ja ta astus mööda eeslinna prügitatud teid edasi. Siin, kus esimese külaskäigu ajal oli vaid kaljusid ja kuristikke ning nende vahel ainult üksikuid maju, oli nüüd tekkinud kena ja korralik eeslinnake. Kuskil polnud tühja krunti või koristamata paika. Suuremad augud olid täidetud prügi ja mullaga ning nüüd kasvas siin rohtu ja puid. Puhtail tänavail jooksis lapsi ja män-

gis palli. Majad ise olid kaunid ja puhtad. Kõik oli siin nii pühapäevalik ja armas, et Jürnas ikkagi ei suutnud mõista, kuidas küll tema kodumaal võis olla nii erinev maailm.

Jüri oli kodus. Ta istus maja ees kuuse all värvitud pingil. Ta oli särgiväel, varrukad üles kääritud, ja luges rootsikeelset ajalehte. Nii selgeks oli ta õppinud aastate jooksul selle maa keele ja kirja. Ta teretas Jürnast rõõmuga.

„Tere, tere, omamaa mees! Päris rõõm kohe näha. Noh, kuidas käbarad käivad?"

„Halvasti küll just mitte, Jumal tänatud! Aga kuidas sul endal läheb?" vastas Jürnas pakutud kätt raputades.

Jah, Jüri elul ei olnud viga midagi. Ta oli küll jäänud vanemaks ja kehast läinud nagu tüsedamakski, aga nalja ja vigureid oli tal sees veel küllalt. Ainult eesti keelt oli ta hakanud natuke võõra kõlaga rääkima ja mõnigi rootsikeelne sõna lipsas vahel sekka.

„Kuidas pere elab?" küsis Jürnas, sest ega Jüri olnud enam naisega üksi. Tal oli juba neli last. Kõik täisinimesed.

„Tänan küsimast, ei perel ole viga midagi," seletas Jüri. „Kõige vanem poeg on Upsala suurkooliga varsti läbi. Siis saab tast tohter. Lubab ikka siis tulla Hiiumaale vanaisa ja vanaema otsima. Vanem tütar õpib majapidamist, teine poeg on veel selles koolis, mis tuleb läbi teha enne suurkooli pääsmist. Tahab saada advokaadiks. Ja noorem tüdruk, see jookseb naasama veel ümber."

Jah, edasi oli Jüri elus küll saanud, see oli ilma pikema jututagi selge. Tema lastest tulevad suured mehed. Ainuke viga oli see, et neist keegi ei osanud sõnakestki eesti keelt. Nii ei saanud Jürnas nendega jutule. Muidu olid küll mõistlikud lapsed. Jürnas oli neid ennegi mitu korda siin näinud.

„Jah, siin on vaba maa, ega siin elul viga ole," seletas Jüri edasi. „Kui ikka oled ise mees ega raiska oma teenitud kopi-

kaid, siis pole elul ja olemisel viga. Ei siin vea sind keegi Venemaale või Poolamaale kapsausse sööma, kust enne kahtkümmend aastat tagasi ei pääse. Noh, kui ma oleksin siis kroonusse läind, kui ma siia põgenesin, siis oleksin ma alles praegu pidand oma eluga algama. Mõtle nüüd ise, kakskümmend aastat! See on juba terve inimese elu, ja raiska see venelaste nahka!"

Jah, tõsi see oli küll, arvas Jürnaski. Tema oli küll pääsnud, sest ta oli vanemate ainus poeg.

„Noh, mis mu vana mõrsja siis ka teeb? Ons ta ikka veel nii kaunis kui siis, kui ma Hiius veel olin?"

„Eks temagi ole vanaks jäänd, ega ta enam nii kaunis ole," ütles Jürnas.

„Või Kersti ka vana!" imestas Jüri. „Olen temast ikka mõtlend kui noorest neiust."

„Ega elu temagi juures seisma jää, ikka teeb oma töö."

„Seda muidugi, aga mälestuses jääb ta nooreks ja kauniks."

„Egas ta siis nii vana ka ole. Eks ta ole sama põlve rahvast kui meiegi. Aga eks raske elu mõju."

„Jah, eks temast ole mul ikka kõige suurem kahju olnd," seletas Jüri edasi. „Nüüd, kui juba üle paarikümne aasta on möödas, ei maksa enam salata. Ta oli mulle ikka väga armas. Kui viimast ööd Hiius olin, nutsime mõlemad peaaegu terve öö teineteise kaelas. Mis sa siis mõtled: noor inimene ja elu alles ees, ja mine nüüd lahku selles teadmises, et siin elus teineteist enam ei näe! Tema pärast oleks võind ka kakskümmend aastat kroonut teenida, aga siis oleks tema olnd juba nelikümmend aastat vana, kui mina tagasi oleksin tulnd. Mine alga siis veel elu!"

„Jah, ega see vale ole," ütles Jürnas. „On neidki mehi, kes teenisid oma kakskümmend aastat ära, nagu Tüll Kaarel. Kui ta aga tagasi tuli, oli mõrsja juba läind teisele mehele. Ta ise oli lahkudes seda nõu andnud, sest iga mõistlik mees teab, et

tüdruk nii kaua oodata ei saa. Eks see ole asi, mis annab ikka eluaja ennast tunda."

„Jah, Jumal taevas näeb, et ma oma elu ja naise üle ei saa kaevata, aga eks ma ole ikka võõras ja majaline võõra rahva maal olnd kõik need aastad. Aga mis sa teed, kui elu on nii."

Nii vestlesid kaks hiiu meest keeles, mida ei osanud ei Jüri naine ega lapsed, asjadest, mis neile oleksid olnud arusaamatud ka siis, kui nad oleksid nende keelt osanud.

Tuli perenaine ja kutsus mehed kohvilauda. Jürnas istus siin sõbralikus kodus, kus talle oli ammugi hakatud vaatama kui pereisa kaugelt tulnud sõbrale. Jutt käis lõbusalt Jüri tõlkimise kaudu. Lastel oli küsida üht-teist isa kaugest sünnisaarest, ja nii läks aeg kiiresti.

Lahkudes aga tuli Jüri Jürnast saatma ega pöördunud enne tagasi, kui ta oli oma jalad pannud ehtsa hiiu võrgulaeva põhjalaudadele ja joonud lähkrist tubli sõõmu niisama ehtsat hiiu koduõlut. Siis sammus ta jällegi läbi Põhjala valge öö koju perekonna juurde, kes ei tunne keelt, milles ta oli õppinud oma esimesi sõnu ütlema ja milles ta praegugi on kõnelnud asjadest, mis neile peavad võõraks jääma.

Järgmisel hommikul algas teekond tagasi.

Küll oli siin nähtud elus torme ja raskusi, kuid nüüd ei näinud midagi erakorralist juhtuvat. Laev oli raskes laadungis ja ruttas aina edasi. Stokholmis olid nad eest leidnud veel ühe Viiri laeva ja teise Küla rannast. Laevad hoidusid nüüd kokku. Nii oli nagu julgem suurel ja avaral merel. Öö oli nii valge, et isegi kõige pimedamal hetkel ei kaotanud nad teisi laevu silmist. Ja nii lähenesid nad ka ühel õhtul hämaruses Sõru kohal Soela väina sissesõidukohale.

Laevad purjetasid üksteise järel. Mehed olid kirvestega valvel, et iga kahtlase paadi lähenedes laevu põhja raiuda ja ise põgeneda.

Aga kui nad Sõru kordonist mööduda tahtsid, siis näis, et seekord on neil tõsine katsumine ees. Sest sealt suundus valverips merele ja lõikus otse nende sõiduteele.

Randrüütlid, venelased olid nad avastanud!

Viha oli neil südames. Kas nad pidid siis laskma oma töövilja endalt riisuda?

„Mitte ei anna alla!" kirusid mehed. „Kihutame aga edasi!"

Ja nad lisasid purje ning lasksid edasi. Aga kuhu sa ikka põgened, kui teisel on kaks korda suurem purjepind ja üldse pole laadungit? Vahemaa üha vähenes.

„Hakkame vastu. Anname neile naha peale!" sajatati. Kuna neid oli kaks laeva koos, siis oli olemine nagu julgemgi. Nad ei tahtnud ilma võitluseta alla anda.

„Mehed, nii lihtsalt seekord need laevad põhja ei lähe!" hüüti Viiri laevast. — Küla ranna laev oli juba oma rannas ära kadunud. Temal polnud tarvis siia sõita.

„Mis teha?"

„Anname vankadele naha peale, ajame merre!"

„Kui lasevad?"

„Meil ka püss laevas!" hüüti Viiri laevast ja näidati püssi.

Rips aga kihutas valge vahulainega rinna ees üha lähemale. Nüüd olid nad juba hüüdekauguses.

„Stoi, pjidage kjinni!" karjus keegi ja vehkis kätega.

„Küll me teile raibetele näitame!" urisesid mehed vastu.

Ripsilt lasti paat alla ja see hakkas kuuest mehest sõutult laevadele lähenema. Seitsmes oli tüüri juures. Üha lähemale liikus paat.

Viiri laeval läks korraga kõik elavaks. Seal oli üks mees asetanud püssi pardale ja lausus vandudes:

„Ma katsun, kas hundilaskmise kuul ka vanka maha võtab!" Ja äkki kõlas öisel merel hele pauk. Venelaste paadis kukkus tüüril istuv mees samal hetkel maha. Ta oli saanud kuuli rindu.

Tekkis hirmus segadus. Ja karjudes: „Lasevad, lasevad!“ pöördus venelaste paat ning nad sõudsid tagasi.

Ka võrgulaevadel muutus kõik surmvaikseks. Asi oli läinud siiski kaugemale, kui nad olid tahtnud. Tapmine polnud nende kavas. Nad olid ainult tahtnud venelasi hirmutada. Nüüd aga oli veri voolanud ja mees surnud.

„Lase käia!“ hüüdis Jürnas. Ta pööras laeva jälle tuulde ja kihutas pärituult edasi. Öö oli lühike. Enne valget pidid kõik jäljed nende reisist olema kadunud. Tema laevast polnud küll keegi lasknud, aga nad olid olnud juures, kui lugu oli sündinud. Samuti ärgati teiseski laevas nagu uuesti ellu. Ja kuna rips tagasi kordoni poole purjetas, kihutasid võrgulaevad piki väina alla.

Õnneks olid sulane ja Peeter Tagarannas kolme hobusega ootamas. Palavikuliselt töötasid mehed. Hobused aeti ülepeakaela merre. Soolakotid visati vankritele ja veeti maale. Siin peideti need rannast kaugemale heinamaade küünidesse. Ja kui päikesekera mere tagant tõusis, kiikus ainult tühi võrgulaev uniselt helkivail voogudel. Ta pardal polnud ei mingit laadungit ega ühtki inimest.

Järgneva paari nädala jooksul oli peagu igal ööl Jürnal metsas midagi toimetada. Soolakotid vahetasid niikaua paiku, kui nad viimaks kõik asetsesid talus soolasalves või aidapõranda all keldris, mille asupaika teadis ainult taluvägi.

Kaua aega uuriti randrüütlite tapmise lugu. Linnast sõitsid kohale mitmesugused uurijad, ometi ei andnud need uurimised mingisuguseid tulemusi. Randlased olid üksmeelsed ja vaikisid nagu haud. Ja kui oli küllalt vaeva nähtud ja tööd tehtud, siis jäeti asi pooleli. Polnud mingisugust lootust süüdlase avastamiseks.

Kuid Viiri küla mees tuli koju tol saatuslikul hommikul väga murtult. Ta lõi oma püssi aidanurga vastu katki.

„Ärgu keegi sellest enam lasku, sest see on inimese tapnud!“ ohkas ta ja viskas tükid aidapõranda alla. Polnud siiski naljaasi valada inimese verd, isegi siis, kui see inimene oli põlatud randrüütel.

Pärast seda sündmust kaotas soolavedu Jürna meelest igasuguse huvi. Talle tundus see nüüd liiga väike ja madal tema tarvis. Ja ta tundis, et see jääb tema elus küll viimseks soolaretkeks.

Ja jäigi. Enam ta ei tõstnud purje ega hiivanud ankrut Rootsi sõiduks. Kui pojad tahavad, sõitku nemad. Aga pojad ei tundnud seda teed ega polnud neil seda verd, mis oli isa soontes. Peet ehitas Kura rannas laevu ja käis siis, kui oli kodus, Pangal ja Paldiskis kilupüügil. Ja Peeter? Noh tema oli nendeks retkedeks veel liiga noor. Aga küllap tuleb temagi aeg, kus ta sõidab oma sõite ja näeb omakorda maailma.

Nüüd aga oli Tilgremetsal soolavedu läbi.

Ja kui selle retke oht oli möödas ja seiklused seigeldud, siis tegi Jürnas oma suure otsuse: nüüd asub ta parklaeva ehitama.

IX

Tilgremetsa eestoas istus lumivalgeks küüritud laua ümber mitu meest. Oli sügisene pühapäeva-õhtupoolik ja väljas olid novembrikülmad juba alanud. Teed olid kivikõvad ja merele tekkis esimest jääkoorukest. Kui nii edasi kestab, siis võis nädala lõpu poole juba loota noodajääd.

Toas aga oli hubane ja soe, sest köögis keedeti ja küpsetati ning soemüür lausa hõõgus kuumust.

Mehed olid elavas jutuajamises. Nad ei pannud tähelegi sisse- ja väljakäivaid naisi. Neil olid otsustada suured ja tähtsad asjad.

Kohe laua otsas istus kapten Andres. Tal oli ees valge paberileht ja sellele kirjutas ta numbreid, nimesid ja muud. Sel paberil oli isegi näha taglase-visandeid, keula- ja ahtrijooni, salingute- ja raade-rägastikke ning sääraseid huvitavaid asju, mida lapsed käisid üle meeste õla piilumas. Kohe ta kõrval istus Jürnas. Teisel pool oli Madis, toosama laevaehitaja Madis, kes oli Jürnaga seltsis üles kasvanud ja elas nüüd naabruses iseseisva mehena. Ja laua teises otsas oli Külama Juhan, Jürna õemees, kes oli selleks puhuks ka siia sõitnud.

Jutt oli nii põnev, et ei märgatud ei algavat hämarustki ega seda, kuidas Reet käis vahepeal tuld süütamas.

„Laev läheks maksma umbes kaheksa kuni kümme tuhat rubla," kõneles Andres. „Nii palju peame küll katsuma kokku saada."

„Küll me selle omakeskis ka kokku paneme," arvas Jürnas.

„Kui palju sul on välja panna?" päris Andres.

„Noh, oma viis tuhat pigistaksin kuidagi ära."

„Mina katsuksin kolm välja tuua," ütles Andres.

„Siis jääks Madisele ja Juhanile kummalegi tuhat. Kas saate sellega hakkama?"

„Ehk saab kuidagi ka kuskilt kokku kraapida," arvas Madis. Ta mõtles oma kaua aastaid hoolega kokkuhoitud kuldrubladele, mis olid pandud mustade päevade tarvis.

„Tuhandega tuleks küll välja," lisas ka Juhan omalt poolt.

„Noh, siis on kapital koos!" rõõmustus Andres. „Siis oleme suurest murest juba üle."

„Jah, eks selle mõttega on ka juba oma kakskümmend aastat merd sõidetud ja vaeva nähtud, ega see ole kergelt tulnd," lisas Jürnas nagu mõttes.

„Kus ta kergelt, eks rabamist ole küll olnd!" ütles ka Madis. Ja nad kõik mõtlevad nendele pikkadele kokkuhoiu- ja pingutuste-aastaile, mis neil on seljataga.

Nüüd, kus nad on kapitalimuredest üle saanud, tuleb otsustada veelgi tähtsam külg: milline peab uus laev tulema.

Oli valida kahe või kolme võimaluse vahel. Ehitada võis kahvellaeva, raataglasega laeva või jällegi segataglasega kuunari, mil raad oleksid ainult esimastil. Aga kuigi raalaev vajas suuremat meeskonda, ometi oli ta meredel kiirem, ja kui taheti sõita suuri meresid või purjetada passaatides, siis oleksid tal suuremad paremused. Ookeanilaevad olid raalaevad. Ja kuna meeste igatsused käisid üle suurte merede, siis näis võit kalduvat raade, ja mitte kahvelpurjede poole.

Teised mehed ei teadnud neist niipalju kui Andres. Tema aga oli tuline raalaeva pooldaja. Niisiis jõutigi viimaks Tilgremetsa laua juures otsusele, et tuleb ehitada kolmemastiline pargas, mil oleksid fokk- ja grootmastil raapurjed, kuna besaanmastil oleksid kahvelpurjed.

See oli suur otsus. Vaevalt oli Tilgremetsa katuse all enne nii tähtsat otsust tehtud. Või siis ehk Peedu oma, kui ta oli jõudnud kaljukindlale selgusele, et tema tee viib merele, ja kui ta asus ehitama oma ühemastilist, väikest rannasõidupurjekat. Ja võib-olla oli teine säärane otsus langetatud siis, kui üksik ratsanik peatus ühel õhtul Tilgremetsa vanade mändide all, kuulis ümberringi kullide hõikeid ja huntide ulumisi ning siiski langetas suure ja raske otsuse: siia ma ehitan endale eluaseme. Aga see oli otsus, mis sündis siis, kui siin polnud veel Tilgremetsa katusealust, nii et tänase otsuse kõrvale võis vist küll ainult Peedu otsus püsima jääda.

Seda tundis ka Jürnas oma südames. Ja kui ta vaatas neile asjalikult vaidlevaile meestele ja oma sõbrale Andresele, kes innustatult joonistas paberile laevamaste ja seletas, mis vahe on raapurje ja kahvelpurje vahel, või mis asjamehed on roilid, bramseilid, marss-seilid ja muud säärased võõrakõlalised asjad, siis jäi ta tükiks ajaks päris vaikseks.

Nüüd aga olid suured asjad juba otsustatud ja jutt võis minna kodusemaks. Naised kandsid toiduvaagnad ja õllekannud lauale ja viimsed pisiasjad selgitati söögi juures.

Materjali loodeti saada Tilgremetsa männikust ja selleks pidi Jürnas minema valitseja jutule. Siin oli metsa rohkesti ja ühe laeva ehitamine poleks männikut kuigi palju harvendanud.

Kus pidi siis ehitamine algama? Kõige ligem järsk rand oli Lepiku ja Sõru pool. Seal oleks laeva kerge merre ajada. No-jah, seda pidid nad edaspidi veel lähemalt selgitama, aga küllap see pidi olema kõige lähemas parajas rannas, sest misjaoks ilma-asjata materjaliveoga aega raisata!

Ja meister, kust pidi siis kutsutama meister? Saarlaste ja hiidlaste hulgas oli mõnigi hea meister. Viimaks langes valik vanale Koka Nuudile. Tema oli maailmameredele saatnud juba nii mõnegi suure laeva. Küllap ta teeb merelaeva sellestki.

Ja nii käis jutt Tilgremetsa eestoas laialt ning sõbralikult, kui naised kandsid sisse auravaid toiduvaagnaid ja kui täis õllekapp käis ümber. Kange õlle oli Jürnas pruulinud! Ja makid olid head nagu pulmamakid, mis seda rääkida! Mõnigi mees peaks veel endale Muhust naise tooma. Naiste poolest näivad muhulased tublid olevat.

Järgmisel päeval oli siis Jürnal ees teekond mõisa. Valitseja võttis ta vastu kontoris asjaliku näoga, ent sõbraliku olemisega. Sest eks nad olnud ju mehed, kes mõnegi asja elus olid ühiselt läbi viinud.

„Mis Tilgremetsa peremehel täna jälle südamel olema?“ küsis valitseja ja pani poolelioleva kirjutustöö kõrvale.

„Mul oleks parunihärrale suur palve.“

„Laskma aga siis kuulda.“

„Tahaksin osta härra käest metsa, palju metsa.“

„Mis sa sellega tegema hakkama? Minu teada olema Tilgremetsal juba uus häärber.“

„Tahaksime ehitada suure laeva, parunihärra."

Nüüd tegi valitseja suured silmad.

„Suure laeva, peris suure kohe?"

„Kolmemastilise pargase."

„Noh, kust te selleks raha saama?"

„Eks mitme mehe peale kokku saa."

„Voi nii rikkaks olema läind oma odavate rentide juures juba, et hakkama ehitama parklaeva!"

„Härra teab isegi, et see raha ei ole tulnd rendikohast, vaid merelt. Koht tahab raha saada, meri aga annab raha."

„Noh, aga kus te oleks eland, kui teil poleks antama neid kohti rendile, kallis Tilgremetsa. Ütelge mulle, kas teie oleks saama elama kuul ja tegema ka meresoite, noh?"

„Seda nüüd muidugi, parunihärra, aga ma ütlesin seda sellepärast, et see on olnd ikka meeste töö ja mitte mõisa maa õnnistus, mis on toond rikkuse."

„Mehed olema meeste eest küll väljas olnd, seda ma ei salgama, aga kohad olema teil ka poolmuidu käes."

Jutt kippus minema valerada. Egas Jürnas olnud tulnud renti maksma. Ta oli tulnud puid ostma. Ja nii juhtis ta jutu jällegi õigele teele.

„Kuidas oleks, kas parunihärra annab meile puid?"

„Ja kui ma ei andma, mis te siis tegema?"

„Siis ostame Saaremaalt mitu metsalanki, laevapuud veame siia, ehituspuud müüme saarlastele ja küttepuud veame kevadel rannasõidukäuladega linna."

See jutt pani härra juba mõtlema. Neil pagana meestel on nuppu rohkem, kui ta oleks arvanud. Ja metsa pakkumine on praegu suur. Saaremaalt saaksid nad puid niipalju kui nad soovivad. Ta nägu võttis natuke lahkema ilme.

„Kust kohast puid soovima?"

„Tilgremetsa männikust, härra."

„Kahju ei olema oma kodu ümbrust laastama?“

„Küll me juba nii võtame, et pole märgatagi. Seal mets niigi liiga paks ja suur.“

„Millal tahtma löigata?“

„Alustame kas või tuleval nädalal.“

„Kas siis nii kiire olema teil kohe?“

„Laevaehitus peaks kevadel juba algama.“

Ja nii lepiti siis valitsejaga kokku. Puud pidid nad saama. Ja hinnad, noh, ega need tohtinud olla kõrgemad, kui olid Saaremaal. Kõik läks jälle libedasti. Valitseja oli küll järsu kõnega ja uhke jutuga mees, aga temaga sai ikka asju ajada.

Ja niisiis hakkasid järgmisel nädalal Tilgremetsa männikus kirved paukuma. Hiiglapuud lõid kõikuma ja langesid siis raginal. Varesed ja kullid lendasid kohkunult ringi.

Mõisakirjutaja Joosep Sääsk käis alandliku näoga ümber ja enam polnud tal julgust Jürnast pilgata. Mis sa pilkad meest, kel on ettevõtlikkust hakata ehitama suurt parklaeva! Ega see ole mõni savilöövkuskil mererannas! See on ikka juba laev, mis võib sõita Aafrikasse ja Ameerikasse. Ja nii oli kirjutaja üsna alandlikuks läinud.

Madis, naljamees, käsutas teda, nagu polekski ta kirjamees, vaid hoopis tühine moonakas, et kuule sina, kirja-Joosep, tule pane see suur puumürakas siin ka kirja, sest see läheb meil tarvis kiilupuuks. Ja see ka, sest sellest teeme besaankahvli. Kas Madis ise teadiski kõiki neid nimesid? No-jah, mis temast rääkida! Ta ju vana laevaehitusmees. Küll temal need kõik selged olid. Ja niisiis tegi Joosep oma tööd alandlikult, ja saed sahisesid ning kirved paukusid.

„Nagu kahju kuulda seda raginat seal metsas,“ ütles Reet õues liikudes ja männikust kostvat raginat kuuldes.

„Eks ta ole küll nagu oma õunapuuaia maharaiumine,“ arvas Liisugi.

„Nii kokku kasvand selle metsaga siin juba aastate jooksul."

„Ega nad kõiki puid maha võta."

„Aga eks nad nopi just need suuremad ja ilusamad välja."

Jah, selles oli Reedal õigus, suuremad puud langesid parklaeva ohvriks, sinna polnud midagi parata. Laev pidi tulema suur ja tugev, ja need olid tõrvase tüvega. Pidid nad ju vastu pidama marule ja tormile.

Aga Jürnal endalgi oli metsast kahju, sest iga puuga siin oli tal juba lapsest saadik olnud nagu isiklik tutvus. Ja kuigi ta ohkas kirvest nende tüve külge pannes, siiski mõtles ta sellele, et need puud ongi kohasemad ta unistuste üle merede viimiseks.

Niipea kui tuli esimene lumetee, algas ka puude vedu randa. Selleks tehti talgud ja kõik külamehed, mitme küla pealt kokku, tulid ja vedasid rasked pakud ehituskohale.

Kuid osa materjali tuli ka kaugelt kohale vedada. Kaarepuud ja muud siseehituse tarbeks minevad puud pidid tulema tammest. Ja kust sai kõige paremat laevaehitustamme? Saaremaalt oli see tulnud vanast hallist ajast, sest kuskil mujal ei kasva nii uhkeid tammemetsi kui Saaremaal. Niisiis sõitsid varahommikul pimedas hobused üle jäätunud väina Saaremaale ja tulid õhtuks raskete tammepakkudega tagasi. See oli üldse töörohke talv.

Varahommikul oli Jürnas jalul ja õhtul olid kõik juba sageli puhkamas, kui ta oma teekondadelt koju jõudis. Tuhandeid pisiasju oli tal muretseda. Nagu näiteks need purjede ja taakelvärkide asjad. Nende pärast tuli tal sõita ühes Andresega Tallinna ja siin suurel hulgal materjali kokku osta.

Ega see ole ka naljaasi pargast taglastada. Siia läheb verstade viisi trossi ja nööri, sest otsi langeb mastidest alla nagu vihma. Ja purjelõuendiks tuli osta terve virn kangaid. Sest juba talvel pidi algama purjede õmblemine. Vanad meremehed

istusid nende juures ja nii mõnigi merejutt jutustati samal ajal, kui kolmetahuline purjenõel ja muud tarvilikud tööriistad tegid oma töö.

Kuid päris laevaehitus algas alles kevadel, kui lumi rannas oli löönud sulama. Selleks ajaks oli ehituspaika juba suur kuhi igasugust materjali kokku veetud. Palkide riidad tõusid taeva poole ja teisal oli suur hunnik tammepakke kaarepuudeks.

Paastukuu oli juba käes, kui ühel päeval hakkas randa mehi kogunema. Sel päeval pidi alustatama laevaehitusega. Hoolega oli vaadatud, et see poleks reede. Miks? Noh, igale laevakokalegi oli ju selge, et reedene päev on mereelus õnnetu, ja häda laevale, mis reedel rajati! Ka puudega oli tarvis omajagu tarkust, kus muidu. Mahasaagimine oli toimunud noores kuus ja merepoolse tuulega.

Kõige tähtsamad olid muidugi kiilupuu ja mastid. Meister ise oli need metsast välja valinud ja kolm korda nende ümber ringi käinud. Ja siis tulnud koju tõsise näoga. Ja alles kolm päeva hiljem oli alanud mahasaagimine.

Ka meestering oli saagijate ümber suur. Hoolega vaadati, kas langev puu hüppab ka kännust kaugele. Jah, ega saanud kaevata, hüppas küll.

Alles nüüd võis süda olla mureta, et laevast tuleb hea purjetaja.

Nüüd oli kiilupuu rannas ja talle tuli mõlemasse otsa panna pikk palk jatkuks, sest ega siin olnud tegemist väikese laeva ehitamisega! Laev pidi tulema suur.

Kiilu rajamine polnud naljaasi. Kõigepealt tehti selleks kindel kolme jala kõrgune alus. See pidi nii tugev olema, et ta taluks suure laeva raskust. Sellele rajati siis kiil, mis nüüd oli juba tahutud kandiliseks. Ja siis tuli suur silmapilk: täävide püstitamine.

Koka Nuut oli suur mees. Ega tema olnud mõni väike puusepp, ta oli ehitanud mõnegi suure laeva ja tal olid teada kõik need tarkused, mis laevaehituse juures olid tarvis. Juba ta välimuski jättis auväärse mulje, sest Nuut kandis lumivalget habet. Ta silmad vaatasid tõsiselt, peagu kurjalt, suurte kulmupuhmade alt ja ta pikk kogu hoidus natuke ettepoole kummargile.

Kui ta ühel päikesepaistelisel märtsipäeval siin meestesumma keskel hakkas täävide püstitamise püha toimingut juhtima, oli ta rohkem nagu mõni hiietark rahvavanemate ja sõdalaste keskel kui lihtne ehitusmees. Ta võttis taskust erilise haamri ja koputas sellega kolm korda kiilu otsale, kuhu pidi pandama esitääv.

Surmavaikus valitses meeste keskel, kui need kolm koputust läbi õhu kõlasid. Nüüd siis oli see sündinud, nüüd võis jälle tööle hakata.

Mis Koka Nuut nende kolme koputusega oli tahtnud ütelda? ... Kes teab, mis tarkused siin olid? Võib-olla tahtis ta sellega kotermanni enda poole võita. — Et mis asjamees see kotermann oli? ... Kas siis küsija ei tea? See oli laeva vaim, kes otse laeva ehitamisest peale oli siin valvel ja luuramas.

Kotermanne oli häid ja kurje, mõni tahtis laeva kaitsta, teine hävitada. Siin ehitusmeeste hulgas oli mehi, kes olid teda isiklikult peagu näinudki. Noh, et mihuke ta siis oli? Nagu mingi karune kera oli veerenud ühest laevast mõni tund enne selle vajumist öösel merre. Kes see muu oli kui kotermann!

Ja kes see oli, kui raske bramraa kukkus tormiga raksudes tekile, kes mastis oli oianud ja äganud? ... Laeval oli mehi, kes võisid vanduda, et nad olid kuulnud, kuidas keegi oli hüüdnud: „Kolmkümmend aastat olen ma juba seda raad siin mastis hoidnud, aga nüüd ma olen väsind ja enam ma ei jaksa!“ Ja siis oli kostnud nagu raske ohe ja mürtsudes oli tulnud raa alla. Mõtelda, et on veel inimesi, kes ei usu kotermanni!

Nii käis jutt ja täävid tõusid kõrgele sinise taeva poole. Juba hakkas lumi sulama ja meri ägas jääkoorma all. Kuldnokad olid tulnud tagasi soojalt maalt. Kuulge, kas need pole juba ka mitte luiged, kes seal Sõru pool halavad? Luiged need olid jah. Küllap seal on juba sulavett ja luiged olid tulnud tagasi. Nii tuli kevad suurte sammudega üha lähemale.

Töö aga käis hooga. Ligi sada meest oli hommikust õhtuni kärmesti tegevuses. Juba plankude saagimiseks üksi oli kuus paari saepukke püsti. Neile vinnati pakke erilise kraanaga, ja siis käisid saed kärmesti üles-alla. Üks mees oli pakul püsti, teine selle all. Nii muutusid palgid plankudeks, ja üha suuremad virnad neist valendasid päikeses. Kevadised tuuled ja päike tegid oma töö ja nad muutusid kergeks ning kuivaks seks ajaks, kui nad tuli panna aurukasti ja siis laeva küljesse.

Jürnas jälgis seda tööd põnevusega ja isegi sisemise soojusega. Ta endine eluind oli jälle tagasi tulnud. Ta unustas kõik oma isiklikud elumured ja raskused siin suure laeva ehitamisel. Ja kui kaared üksteise järel olid püstitatud ja nende järele juba uue laeva sale ning tohutu kuju hakkas silma paistma, siis oli ta sõnatus imetluses laevaehitusplatsil veel kaua pärast seda, kui kõik olid juba läinud.

Sealt Andres ta leidiski, kui ta tuli Tallinnast ametlikult käigult ja tahtis enne pimeduse saabumist kord ka pilku laevale heita. Jürnas istus planguvirnal ja vahtis pooleliolevale laevale. Taamal loojus päike parajasti merre.

„Eks ta ole kaunis," ütles Andresele, kes ta kõrvale istus jalgu puhkama.

Laeva kaared paistsid tumedaina ja nagu kulda kastetuina loojangukumase taeva taustal. Kõikjal lõhnas tõrvast, vaigust ja merest.

„Miks ta kaunis pole," vastas kapten, „laeval on nagu hing sees. Teda võib armastada nagu ilusat naist."

„Ma mõtlesin siin praegu istudes sellele, kuidas meie sinuga võrgapoistena Pärnus käisime suuri laevu vaatamas ja ise unistasime, et kord ehitame ka säärase laeva. Siis ma küll poleks suutnud uskuda, et me sellega toime saame. Aga näe, siin ta nüüd on."

„Jah, eks ta ole võtnud ka terve elu töö ja vaeva. Iga kopikas on kokku hoitud, ja kui mitu korda on elu kaalule pandud, — kõik ikka selle laeva pärast."

„Nii see on küll olnd. See siin on inimese terve elutöö."

Ja selle ühise otsusega tõusid noorpõlve-sõbrad, et hakata koju sammuma, sest juba pimenes.

Nii kestis laevaehitus oma muredega. Kaarte püstitades asuti halsingi panemisele ja siis läks töö edasi, kui iga üksik plank oli oma kohal.

Enne paigalelöömist aga tuli planke neli kuni viis tundi kastis aurutada. Suured pajad aina keesid ja andsid auru kastidele, kust võeti laudu ja kuhu pandi jälle uusi hauduma, et nad oleksid sitked ning painduvad kaartele löömiseks. Veidi eemal vuhisesid ääsid ja sepad tagusid rauast piike, haake, naelu ja klambreid.

Kogu rand kaikus ehitustööst ja häältest. Kümned mehed tahusid, höövеldasid, puurisid ja raiusid siin. Ja üha kõrgemale kerkis laeva kaunis ning sale küljejoon. Seda kõike jälgides tundus Jürnale, et siin ei ehitatud mitte ainult laeva, vaid et need kümned mehed andsid ta unistustele tegelikku kuju.

Tuli sügis ja töö kestis veel ikka. Talvelgi olid omad ülesanded ja mured. Jälle tuli metsast puid vedada, aga nüüd juba taglase tarvis. Mastid ja raad, poomid ja tengid valiti välja ja võeti maha, ning jälle liikusid reed mööda teed randa. Ikka veel vajas laev oma ehituse tarvis materjali.

Jürnal oli heameel, et ta sai mastipuuks panna tohutu puuhiiglase, mille juures ta oli poisina pidanud läbi tegema oma esimese julgusproovi.

Selle puu otsas oli olnud suur kullipesa. See lind oli olnud talule otse nuhtluseks. Alati pidi oldama valvel, et ta ei viiks õuest kanu, sest pesas olid pojad ja need vajasid toitu.

Mitu korda oli Jürnas käinud ümber puu — see oli paistnud talle liiga kohutav oma kõrguses ja jämeduses. Ja mis veel kõige hullem: oli ta ju peaaegu ladvani täiesti oksteta.

Ometi oli ta ühel päeval otsustanud siit kullipesa alla tuua. Ta oli määrinud oma paljaste jalgade tallad vaiguga, et need hästi kindlad oleksid, ja ronimine oli alanud.

Kui ta oli juba kolm-neli sülda ülespoole jõudnud, oli talle tulnud hirm südamesse. Ometi oli ta otsustanud oma teekonda jatkata. Varsti oligi ta saanud esimesest oksatüükast kinni ja võinud sellel puhata. Siis oli vaevaline ronimine ülespoole jatkunud.

Ta ei olnud julgenud enam enne alla vaadata, kui ta oli juba istunud julgelt ladvaoksal kaksiratsi. Kullid olid karjunud ta ümber ja tunginud talle kallalegi. Kogu aja oli ta pidanud neid rusikatega vehkides eemale peletama. Kuid pesa oli ta kätte saanud ja kanad said rahule jääda.

Nüüd sellele mõteldes tundus talle, nagu oleks kogu ta elu sarnelnud selle puu otsa ronimisega. Ta istus nüüd kõrgel oksaharul. Maailmale vaadates näis see niisama madal ja väike ta jalge ees, nagu olid olnud Tilgremetsa, Pau mets ja Alme ta ümber, kui ta oli poisina istunud mastimänni tipus. Siis oli üle metsade ja heinamaade paistnud talle meri sinavana mitmelt poolt kätte. Nüüdki sinasid talle kauguste avarused.

Aga praegugi veel tundis ta lapsepõlve-hirmu: kui ta ei kukuks!

Nüüd pidi see mastipuu sõitma koos ta unistustega kaugetele meredele. Sest tollest puust sai parklaeva grootmast.

X

Järgmisel kevadel jatkus laevaehitus uue hooga. Ja sügiseks oli töö enamvähem juba valmis. Talvel pidi veel valmistatama viimsed taglase- ja purjeosad, nii et kevadel võidi asuda uue laeva merreajamisele ja taglastamisele, ning samal varasügisel pidi ta tegema oma esimesed reisid. Ja nii möödusidki suvi ja talv kiires ning pingelises töös.

Jürnas oli kodus üsna harva, ja samuti puudus Peetergi kodunt enamasti alati, sest tema oli nüüd juba meheks sirgumas ja oli isalt suure nurumisega saanud loa sõita uue laevaga noorema madrusena kaasa. Talu juhtimine oli jällegi täiel määral Reeda peal, ja tema siis pidi otsustama ja juhtima, kuhu tuli külvata ja kust künda.

Viimaks oli saabunud tund, kus Jürnas tuli töö juurest koju ja ütles rõõmuga:

„Nüüd on siis asi nii, et esimene töö jäämineku järel on laeva merreajamine."

„Ons siis asi nii kaugel?"

„On. Laev ootab merreviimist ja siis pole muud kui tõmba mastid ja taglas peale ning mereteekonnad algavad."

„Saaks ta ometi ulgumerele! Siis sind ka rohkem jälle näha. Nüüd oled nagu laeva pärisori. Raha eest ka ei saa sind enam koju!"

„Noh, küll tuleb varsti aeg, kus ma mitte ajadeski ei lähe enam kodunt välja!" naeris Jürnas. „Oota aga, kui saan pargase kaelast ära."

Kui laeva merreajamine lähenes, tuli otsustada suur küsimus: mis panna uue laeva nimeks? Oma südames oli Jürnas mõnikordki mõtelnud, et kui jäädvustada oma kadunud tütre mälestus ja nimetada laev „Mareks". Kuid laev oli siiski mitme mehe ühine omand ja see oleks teinud selle nagu liiga tema

omaks. Pealegi ei tahtnud ta kiskuda juba kinni kasvama hakanud vanu haavu hinges jälle lahti.

Aga mis siis oleks kohane nimi? Mehed arutasid seda küsimust mitu korda üheskoos. Nad kõik olid oma kehva kodusaare pojad ja armastasid selle kivist ning kadakast pinda. Miks siis mitte laev nimetada „Hiiumaaks"?... Ja nii saigi „Hiiumaa" laeva nimeks. Kuid ristsetalitus pidi tulema hiljem. Merreajamise töö pidi õigupoolest algama ristsetega.

Kogu aja aga käisid kibedad eeltööd. Mehed olid juba kevadise jää ajal kaugele merre ehitanud tugeva bolvergi. Selleks raiuti palkidest neljakandiline kamber, täideti see kividega ja lasti jäässe saetud augu kaudu merepõhja. Selle peale tuli teine samasugune tohutu, kividega täidetud mürakas, ja nüüd oli tekkinud ehitus juba nii kõrge, et ulatus üle veepinna. Nüüd oli loodud meres raskuspunkt, kuhu võis kinnitada ketid ja trossid.

Jääminek tuli sel kevadel varakult. Tugevad idatormid pühkisid väina nagu luuaga puhtaks ja mai algul oli kõikjal sinine vesi. Nüüd oli suurpäev käes. Laeva merreajamine võis alata.

Ühel pühapäeval oli mererand täis kirevaid, värvilisi hiiu riideid kandvaid inimesi. Uudis uue laeva merreajamisest oli levinud ligidal ja kaugel. Pealtvaatajaid ja abilisi oli tulnud isegi Käinast. Rand otse punetas küütudest ja mustendas meeste kuubedest.

Laev lebas poolviltu oma reel. Ühest küljest oli tugede alumisi otsi niikaua kordamööda raiutud, kuni need olid, üha madalamale vajudes, laeva külje mõhnani lasknud vajuda. Sel viisil oli laeva veesistumist tugevasti vähendatud ja ta pidi juba ranna ligidal ujuma hakkama.

Kohe laeva pakkudest aluse alt algas tee, mis viis merre. Siin oli kaks paralleelset renni. Ühes pidi jooksma laeva kiil, teises aga külje all olev regi. Rennid olid searasvaga libedaks tehtud ja läikisid päikeses.

Aga kes pidi siis uue laeva ristima? See au oli langenud Reeda ja Jürna järgmisele, vanemale tütrele Loviisele. Ta oli küll alles nooruke ja aastaid polnud tal ka veel rohkem kui viisteist, aga küllap ta selle toiminguga hakkama saab.

Ja siis oli saabunud suur silmapilk. Mehed, naised ja lapsed olid kogunenud laeva ümber. Reelingi servast rippus nööri otsas alla veinipudel. Sellest haaras nüüd tütarlaps kinni.

„Aga et sa ta hästi valjusti ära ristid!" sosistas Reet tütrele, kes oli natuke närviline ja ärevuseski. Ja siis kõlas läbi õhu hele tütarlapsehääl:

„ „Hiiumaa" olgu su nimi!" ning kõlinal purunes veinipudel laeva pardal.

„Hõissa!" karjusid laeva ehitusmehed. Parklaev „Hiiumaa" oli saanud endale nime.

Nüüd võis merreajamine alata.

Laeva ees olid suured talid, millede plokid olid nii suured, et neid tuli tõsta mitme mehega. Tali loopreks oli jäme vandi-tross. Kõik talid kinnitati nüüd laeva ümber oleva hiiglaketi tropisse ja töö võis alata.

Nüüd oli võimalus kõikidel kaasa aidata. Talid pingutati äärmise võimaluseni pingule. Ja siis löödi suure palgiga ahtris kiilu otsale. Laev tegi tugeva nõksatuse ja libises kolm-neli jalga ettepoole.

„Liigub, juba liigub!" käis hüüd läbi rahva.

„Kus ta pääseb meeste käest!" naeris Madis, kes oli siin täna meistri järgmine asjamees, sest tema oli vana laevaehitaja. Ega see olnud temal esimene laev merre ajada!

„Andke aga pihta!" Jälle tõmbas mitusada kätt talisid. Need tõmbusid pingule nagu viiulikeeled. Jälle kõlas õhus tume mürts ja taas libises laev edasi, mere poole.

See oli vaevaline ja aeganõudev töö. Sellepärast polnud imeks panna, et mehed pidid sageli peatuma ja laskma õlle-

kannudel ringi käia. Ja et õlut jatkuks, selle eest oli juba Jürnas pidanud hoolitsema. Suured vaadid olid laevaehitusplatsil reas ja sealt siis lasti märjukest nendele, kellede kurk kippus kuivama. Kuivama aga kippus ta meestel sageli. Kuid laevgi liikus mere poole ja õhtuks oli ta juba vee piiril. Niiviisi edasi töötades oli merreajamine ainult paari-kolme päeva toiming.

Esimese pidupäeva õhtul olid kõik ehitusmehed kutsutud Tilgremetsale. Jürnas oli tapnud noore mullika ja valmistanud meestele pidusöögi. Siin oli laual õllekannude kõrval ka pudeleid. Lauad olid kaetud reheall, et ruumi rohkem oleks. Jah, siin oli üsna viisakas olemine ja toidust polnud rääkidagi, see oli nii hea, et ei jõudnud mitte kiitagi.

Vanad ehitusmehed, kes olid juba mitu laeva oma eluajal valmis teinud, teadsid rääkida huvitavaid jutte merreajamisest. Kuskil oli tulnud ette sedagi, et keegi kuri inimene oli kadedusest löönud suured raudnaelad reejalasesse, ja siis oli merreajamine võtnud aega mitu nädalat. Küll oli kõiksugu imed ära katsutud, aga mitte ei saadud laeva liikuma. Oli isegi kahtlustatud juba nõiduses ja tahetud tuua kirikhärra seda ära kohutama. Aga siis oli laev liikuma hakanud.

Jah, eks inimese süda ole ikka kuri ja kade küll!

Miks ta kuri ei ole! Näe kuskil oli isegi uus laev pärast merreajamist katki raiutud.

Ega see mehetegu nüüd küll olnud. Kui ei saa muidu oma vastasest jagu, siis ära mine ka merelaeva narrima! Säärasel inimesel pole ka õnne, selle eest hoolitseb juba kotermann.

Jah, eks oli juhtunud palju ja nähtud palju nende laevade juures. Kuskil jälle oli tehtud niihästi regi kui ka renn männipuust, ja mis juhtus? Neh, laev liikus edasi ja puu läks tuliseks ning hakkas tõrva välja ajama, ja siis jäi laev seisma nagu tinutatud. Mine katsu, kui tihke on kaht tõrvast puud vastamisi hõõruda! Jälle oli merreajamine kestnud oma kolm kuud.

Nii käisid jutud lauas. Vanemad mehed rääkisid ja nooremad kuulasid aupaklikult. Ei kõlvanud, et noored oleksid vanade jutule vahele seganud.

Ja egas seal olnudki enam palju noori. Need olid juba ammugi seal, kus laevatalgutele sai teha lõbusa olemise maiku juurde. Nad keerutasid metsa all murul tantsida. Sealt kostis juba selle uut moodi pilli, lõõtsmoonika hääli ja paarid liikusid vilkasti kevadeõhtuses hämaruses.

Selle kummalise pilli oli kaasa toonud üks merdsõitnud mees. Kui ta selle lõõtsa laiali tõmbas, siis välgatas sealt nagu kõiksugu vikerkaarevärve, ja helid olid nii uhked, et vanal Torupilli-Jussil polnud enam midagi muud teha, kui pane aga oma hülgemagu kotti ja kõmbi koju.

Jah, uued ajad olid murdnud siia saarele sisse! Olid tulnud uued pillid ja uued eluviisid. Näe, eks olnud paljudel nooremat meestel juba seljas linnamoelised riidedki, valged kraed kaelas, maniskid ja siidlipsud ees. Nüüd oli Jürnas ka veel ehitanud ilmatu suure parklaeva! Ja, nagu kuulda, olevat siinseal juba teisigi laevaehituse kavu.

Ja-jah, kui niiviisi edasi läheb, siis on siin rannas varsti juba teine elu ja olemine.

Kes on siin see väikesekasvuline ja nõtke tütarlaps seal tantsijate hulgas, kelle ümber on nii palju noormehi? See on ju Jürna enda tütar, toosama, kes täna parklaeva ristis.

Jah, Loviisegi on tantsijate hulgas. Nurus nii kaua ema kallal, kuni see järele andis, ja siis pani Loviise oma kõige uuemad hiiu ranti kingad jalga ning värskelt kroogitud käised selga ja hiilis tagaukse kaudu välja, et reheall meeste juures olev isa teda ei näeks.

Loviise on elava loomuga tütarlaps. Tema tahaks olla seal, kus on noori ja pillimängu, eriti nüüd, kus ta oli saanud hakkama säärase piduliku teoga nagu laeva ristimine.

Loviise tantsib. Aga siis jätab ta poistesumma üksi ja läheb puu alla, kus pillimehe juures kännul istub üksik mees. See on Simmu. Tema ei tantsi. Muudkui istub, vaatab teiste nalja pealt ja imestab, kuidas see pillimees ometi oskab nende nööbikeste reastikust pimedast peast leida sõrmedega need õiged üles.

Korraga on Loviise ta juures.

„Miks sa ei tantsi, Simmu?"

„Pole nagu tahtmist," vastab mees. Näe, kui suureks Mare väike õeke on kasvanud, mõtleb ta ise.

„Kas sa minuga ei tahaks üht pisikest keerdu teha?"

„Kui see su tahtmine on, olgu siis," ütleb Simmu ja tõuseb.

Ja nii nad keerutavadki teiste seas. See tüdrukuklutt on juba päris suureks sirgunud, mõtleb Simmu. Näe, ulatub mul juba õlani. Tea, kui vana ta juba on?

„Kuidas sina siis siia said?" küsib ta.

„Kas pead mind ikkagi veel nii lapseks, kes ei tohi teiste hulka veel tullagi?"

„Vana sa siis oled?"

„Pärtlipäevaks saan kuusteist. Kevadel lähen juba leeri."

„Ega midagi, siis varsti inimese õigused käes."

„Ju need nüüdki juba käes on!"

„Seda muidugi," annab Simmu järele.

Nad tantsivad vaikides edasi. Loviise oskab hästi takti pidada ja vilkalt keerutada. Temaga tantsida pole vigagi. Simmu tunneb, et temaga võiks kaua niiviisi keerutada.

„Miks sa, Simmu, ikka nii vaikne oled? Kas mõtled ikka veel Marele?" küsib tüdruk äkki.

Küsimus ei meeldi Simmule. Mis see teiste asi on, kellele tema mõtleb.

„Kui mõtlengi, mis sellest?"

„Ega ma paha pärast! Mõtlesin, et kas sa teda ei saagi enam unustada?"

„Ei tea, võib-olla ka, et ei saa.“

„Olen sind vahel vaadand. Oled muidu uhke poiss, aga nii kurva ja vaikse olemisega, et mul on sinust päris kahju.“

„Sinul on kah aega mind olnd vaadata!“

„Miks ei ole! Olen sind juba siis vahtind, kui käisid Marega.“

„Aga siis olid sa veel väike tüdrukutirts.“

„Neil need kõige terasemad silmad ongi.“

„Näha jah.“

„Aga sina pole mind kunagi näind. Ikka vaatasid mul üle pea.“

„Sa olid selleks liiga noor, et minu silma alla sattuda.“

„Aga kas nüüd näed?“

Pagana tüdruk, mida ta küll ei tule küsima, ja vaata, kui süütud ta silmad on, kui ta talle nii otsa vahib. Mis sellest lapsest veel kord saab!

„Ega tea, ehk nüüd näen ka.“

„Ah nüüd võib-olla, et näed ka. Noh siis on hea.“ Ja siis on see valsilugu läbi ja algab ringmäng, kus lauldakse:

„Üks jahimees läks metsa,
Just kasemetsa pool'.“

Simmu läheb jällegi istuma oma kännule. Kuid ta silmad jälgivad siiski sagedamini Loviiset, kes aina keerutab ringi sees. Ei temal ole küll karta, et tal tantsitajaist puudus tuleks. Pagana tüdruk jah, mida ta kõike ära ei näinud, kuigi oli alles vitsarao-pikkune! Ja mida ta kõike ära ei küsinud!

Siis sammub Simmu kodu poole. Homme on tarvis olla varakult jalul, sest parklaev „Hiiumaa“ pole pooltki veel meres.

Hommikul varakult on mereäärne jällegi mehi täis. Täna pole küll niipalju talgulisi kui eile. Naised ja lapsed on ära jäänud, aga ega neist olnudki kasu. Mehed aga on kohal ja jälle hakkab töö peale. Talid tõmbuvad pingule ja laev liigub

üha lühikeste hüpetega edasi. Ta on nüüd juba vees, ja kuna siin on järsk põhja kukkumine, siis loodetakse, et vesi juba varsti hakkab laeva kandma, nii et edasiliikumine muutub palju kiiremaks.

Viimaks on laev nii kaugel, et talid kinnitatakse bolverki kinni. Mehed panevad ankru paati ja viivad selle kaugele merre. Ja siis hakatakse ka laeval, paki eestekil, ankrupilliga tööle. Kett tõmbub lüüsides pingule ja suure raskusega vajuvad pilli käsipuud alla. Aga nüüd pingutab kett ka omakorda tali eest ja laev hakkab ikka rohkem edasi liikuma. Ikka sügavamaks läheb vesi, ja siis on meestel tunne, et suurem hulk tööd on juba tehtud.

Järgmisel hommikul varakult jatkub töö jällegi. Ei möödugi kuigi palju aega, kui juba vesi aitab laeva kanda. Ankrupill aga veab teda järjekindlalt edasi, ja mida sügavamale laev liigub, seda rohkem ta õigesse asendisse tõuseb. Küljepealne regi ei jookse nüüd enam oma rennis, vaid vees. Ainult kiil on veel rennis, kuid siingi on surve nüüd väiksem, on ju vesi osa laeva raskusest enda kanda võtnud. Ja siis tuleb paljudest suudest hõise.

Laev ujub vabas vees.

Parklaev „Hiiumaa" ujub. Liigutuspisarad tõusevad Andresel ja Jürnal peaaegu kurku. Nende unistus on jõudnud merele. Suur ja lai meri ootab parklaeva ja varsti võib see sõita kaugetele meredele.

Jällegi järgnes ärevaid ja töörohkeid nädalaid. Polnud naljaasi panna suur parklaev taglasesse. Juba mastide asetamine ja tasakaalustamine üksi oli tükk rasket tööd. Aga sellestki saadi üle ja varsti võis parklaev oma täies uhkuses seista imetlejate silme ees.

XI

Oli varajane suvine pühapäevahommik.

Sõru rannas seisis maast natuke eemal väinas täies raataglases parklaev. Laev oli lipuehtes ja värviliste riidelapikeste kirev, värvirõõmus rida jooksis ahtrist besaanmasti tippu. Samasugused lipuread aga viisid ka groot- ja fokkmasti.

See oli kaunis pilt.

Saaremaa poolt puhus mahe lõunapoolne tuul. Meri oli kurruline vaikseist laineist ja valged pilved seisid kuskil kaugemal taevarannal.

Päike oli tõusnud juba tüki aega tagasi ja helkis nüüd Lee kohal. Loodus oli vaikne ja täis seda rahu, mis valitseb suvehommikuil mererannas. Ainult üksikud valged kajakad hõljusid uniselt ja laisalt õhus, liigutamata tiibu, ja pääsusid pääris maa kohal majade ümber.

Jürnas ja Reet seisid rannas. Nad vaatasid sõnatult kaunile pildile, ja nagu enesele teadmata oli Jürnas pannud käe ümber Reeda õlgade. Seal siis seisis ta kogu elu unistus. See oli uhke laev. Säärast polnud siit rannast enne veel merele sõitnud. Oli küll ehitatud väiksemaid rannasõidupurjekaid, aga siin oli esimene suur laev, mis võis minna ükskõik millisele merele ja vastu mis tahes tormile.

Täna pidi olema laeva merele saatmine. Juba oli meeskond laevas. Andres oli maganud oma esimese kapteniune uue laeva uhkes, õlivärviga võõbatud kajutis. Kambüüsi korstnast tõusis praegugi juba suitsu. Seal keedeti meeskonnale hommikukohvi. Lõunaks pidi laev juba lahkunud olema.

Peeter oli õhtul juba varakult laeva läinud. See oli Reedal esimene poeg merele saata, ja ta oli ta kasti hoolega pakkinud. Seal oli sooje kampsuneid, sokke ja kindaid, sest meremees pidi olema väljas igasuguse merega ja igasuguse ilmaga.

Reet poleks kuidagi tahtnud, et Peeter laevale läheb. Kuid poissi ei pidanud ükski vägi. Ja kuna Jürnas andis talle vaba voli, siis polnud Reedal enam midagi ütelda. Niisiis pidi Peetrist saama meremees. Esimesest pojast polnud seda tulnud, teine aga kippus vägisi ulgumeredele.

Paat ligines aeglaselt laevale. Selles istusid Madis, Juhan, Ingel ja teisi lähemaid tuttavaid. Ka laevameister Koka Nuut istus paadi päras, ja täna valendas ta habe veel pidulikumalt ning kaunimalt kui muidu. Proovisõit pidi kaasa tehtama, teisiti see ei kõlvanud.

Laeval oli alla lastud suur uhke küljetrepp ja nii oli neil kerge ta laele ronida.

Kõik oli siin nii uus ja puhas, et oli lausa hirm kuhugi astuda. Tekk valendas, vandid ja otsad lõhnasid värskest tõrvast, uued purjed helendasid. Kapten Andres kõndis juba tagatekil, käed püksitaskus, nägu tähtis ja tõsine. Kogu selle suure laeva juhtimine oli nüüd tema mureks ja hooleks. Jah, ärgu arvatagu, et on väike asi olla suure laeva kapteniks.

„Tere tulemast jah!" tervitas ta tulijaid. „Astuge aga tahapoole, siin ruumi on. See on ruumikas laev, võib veel rohkemgi reisijaid pardale võtta kui teid."

Ja siis hüüdis ta pootsmanile:

„Laske paat ahtrisse!"

Tema on siin laevas kapten, tema sõna maksab siin.

Ka Andrese naine on laeval. Temagi on nüüd tähtis, sest ega suure parklaeva kapteni proua pole igapäevane inimene. Jah, tema teeb need esimesed sõidud oma mehega koos. Andres tahab talle ka veidi maailma näidata. Lapsed peavad küll jääma paraku mõneks kuuks vanaema hoolde. Aga küllap ta nendega hakkama saab.

Külalised liiguvad laeval ringi ja imestavad igat asja. Reet läheb ruhvigi ja vaatab, kus ta poeg Peeter peab siis nüüd

magama. Ta lausa kohkub, kui näeb, kui vähe ruumi seal on. Ainult veidi liikumisruumi keset põrandat ja mõlemal pool seina teineteise peal kahekordsed koid. Valgust tuleb laest väikese akna kaudu ja uksel on nii kõrge künnis, et peab tõstma jala väga kõrgele, enne kui saab üle astuda.

„Miks see nii kõrge on?" küsib ta ja Madis naerab:

„Näha kohe, et naistel pole merest aimugi! See on kaitseks mere vastu. Muidu tungib vett sisse."

Reet vaatab üle parda, näeb, et meri on paar sülda allpool.

„Aga kust ta nii kõrgele saab?" küsib ta.

„Kui tuleb torm, käib vesi siit igalt poolt üle, nii et suitseb," ütleb Madis.

See on päris kohutav, mõtleb Reet. Nii ohtlik paik on siis laev, et vesi tuiskab siit nii kõrgelt üle.

Reet näeb ühe sängi ehk koi all, nagu Madis neid voodeid siin nimetab, Peetri puldankotti, ja ta süda läheb kuidagi nukraks. See poeg nagu ei kuulu enam temale. Nüüd oń laev ta endale saanud. Ta kuulub merele. Ja kui ta kõnetakski oma poega praegu, poleks sel tema jaoks kõrvu.

Eriti aga huvitab Reeta kambüüs, laeva köök. See on tilluke ruum, nii et seal sees saab vaevalt ümber pöörduda. Ühes nurgas on raudpliit, mis täidab peagu kogu ruumi. Seinal on riiul nõude tarvis, aga seal on iga nõu resti taga kinni. Ja ta küsib, et miks see rest seal ees on.

„See laev lööb tormiga säärast marupolkat, et muidu kõik pannid ja potid lendaksid kokale vastu pead," seletab jällegi Madis. Tema on siin täna nagu külaliste juhi osas, sest laevameeskonnal endal pole enam aega.

Ja siis on ring läbi ja nad tulevad jällegi kapteni juurde tagatekile.

Nüüd on, jah, asjad küll nii kaugel, et sõit võib otsekohe alata.

„Purjed lahti!“ hüüab Andres ja korraga jooksevad noored mehed mööda köisredeleid kõrgeile mastidele. Üha kõrgemale ja kõrgemale tõusevad nad, kuni on üsna masti tippu jõudnud, ja siis nad liiguvad kuni raade tippudeni, kõlkudes kaugel kõrgel mere kohal. Nende jalge all on ainult peenike köis ja teine säärane käib neil selja tagant läbi. Kätega pole neil aega ega mahti end kinni hoida, sest nendega nad peavad töötama.

Väledasti harutavad nad purjede kallal, need kukuvad oma sidemeist vabaks ja hakkavad tuules lipendama. Kus on siis nüüd Peeter? Reet otsib silmadega kõigilt mastidelt ja siis ta näeb kõige kõrgemal raaotsal punasekirjalist kampsunit, mis ta pojale oli kudunud. Ta hing pidi lausa kinni jääma. Seal oligi Peeter taeva ja mere vahel peenikesel köiel. Jalgadega ennast tasakaalustades toetab ta rinnaga vastu raad ja töötab vilkasti kätega.

„Kas nad sealt alla ei kuku?“ hädaldab ta.

„Siin vaikse merega ja tuulega nüüd!“ ütleb Jürnas halvustavalt. „Mis nad siis teevad, kui on suur meri ja torm!“

Reet vaikis alandlikult ja ta hakkas nagu uduselt mõistma, missugune elu Peetril ees on. Või tormiga ja veel pimedal ööl peavad nad seal taeva all kohutavalt tormava ja hirmsasti viskleva laeva mastis end tasakaalus hoidma ja töötama! Ta pea hakkas juba sellele mõteldes lausa valutama.

Ja siis olid laevale korraga kõik purjed nagu imeväel peale kerkinud. Kaunid valged purjekangad langesid raadelt ja paisusid tuules. Ankur kerkis ja mees tagatekil keeras hoolega tüüriratast. Laev pöördus majesteetliku rahuga, tuul paisutas ta kõiki purjesid ja surus ta suure lõuendikoormise all viltu. Ning siis hakkas käila ees vesi vulisema. Laev liikus. Tuul oli küll vaikne, aga siiski paras purjetuul, ja laev hakkas ruttama nagu valge luik. Tal polnud koormat ja kergelt libises ta üle lainetava vee.

Tähelepanelikult jälgis vana meister oma kätetöö igat osa. Jah, kõik oli korras. Sellel laeval polnud viga midagi.

„Laseb kui lind!“ rõõmustus Andres.

„Ei saa laita,“ arvas Nuut.

„Laev mis laev! Paremat ära otsigi enam,“ lisas Madis.

„Tea, kuidas tormiga?“ küsis Juhan.

„Küll see purje kannatab, seda ära karda!“ ütles Andres.

Niisiis kihutas laev läbi Sõru silma ja suundus ulgumerele. Hiiumaa jäi neist kaugele maha. Siis pööras mees jällegi tüüriratast ja laev keeras nina uuesti Hiiumaa poole. Ta purjetas tagasi uhkes kaares ja hakkas uuesti rannale lähenema.

„Ega midagi, kobime paati,“ andis Jürnas nõu, kui laev oli peatunud. Pootsman tõmbas paadi jällegi laeva ahtrist madruste abiga trepi juurde.

„Noh, head reisi ja kõike muud head!“ ütles Jürnas Andrese kätt surudes. Seda tegid nad kõik. Siis oli neil aeg paati ronida. Reedal oli natuke õudnegi nii suurest laevast väikesse paati laskudes, mis kuidagi abitult hüples laeva kõrval. Aga Jürnas oli juba all ja ulatas talle käe.

Siis päästeti laevas ots lahti ja ta ruttas neist mööda nagu tohutu suur vari. Hetkeks nägi Reet pardal rida madruste nägusid, mis kummardusid üle laeva reelingi ääre ja vaatasid alla paadile. Ja seal teiste hulgas oli ka Peeter. Võõras ja kauge tundus Reedale ta nägu sel hetkel.

Nüüd ta alles nägi, kui suur oli parklaev. Ta mastid ja purjede tohutu pind tõusid üle merepinna nagu hiiglapilv, ja nii ta libises läbi Sõru silma ning kadus nende silmist.

Aeglaselt sõudsid nad randa ja sammusid koju.

Pärast seda päeva tundus Reedale, et kodu oli kuidagi kummaliselt tühjaks jäänud. Kuigi inimesi perelauas ja tööl oli veel küllalt, ometi puudus Peeter. Ja imelik, kuidas see ennast tunda andis! Tema koht oli ikka tühi ja sageli viibisid Reeda

silmad paigal, kus oli olnud Peetri säng. Ta mõtles pojale, kuidas see peab magama oma kitsas kois, kuidas ta peab ronima pimedal sügiseööl kõrgele mastitippu, ja tal käisid õuduse värinad üle keha. Elu oli muutunud kuidagi võõramaks ja külmemaks.

Kui Reedal oli kodu tühjaks muutunud, siis aga oli Jürnal nüüd kogu elu tühi. Kaks pikka aastat oli ta pidanud aina töötama, rähklema, muretsema ja ehitama. Nüüd aga oli korraga saabunud säärane vaikus, et ta ei osanud sellega kuidagi enam harjuda. Ta oli alati tegevuses olnud. Alati oli ta kuskilt tulnud või kuhugi rutanud. Nüüd aga oli ta ümber vaikne koduelu. Ja talle tundus, nagu oleks temagi hing purjetanud ühes parklaevaga merele, valgete purjede lehvides, ja jätnud maha ainult tühja keha.

Elu aga ruttas omasoodu edasi. Tuli heinaaeg ja kui see oli möödunud, oli jälle vaja viia vikat viljapõllule. Ja kui Jürnas liikus vikatiga rukist lõigates oma pere ees põllul, siis meenus talle korraga, et ta põllud olid täpselt samasugused väikesed kivised maalapid, nagu nad olid olnud kevadel pärast isa surma. Ta polnud siin midagi muutnud ega ka midagi parandanud. Kõik ta energia ja jõud oli kulunud merel, ja seal polnud talle kodupõlde nagu meeldegi tulnud.

Mõni päev pärast lõikust istusid Jürnas ja Reet ühel õhtul hilja veel toas lambivalgel. Reet ketras ja ta vokk laulis ühetoonilist laulu. Jürnas aga istus laua juures ja luges lehte. Lapsed olid läinud juba puhkama, ainult sulane Juhan oli läinud kõrtsi teiste jutte kuulama ja aega viitma. Toas oli vaikne. Kostis ainult laste ühetoonilisi hingetõmbeid ja voki tasast vurinat.

Äkki oli kuulda jooksumüdinat. Keegi lähenes jooksujalu majale. Jürnas pani lehe lauale ja isegi Reet jättis voki seisma.

Siis kisti uks lahti ja sulane Juhan tormas sisse. Ta päranikistud silmist paistis loomalikku hirmu ja ta nägu oli lubikahvatu.

„Mis sa, pime, nii tormad!“ kurjustas peremees ja tõusis laua juurest, et sulgeda lahtijäänud uks. Sulane aga ruttas kööki, ajas soolanapast peoga soola suhu ja jõi vett peale.

„Mis see siis tähendab?“ küsis nüüd Reetki ja lähenes hirmunud mehele. Kuid sulane ei saanud sõna suust. Ta ahmis õhku ja värises kogu kehast. Alles aegamööda hakkas ta toibuma. Ja viimaks sosistas ta:

„Junkur Juhan ajas mind taga.“

„Mis hullu juttu sa ajad!“ sõnas Jürnas, aga temagi nägu oli tõsiseks muutunud.

„Jumalatõsi!“ hüüdis sulane. „Ta ajas mind kuni õueväravani taga!“

„Jampsid muidu. Juhan on surnd. Joobnud olid või? Võtsid kõrtsis liiga palju.“

„Ma pole täna õhtul viina nuusutandki.“

„Mis viirastusi sa siis näed?“

„Ei see pole mingi viirastus. Kui ma hakkasin koju tulles surnuaiast mööda tulema, siis tuli just sealt kohast, kus on junkur Juhani haud, must kogu longates välja ja hakkas mu kannul käima. Vaatasin üle õla ja, — kas lööge mind siinsamas maha! — mu järel tuli junkur Juhan. Tal oli just tema nägu ja kogu. Isegi käik oli sama.

Kui ma samme kiirendasin, siis tegi tema sama; kui ma aga neid aeglustasin, et teda mööda lasta, siis ei läind ta mitte mööda, vaid aeglustas samuti samme. Kole tunne tuli mul südamesse ja ma hakkasin üleni värisema. Ja siis ma pistsin jooksma. Kuid ka tema tormas mulle järele. Ja nii me tormasime Tilgremetsa poole, mina ees, tema taga. See oli kole, teist korda ei tahaks ma seda enam läbi teha.“

„Kuhu ta viimaks siis jäi?“ küsis Jürnas tõsiselt.

„Tuli kuni väravani, siis kadus ära.“

„Mis tal raipel siin otsida on?“ vihastus korraga Jürnas.

„Ära räägi nii, Jürnas!“ anus Reet.

„Seisku oma hauas, kus ta koht on, mis ta siia kipub!“

„Ju tal ikka midagi tarvis on, ega ta muidu siia tulnd,“ lausus Reet.

„Eks me näe, mis siis nüüd juhtuma hakkab.“

„Ära sa head oota! Kus junkur Juhan juba liigub, seal on ikka õnnetus tulemas.“

„Ei temale nii suurt voli ole antud, et saab pärast surma kurja teha.“

„Mine tea sina tema voli, aga liikumas on ta ennegi olnd, ja iga kord on nii olnd, et kuhu tema tuleb, seal on kohe kannatused ja õnnetus platsis. Näe, ammuks see oli, kui teda nähti Metsalaukal, ja mis selle tagajärjeks oli? Eks surnd seal varsti väeti laps. Ja ka Nigula rahvas oli teda näind enne peremehe uppumist. See on halb asi küll, kui tema liikumas on.“

Jürnas aga ei ütelnud midagi. Kuid rasked eelaimused rususid temagi hinge. Ja nii valitses vaikus tüki aega Tilgremetsa toas. Siis aga lõi peremees käega:

„Ah, mis tulema peab, see tuleb ikka. Oma saatuse eest ei saa keegi ära joosta.“

Ja otsustunult pani ta lehe kokku ning läks magama.

XII

Oma saatuse eest ei saa keegi ära joosta.

Need sõnad tulid talle veel sageli hiljem meelde ja olid talle nagu lohutuseks elu katsumustes. Jah, Jumal paraku, joosta ei saanud inimene kuhugi. Mis tulema pidi, see tuli ikka.

Ja nii läks elu Tilgremetsal jällegi endist rada. Suvi oli möödas ja sügis oli käes. Lehed vahtrate otsas muutusid taas kirevaks, veretavaks ja kollaseks. Ja kui ilmad muutusid külmemaks, oli neid suurel hulgal igal hommikul puude all. Kui Reet tundis nende kahinat jalge all, pidi ta tahtmatult mõtlema, kui kaduv on kõik elu. Ta oli kord noorena siia tulnud ja nüüd hakkasid temagi tuled madalaks põlema. Ja ta tundis, kuidas noorus ta elust oli lahkunud.

Peeter kirjutas vaheti mõne kirja. Ei temal olnud häda midagi, sellepoolest oli asi korras. Laev sõitis uhkelt. Nad olid teinud ühe reisi Inglismaale ja pidid tulema sealt raualaadungiga Riiga. Jah, Peeter-poiss oli nüüd suures ja laias maailmas, tema oli saanud tuule oma tiibade alla.

Ja teisedki lapsed kasvasid, Jumal tänatud! Näe, Loviise oli nüüd juba igal pool inimese eest väljas. Sügisese kõrre kündis juba tema, kuigi ta ise oli madalam kui härjad. Noh, aga tuline hing oli tal sees. Ja Joonas oli juba päris mehekoorma kandja.

Siis aga tuli Jürnas ühel päeval vallamajast, ja juba toa aknast nägi Reet, kui murtult ning aeglaselt mees kõndis. Oli siis midagi juhtunud? Mingi paha eelaimus täitis ta südant ja ta mõtted põikasid jälle junkur Juhani külaskäigule.

Siis aga astus Jürnas juba õueväravast sisse ja tuli tuppa. Ta ei rääkinud sõnagi. Ainult ta nägu oli imelikult hall ja vaevatud, nagu oleks ta korraga jäänud vanaks ning jõuetuks.

„Mis on juhtund, Jürnas?“ küsis Reet murelikult.

„Loe ise,“ vastas mees ja pani lauale suurte templitega kirja. Reet võttis kirja. Ta käed hakkasid värisema, kui ta harutas ümbriku kallal ja tõmbas sealt välja suure ametliku paberipoogna. Mis seal siis oli kirjutatud? Ta nägi suuri pitsereid ja võõrkeelseid tähti. Neid ta ei osanud ju lugeda.

„See ju võõras keeles.“

„Mitte see. Võta teine paber. Kirjutaja tõlkis eesti keele."

Jah, seal oli veel teinegi paber, kuhu kirjutaja oli üles pannud kirja sisu ka eesti keeles.

Reet hakkas lugema. Aga vaevalt oli ta jõudnud esimestest ridadest kaugemale, kui ta silme ees hakkas kõik virvendama. Ta jalad läksid nii nõrgaks, et ta pidi istuma. Mis see siis oli? Seal kirjas kästi parklaeva „Hiiumaa" omanikele teatada, et samanimeline laev on säärasel ja säärasel ööl maru poolt Kura ranna liivarannal purunenud.

„Mis see siis tähendab, Jürnas?"

„Eks seda, mis seal kirjutatud on," vastas see väsinult.

„Ons see võimalik?"

„Mis muud siis juhtubki, kui raskes raualaadungis laev maruilmaga randa aetakse!"

Ja äkki meenus Reedale Peeter. Temagi oli ju laeval! Ja siin seisab, et laev on hukkunud. Siis on temagi kadunud! „Suur Jumal taevas!" oigas ta korraga ja hakkas ahastuslikult nutma. Ta pani käed silme ette ja langes kummuli Tilgremetsa suurele perelauale, mille ääres oli söödud pulmatoite ja joodud varruõlut. Jah, sellel laual oli söödud ja joodud Peetrigi ristsete ajal. Nüüd aga oli ta läinud. Ja üha südantlõhestavamalt nuttis Reet.

Kui ta viimaks pea üles tõstis, et Jürnaga rääkida, siis oli see kadunud. Tuba oli tühi. Kaugelt, männiku äärest, kostis laste kilkamist. Seinal tiksus aeglaselt punaste lilledega seinakell, mis Jürnas oli toonud Stokholmist siis, kui uus maja oli valmis saanud.

Ta tõusis väsinult ning murtult ja vaatas kõikjal ringi. Aga Jürnast polnud kuskil. Tume hirm tuli ta südamesse. Kas ta mitte viimaks endale midagi ei teinud? Tema pidi küll palju rohkem veel kannatama. Ja tõmmates ümber laikuue, astus ta uksest õue. Kuid siingi polnud Jürnast.

Jürnas aga oli toast lahkudes nagu ilma enda teadmata hakanud sammuma mere poole. See oli kõige lõpp. Nüüd oli tema parklaev siis hukkunud. Ta elutöö oli läbi. Ta oli elanud kogu oma elu kasutult.

Tuul rebis ta suurkuue hõlmu, aga ta ei märganud seda. Ta tee viis põiki läbi metsa, üle Alme heinamaa, ikka edasi sinnapoole, kust kostis ähvardavat kohinat. Seal oli meri, ta elu esimene tervitaja, kogu ta elu tegevuspaik ja ta elu lõpetaja.

Meri oli ta sõber ja ka vaenlane. Ta oli ühe käega andnud ja teisega võtnud. Kord oli ta ilus ja meeldiv ja siis oli ta ähvardav ning kole. Mitu korda oli ta sirutanud oma külmad käed talle vastu ja tahtnud talt elu röövida, ja siiski oli ta suutnud viimsel hetkel põgeneda ta märjast rüpest tagasi ellu. Nüüd ta võib siis saada temagi. Nüüd, kui ta on niigi kõik talt riisunud. Enam ta vastu ei rabele.

Soolased meretuuled tulid talle vastu ja tervitasid teda. Need rebisid ta kuube, sasisid ta juukseid. Ta pidi nende vastu võideldes edasi tungima ...

Mere soolased tuuled ...

Kui palju oli tal olnud nendega võitlemist. Kui sageli olid need ta laeva vintsutanud ja tahtnud seda purustada. Ta oli nendega võidelnud kõige oma jõuga ja osavusega. Ja ta oli ikka võitjaks jäänud.

Enam ta ei võitle. Nad olid võtnud kõik, mis ta oli elus saavutanud. Nüüd võisid nad temagi üle pidada oma võidupidu. Kogu elu oli ta kõndinud, nägu vastu soolaseid meretuuli ja rinnaga neist endale teed läbi surunud. Enam ta ei jaksa.

Siis ta oli jõudnud mereni. Laine tormas laine järel liivasele rannale. Vesi kees vahuselt ja rahutult. Suur üksindus valitses rannikul. Mere- ja surmaüksindus. Siin polnud ühtki pealtvaatajat, kuidas uhke ja alati püstipäine Tilgremetsa Jürnas lõpuks merele alla vannub.

Äkki meenus talle ta isa. Mis oleks tema teinud säärases olukorras? Ta mäletas, kui isa oli tulnud koju junkur Juhanist veriseks peksetuna. Ta oli nagu tule sees põlenud, aga ta rüht oli sirge ja kõnnak uhke ka siis, kui ta nägu oli surnukahvatu. Jah, tema oli küll kohe jälle võitlust alanud. Tema polnud kordagi alla vandunud.

Tema isa oli võidelnud head võitlemist. Ja meri neelas tema. Peeter leidis tõenäoliselt haua mitte väga kaugel kohast, kus suri ta vanaisa. Kas meri pidi võidutsema kolme põlve hävingu üle?...

Jürnale näis äkki, nagu seisaks isa nägu ta ees. See oli külm, karm ja põlastavalt pilkav. Nii oli ta teda näinud sageli vaatavat neile, kes talle ta teiste arvates liiga tormakate plaanide puhul kadu ja hukatust ennustasid. Nüüd olid need pilkavad silmad temale suunatud. Ei, see, mis ta praegu oli kavatsenud teha, poleks küll Tilgremetsa Peedu vääriline.

Meri näis üha kutsuvat ja naervat. Ta näis irvitavat oma võidukat ja jubedat naeru. Ometi keeras ta sellele selja. Ja kui lainete kohin üha kaugemale ta selja taha jäi, siis tundus talle, et siiski pole võitja mitte meri, vaid tema, Jürnas.

Reet leidis oma mehe lõpuks kalmuaiast. Jürnas istus kummargil Mare haua juures ja vahtis enda ette maha. Kui Reet väsinult ta kõrvale pingile laskus ning ohkas: „Jumal olgu tänatud, et ma sind leidsin, Jürnas!“ — siis vaatas mees talle tõsiselt otsa, nagu näeks ta enda kõrval olevat naist esimest korda.

Hirm Jürna pärast oli Reeta nii kaua jalul hoidnud. Aga nüüd ta jõud murdus. Ta mitte ainult ei nutnud, ta otse kisendas oma südames. Tüki aega vaatas Jürnas naise ahastust pealt. Siis aga asetas ta talle käe ümber.

„Reet, ära nuta!“

Jälle oli see väike tüdruk Tahkurannas männi all, kes nuttis. Ja Jürnas oli tulnud teda aitama. Aegamööda jäidki nutukrambid vähemaks, kuni ta veel ainult nuuksus vaikse soigumisega. Siis lakkasid needki ja ta ohkas:

„Jürnas, kui kole on maailma elu!"

„Jah, Reet, elu on raske. Jumal taevas näeb, kui raske ta on meil olnd algusest saadik. Vastu tuult on meie paat sõitnud küll rohkem kui pärituult, ometi oleme edasi saand."

„Nüüd aga on kõik otsas."

„Meie elutöö küll, aga elu läheb siiski edasi. Tilgremetsa pole siiski otsas. Ja terve saar elab veel edasi."

„Mis on meil sellest kasu, kui meie elu on läind?"

„Kõik ei ole veel otsas, Reet."

„Terve elu oleme vaeva näind ja tööd teind. Ja nüüd — üksainus silmapilk, ja kõik on läind."

„Jah, nii see on paraku küll."

„Mis on siis meie elust kasu olnd, Jürnas? Milleks oleme me eland?"

„Eks me ole üles kasvatand mitu last."

„Aga kaks neist on juba kadund. Ja varsti on teisedki nagu aganad tuules kantud mööda maailma laiali ja meie jääme maha nagu kaks vana kändu."

Siis aga hakkas Jürnas kõnelema rahulikult ja pikkamööda. Ta hääles oli nii palju tõsidust ja rahu, et Reet jäi kuulatama.

„Reet, natuke aega tagasi olin ma mere ääres ja mõtlesin niisama nagu sina praegu. Ja kui ma poleks mitte hakand oma südames isaga kõnelema, siis poleks mind küll enam siin sinuga rääkimas."

Reet ei ütelnud nüüdki midagi, ainult Jürnas tundis, kuidas ta käsi asetus tema käele ja seda nagu hirmunult pigistas.

„Siis tulin ma siia, Mare haua juure. Ja kui ma siin pingil istusin ja oma mure ning valu pärast nutsin, siis tuli mulle

meele kogu mu elu, lapsepõlvest kuni siiasaadik. Ja minagi ütlesin oma südames: kasuta on mu elu olnd. Kui ma täna sureksin, siis poleks mul näidata ei millelegi ja ütelda: siin on mu elutöö ja eluvaev. Kõik on kadund ühes parklaevaga. Tilgremetsa põllud on samasugused, kui nad olid Peedu ja võib-olla ka Matsi päevil. Ainult elumaja on uus, aga sellest on liiga vähe inimese terveks elutööks.

Ja nii ma ütlesin endale jälle: Tühi töö ja vaimu närimine! Kogu su elu on olnd tühine ja mõttetu vaimu närimine.

Aga siis tuli mulle meele piiblisõna, mis Õnnistegija ütles oma jüngritele enne oma ristisurma. Seal räägitakse nisuivast, mis peab langema maa sisse ja surema, et vilja kanda. Kui nisuiva maa sisse langeb ega sure, siis pole tast kasu. Kui ta aga sureb, siis kannab ta vilja. Temast tõusevad uued viljakõrred ja -pead. Uus lõikus valmib ja küpseb.

Ja siis tundus mulle, et minugi elu on olnd nisuiva elu. Mina ise pole muud saand osaks kui surma. Aga eks minugi elust tärka midagi.

Mõtlesin sellele, kuidas ma esimesena hakkasin ehitama korstnaga maja ja ennäe, nüüd on neid otskonnas juba palju. Siis hakkasin ma ehitama parklaeva, ja nüüd tuleb sõnumeid Küla rannast ja Kõpust ja Sõrult ja mujalt, et mehed hakkavad ehitama suuri laevu... Üks peab olema, kes teed murrab. Ta kulub ära nagu adravannas ja teda pole enam olemas, aga ometi on põld küntud ja külv võib alata.

Kui ma siin niiviisi istusin ja sellele mõtlesin, siis tuli mu südamesse rahu. Ja üks hääl nagu oleks mulle ütlend: Ole rahul, mu poeg! Sina oled teind, mis sa oled võind, ja su töö vili on kord veel suur."

Nagu võlutult kuulas Reet neid sõnu. Et Jürnas seda nii kaunisti oskas ütelda! Tal oli tunne, nagu oleks ta kirikus ja saaks jumalaarmu. Ja temagi süda muutus rahulikumaks.

Nii istusid nad kõrvuti kalmuaias, kuhu oli maetud nende vana sulane Aadu, kes magas, silmad mere poole, et ta võiks alati näha selle sinist helki ja kuulda ta kohinat. Siin magas ka Mare-lapsuke, kel olid nii kerged tantsujalad ja rõõmus süda. Ja siia peavad tulema kord nemadki.

Sügiseõhtune torm hulvas nende ümber. Kaugelt kostis mere kohinat. Seal tormas valgeharjalisi laineid aina liivarannale. Ja seal lendas kajakaid soolastes tuultes...

Ja siis tõusid Jürnas ja Reet püsti. Naisel oli külm ja ta tõmbas laikuue kõvemini ümber. Jürnas pani käe ta õlgade ümber ja alles nüüd märkas ta, kui vanaks ja väikeseks ta uhke Reet oli jäänud! Ta oli siis juba vana. Nad olid mõlemad vanad.

Ja nad hakkasid läbi pimeneva sügiseöö sammuma Tilgremetsa poole, mille vilkuv tuli neid läbi metsa kutsus.

SISUKORD

*

ESIMENE OSA:
Leetseljakul kohiseb meri.
— 5 —

TEINE OSA:
Paat sõidab vastu tuult.
— 97 —

KOLMAS OSA:
Retked tormis.
— 179 —

NELJAS OSA:
Parklaev „Hiiumaa“ sõidab merele.
— 279 —

*

